

T.C.
SELÇUK ÜNİVERSİTESİ
SOSYAL BİLİMLER ENSTİTÜSÜ
ÖZEL HUKUK ANABİLİM DALI
TİCARET HUKUKU BİLİM DALI

713870

**TÜRKİYE VE AZERBAYCAN HUKUKUNDA
KIYMETLİ EVRAK VE KAMBIYO SENETLERİ**

(YÜKSEK LİSANS TEZİ)

113870

DANIŞMAN

Yrd. Doç. Dr. İbrahim ARSLAN

HAZIRLAYAN
Mübariz YOLÇİYEV

T.C. YÜKSEKÖĞRETİM KURULU
DOKÜMANTASYON MERKEZİ

KONYA - 2002

İÇİNDEKİLER

GİRİŞ.....	1
------------	---

BİRİNCİ BÖLÜM

KIYMETLİ EVRAK

BİRİNCİ ALT BÖLÜM

Genel Olarak Kıymetli Evrak

I. Kıymetli Evrak Kavramı	6
A. Kıymetli Evrak Terimi	6
B. Azerbaycan Mülki Mecellesinde Kıymetli Evrakın Düzenleniş Şekli	6
C. Kıymetli Evrakın Tanımlanması	7
D. Kıymetli Evrakın Esas Özellikleri	8
1. Kıymetli Evrak Bir Senettir	9
2. Kıymetli Evrak Üzerindeki Hak İktisadi Bir Değere Sahiptir	9
3. Kıymetli Evrak Üzerindeki Hakkın Başkasına Devri Mümkündür	9
4. Kıymetli Evraktaki Hak ile Senet Arasında Bağlılık Vardır	10
5. Kıymetli Evrakta Mücerretlik İlkesi Geçerlidir	11
6. Kıymetli Evrak Özel Şekil Şartlarına Tabiidir	13
7. Kıymetli Evrak Tipleri Kanunda Tahdidi Olarak Sayılıdır	13
II. Kıymetli Evrakın Tasnifi	15
A. Temsil Ettikleri Hakkın Türüne Göre Kıymetli Evrak	15
1. Alacak Senetleri	15
2. Sermaye (İnvestisya) Senetleri	15
3. Emtea Senetleri	20
B. Hakkın Senetten Önce Var Olup Olmadığına Göre Kıymetli Evrak	21
1. İhdasi Senetler	21
2. İzhari Senetler	21
C. Mücerretliği Yönünden Kıymetli Evrak	23
1. Mücerret Senetler	23
2. Gayri Mücerret Senetler	23
D. Devir Şekilleri Bakımından Kıymetli Evrak	23
III. Adli, Adsız ve Orderli Senetlerin Esas Özellikleri	24
A. Adli Senetler	24
1. Tanım	24
2. Nama Yazılı Senetlerde Ödeme	24
3. Eksik Nama Yazılı Senetler	25
4. Nama Yazılı (Adli) Olarak Düzenlenebilecek Kıymetli Evraklar	26
5. Nama Senetlerde Devir	27
6. Adli Senetlerde Ciro	28
B. Adsız (Hamiline) Senetler	29
1. Tanım	29
2. Hükümleri (Hak Sahipliği)	30
3. Ödeme	31
4. Hamiline Senetlerde Devir	32
C. Emre Yazılı Senetler	33
1. Tanım	33
2. Emre Yazılı Senetlerin Hükümleri	34
D. Tahvil (Dönüştürme)	37
1. Tanım	37
2. Çeşitleri	38

İKİNCİ ALT BÖLÜM

Kıymetli Evrakın Ziyat ve İptali

I. Genel Olarak Ziyat ve İptal	41
A. Ziyatın Kapsamı	41
B. İptalin Gayesi ve Niteliği	42
II. Kıymetli Evrakın İptali Prosedürü	43
A. İptali Kim Talep Edebilir	43
B. Adli Senetlerin İptali	44

C. Emre Yazılı Senetlerin İptali.....	46
1. Türk Hukukunda Emre Yazılı Senetlerin İptali Şekli.....	46
2. Azerbaycan Hukukunda Emre Yazılı Senetlerin İptali Şekli.....	48
D. Hamiline Yazılı Senetlerin İptali	51
1. Türk Hukukunda Hamiline Senetlerin İptali Şekli	51
2. Azerbaycan Hukukunda Hamiline Senetlerin İptali Şekli	52

İKİNCİ BÖLÜM

KAMBIYO SENETLERİ

BİRİNCİ ALT BÖLÜM

Genel Olarak Kambiyo Senetleri

I. Tarihi Süreç İçinde Kambiyo Senetleri.....	53
A. Ortaya Çıkmaları	53
B. Yabancı Ülke Hukuk Sisteminde Kambiyo Senetlerinin Tarihi Süreci.....	54
C. Türk ve Azerbaycan Hukukunda Tarihi Süreç İçinde Kambiyo Senetleri	56
II. Kambiyo Senetlerinin Esas Özellikleri	57
A. Kambiyo Senetleri Kavramı	57
B. Kambiyo Senetlerinin Ortak Nitelikleri	58
C. Kambiyo Senetlerinin İktisadi Fonksiyonları.....	59
1. Poliçenin (Köçürme Vekselin) İktisadi Fonksiyonu.....	59
2. Bononun (Sade Vekselin) İktisadi Fonksiyonu	60
3. Çekin İktisadi Fonksiyonu.....	60
4. Orderin İktisadi Fonksiyonu.....	60
D. Kambiyo Senetlerinde Temsil	61
1. Genel Olarak Temsil	61
2. Ticari Temsil	62
3. Kambiyo Senetlerinde Temsil	63
4. Kambiyo Senetlerinde Yetkisiz Temsili.....	64
E. Kambiyo Senetlerinde Ehliyet Prensibi.....	65

İKİNCİ ALT BÖLÜM

Köçürme Vekseli (Poliçe)

I. Genel Olarak Köçürme Vekseli	67
A. Tanım.....	67
B. Köçürme Vekselde Şekil Şartları	68
1. Zorunlu Şartlar	68
2. Alternatifli Şartlar	77
3. İhtiyari Şartlar	83
4. Poliçede Şekil Şartlarının Bulunmamasının Neticesi	83
C. Açık Köçürme Vekseli	84
D. İmzaların İstiklali	86
II. Köçürme Vekselde Devir	87
A. Genel Olarak Köçürme Vekselde Devir	87
B. Ciro	87
1. Genel Olarak Ciro	87
2. Cironun Çeşitleri	91
Köçürme Vekselde Kabul.....	98
A. Genel Olarak Kabul	98
1. Kabul Muhatabı Kambiyo İlişkisine Sokar	98
2. Kabul Sadece Köçürme Vekselde mi Var	98
4. Kabul Eden Muhatabın Sorumluluğunun Doğduğu An.....	99
B. Kabulün Şekil Şartları.....	100
1. Kabul Şerhi.....	100
2. Kabul Tarihi	101
3. Kabul Kayıtsız ve Şartsız Olmalıdır.....	101
4. Kimler Kabul Edebilir.....	102
C. Kabule Arz.....	102
1. Kabul İçin İbrazi Kim Yapabilir.....	102
2. Kabulün Süresi ve Yeri	103

3. Kabul için İbraz İhtiyaridir Kuralı ve İstisnaları	104
D. Keşidecinin Kabul Edilmemesinden Sorumlu Olmayacağı Şartı	106
E. Kabul Edilmemesinin Sonuçları	107
IV. Aval	107
A. Genel Olarak Aval	107
1. Avlin Niteliği	108
2. Kefaletle Kıyaslanması	108
B. Avalde Şahıslar	109
1. Kim Aval Verebilir	109
2. Kimin Lehine Aval Verilebilir	109
C. Avalde Şekil	109
D. Aval Vereninin Durumu	110
1. Aval Vereninin Sorumluluğu	110
2. Aval Vereninin Hakları	111
V. Köçürme Vekselde Ödeme	112
A. Ödeme için İbraz	112
1. Ödeme için İbraz Şarttır	112
2. İbrazın Yeri ve Zamanı	112
3. Ödeme için İbrazın Önemi	113
B. Ödeme	113
1. Muhatabın Sorumlulukları ve Kısmen Ödeme	113
2. Vadede ve Vadeden Önce Ödeme	114
3. Tevdi	114
VI. Ödemeden Kaçınma ve Müracaat	115
A. Müracaat Hakkı	115
1. Hamilin Müracaat Hakkı	115
2. Senedi Ödeyen Kişinin Müracaat Hakkı	116
B. Müracaat Hakkının Kullanılabilmesi için Gerekli Şartlar	116
1. Vadenin Gelmesi	116
2. Vadeden Önce Müracaatın Şartları	116
3. Protesto	118
4. İhbar	124
5. Müracaat Hakkının Kaybedilmesi	126
6. Ret Ret	129
VI. Poliçe Metnindeki Değişiklikler	129
VIII. Senetten Doğan Talebin Zamanaşımına Uğraması	133
A. Genel Bilgi	133
B. Müddetler	133
C. Zamanaşımı Sürelerin Kesilmesi	134
XI. Köçürme Vekselinde Esassız Zenginleşme	136
A. Genel Olarak Esassız Zenginleşme	136
B. Sebepsiz Zenginleşmenin Şartları	136
C. Sebepsiz Zenginleşme Davasında Taraflar ve Zamanaşımı	137
X. Köçürme Vekselinde Nüsha ve Suretler	138
A. Nüshalar	138
B. Suretler	139

ÜÇÜNCÜ ALT BÖLÜM Sade Veksel (Bono)

I. Genel Olarak Sade Veksel	140
A. Tanımı	140
B. Bonoda Şekil	140
1. Zorunlu Şartlar	140
2. Alternatif Şartlar	141
C. Bononun Mahiyeti	141
D. Bonoya Uygulanacak Poliçe Hükümleri	141

DÖRDÜNCÜ ALT BÖLÜM Order

I. Genel Olarak Order	143
A. Hukuki Niteliği	143

B. Orderde Şekil	143
II. Orderde Kabul.....	144
III. Kabulden İmtina.....	145
IV. Ödeme	145
V. Orderde Devir	145
VI. Orderin Geri Alınması	146
VII. Lehdar ile Keşideci Arasında İlişki.....	146

BEŞİNCİ ALT BÖLÜM

Çek

I. Genel Olarak Çek.....	147
A. Tanım.....	147
B. Hukuki Niteliği ve Fonksiyonu.....	147
II. Çekte Şekil Şartları.....	148
A. Zorunlu Şekil Şartları	148
1. Çek Kelimesi.....	148
2. Meblağ	148
3. Muhatabın Adı	149
4. Keşidecinin İmzası	149
5. Keşide Tarihi.....	149
B. Alternatifli Şartlar	149
1. Lehdar	149
2. Vade.....	150
3. Keşide Yeri.....	150
4. Ödeme Yeri	150
C. Çekte Ek Şartlar	151
1. Karşılık	151
2. Anlaşma	151
III. Çekte Ciro	152
A. Genel Olarak Devir	152
B. Ciro İle İlgili Diğer Hükümler.....	153
IV. Çekte Aval ve Teyit.....	154
A. Aval	154
B. Teyit.....	154
V. Çekte Ödeme.....	154
A. Ödeme İçin İbraz	154
B. Çekin Ödenmesi.....	155
1. Genel Olarak	155
2. Çizgili Çekler	156
3. Hesaba Çek.....	157
VI. Çekte Cayma	158
VII. Çekin Ödenmemesinin Tespiti ve Müracaat.....	158
A. Ödememe Halinin Tespiti.....	158
B. Müracaat	159
VIII. Çekte Zamanaşımı	160
IX. Sahte ve Tahrif Edilmiş Çek	160
X. Çekte Nüsha.....	161
XI. Karşılıksız Çek.....	163
A. Türk Hukukunda Karşılıksız Çek	163
1. Karşılıksız Çek Keşide Etmek Suçu	163
2. Karşılıksız Çekin Hapis Cezasına Tabii Olmasının Neticesi.....	164
3. Karşılıksız Çekin Suçunun Hapis Cezasına Tabii Olmaktan Çıkarılması	165
4. Düzeltme Hakkı	166
B. Azerbaycan Hukukunda Karşılıksız Çek	167
1. Karşılıksız Çekin Yaptırımları	167
2. Düzeltme Hakkı	169

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Kıymetli Evrakla İlgili Olan Suçlar

I. Genel Bilgi.....	170
---------------------	-----

<i>II. Kıymetli Evrakın Kasten Ödenmemesi</i>	170
A. Genel Bilgi.....	170
B. Unsurları	170
C. Yaptırımı.....	172
<i>III. Kıymetli Evrakın Emisyon Belgesinin Gerçeğe Uygun Olmaması</i>	172
<i>IV. Sahte Para veya Kıymetli Evrak Düzenlenmek veya Satmak</i>	173
A. Genel Bilgi.....	173
B. Unsurları	174
C. Yaptırımı.....	176
SONUÇ	177

Azerbaycan Hukukundaki Kavramların Türkçe Karşılığı

Adlı senet	: Nama yazılı senet
Adsız senet	: Hamiline yazılı senet
Aksept	: Kabul
Akseptant	: Kabul eden muhatab
Azerbaycan Mülki Mecellesi	: Azerbaycan Medeni Kanunu
Azerbaycan Mülkü Prosessual Mecellesi	: Azerbaycan Hukuk Mahkemeleri Usulü Kanunu
Blanklı İndossament	: Beyaz ciro
Depo senedi	: makbuz senedi
Divident	: Kar payı
Emissiya	: Emisyon (kıymetli evrakın tedavülü)
Emissiya Belgesi	: Emisyon belgesi
Giyetli Kağıt	: Kıymetli Evrak
İndossament	: Giro
İndossant	: Ciranta
İstigraz	: Tahvil senedi
Köçürme vekseli	: Poliçe
Orderli İndossamant	: Tam ciro
Orderli senet	: Emre yazılı senet
Ödeme Senetler	: Kambyo Senetleri
Ödeyici	: Muhatap
Ödeme günü	: vade
Rehin Şehadetnamesi	: varant
Sade veksell	: Bono
Sehim	: Hisse senedi
Talebin Güzeşti	: Alacağın Temliki

KISALTMALAR

AMM	: Azerbaycan Mülkü Mecellesi
AMPM	: Azerbaycan Mülkü Prosessual Mecellesi
BATIDER	: Banka ve Ticaret Hukuku Dergisi
bkz	: bakınız
BTHAE	: Banka ve Ticaret Hukuku Araştırmaları Enstitüsü
C.	: Cilt
CD	: Ceza Dairesi
CGK	: Ceza Genel Kurulu
Çek.K.	: Çekle Ödemelerin Düzenlenmesi ve Çek Hamillerinin Korunması Hakkındaki Kanun
D.	: Daire
E.	: Esas
HD	: Hukuk Dairesi
HGK	: Hukuk Genel Kurulu
İİD	: İcar İflas Dairesi
İkt. Mal. Der.	: İktisat ve maliye Dergisi
K	: Karar
m	: madde
RG	: Resmi Gazete
RKD	: Resmi Kararlar Dergisi
s	: sayfa
S	: Sayı
Ser.PK	: Sermaye Piyasası Kanunu
SPK	: Sermaye Piyasası Kurulu
Tasarı	: Çekle Ödemelerin Düzenlenmesi ve Çek Hamillerinin Korunması Hakkındaki Kanunda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Ön Tasarısı
Tat. Yar. Kar.	: Tatbikat Yargıtay Kararları
TBK	: Türk Borçlar Kanunu
TD	: Ticaret Dairesi
THUMK	: Türk Hukuk Uyuşmazlıkları Muahakameleri Kanunu
TİFK	: Türk İcra İflas Kanunu
TMK	: Türk Medeni Kanunu
TTK	: Türk Ticaret Kanunu
vd.	: ve devamı
vs.	: ve saire
Y.	: Yargıtay
Yar.DD.	: Yargı Dünyası Dergisi
Yasa. D.	: Yasa Dergisi
YKD	: Yargıtay Kararları Dergisi

GİRİŞ

Azerbaycan Hukukunda kıymetli evrak kavramı yeni bir kavramdır. Aşağıda geniş bir şekilde kıymetli evrak kavramını incelerken de göreceğimiz gibi, bağımsızlığını 1991 yılında kazanmış olan Azerbaycan'da kıymetli evrak tipindeki senetler daha öncesinde, yani Azerbaycan'ın SSCB'de yer aldığı dönem içinde yok denilecek kadar azdı. Çünkü, Azerbaycan 71 yıl Sovyetler Birliğine tabii olarak yaşamıştır. Bu dönem içinde Azerbaycan'ın dış ülkeler ile ilişkisi SSCB'nin başkenti olan Moskova vasıtasıyla sağlanırken, iç ilişkilerde ise “bağımsızlığından” söz edilirdi. Fakat bu bağımsızlığın da şekli bir bağımsızlık olduğunu, gerçek bir anlamda bağımsızlık olmadığını biliyoruz. Şöyle ki, Azerbaycan'ın iç ilişkilerini de SSCB'nin kuraları doğrultusunda düzenlemek zorunda idi. Bu durum ise Azerbaycan'ın İç Hukuk kuralarının tamamen SSCB'nin yasaları doğrultusunda oluşmasına neden oldu.

Sovyetler Birliği bir takım hukuki kavramları kapitalist rejimin bir parçası olarak kabul ve onları yasaklamıştır. Örneğin, SSCB'de “özel mülkiyet” yasaktı. Yani, Sovyetler Birliğinde kişilerin mülkiyet hakkı aşırı derecede sınırlanmıştır. Kişi, istediği her şeyin (örneğin fabrika, otel, dinlenme tesislerinin, 0.2 hektardan çok toprağın vs.) mülkiyetini elde etmezdi. SSCB'nin bu kuralına karşı Azerbaycan'da özel mülkiyete serbesti tanıyacak bir yasanın kabulü ise mümkün değildi. Sonuçta, bu durum Azerbaycan Özel Hukukunun zayıf bir şekilde formallaşmasına neden oldu.

Ayrıca, Azerbaycan'da kambyo senetlerinin tarihi süreç içinde gelişmesi diğer ülkeler açısından bir az farklılık arz etmektedir. Bunun sebebi de 1991 yılına kadar, Azerbaycan'ın Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliğinde yer alması, yani, bağımsız bir kıymetli evrak kanununa sahip olamamasıdır.

Bu bakımdan ilk önce SSCB'de kambyo senetlerinden istifadesine değinmemizde yarar vardır. SSCB'yi 1936 yılında Cenevre Yeknesak Konvansiyonuna üye oldu. Bu anlaşma dolaylı bir şekilde Azerbaycan için de geçerli idi. Çünkü, Sovyet Yasalarına göre “15 Bağımsız Cumhuriyet” SSCB vasıtasıyla milletlerarası arenada temsil edilmekte ve SSCB'nin imzalamış olduğu uluslararası anlaşmalar tartışmasız bu 15 cumhuriyeti bağlar nitelikte idi.

Anlaşıldığı gibi, Azerbaycan Cenevre Konvansiyonuna 1936 yılında SSCB vasıtasıyla imza atmıştır. Ama, SSCB’de sosyalist bir sistemi geçerli idi. Bildiğimiz gibi bu sistem özel mülkiyete karşı bir sistemdir. Özel mülkiyetin sistemi tehlikeye sokacağı korkusu ile, SSCB kambiyo senetlerinin ülke içindeki ilişkilerde istifade edilmesini çeşitli yollarla önlemiştir. Yani her ha-gi bir kişinin bir poliçe, bono veya çek düzenlemesi SSCB’de ve de Azerbaycan’da mümkün değildir. Bu senetleri, esasen kapitalist rejimin bir parçası olduğunu kabul etmiş ve halkına benimsetmeğe çalışmıştır ve bunda da başarılı olmuştur.

SSCB’de bu senetlerin yalnız uluslararası anlaşmalarda istifade edilebileceği kabul edilmiştir.

1980’li yılların sonlarında hem SSCB’de hem de Azerbaycan’da büyük sosyal, iktisadi ve siyasi değişiklikler meydana geldi. Bu değişiklikler yıllardan beri bağımsızlık arzusu ile yanıp tutuşan Azerbaycan halkına bağımsızlıklarını ilan edebilmeleri için bir sebep teşkil etti ve siyasal açıdan aktifleşmeye başladı. Bu sosyo-siyasal hareket ve bir çok diğer sebepler toplumsal hayatın tüm alanlarının çağdaşlaşmasına neden oldu. Bu çağdaşlaşma sürecinde toplumsal hayatın önemli bir sahası olan Hukuk da kendi yerini aldı ve çağdaş hayatın ihtiyaçları doğrultusunda yenileşti.

Bu sosyo-siyasal hareket Azerbaycan’ın 18 Ekim 1991’de bağımsızlığını ilan etmesi ve yepyeni bir hayata başlaması ile neticelendi. Bağımsızlık ilanı ile birlikte Azerbaycan Sosyalist sistemi terk ederek Demokratik Hukuk Cumhuriyeti olduğunu tüm dünyaya duyurdu. Tabii ki, bu durum Azerbaycan Hukuk sisteminin de temelden değişmesine neden teşkil etti.

1991 yılında bağımsızlığını mücadele sonunda kazanan Azerbaycan her sahada olduğu gibi hukukunda da muasır ihtiyaçlara yönelik değişiklikler yapması gerekirdi. Bu amaçla hareket eden, hukukçular, Avrupa Birliğine uyum sağlabilmek için hem özel, hem de kamu hukuku alanlarında önemli kanun projeleri hazırladılar. Bu projeler Azerbaycan Yasama Meclisi (Azerbaycan Millet Meclisi) ta afından kanunlaştırıldı.

Kıymetli Evrak ile ilgili olan hükümler, 28 Aralık 1999’da kabul edilip 01 Eylül 2000’de yürürlüğe konulan Azerbaycan Mülki Mecellesinde düzenlenmiştir.

Buradan anlaşıldığı gibi Azerbaycan’da bağımsız bir Ticaret Kanunu yoktur. Kıymetli Evrak Azerbaycan Hukukunda Azerbaycan Mülki Mecellesinde

düzenlenmiştir. Bu senetlerin kaynağını Cenevre Yeknesak Kanun Projesi teşkil etmektedir.

Anlaşıldığı gibi, Almanya, İsviçre, Türkiye, Azerbaycan ve diğerler esas itibarıyla 1848 Alman Kanunundan esinlenen hükümlerini kanunlarına ithal ederek aynı grupta birleşmişlerdir.

“Türkiye ve Azerbaycan Hukukunda Kıymetli Evrak ve Kambiyo Senetleri” konu başlıklı araştırmamızda 28 Aralık 1999 tarihinde kabul edilip, 1 Eylül 2000 tarihinde yürürlüğe giren Azerbaycan Mülkü Mecellesinde düzenlenmiş kıymetli evrak kavramı ve kambiyo senetlerinin mahiyetini, amacını, hukuki niteliğini, tanzim edilirken ne şekilde tanzim olunabileceğini, devredilirken ne gibi şartlara uyulacağını ve bu senetlerin diğer özelliklerini, hem doktrindeki bilimsel çalışmalar, hem de uygulamadaki değişik Yüksek mahkeme kararları* ile önemli ölçüde gelişme kaydetmiş Türk Hukukundaki kıymetli evrak kavramı ve kambiyo senetleri ile karşılaştırılarak ve mukayeseli bir şekilde incelemek amaçlanmıştır.

Yukarıda değindiğimiz gibi “kıymetli evrak kavramı” ve dolayısı ile “kambiyo senetleri” Azerbaycan Hukukunda yeni terimlerdir. Bu sebepten Azerbaycan Hukukunda bu konuda daha önce hiç bilimsel çalışma yapılmamış ve halen bu senetler uygulamada tam anlamında kullanılmadıkları için haklarında halen yargı kararı dahi yoktur. Bu bakımdan “Türkiye ve Azerbaycan Hukukunda Kıymetli Evrak ve Kambiyo Senetleri” mevzulu çalışmamız Azerbaycan Kıymetli Evrak Hukuku ile ilgili olarak hazırlanmış ilk bilimsel çalışma niteliğine sahiptir.

Belirtmiş olduğumuz gibi, çalışmamızın esas konusu Azerbaycan Hukukundaki kıymetli evrak kavramı ve kambiyo senetlerini Türk Hukukundaki kıymetli evrak kavramı ve kambiyo senetleri ile karşılaştırmak ve iki farklı ülkenin hukuk sistemine göre, bu senetlerin benzer ve farklı noktalarını belirlemek ve bunları sistematik olarak incelemektir. Bu bakımdan ilk önce Türk ve Azerbaycan Kanunlarında kıymetli evrakın düzenleniş şekline kısaca değinmemizde yarar vardır.

* Araştırmamız içinde değişik dergi ve kıtalardaki konu ile ilgili olan Yargıtay kararlarından istifade edilmiştir.

Türk Hukukunda “kıymetli evrak” 29/6/1956 tarihinde kabul edilerek, 9/7/1956 tarihli ve 9353 sayılı Resmi Gazetede yayımlanan 6762 sayılı Türk Ticaret Kanununda düzenlenmiştir. Bu Kanun 5 kitaptan oluşmaktadır. Birinci kitapta; ticari işletme; ikinci kitapta, ticari şirketler; üçüncü kitapta, kıymetli evrak; dördüncü kitapta, deniz ticareti; beşinci kitapta da sigorta hukuku düzenlenmiştir. Türk Ticaret Kanunu kıymetli evrak kitabında kıymetli evrak kavramının ve kıymetli evrak tipindeki senetlerin tanımı, esas özelliklerini; hangi senetlerin kıymetli evrak olduğu, onların esas hususları, şekil şartlarını, devir şeklini, bu senetlere bağlanmış hakkın nasıl dermeyan olunacağı vs.. hususlar düzenlenmiştir.

Azerbaycan Hukukunda. “kıymetli evrak” yukarıda belirtmiş olduğumuz gibi, Azerbaycan Mülkü Mecellesinde düzenlenmiştir. Şöyle ki, Azerbaycan Mülki Mecellesinde düzenlenmiştir. A.M.M’i 1325 maddeden, 74 fasıldan, on bölümden ve iki hissedenden (Genel ve Özel hisselerden) oluşmaktadır.

Azerbaycan Hukukunda Kıymetli Evrak Hukuku, AMM’de Borçlar Hukukunu düzenleyen hükümler içinde düzenlenmiştir. Azerbaycan Borçlar Hukuku, AMM’nin Özel hissesinde, yedinci bölmede düzenlenmiştir. AMM’nin yedinci bölümünün ana başlığı, “Mukavelelerden İleri Gelen Borçlar”dır. Bu bölümde 24 fasıldan (29-56 fasıllar) oluşmaktadır ve her bir fasılda farklı farklı konular düzenlenmiştir.

Azerbaycan Mülki Mecellesinde, 54. fasılda yedi paragraf halinde düzenlenmiş olan “Azerbaycan Kıymetli Evrak Hukukunun” kaynağını Cenevre Yeknesak Konvensiyası teşkil etmektedir. Bu yedi paragrafta aşağıdaki konular düzenlenmiştir.

Birinci paragrafta, Kıymetli Kağıtlar Hakkında Genel Müddealar.

İkinci paragrafta, Order.

Üçüncü paragrafta, Veksel (Bono ve Poliçe).

Dördüncü paragrafta, Çek.

Beşinci paragrafta; İstigraz (Tahvil),

Altıncı paragrafta; Sehm (hisse senetleri),

Yedinci paragrafta; Emtea kağıtları, düzenlenmiştir.

Aşağıda bu konular daha detaylı bir şekilde açıklanacaktır.

Sistematik incelememizde göreceğimiz gibi hem Türk, hem de Azerbaycan Kıymetli Evrak Hukukunun kaynağı CYK’ya dayanmaktadır. Bu sebepten iki ülke hukukundaki kıymetli evrak kavramı ve kambiyo senetleri önemli ölçüde benzerlik arz

etmektedir. Ama farklı noktala da haiz olduğunu kabul etmemiz gerekir. Bu husus konu içindi geniş bir şekilde incelenecektir.

BİRİNCİ BÖLÜM

KIYMETLİ EVRAK

Birinci Alt Bölüm

Genel Olarak Kıymetli Evrak

I. Kıymetli Evrak Kavramı

A. Kıymetli Evrak Terimi

Kıymetli evrak terimi ilk olarak Alman Hukukunda kullanılmıştır (Wertpapier), daha sonra İsviçre Hukukunda kullanılmaya başlanmıştır. İsviçre’de kıymetli evrak terimi olarak, Almanca metninde “Papier Valeur” kelimesi, Fransızca metninde ise, “Papiers-valeurs” kelimesi kullanılmaktadır¹. İtalyanca’da kıymetli evrak olarak, “Trtolo di credit” kelimesi, Fransada ise, “Titres de credit” kelimesi kullanılmaktadır. İngiliz Hukuk dilinde “Negotiable instruments” kelimesi nispeten daha geniş bir mana ifade etmekte ve senetlerin yanında menkul değerleri de içermektedir. Amerikan sistemi de İngiliz sistemi gibidir².

Türk Hukukunda kıymetli senetler için, “Kıymetli Evrak” kelimesinin kullanılmış olduğunu biliyoruz. Azerbaycan Hukukunda ise bu senetler için “Giymetli Kağız” yani, “Kıymetli Kağıt” terimi kullanılmıştır.

B. Azerbaycan Mülki Mecellesinde Kıymetli Evrakın Düzenleniş Şekli

Azerbaycan Hukukunda, kıymetli evrak 01 Eylül 2000’de kabul edilerek yürürlüğe girmiş olan, Azerbaycan Mülki Mecellesinde düzenlenmiştir. AMM’i 1325 maddeden, 74 fasıldan, on bölümden ve iki kısımdan (Genel ve Özel kısımdan) oluşmaktadır.

AMM’nin baştan 153’cü maddeye kadar olan maddeler, Giriş maddeleri ve Şahıs Hukuku maddeleridir AMM’de Eşya Hukuku (Genel kısımda, üçüncü, dördüncü ve beşinci bölümlerde, 158-387 maddeler arasında), Borçlar Hukuku (hem Genel ve Özel kısımlarda, altıncı, yedinci, sekizinci ve dokuzuncu bölümlerde, 387-1133

¹ PULAŞLI. H., Kıymetli Evrak Hukuku Dersleri, Konya 1992, s.3.

² POROY. R., Kıymetli Evrak Hukuku Meseleleri, İstanbul 1984, s.12.

maddeler arasında), Miras Hukuku (özel kısımda, onuncu bölümde 1133-1325 maddeler arasında) ayrı ayrı düzenlenmiştir.

Azerbaycan Hukukunda kıymetli evrak hukuku, AMM’de borçlar hukukunu düzenleyen hükümler içinde düzenlenmiştir. Yukarıda değinmiş olduğumuz gibi Azerbaycan Borçlar Hukuku, AMM’nin özel kısmında, yedinci bölümde düzenlenmiştir. AMM’nin yedinci bölümün ana başlığı, “Mukavelelerden İleri Gelen Borçlar”dır. Bu bölümde 24 fasıldan (29-56 fasıllar) oluşmaktadır ve her bir fasılda farklı farklı konular düzenlenmiştir. Bu konular içinde Ticaret Hukuku konusu olan, “Sigorta Hukuku”, “Ticaret Nümayendesi”, “Giyimli Kağızlar Hukuku” ve diğer ticari konular yer almaktadır. Şunu da belirtelim ki, Azerbaycan Hukukunda, Türk Hukukunda olduğu gibi ayrı bir Ticaret Kanunu yoktur. Ticaret Hukuku Azerbaycan’da Mülki Mecellede ve diğer kanunlarda düzenlenmiştir.

Azerbaycan Mülki Mecellesinde, 54. fasılda yedi paragraf halinde düzenlenmiş olan “Azerbaycan Kıymetli Evrak Hukukunun” kaynağını Cenevre Yeknesak Konvensiyası teşkil etmektedir³. Bu yedi paragrafta nelerin düzenlenmiş olduğunu incelememizde yarar vardır.

Birinci paragrafta, Kıymetli Kağıtlar Hakkında Genel Müddealar.

İkinci paragrafta, Order.

Üçüncü paragrafta, Veksel (Bono ve Poliçe).

Dördüncü paragrafta, Çek.

Beşinci paragrafta; İstigraz (Tahvil),

Altıncı paragrafta; Sehm (hisse senetleri),

Yedinci paragrafta; Emtea senetleri düzenlenmiştir.

Aşağıda bu konular daha detaylı bir şekilde açıklanacaktır.

C. Kıymetli Evrakın Tanımlanması

Kıymetli Evrakla ilgili detaylı açıklama yapmadan önce, kıymetli evrakın ne olduğunu, ne gibi hususiyetlere sahip olduğunu tespit etmekte yarar vardır.

Kıymetli evrakın tanımı AMM’de yapılmamıştır. Fakat esas hususiyetleri bu mecellede belirtilmiştir. Şöyle ki, A.M.M. m. 387’nin ana başlığı “Kıymetli Evrak Anlayışdır”. Bu maddenin birinci fıkrasında kıymetli evrakın ne olduğu, ne gibi

³ KOMİSYON, Azerbaycan Hukuk Ansiklopedi Sözlüğü, Bakü 1991, s.74.

fonksiyona sahip olduğu dar bir çerçevede ifade edilmektedir. Buna göre, kıymetli evrak, bir hakkın varlığını onaylayan ve bu hakkın senet olmadan işleme tabii tutulmasının ve devrinin mümkün olmadığını belirten ve devri halinde de bu senette mündemiç olan hakları da kanunen devir eden senetlere denilir.

Türk Hukukunda Kıymetli evrakın tanımı ile ilgili doktrinde değişik görüşler vardır. Bir görüşe göre, kıymetli evrak hakkın senede bağlı olduğu ve senetsiz devir ve dermeyanın mümkün olmadığı senettir⁴.

Başka bir görüşe göre ise, kıymetli evrak tanımlanırken sadece hakkın senede bağlılığının ele alınmasını eksik değerlendirmedir. Çünkü, kıymetli evrak tanzim ve iptal bakımından da özel şekil şartlarına tabii olan ve ihtiva ettikleri hakkın devri ve dermeyanı ve borcun ifası sadece senet üzerinde yapılacak muamelelerle mümkün olan, tedavül kabiliyetine haiz, muhtelif para, mal ve şirket hisse senetlerinin heyeti umumiyesidir.⁵

Birinci görüş sahibi yazarlar bu fikri eleştirmişlerdir. Bu yazarlara göre, kıymetli evrakın tanımında ifade edildiği gibi, yalnız tanzim ve iptali özel şekil şartlarına tabii değildir, mesela devri de özel şekil şartlarına tabiidir.⁶

Anlaşıldığı gibi, kıymetli evrakın tanımı kanuni kıstaslardan yararlanılarak farklı şekillerde yapılabilir.

D. Kıymetli Evrakın Esas Özellikleri

Yukarıda yapmış olduğumuz tanıma esasen kıymetli evrakın unsurlarını şu şekilde ifade edebiliriz. 1) Senet (maddi unsur); 2) İktisadi değer taşıyan bir hak; 3) Hakkın senede bağlı olması.

Kıymetli evrakın bu unsurlardan başka aşağıdaki özel nitelikleri de vardır. Bunlar, a) kıymetli evrak üzerindeki hakkın başkasına devri kabildir; b) kıymetli evrakın mücerret olduğu ilkesi, ama tüm kıymetli evraklar mücerret değildir; c) kıymetli

⁴ İMREGÜN. O., Kıymetli Evrak Hukuku (Kıy.E.H. olarak anılacak), İstanbul 1998, s.6; POROY, s.23.; PULAŞLI, s.6.; ÖZTAN. F., Kıymetli Evrak Hukuku, 2.B, Ankara 1997, s.13.

⁵ ARSLANLI. H., Ticari Senetler Dersleri, 3.B., İstanbul 1954, s.13.; DOMANIÇ. H., Kıymetli Evrak Hukuku (Kıy.E.H. olarak anılacak), 2.B, İstanbul 1975, s.24.

⁶ İMREGÜN, Kıy.E.H.,s.6: POROY, s.23.; PULAŞLI, s.6.

evrak özel şekil şartlarına tabiidir; d) kıymetli evrak tipleri kanunda tahdidi olarak sayılmıştır.

Kıymetli evrakın bu hususlarını açıklamamızda yarar vardır.

1. Kıymetli Evrak Bir Senettir

Kanuni tanımdan anlaşıldığı gibi, bir evraka kıymetli evrak niteliği kazandırabilmek bu evrakın senet şeklinde düzenlenmesi gerekmektedir. Tabii ki, buradan şöyle bir soru ortaya çıkmaktadır. Bir evrakın senet olabilmesi için ne gibi şartlar lazımdır? Bildiğimiz gibi haklar ve alacaklar gayri maddi varlıklardır ve ne şekilde doğarsa doğsunlar, bunların maddi bir niteliği yoktur. Hak ve alacakların maddi niteliğe sahip olabilmeleri için bunların bir senette tasvir edilmesi yoluna gidilir⁷.

Bu yönden de kıymetli evrakın yazılı bir senet şeklinde düzenlenmesi ve ayrıca bu senede karşı ileri sürülen iddiaların da yazılı bir belgeye dayanması gerekir (HUMK. m.290; Azerbaycan Mülki Prosessual Mecellesi (AMPM).m.89)⁸.

Senet hakkın kıymetini ve değerini içinde taşır ve bu nedenle senedi kaybeden senetten doğan hakkını da kullanamaz. Çünkü, hak senet olmadan dermeyen edilemez (AMM. m. 987.1; TTK.m.557).

2. Kıymetli Evrak Üzerindeki Hak İktisadi Bir Değere Sahiptir

Senet üzerindeki hak her şeyden önce özel hukuka ilişkin iktisadi değere sahip bir hak olmalıdır. Bu özellik kıymetli evrakı diğer senetlerden (vatandaşlığı gösteren belge, evlilik cüzdanı, diploma, ehliyet) ayırmaktadır. Kıymetli evrak üzerindeki hakkın parasal olması yeterlidir. Bu hakkın alacak hakkı, aynı hak, ortaklıktan doğan bir hak olması önemli değildir. Bir sözleşme, ekonomik değere sahip tüm haklar kıymetli evraka bağlanabilir⁹.

3. Kıymetli Evrak Üzerindeki Hakkın Başkasına Devri Mümkündür

Kıymetli evrak üzerindeki hakkın başkasına devredilebileceği kanunda düzenlenmiştir.

AMM.m.987.1'e göre, kıymetli evrak başkasına devredildikte, bu evrakın tasdiklediği haklar da devredilir. Türk Hukukunda da bu durum aynı şekildedir

⁷ ÖZTAN, s.13.

⁸ Geniş bilgi için bkz. KURU. B., Hukuk Muhakemeleri Usulü, 6.B, C.II, İstanbul 2001, s.2325.

(TTK.m.557). Buradan anlaşıldığı gibi devri mümkün olmayan haklar kıymetli evraka konu olmaz. Örneğin, kişilik haklarının, şahsa bağlı intifa hakkının vs... devri mümkün olmadığı için kıymetli evraka bağlanamaz.

Kıymetli evrak üzerindeki hakkın mutlaka devir kabiliyetine sahip olmasının sebebi, bunların büyük çoğunluğunun mahiyeti ve iktisadi fonksiyonu açısından cevap verdikleri ihtiyaçlardır. Hakikaten esas sebep ticari hayatın ihtiyacıdır. Çünkü, genelde sermayenin çıplak halde devrinin bazı zorlukları vardır. Ama, hak kıymetli evraka bağlanmak suretiyle onun devri kolaylaştırılır ve basit bir işlem haline getirilir¹⁰.

Yukarıda belirtmiş olduğumuz gibi, kıymetli evraktaki hakkın devir ve tedavülün gayesi ticari hayatta hakkın elden ele geçmesini sadeleştirmektir. Bu nedenle kıymetli evrakla ilgili olan diğer kaideler (imzaların istiklali, mücerretlik prensibi, hakkın senede bağlı olduğu kaidesi ve diğerler) devir ve tedavülü daha da kolaylaştırmak amacına hizmet eder.¹¹

4. Kıymetli Evraktaki Hak ile Senet Arasında Bağlılık Vardır

Kıymetli evrakın önemli niteliklerinden biri de, hakkın senede sıkı sıkıya bağlı olmasıdır. Bu özellik AMM.m.987.1’de şu şekilde ifade edilmiştir. “Senette mündemiç olan hak, senet olmadan hayata geçirilemez, yani işleme tabii tutulamaz”¹². Görüldüğü gibi, hak senede yerleşmiştir. Hakkın kullanılabilmesi için senedin ibrazı ve devri için de senedin teslimi şarttır.

Kıymetli evrakla sıkı sıkıya bağlı olan hakkın senetten önce mevcut olup olmaması açısından, kıymetli evrakı; ihdası (kurucu) ve izhari (açıklayıcı) olarak iki grupta incelemek mümkündür. *

a) *İhdasi senetlerde*, hak senetten önce yoktur ve senedin düzenlenmesi ile doğar, mesela; kambiyo senetlerindeki kambiyo alacağı senetten önce yoktur.

b) *İzhari senetlerde*, hak senetten önce vardır ve senedin düzenlenmesi ile kıymetli evraka bağlanır. Örneğin, pay senedi, emtea senedi, tahvil vs.. gibi senetler izhari senetlerdir.

⁹ İMREGÜN, Kara Ticareti Hukuku Dersleri, (Kara. olarak anılacak)5.B, İstanbul 1979, s.584; PULAŞLI, s.7.

¹⁰ GÜRBÜZ. H.A., Ticari Senetlerde İptal Davaları ve Ticari Senetlere Özgü Sorunlar, 2.B, İstanbul 1986, s.14.; EDGÜ. E., Ticaret Hukuku C. III., Kıymetli Evrak, Ankara 1969.s.2.

¹¹ POROY, s.25.

¹² Aynı konu TTK. m.557’de düzenlenmiştir.

Kıymetli evrakın ihdasi mi yoksa, izhari mi olduğu konusu öğretilerde tartışmalıdır. Hakim görüşe¹³ göre, kıymetli evrak grubuna giren senetlerden bazıları ihdasi (mesela, kambiyo senetleri), bazıları ise izhari niteliktedir (mesela, pay senetleri).

Bir görüşe göre, kıymetli evrak daima izharidir. Bir kıymetli evrak düzenlemek için önce bir hakkın olması şarttır. Senet hakkı ihdas etmez, sadece genel hükümlere tabi olan bir hakkı kıymetli evrak hükümlerine tabii kılar.¹⁴

Bu görüşü eleştiren başka bir görüşe göre ise, kambiyo senedine dayanan talep hakkı ancak, senedin ihdasıyla doğar. Halbuki, pay sahipliği hakkı senet ihdas edilmeden da vardır. Ayrıca, senet tanzimi için hakkın varlığı da şart değildir. Mesela; hatır senetlerinde bir alacak hakkı söz konusu değildir.¹⁵

Burada önemli bir noktaya işaret edelim ki, gerek ihdasi gerekse de izhari kıymetli evrakta senet ile hak arasındaki bağılılık aynı derecede kuvvetlidir.

Sonuç olarak, kıymetli evrakta yerleşmiş hakkın kullanılabilmesi için, senedin ziyedi olmak şarttır. Çünkü, hakkın kullanılması için senet mutlaka ibraz olunmalıdır. Eğer ibraz olunmazsa borçlu borcunu ödemez, öderse iki kere ödemek zorunda kalır.

5. Kıymetli Evrakta Mücerretlik İlkesi Geçerlidir

Kıymetli evrakta mücerretlik prensibi geçerlidir. Yani, kıymetli evrak, doğumuna neden olan olaydan veya ilişkiden bağımsızdır. Örneğin, bir satım sözleşmesi sonucu, A, B'den 1.000.000 TL değerindeki bir eşyayı satın almış ve bunun için de, 1.000.000 TL'lik bir bono vermiştir. Daha sonra satın aldığı eşya her hangi bir nedenle satış sözleşmesi hükümlerine uymuyorsa ve bu nedenle de eşyayı iade etmişse, B borçlu olmadığını ileri sürerek bonoyu ödemekten imtina edemez. Fakat, A'ya karşı satışın ayıplı çıktığını ileri sürerek eşyayı iade etmiş olduğunu ve dolayısıyla borçlu olmadığını şahsi defii olarak ileri sürebilir. Ama, bu bono devir ve ciro edilmişse (örneğin, A H'ye bu bonoyu ciro etmiş ise) B bu defii ciro edilene (H) karşı ileri süremez¹⁶. Bu, cironun teminat fonksiyonunun bir sonucudur. Tabii ki, burada H'nin

¹³ ARSLANLI, s.12.; POROY, s.26.; KARAYALÇIN.Y., Ticaret Hukuku Dersleri, C. II., Ticari Senetler (Kambiyo Senetleri) 2.B, Ankara 1959, s.13.

¹⁴ DOMANİÇ, Kıy.E.H., s.7.

¹⁵ ARSLANLI, s.12.; POROY, s.26.; KARAYALÇIN.Y., s.13.

¹⁶ Bkz. Bu çalışma, s.36-37

meşru hamil olması da şarttır. Aksi halde yani senedi elinde bulunduran ayrıca sakat işleme taraf ise, yukarıda belirttiğimiz gibi ona (A) karşı bu defiiyi ileri sürebilir.

Türk medeni hukukunda da mücerretlik prensibi vardır. Fakat, ticaret hukukundaki kıymetli evrakın mücerretliği özel bir kavramdır ve medeni hukuktaki mücerretlikten farklı ve benzer yönleri vardır.

Medeni hukukta mücerretlik, kazandırıcı işlemin geçerliliği dayandığı temel ilişkiye bağlı değilse, yani, temel ilişkinin sakatlığı kazandırıcı işlemi geçersiz kılmıyorsa o işlem mücerrettir. Ancak bu tanım yeterli değildir çünkü medeni hukukta mücerretlik çeşitli açılardan söz konusu edilmektedir. Şöyle ki, medeni hukukta, ispat mücerretliği, sebebi gösterilmeyen borç vaadi mücerretliği, alacağın temliki mücerretliği, havale mücerretliği gibi mücerretlik tipleri de vardır.¹⁷

Kıymetli evrak mücerretliği ise, özel bir kavramdır ve şu şekilde tanımlanabilir. Senette yerleşmiş talep hakkına maruz kalan senet borçlusunun, bu talebe karşı borçlanmasına sebep olan borç ilişkisindeki sakatlığı ileri sürememesine kıymetli evrak mücerretliği denilir¹⁸.

Öğretide, medeni hukuk mücerretliği hallerin kıymetli evrakta da geçerli olduğunu ifade eden ve temel ilişkiden doğan defiilerin senedi devir alana karşı ileri sürememesinin sebebinin mücerretlik olmadığını, kamu güveni olduğunu, belirten yazarlar da vardır¹⁹.

Bu görüş eleştirilmiştir. Şöyle ki, temel ilişkiden doğan defiilerin devir alan meşru hamile karşı borçlu tarafından ileri sürülememesinin nedeni o senedin güven duyulmasını sağlamaktır. Yani hamil, o senette yerleşmiş olan hakkı güven içinde kullanabileceksa o senede itimat eder. Bu itimat ise, Kıymetli evrak mücerretliği ilkesi ile sağlanabilir. Yani, temel ilişki ile senetten doğan hakkı bir birinden ayrı tutmakla, bu güven sağlanabilir. Sonuç olarak kamu güveni, senedin iktisadi fonksiyonu için gereklidir ve bu güveni sağlamanın hukuki yolu ise, kıymetli evrak mücerretliğidir²⁰.

Kıymetli evrak olarak düzenlemiş senetlerin hepsinde mücerretlik ilkesinin geçerli olduğunu söylemek zordur. Bu bakımdan mücerretlik tam olarak kambiyo

¹⁷ EREN. F., Borçlar Hukuku, Genel Hükümler, C. I., Ankara 1987, s.209.

¹⁸ POROY, s.29.

¹⁹ KARAYALÇIN, s.14.; ÖZTAN, s.173; İNAN. N., Türk Hukukunda Hatır Senetleri ve Özellikle Hatır Bonoları, BTHAE, Ankara 1969, s.102.

²⁰ POROY, s.31.

senetlerinde (ödeniş senetleri) mevcuttur. Emtia senetleri, konşimento, pay senetleri, tahviller vs.. mücerret değildir.²¹

6. Kıymetli Evrak Özel Şekil Şartlarına Tabiidir

Kıymetli Evrak için yukarıda belirtmiş olduğumuz tanımdan anlaşıldığı gibi, bu evrak düzenlenirken kanunun belirtmiş olduğu özel şekil şartlarına uyulmalıdır. AMM. m.987.1’de bu husus belirtilmektedir. Şöyle ki, kıymetli evrak kanunen muayeneleştirmiş formaya (şekle) uyularak düzenlenir...’ (A.M.M. m. 987). Ayrıca kanunumuz şekil şartlarına uyulmadan düzenlenmiş senetlerin ehemmiyetsiz²² (geçersiz) olduğunu belirtmektedir.(AMM. m. 987.2).

Kıymetli evrakın özellikli şekil şartlarına tabii olmasının sebebi, ticari hayatın emniyet ihtiyacıdır. Bu nedenle özellikle tedavül güvenliği açısından kıymetli evrakta bulunması gereken tüm şekil şartları açık ve seçik olarak kanunda belirtilmiştir. Bu şartlardan biri veya bir kaç eksikse ve bu konuda aksi bir hüküm de yoksa, kıymetli evrak doğmamış sayılır²³.

Şekil bu senetlerde bir sıhhat şartıdır. Mesela, köcürme vekselde (poliçe), sade vekselde (bono), çekte senet adını ifade eden kelimelerin senede yazılmamış olması, onları köçürme veksel, sade veksel ve çek olarak kabul edilmemesi neticesini doğurur.

Ayrıca, kıymetli evrakta düzenleme, devir, teminat isteme, kaybolmaları halinde iptal edilmesi ve diğer hususlar da kanunda belirtilen şekil şartlarına tabiidir. Bu şartlara uyulmak zorunludur.

7. Kıymetli Evrak Tipleri Kanunda Tahdidi Olarak Sayılıdır

Kıymetli evrak tipleri kanunumuzda tahdidi olarak sayılmıştır. AMM. m.997’nin ana başlığı “Kıymetli Evrak Nevileri”dir. Bu maddenin birinci bendine göre, kıymetli evraklara orderler, vekseller (bono, poliçe), çekler, istigrazlar (tahviller), sehmler (hisse senetleri), emtia kağıtları ve kıymetli evraka dair kanunlarla kıymetli evrak sırasına dahil edilmiş diğer senetler aittir. (AMM. m.997.1).

Görüldüğü gibi, AMM. m.997.1’de kıymetli evrak çeşitleri tahdidi sayılmıştır. Esas karışık olan nokta ise, “ve” bağlacından sonra devam eden cümledeki “diğer

²¹ PULAŞLI, s.9.

²² Ehemmiyetsizlik, işlemin mahkeme kararına gerek olmadan geçersiz olduğunu ifade eder. (AMM. m.337.4)

²³ ARSLANLI, s.2.

senetler” kavramıdır. Yani, “ve” bağlacından sonra, “kıymetli evrak sırasına kıymetli evraka dair kanunlarda yer alan senetlerde dahildir” denilmektedir. Bu nokta ilk bakışta kıymetli evrakın kanunda tahdidi olarak sayılmamış olduğu kanısını oluştursa da, bu cümleleri tamamen okuduğumuzda ise bu kanı yerini, kıymetli evrak kanunda tahdidi olarak sayılıdır fikrine bırakır. Şöyle ki, “ve kıymetli evraka dair kanunlar ile kıymetli evrak sırasına dahil edilmiş diğer senetler” cümlesinde kıymetli evraka dair kanundan bahsedilmektedir. Örneğin, Sigorta Kanunda düzenlenmiş olan “sigorta şahadetnamesi” (sigorta poliçesi)(A.M.M. m.886). Banka Emaneti Kanununda düzenlenmiş olan “Banka Kitapçası” (mevduat cüzdanı) (A.M.M. m.953.1)), kıymetli evraka dair kanunlarda yer alan diğer kıymetli senetlerdir.

Bir senedin kıymetli evrak olabilmesi için yukarıda belirtmiş olduğumuz niteliklere sahip olması şarttır. Fakat ortaya şöyle bir sorun çıkmaktadır. Adi senetler (sinema bileti, otobüs bileti ve diğer) kıymetli evrak olarak düzenlenebilir mi? Bir senedin kıymetli evrak olarak düzenlenmesi için, o senet ya hamiline (adsız, AMM.m.999), ya nama (adlı, AMM.m.989), ya da emre (orderli, AMM.m.991) olarak düzenlenmiş olması şarttır. Türk ve Azerbaycan Hukukunda Kıymetli Evrak Kanunlarında hangi senetlerin nama, hangilerinin hamiline, hangilerinin de emre düzenlenebileceği konusunda açık bir hüküm yoktur. Bu durum yukarıdaki soruyu cevaplandırmamızı zorlaştırmaktadır. Ancak yine de belirtelim ki, kıymetli evrak bir kanun hükmüne dayanılarak düzenlenmelidir²⁴.

Sonuç olarak kıymetli evrak özellikli şekil şartlarına sahip olmasının bir neticesi de, kıymetli evrakın kanunda tahdidi olarak sayılmış olmasıdır²⁵. Yani adi senetler kıymetli evrak olarak düzenlenemez.

Bir görüşe göre,²⁶ bu fikir gelişen ihtiyaçlar sonucu Yargıtay içtihatları ile aşılmaya çalışılmıştır. Örneğin, “bankalarca çıkarılan mevduat sertifikaları” Yargıtay’ca kıymetli evrak niteliğine haiz senetlerden sayılmıştır²⁷.

²⁴ ÖZTAN, s.262.

²⁵ PULAŞLI, s.10.; POROY, s.34.

²⁶ ÖZTAN, s.262.

²⁷ Y.11.HD., 16.03.1982, E.1981/5485, K.1982 –YKD., C.II, S.5, s.673.

II. Kıymetli Evrakın Tasnifi

Kıymetli evrak türünden olan senetler, temsil ettikleri hakkın türüne göre, hakkın senetten önce mevcut olup olmadığına, mücerret olup olmadığına, devir şekline göre sınıflandırılabilir. Bu tasnif aşağıda yapılmıştır.

A. Temsil Ettikleri Hakkın Türüne Göre Kıymetli Evrak

Kıymetli evrak temsil ettikleri hakkın türüne göre alacak (para, ödeme) senetleri, sermaye (investisiya)senetleri ve emtia senetleri olarak üç gruba ayrılır.

1. Alacak Senetleri

Bu gurup senetler, Azerbaycan Hukukunda ödeme senetleri²⁸ (kambyo senetleri) olarak telaki edilir. Ödeme senetleri AMM.m.997.3'te düzenlenmiştir. Buna göre, order, veksell ve çek ödeme kıymetli evraklardır. Bu senetlerde yerleşmiş olan hak nakdi²⁹ (orderde, misli eşya da olabilir) bir alacak hakkı olarak tezahür edilir. Bu senetler daha geniş bir şekilde ileride ele alınacaktır.³⁰

2. Sermaye (İnvestisiya) Senetleri

Bu sınıfa dahil olan senetler sehmler (pay senetleri) ve istigrazlardır (tahviller) (AMM. m.997.2). Bu senetleri ayrı ayrı genel hatları ile incelememizde yarar vardır.

a. İstigrazlar (Tahviller)

aa. Tanım

İstigrazın tanımı AMM.m.1070.1'de yapılmıştır. Buna göre istigraz, onun hamiline (sahibinin) onu düzenlemiş olan şahıstan istigrazda yazılı müddet içinde istigrazın nominal değerini veya başka emlak ekvivalentlerini (misli eşyaları) almak hakkını veren kıymetli evraktır. Ayrıca istigraz, onun hamiline istigrazın nominal değerinden faiz almak hakkı veya diğer eşya haklarını da vermektedir.

ab. İstigrazın Esas Özellilikleri

Yukarıdaki tanıma esasen istigrazın esas özelliklerini şu şekilde açıklayabiliriz:

1) istigraz yazılı bir senettir, 2) istigrazda talep edilen hak iktisadi değere (parasal

²⁸Türk Hukukunda Tahviller de bu guruba dahildir-PULAŞLI, s.11; POROY, s.39.

²⁹ Bkz. AMM.m.998.

³⁰ Bkz. bu çalışma, s.53 vd..

değere) sahip bir haktır, 3) istigrazda hak senede bağlıdır. Düzenleyen, senet sahibine ödemedede bulunmalıdır. 4) istigraz mücerret değildir.

Bütün bu nitelikler kıymetli evrakın nitelikleri değerlendirirken açık olarak ifade edilmiştir.

ac. İstigrazda Şekil

İstigrazı düzenleyen hükümlerden anlaşıldığı gibi bu senette iki taraf vardır. Biri senedin düzenleyicisi, diğeri ise istigraz sahibidir (lehdarıdır). Düzenleyici istigraz sahibine karşı aralarındaki ilişkiye dayanarak borç altına girmiştir. İstigraz sahibine de bu senede dayanarak alacağını talep etme yetkisi tanınmıştır.

Senette bu kişilerin adları ve soyadları yazılmalıdır. Bu durum ortay şu şekilde bir soru çıkarmaktadır, istigrazın şekli nasıldır? Belirttiğimiz gibi kıymetli evrakı üç şekilde düzenlemek mümkündür; adlı (AMM.m.989), adsız (AMM. m.990) ve orderli (emre) (AMM. m.991). İstigrazın ne şekilde tanzim edileceği konusunda AMM’de bir açıklık yoktur. Sadece AMM.m.1071 ve m.1073.1 “adsız” iztigrazlardan söz etmektedir. Bu maddeler istigrazın adsız olabileceğini göstermektedir.

Ayrıca bu senetler nama yazılı olarak da düzenlenebilir. Fakat bu senetlerin emre yazılı olarak düzenlenmesinin mümkünlüğü tartışmalıdır. Kanunda istigrazların emre yazılı olarak düzenlenemeyeceği konusunda bir hüküm yoktur. Bu sebeple kıymetli evrakın genel maddelerini burada tatbik etmek yerinde olacaktır. Yani kıymetli evrakın genel müdealarına esasen, iztigrazlar adsız olduğu gibi, emre yazılı olarak da düzenlenebilir. Çünkü, iztigrazla ilgili olan maddelerde bu konuda bir yasaklayıcı hüküm yoktur mevcut değildir. Ama, hemen belirtelim ki, istigraz mücerret bir kıymetli evrak değildir. İstigrazın emre yazılı olarak düzenlenmesi o senedi mücerret duruma getirecektir. Bu ise, istigrazın niteliği ile çelişki oluşturacaktır. Bu bakımdan istigrazın emre yazılı olarak düzenlemek mümkün olmayacaktır.

ad. İstigrazda Müddetler

Adsız istigraz şeklinde borç öhdeliğinden (istigrazdan) ileri gelen talepler (müracaatlar, iddia talepleri) borcun ödenmesi (öhdeliğin icrası) için muayyenleştirilmiş müddet başladıktan otuz yıl sonra zamanaşımına uğrar (ödenilir), bir şart ile ki, o otuz yıl geçene kadar senet onu düzenlemiş şahsa ödeme için ibraz edilmemiş olsun. Eğer senet ibraz edilirse, ibraz müddeti bittikten iki yıl sonra talep müddetinin geçmesi ile

geçersiz olacaktır. Senetten ileri gelen talep hakkının mahkemede dava yolu ileri sürülmesi, istigrazın ibrazı ile eşdeğerde bir işlemdir. Faizli kıymetli evrak kuponları, renta evrakları (intifa senetleri), dividend (kar payı) kuponları için ibraz etme müddeti dört yıldır. Müddet, borcun ödenmesi müddetinin başladığı yıl bittikten sonra işlemeye başlar. İbraz etme müddeti ve onun işlemeye başladığı tarih senedi düzenleyen tarafından değiştirilebilir. İbraz etme müddetinin başladığı tarih ve bu sürenin işlemesi, o cümleden müddetin bitmesi AMM.m.995'e esasen senedin iptal edilmesi ile ilgili olan icraatın (davanın) açılması ile durdurulabilir (AMM. m.1071).

ae. İstigraz Çeşitleri

İstigrazın değişik çeşitleri kanunumuzda düzenlenmiştir. Şöyle ki, AMM.m.1070.2'ye göre, istigrazlar, adsız borç öhdelikleri veya borç istigrazları, rehin senetleri (şehadetnameleri), sehimdar cemiyetin (anonim şirketin) karında iştirak etmek hakkı veren borç öhdelikleri, ücretsiz yeni sehmler (pay senetleri), sabit dividendli (kar paylı) sehmler ve sair şekilde düzenlenebilir.

Bunları şu şekilde açabiliriz:

1. Açık Borç İstigrazları. Borç almak amacıyla düzenlenmiş açık borç istigrazları emisyon belgesi esasında açık abone yazılışı için düzenlenebilen (bırakılabilen, tedavül edebilen) veya borsaya çıkarılabilen istigrazlardır. Sadece belli kişiler için düzenlenmeyen emisyonlar açık emisyonlardır³¹. Yani açık borç istigrazları borç almak için düzenlenen ve kanunen yalnız halka arz yoluyla borsada satılması mümkün olan senetlerdir (AMM.m.1075.1).

2. Konversiya Borcu İstigrazları. Konversiya borcu istigrazları sehimdar cemiyetleri (anonim şirket) tarafından düzenlenen borç istigrazlar olup, hamiline hem faizlerin hesaplanmasını talep etme hakkı, hem de onları aynı türden kıymetli evraklarla değiştirmek hakkı veya yeni sehmler (hisse senetleri) elde edilmesinde üstünlük hakkını veren istigrazlardır (AMM. m.1076.1)

Konversiya borcu istigrazları, kanunen halka arz yoluyla borsada satılması mümkün olan senetlerdir. (AMM. m.1076).

3. Sehimdar cemiyetin menfaatinde (karda) iştirak hakkı veren istigrazlar. Sahibine bu hakkı verir (AMM: m.1070.2).

4. Ücretsiz yeni sehim alma hakkı veren istigrazlar (AMM.m.1070.2).

5. Sabit dividendli (kar payı) sehmeler ve ücretsiz yeni sehmeler alma hakkı veren istigrazlar.

6. Faizli Kıymetli Evrak Kuponları, Renta Evrakları ve Dividend Kuponları.

Eğer adsız istigrazlar şeklinde borç öhdelikliği için faizlerin ödenmesine dair kuponlar düzenlenirse, bu kuponlarda aksi kararlaştırılmamışsa , onlar asıl alacağın ödenildiği veya faizlerin hesaplanmasına dair öhdeliğin lağv (iptal) edildiği veya değiştirildiği halde bile geçerliliğini kaybetmez. Asıl borç ödendiği zaman bu kuponlar iade edilmezse, düzenleyicinin (keşidecinin) bu kuponlardan dolayı ödemesi gerektiği meblağı tutmak (ödememek) hakkı vardır.(AMM. m.1073)

7. Kartlar, Markalar ve Benzer Senetler. Keşideci tarafından düzenlenmiş ve onun (keşidecinin) ödemeyi yapmak konusunda borçlu olduğu niyetini ifade ettiği kartlar, markalar veya alacaklısı gösterilmemiş benzer senetler de istigraz senetleridir (AMM.m.1074).

AMM. m.1070.2’de “istigrazlar.... ve saire şekilde olabilir” denilmektedir. Buradan ne anlaşıldığını tespit etmek kolay değil. Şöyle ki, “ve sair” çok geniş bir kavramdır. Yani her hangi bir maddi hak için istigraz düzenlenebilir gibi bir manaya gelmektedir. Örneğin; tacir A’nın paraya ihtiyacı vardır ve B’den para istemektedir. B’de, A’ya “karında pay alabileceğim konusunda bir istigraz” düzenlersen veririm demektedir. A böyle bir istigraz düzenleyebilirimi? Kanun “ve saire” demekle A’nın bunu yapabileceğini kabul etmektedir. Fakat bu durum ise, kıymetli evrakın kanunda tahdidi olarak sayılıdır ilkesi ile çalışmaktadır. Yasa koyucu bu konuyu kesin hükme bağlaması daha isabetli olacaktır.

Ayrıca, istigrazın tanımından anlaşıldığı gibi, bu senet her türlü eşya hakları, alacak hakları için de düzenlenebilir (AMM. m.1070.1).

b. Sehim

ba. Tanım

Sehm kıymetli evrak olup, sahibinin anonim şirkete ortak olduğunu tasdikler. Bu senet hamiline şirketin karından pay almak hakkını, şirket işlerinin idare olunmasında

³¹Emisyon, piyasaya para, tahvil ve hisse senedi çıkarmak işlemidir.- YILMAZ.E., Hukuk Sözlüğü, 4.B, Ankara 1992, s.245.

iştirak etmek hakkını ve şirketin tasfiyesi halinde kalan malın bir hissesini almak hakkını verir.

bb. Hükümleri

Sehmler hamiline ve nama olarak düzenlenebilir. Hamiline sehmlere, hamiline kıymetli evraklar hakkındaki hükümler, muayyen kişinin adına düzenlenmiş sehmlere ise, emre yazılı kıymetli evraklarla ilgili olan hükümler uygulanır (AMM.m.1077.2)³².

Sehmler ancak, emisyon belgesi esasında açık abune yazılışı için düzenlenebilir veya borsaya çıkarılabilir. Emisyon belgesinde aşağıdaki bilgiler yer almalıdır (AMM.m.1077.3);

- 1) Emitent³³ (anonim şirket) ile ilgili olan ve ticaret siciline yazılı bilgiler;
- 2) Sehmlerin miktarı, nominal değeri ve nevlere, o cümleden sehmlerin sınıflarının ayrı ayrı imtiyazlarını göstermekle, ana sermaye miktarı ve çeşidi;
- 3) Ana sermayenin izin verilmiş veya kararlaştırılmış şekilde artırılması hakkında kararlar;
- 4) Sabit devidendli sehmlerin veya dividend kuponlarının miktarı ve bunlardan ileri gelen hakların metni;
- 5) Serbest muhasebecinin (müstakil auditorun) muhasebe hesapları (auditor hesaplarıyla) ile birlikte, emitentin son bilançosu ve toplam maliye hesapları ve o cümleden bilançonun düzenlendiği günden altı ay geçmişse, serbest muhasebecinin (auditorun) kontrol ettiği ara bilançoların metni;
- 6) Emitentin kuruluştan beri veya emitentin hiç olmasa son beş yılda ödediği dividendleri (kar payları),
- 7) Sehimdar cemiyetin idare organının yeni hisse senetlerin düzenlenmesi ile ilgili olan kararları;

Eğer sehmler bu bilgileri içeren emisyon belgesiz (izahnamesiz) düzenlenir ve tedavül ederse veya emisyon belgesinde yanlış veya kanuni hükümlere uymayan bilgiler yer almışsa, bu işlemde bilerek veya dikkatsizliği sebebiyle iştirak etmiş bütün kişiler

³² Sehm mücerret bir kıymetli evrak değildir. Bu senedin emre yazılı olarak düzenlenmesi o senedi mücerret duruma getirecektir. Bu ise, sehm niteliği ile çelişki oluşturacaktır. Bu bakımdan sehm emre yazılı olarak düzenlemek mümkün olmayacaktır.

³³ Emitent, kıymetli evrakı tedavüle çıkaran şirkettir.

zarar sebebiyle mütesilesilen borçlu gibi sorumluluk taşırlar (AMM.m.1074.4) ve ayrıca bu fiil bir suçtur³⁴.

3. Emtea Senetleri

a. Tanım

Emtea senedi bir depoya³⁵ veya taşıyıcıya (nakliyeciyeye) teslim edilen mallara karşılık düzenlenen ve bu malları temsil eden kıymetli evrak vasfındaki senetlere denilir³⁶.

b. Şekli

Emtea senetlerinin şekli AMM.m.1078.1'de düzenlenmiştir. Şöyle ki, bu senetlerde aşağıdaki bilgiler yer almalıdır.

- 1) Senedin düzenlendiği yer ve tarih, senedi düzenleyen kişinin imzası;
- 2) Senedi düzenleyen kişinin adı ve ikametgahı veya merkezinin olduğu yer;
- 3) Malları depoda muhafaza eden kişinin veya tevdi edenin (gönderenin) adı ve ikametgahı veya merkezinin olduğu yer;
- 4) Muhafıza olunan veya muhafıza edilmesi için verilmiş malların keyfiyeti, miktarı ve cins ve nevi gösterilmek sureti ile, malın adı;
- 5) Ödenmiş olan veya ödenecek vergiler ve ücretler (masraflar);
- 6) İlgili kişilerin mallar ile nasıl davranacaklarını gösteren özel sözleşmeler;
- 7) Emtea senetleri nüshalarının sayısı;
- 8) O senet üzere yetkili kişinin adının belirtilmesi veya emre olduğu konusunda şerhin yer alması veya ibraz edecek olanın gösterilmesi;

c. Hükümleri

Birden çok emtea senedinden biri rehinin muayyenleştirilmesi için düzenlenmişse, bu şekildeki senet varant (varrant) olarak adlandırılır. Bu senet diğer şartlara göre emtea senedi şeklinde olmalıdır. Diğer nüshalarda varantın düzenlendiği şerh edilmeli ve borcun meblağı ve ödeme müddeti gösterilmek sureti ile her bir rehin yazılmalıdır.

³⁴ Bkz, bu çalışma, s.172.

³⁵ “Depo” kelimesi Türk Hukukunda “umumi mağaza” terimi ile ifade edilmektedir TTK.m.744/1.

³⁶ ÖZTAN, s.1435.

Muhafıza edilen veya muhafıza edilmiş mallar için düzenlenmiş senetler emtea senetlerinin şekli hakkındaki kanuni hükümlere uygun değil ise, bu senetler emtea senedi niteliğine haiz olmaz. Bu senetler ancak, tevdi hakkındaki makbuz ve diğer ispat niteliği olan senetler olarak hüküm ifade ederler (AMM.m.1078.3).

Salahiyetli organlardan izin alınmadan depo sahiplerinin düzenledikleri senetler şekil olarak kanuni hükümlere uygun gelseler, emtea senedi sayılırlar.

d. Çeşitleri

Emtea senetleri çift depo senedi ve tek depo senedi olarak düzenlenebilir. Çift depo senedi, mal deposu tarafından, malın muhafızasına üstlenmiş olduğunu gösteren emre yazılı kıymetli evraktır. Çift depo senedi iki hissedenden ibarettir: makbuz (depo senedi) ve vranttan (rehin senedi). Bu senetlerin her biri ayrı ayrı kıymetli evraktır (AMM.m.1078.6).

Tek depo senedi mal deposu tarafından, malın muhafızasına üstlenmiş olduğunu gösteren adsız kıymetli evraktır (AMM.m.1078.7).

Ayrıca emtea senedi, konşimento senedi olarak da düzenlenebilir. Konşimento, mala dair emir senedinden ibaret ticaret senedi olup, hamiline konşimentoda gösterilen yüke dair emir vermek ve taşıma sona erdikten sonra yükü almak hakkı tanır. Konşimento hamiline, emre veya nama yazılı olabilir (AMM.m.1078.5).

B. Hakkın Senetten Önce Var Olup Olmadığına Göre Kıymetli Evrak

Kıymetli evrakı bu yönden tasnif ettiğimiz zaman, yukarıda³⁷ belirtmiş olduğumuz gibi, kıymetli evrakı iki hisseye bölebiliriz. Bunlar ihdasi kıymetli evrak ve izhari kıymetli evraklardır.

1. İhdasi Senetler

İhdasi senetlerde, senedin düzenlenmesinden önce hak (senette mündemiç olan hak) mevcut değildir. Senedin düzenlenmesi ile birlikte hak da doğar. Bu gruba giren senetlere örnek olarak; çek ve orderi, vekseli gösterebiliriz.

2. İzhari Senetler

İzhari senetlerde ihdasi senetlerin aksine senetten önce bir hak vardır ve bu hak senede bağlanmaktadır³⁸. Örneğin, pay senetleri (sehmeler), tahviller (istigrazlar),

³⁷ Bkz. bu çalışma, s.10.

konşimento, makbuz senedi (depo senedi), vrant (rehin senedi) gibi senetlered mündemiç olan hak senetten önce de vardır.

Biz burada Türk Hukukunda olduğu gibi pay senetlerini (hisse senetlerini) izhari olarak değerlendirdik. Ama bu husus Azerbaycan Hukukunda, Türk Hukukuna nazaren farklı şekilde düzenlenmiştir. Bildiğimiz gibi, Türk Hukukunda TTK'a göre, payın senede bağlanması zorunlu değildir. Fakat, eğer, pay SPK'da işleme tabii tutulacaksa, payın senede bağlanması zorunludur.³⁹

Azerbaycan Hukukunda, çıplak paydan hiç söz edilmemiştir. Şöyle ki, AMM. m.98.1'e göre, Sehimdar Cemiyet (A.Ş.) ana sermayesi (nizamname kapitali) muayyen sayıda sehmlere bölünmüş cemiyettir. Türk hukukunda ise, Anonim Şirketin, ana sermayesi muayyen ve paylara bölünmüş borçlarından dolayı yalnız mameleki ile sorumlu olan şirkettir (TTK. m.269).

Görüldüğü gibi Türk Hukukunda A.Ş'lerde çıplak pay kavramı mevcuttur. Bu payın senede (hisse senedi) bağlanabilmesi mümkündür fakat mecburi değildir. Bu nedenle pay senedi önceden mevcut olan pay hakkını senede bağladığı için izhari niteliktedir⁴⁰.

Azerbaycan Hukukunda Sehimdar Cemiyetlerde senede bağlanacak bir çıplak paydan değil, direk senetten (sehmden) söz edilmektedir. Şöyle ki, AMM. m.98.1'e göre, Sehimdar Cemiyet (A.Ş.) ana sermayesi (nizamname kapitali) muayyen sayıda sehmlere bölünmüş cemiyettir. Sehim ise, kıymetli evrak olup sahibine sehimdar cemiyete üyelik (ortaklık) hakkını verir (AMM. m.1077.1).

Anlaşıldığı gibi, Azerbaycan Hukukunda şirket kurulurken payların da senede bağlanması şarttır. Ayrıca, AMM. m.103.3'e göre, Sehimdar Cemiyet tescil edilene kadar kurucuları nizamname sermayesini (ana sermaye) tamimiyle ödemeye mecburdurlar. Sehimdar cemiyet kurularken onun bütün sehmleri kurucular arasında paylaştırılmalıdır.

Bu değerlendirmeler esasında deyebiliriz ki, Azerbaycan Hukukunda sehmler (pay senetleri) açıklayıcı nitelikte (izhari) değil, kurucu niteliktedir (ihdasidir). Çünkü,

³⁸ ARSLANLI, s.12.

³⁹ ARSLAN. İ., Şirketler Hukuku Bilgisi, 3.B, Konya 1998, s.2771-277; PULAŞLI. H., Şirketler Hukuku, 2.B., Konya 1995, s.277.

⁴⁰ POROY. R. / TEKİNALP. Ü. / ÇAMOĞLU. E., Ortaklıklar ve Kooperatifler Hukuku, 8.B., İstanbul 2000, s.591-592; ÇEVİK. O.N., Anonim Şirketler, 2.B, Ankara 1979, s.877-888.

senet (sehm) ile pay aynı anda doğmaktadır. Yani paydan önce senet, senetten önce de pay yoktur. Paydan önce de ortaklık hakkının kural olarak mevcut olması mümkün değildir. Dolayısı ile sehm düzenlenmesi ile birlikte ortaklık hakkı da doğmaktadır. Bu Azerbaycan Hukukunda sehmelerin ihdası nitelikte olduğunu ifade etmektedir.

AMM'nin ortaklık payının senede bağlı olmasını mecburi kılmasının ticari hayatta bu şirketlere olan ilgiyi azaltmasına neden olabilir. Bu bakımdan Türk Hukukundaki gibi bir düzenlemenin getirilmesi yerinde olacaktır. Yani, Azerbaycan Hukukunda çıplak pay kavramına da yer verilmelidir.

C. Mücerretliği Yönünden Kıymetli Evrak

Kıymetli evrak mücerret ve gayri mücerret olabileceğini yukarıda inceledik. Burada sadece, kısa açıklama ve örneklerle yetineceğiz.

1. Mücerret Senetler

Bildiğimiz gibi kıymetli evraktaki ilişki ile, bu senedin ihdasına neden olan asıl ilişki arasında bir bağ yoksa, kıymetli evrak mücerret sayılır⁴¹. Yani, asli ilişkinin her hangi bir nedenle geçersizliği senet üzerindeki ilişkinin durumuna etki etmez ve senetteki hak yine geçerliliğini korursa kıymetli evrak mücerret sayılır. Örneğin, vekseller, çekler vs.. mücerrettir.

2. Gayri Mücerret Senetler

Asli ilişkinin durumu senet üzerindeki ilişkiye de tesir ediyorsa ve onun da geçersizliğine neden oluyorsa, bu tip senetler, gayri mücerret senetlerdir. Bu senetlere örnek olarak, sehmeleri, istigrazları, konşimentoyu, sigorta şهادatnamesini (sigorta poliçeleri) vs.. gösterebiliriz.

D. Devir Şekilleri Bakımından Kıymetli Evrak

Devir şekilleri açısından kıymetli evrakı üç grupta inceleyebiliriz; adlı senetler (nama), adsız senetler (hamiline) ve orderli senetler (emre). Nama (adlı), hamiline (adsız) ve emre (orderli) senetler ileride daha geniş olarak incelenecektir.

⁴¹ BOZER. A., Bankacılar İçin Kıymetli Evrak Hukuku, 7.B, Ankara 1987, s.12.; KARAYALÇIN, s.14; POROY, s.40.

Kıymetli evrakta devir için mutlaka senedin teslimi şarttır. Ayrıca orderli senetlerde ciro, adsız senetlerde de bir temlik beyanı da (talebin g zeşt edilmesi AMM. m.993.2) gereklidir.

III. Adlı, Adsız ve Orderli Senetlerin Esas  zellikleri

Yukarıda belirtmiş olduğumuz gibi, kıymetli evrak üç şekilde olabilir; adlı, adsız ve ya orderli. Bu senetleri ayrı ayrı incelememizde yarar vardır.

A. Adlı Senetler

1.Tanım

Adlı senetlerin tanımı AMM. m.989.1’de yapılmıştır. Buna göre, muayyen bir şahsın adına düzenlemiş kıymetli evraka adlı kıymetli evrak denilir.

Bu tanıma göre, belli bir şahsın adına yazılmış olması adlı senet olabilmesi için yeterlidir. Burada ortaya şöyle bir soru çıkmaktadır. Kanunen emre olan senette eğer bir kişinin adı yazılarak düzenlenmişse bu senet emre mi, yoksa nama mı olacak? TTK. m.566’da nama senetlerin tanımında şöyle deniliyor, belli bir kişinin namına yazılı olup da, onun emrine kaydını ihtiva etmeyen ve kanunen de emre yazılı senetlerden sayılmayan kıymetli evrak nama yazılı sayılır.

G r ld ğu gibi Türk Hukuku nama senetlerde sadece, adına yazılmış olduğu yeterli sayılmamış, ayrıca bir senedin nama olabilmesi için o senedin kanunen emre düzenlememiş veya bir kişinin emrine yazılmamış olması da şarttır. Kanunen emre yazılı senetlerin nama yazılabilmesi için mutlaka bunların emre olmadığı belirtilmelidir, aksi takdirde o senet emre sayılır. Bu iki husus Azerbaycan Hukukunda eksiktir.

2. Nama Yazılı Senetlerde  deme

Adlı senetler tedavül kabiliyeti en az olan senetlerdir. Bunların devri için senedin teslimi ve temlik beyanına (talebin g zeşti) ihtiyaç vardır (AMM. m.521). Senet borçlusunu senedi devir edene karşı sahip olduğu şahsi defiiileri devralana karşıda ileri sürebilir. Bu hal borçlunun yararına bir durumdur.

Senet borçlusunu ödemeyi yalnız senedin hamili (sahibi) olduğunu veya adına senet verilmiş kişinin “hukuki temsilci”si olduğunu ispat eden kişiye yapmalıdır. Aksi takdirde borçlu iki kere ödemeye mahkum kılınabilir (AMM. m.989). Bu hal borçlunun

yararına bir durumdur. Fakat senedin gelecekteki hak sahiplerini düşündürebilir. Bu da senedin devir kabiliyetini azaltacaktır⁴².

Görüldüğü gibi, ödeme isteyen senedi ibraz ve alacağın temlik kuralarına uygun olarak hak sahibi olduğunu ispata zorunludur. Borçlu senedin her hangi bir hamiline ödemede bulunamayacağı gibi senedi ibraz etmeyen fakat, temlik beyanıyla hak sahibi olduğunu ispat eden kişiye de ödemede bulunmamalıdır⁴³.

3. Eksik Nama Yazılı Senetler

TTK.m.568'in başlığı "Eksik nama yazılı senetlerdir". AMM.m.989.3'te bu tip senetler düzenlenmiş. Fakat, TTK- m.568'in başlığı gibi, AMM.m.989'un başlığı "eksik nama yazılı senetler" değil, sadece "nama yazılı senetlerdir". Yani, Azerbaycan Hukukunda "eksik nama yazılı senetler" "nama yazılı senetleri" düzenleyen AMM.m.989.3'de düzenlenmiştir. Ancak, bu senetler için Türk Hukukunda olduğu gibi "eksik nama yazılı senetler" terimi kabul edilmemiş, bu senetler de "nama yazılı senetler" terimi ile adlandırılmıştır. Kanımca, "eksik nama yazılı senetler" az da olsa "nama yazılı senetlerden" farklı olduğu için, Türk hukukunda olduğu gibi bunların değişik bir terim ile ifade edilmesinde yarar vardır.

AMM.m.989.3'te bu "eksik nama yazılı senetler" şu şekilde düzenlemiştir, "nama yazılı (adlı) kıymetli evrakta borçlu ödemeyi, senedin her hangi bir hamiline (sahibine) yapma hakkını kendisinde saklı tutmuşsa, onun ödemeyi senet hamiline (sahibine) ifa etmeye hakkı vardır, fakat buna borçlu değildir". Anlaşıldığı gibi, bu senetlerde borçlu senedin bedelinin her hamile ödemek hakkını saklı tuttuğu takdirde, alacaklının sıfatının araştırmaya, daha doğru bir ifade ile, ödeme isteyen senet hamilinden, alacaklı olduğunun ispatını istemeğe mecbur değildir.

Türk Hukukunda "eksik nama yazılı senetlerde" borçlunun borcundan kurtulabilmesi için, ödemede bulunurken, iyiniyetli hareket etmiş olması ve ödediği kişinin hak sahibi olduğuna inanmış olması gerekir (TTK.568/2). Bu hüküm borçlu lehine konulmuş bir hükümdür. Şöyle ki, borçlu isterse, hamil hak sahibi olduğunu ispata mecburdur⁴⁴.

⁴² POROY, s.56.; BOZER, s.16.

⁴³ PULAŞLI, s.15.

⁴⁴ POROY, s.58.

AMM’de bu şekilde bir hüküm yer almamaktadır. Kanımca bu bir eksikliktir. Çünkü, borçlu, senedin hamili olmadığını bildiği halde her hangi bir kişiye ödemede bulunması kanımca hukuk tarafından korunulması mümkün olmayan bir davranış olacaktır ve “eksik nama yazılı senetlere” itibarın duyulmaması sonucunu doğuracaktır.

Ayrıca, Türk uygulamasında, nama yazılı senetlere “veya hamiline” kaydı ilave edilerek borçluyu araştırma yükümlülüğünde kurtarılmaktadır.⁴⁵

4. Nama Yazılı (Adlı) Olarak Düzenlenebilecek Kıymetli Evraklar

TTK’nu ve AMM’ini incelediğimizde her hangi bir senedin nama yazılı olarak düzenlenmesinin yasak olduğu konusunda bir hükmün mevcut olmadığını görebiliriz. Ayrıca, kıymetli evrakın genel hükümlerinde, genel kural olarak kıymetli evrak nama, hamiline veya emre düzenlendiği kabul edilmektedir.⁴⁶ Bu esastan tüm kıymetli evrakların nama düzenlenebileceğini varsaymak mümkündür. Doktrinde de, hakim olan görüş bu yöndedir⁴⁷. Doktrinde esas tartışma bono (sade vekselsel) konusunda yapılmıştır. Bir görüşe göre⁴⁸, bono mahiyet itibarıyla bir emre yazılı borç ikrarı olduğundan nama yazılması söz konusu değildir. Çünkü, bonoya konulacak “emre değildir” kaydı, o senedi adi senet haline getirecektir.

Bazı yazarlar⁴⁹ bononun da diğer kıymetli evraklar gibi nama düzenlenebileceğini belirtmektedir. Bu fikrin sahiplerine göre, TTK. m.690’ın bonoya uygulanacak maddeler arasında TTK. m.593 (poliçenin nama yazılabileceğini düzenler) ve TTK.583.6 (kime ve ya kimin emrine ödenecekse onun adı) gibi maddeler de yer almaktadır. Diğer taraftan bonoda TTK. 688. “kime ve ya kimin emrine ödenecekse, onun adı ve soyadı” şekil şartı olarak yer almalıdır. Bu hükümler sonucunda, bononun da, poliçe gibi açıkça nama yazılabileceğini kabul etmek gerekir. Fakat, uygulamada bir ödeme vaaadinin (bono) nama yazılı olarak düzenlenmesi çok rastlanacak bir durum değildir.

⁴⁵ BOZER, s.1.

⁴⁶ Şunu belirtelim ki, AMM’si kıymetli evrakın nama, hamiline ve ya emre düzenleneceği konusunda açık bir hüküm yoktur. Fakat, AMM.m.989’da adlı; m.990’da adsız; m.991’de emre senetleri düzenlemektedir. Bu bize kıymetli evrakın ne şekilde düzenlenebileceğini göstermektedir. Yani kıymetli evrak mutlaka ya nama, ya hamiline ya da emre olarak düzenlenmesi şarttır. Çünkü kanunda başka bir şekil ön görülmemektedir. Ayrıca tüm kıymetli evrakın nama düzenlenebileceği konusunda kanunda da açık bir hüküm yoktur, fakat genel kanı (hem Türk hem de Azerbaycan Hukukunda) bu yöndedir.

⁴⁷ KARAYALÇIN, s.15; ÖZTAN, s.197; PULAŞLI, s.14

⁴⁸ BOZER, s.19.

⁴⁹ ÖZTAN, s.199; KARAYALÇIN, s.15; POROY, s.60.;

Yukarıda belirtmiş olduğumuz gibi Azerbaycan Hukukunda şu ve ya bu senedin (Türk Hukukunda olduğu gibi TTK. 593) nama düzenlenebileceği konusunda özel hüküm yoktur. Fakat kıymetli evrak hakkında genel hükümler bölümünde tüm senetlerin nama düzenlenebileceği kabul edilmiştir. İster bono (sade vekselsel), isterse de poliçe (kopyürme vekselsel) ile ilgili olan hükümlerde bu kurala her hangi bir istisna getirilmemiş olduğundan deyeabiliriz ki, bono (sade vekselsel) ve poliçe (kopyürme vekselsel) açıkça nama düzenlenebilir.

5. Nama Senetlerde Devir

AMM.m.993'ün ana başlığı,"Kıymetli Evrakın Başkasına Verilmesi" yani, devridir. Bu maddede hem adlı, hem de orderli senetlerin devri konusunda hükümler yer almaktadır. Biz önce adlı senetlerin devrini, sonra ise orderli ve hamiline senetlerin devrini ele alacağız.

a. Temlik ve Teslim

AMM.m.993.2'ye göre, adlı senetlerin devrinde alacağın temlik⁵⁰(talebin güzeste) hakkında yazılı beyan (dilekçe) zaruridir (AMM.m.993.2). Görüldüğü gibi, adlı senetlerin devri alacağın temlik hükümlerine tabiidir.

Azerbaycan Hukukunda alacağın temlik (talebin güzeste) AMM. m.521'de düzenlenmiştir. Bu hükme göre, alacağın temlik için bir temlik beyanı şarttır (AMM.m.513; 520; 993.2). Adlı senetlerin devri için sadece temlik beyanı yeterli değil, beyanla beraber Türk Hukukunda olduğu gibi, senedin zilyetliğinin de devri şarttır.

Arslanlı'ya göre⁵¹, zilyetliğin teslimi senedin devri amaçlanarak karşılıklı irade mutabakatıyla yapılmalıdır ve bu konuda kıymetli evrak menkul (eşya) hükümlerine tabiidir.

Belirttiğimiz gibi, senedin devri için zilyetliğin teslimi de şarttır⁵². Şöyle ki, senedin devriyle senet üzerindeki bütün haklar devralana geçer (AMM.m.515). Devralan hamil bu haklarını kullanabilmek için, mesela, borçludan ödemeyi

⁵⁰ Geniş bilgi için bkz. -KARAHASAN. M.R., Türk borçlar Hukuku Genel Hükümleri, C.3, İstanbul 1992, s.1361.

⁵¹ ARSLANLI, s.37.

⁵² Türk Hukukunda Anonim Şirketlerde nama yazılı pay senetlerin devrinde devrin şirket ve üçüncü kişiler hakkında hüküm ifade edebilmesi için ortaklık defterine kayıt şarttır.(TTK. m.416/2). Poroy, bunu devrin ek şartı olarak kabul etmektedir.(POROY, s.62).

isteyebilmek için borçluya senedi ibraz etmelidir. Yoksa, borçlu ödemede bulunmaz. Bunun için de senedin zilyetliği de devralana devir edilmelidir.

b. Devrin Sonuçları

Yukarıda dediğimiz gibi, adlı senetlerin devri alacağın temlikine benzer (AMM.m.513 vd.; TBK.162 vd.) AMM.m.515'e göre, alacağın temlik halinde, temlik anında devredeninin sahip olduğu tüm haklar devralana geçer. Bu hükümden şu kanıya varabiliriz, devirle senet üzerindeki tüm haklar, senedin teslimi ile karşı tarafa geçer. Devir anı senedin teslim anıdır, çünkü, devrin diğer şartı, zilyetliğin devredilmesidir.

6. Adlı Senetlerde Ciro

Nama yazılı hisse senetlerinin ciro ile devir olunabileceği hükmünün kaynağı, 1937'de Alman Paylı Ortaklıklar Kanunu ile yürürlükten kaldırılmış olan Alman Ticaret Kanunun 22. maddesidir. Bu maddeye göre, nama yazılı hisse senetlerinin ciro ile devredilebilecekleri ve cironun şekli, hak sahipliğini ispat ve istirdat hakkı vermesi gibi konulara, kambiyo senetlerin (emre senetlerin) cirosu hakkındaki hükümler örnekseme yoluyla tatbik edilmelidir. Daha doğru bir ifade ile, uygun geldikleri ölçüde ve nispete uygulanacağı belirtilmektedir. Aynı hüküm 1937 Alman Paylı Ortaklık Kanunu paragraf 61 f.2'de ve halen yürürlükte olan 1965 Alman Paylı Ortaklık Kanunu paragraf 68 f.1'de düzenlenmiştir.⁵³

Nama yazılı senetlerin ciro yolu ile devir edilebileceği hem Türk hem de Azerbaycan Hukukunda düzenlenmiştir⁵⁴ (AMM.m.1077.2; TTK.416).

AMM.m.1077.2'ye göre, adsız (hamiline) sehmlere hamiline kıymetli evraklar hakkındaki hükümler, muayyen kişinin adına düzenlenmiş sehmlere ise emre yazılı kıymetli evraklarla ilgili olan hükümler uygulanır. Azerbaycan Mülki Mecellesi kıymetli evrakın devri ile ilgili olan 993'cü maddenin 3'fikrasında emre (orderli) senetlerin ciro yoluyla devredileceği belirtilmektedir. Nama yazılı hisse senetlerine orderli senetlerin hükümleri tatbik olacağına (AMM.m.1077.2) göre, nama sehmlerin (hisse senetlerin) ciro ile devir olunabileceği kanısına varmak gerekir.

Nama yazılı hisse senetlerinin ciro yolu ile devri konusunda öğretide değişik fikirler vardır. Bir görüşe göre⁵⁵, nama yazılı hisse senetlerin cirosu denildiğinde, temlik

⁵³ POROY, s.63.

⁵⁴ Pay senetlerinin kanuni hüküm cirosu mümkündür.(TTK.m.409, A.M.M. m. 1077-2.).

(devir) beyanı ayrı bir kağıda değil, senede konulmalıdır. Yani, ciro temlik beyanı unsurları taşıyan ve tam ciro olmalıdır. Beyaz ciro ile, senedin devri mümkün değildir. Çünkü beyaz ciro nama senetleri hâmilineymiş gibi tedavül edecektir. Bu ise, anonim şirketlerde bedelleri tam ödenmeyen paylar için hamiline pay senedi veya ilmühaber çıkarılamaz şeklindeki emredici hükmün (TTK.m.409) ihlaline neden olacaktır

Azerbaycan Hukukunda Sehimdar Cemiyetin (Anonim Şirketin) nizamname kapitali cemiyetin sehimdarları (ortakları) tarafından elde edilmiş sehmelerin (hisse senetlerinin) nominal değeridir. Cemiyet tescil edilene kadar ana sermaye kurucular (tesisciler) tarafından tamimiyle ödenmelidir. Cemiyet kurulurken tüm sehmeler kurucular arasında paylaştırılmalıdır (AMM.m.103.1ve103.3). Anlaşıldığı gibi, Azerbaycan Hukukunda Anonim Şirketlerde ödenmemiş pay yoktur ve bu sebeple sehim beyaz ciro devir edildiğinde, burada Türk hukukunda olduğu gibi çiğnenecek emredici hükümlerden söz edilemeyecektir.

Başka bir görüşe göre ise⁵⁶, nama yazılı hisse senetleri nama yazılı ve emre yazılı sentlerin ortasında “mutavasıf” bir yer işgal eder. Bu bakımdan nama yazılı senetlerde söz konusu olan normal bir cirodur. Yani bu senetler hem beyaz, hem de tam ciro ile devir edilebilir.

Uygulamada Yargıtay’ın⁵⁷ 1968 tarihli bir kararında birinci görüşü kabul ettiği görülmektedir. Şöyle ki, Yargıtay’a göre, nama yazılı senetlerde ciro, alacağın temliki hususlarını ihtiva eden ve beyaz ciro şeklinde yapılmayan bir devir şeklini ifade eder.

Bir başka kararında ise Yargıtay⁵⁸, nama senetlerde cironun emre yazılı senetlerdeki devri ifa eden ciro ile aynı hükümlere bağlı olduğunu belirtmiştir.

B. Adsız (Hamiline) Senetler

1.Tanım

Adsız senetlerin tanımı AMM.m.990.1’de yapılmıştır. Buna göre adsız senetler öyle sentlere denilir ki, bu senede esasen borçlu borcunu bu senedi ibraz eden her hangi bir kişiye ödemeyi taahhüt eder. Türk Hukukuna göre, senedin metin ve ya şeklinden

⁵⁵ POROY, s.63;

⁵⁶ ARSLANLI. H., “Anonim Şirketler, C.I., İstanbul 1960, s.181; KARAYALÇIN, s.7 ve s.4; TEKİNAY. S.S., “Nama Yazılı Hisse Senetlerin Devri” Ticaret ve Banka Hukuku Haftası, BTHAE, Ankara 1960, s.134; İMREGÜN. O., Anonim Ortaklıklar, 3.B, İstanbul 1974, s.276;

⁵⁷ T.D., 27.02.1968, E.66/2607, K.68//1191- İktisat ve Maliye Dergisi, C. XXVII, S.1, s.18 vs..

⁵⁸ TD., 3.2.1969, E.68/2924, K.69/537- BATIDER, Mart 1970, C.V, S.3, s.617.

hamili kim ise, o kimsenin senedin hak sahibi sayılacağı anlaşılan her kıymetli evrak hamile yazılı senet sayılır. (TTK.m.570). Bu iki tanım arasında metin olarak fark olsa da, her iki ülke kanunun da nitelik olarak aynı senedi tanımladığını görüyoruz. Şöyle ki, her iki ülke hukuk sisteminde, adsız senet bir kimsenin namına veya emrine düzenlenmemiş olan, esasen senedin zilyedinin hak sahibi sayılacağı senetlere denilir.

2.Hükümleri (Hak Sahipliği)

Adsız (hamile) senetlerde senedi elinde bulunduran kimse, hak sahibi sayılır (AMM.m.990.1; TTK.m.570).

Adsız senedin hamilini menkul eşya (taşınır) malikine benzetmek mümkündür⁵⁹. Bildiğimiz gibi, menkul eşyanın zilyedi, onun maliki olarak kabul edilir (TMK.m.898; AMM.m.166.1). Acaba, aynı durum hamiline senetlerde de, söz konusu olabilir mi? Yani, senedin zilyedi olmak hak sahibi (malik) olmak için yeterlidir mi?

Adsız senetlerde senedin zilyedi hak sahibi olmak bakımından taşınır eşya zilyedinin malik sayılması karnesinden daha güçlü durumdadır. Örneğin, talon kavram olarak yenileme vesikasıdır. Anonim Şirket çıkardığı faiz ve temettü kuponlarını, ana alacağı ihtiva eden ana senedin gösterilmemesi halinde talon ile birlikte hak sahibine verilir. Belli süre geçip de, temettü kuponları bitince hak sahibi temettü alacağını A.Ş.'den talep edebilmek için, talonu göstererek temettü kuponu alabilir. Talon burada hak sahibine ana senedi ibraz etmeden dahi faiz ve temettü kuponu alma olanağı sağlamaktadır (AMM.m.1073). Buna rağmen yine de, kesin olarak zilyedin hak sahibi olduğunu söyleyemeyiz. Çünkü, senet zilyetliği hak sahipliğini kanıtlamağa yarar. Bu nedenle diyebiliriz ki, zilyetlik durumu, hak sahipliğini teşhise yarar⁶⁰.

Ayrıca, taşınır eşya zilyedinin elinden rızası hilafına çıkarsa, iyiniyetli kişilere karşı değeri ödenmek şartıyla istihkak davası açılabilir. (TMK.m.902). Hamile yazılı senetlerde ise, iyi niyetli zilyede karşı istihkak davası açılmaz (TMK.m.903).

AMM.m.168'e göre, iyiniyetli taşınır eşya zilyedinin malik karşısında bir sorumluluğu yoktur. Fakat kütü niyetli hamil ise eşyanı gerçek malikine iade etmeye ve eşyanı elinde bulundurmasına bağlı olarak malike vurduğu zararı tazmin etmeye borçludur (AMM. m.167).

⁵⁹ POROY, s.74; PULAŞLI, s.17.; EDGÜ, s.20;

⁶⁰ POROY, s.74; PULAŞLI, s.17; EDGÜ, s.20.

Azerbaycan Hukukunda hamiline senetleri kötü niyetli olarak elde etmiş senet hamillerin durumu hakkında AMM'sinin kıymetli evrak ile ilgili olan genel maddelerde bir hüküm yoktur. Ama, bu konuda poliçe, bono ve çekler ile ilgili olan AMM.m.1019.1'i ve m.1056.2'nin hükümleri uygun geldiği ölçüde diğer senetlere (hamiline ve emre senetlere) tatbik edilmelidir ve ayrıca Yasa koyucu bu konuyu acil hükme bağlamalıdır.

AMM.m.1019.2'ye göre,hamil, poliçeyi (köçürme vekseli) herhangi bir sebebe göre kaybetmiş ise, yeni hamil poliçeyi, yalnız (haksız olarak) kötü niyetle iktisap etmişse veya iktisapta ağır kusurluysa o poliçeyi geri vermekle mükelleftir.

AMM.m.1056.2'ye göre, çek hamili çeki kaybettiği zaman, elinde çeki bulunduran kişi, o çekin hamiline yazılı çek veya ciro yolu ile devir edilen çek olmasına bakmayarak, çeki ancak, vicdansız (kötü niyetli) olarak veya ağır kusurlu olarak elde etmişse iade etmeye borçludur.

Bu hükümlerden şu sonuca varabiliriz, senedin kötü niyetli hamili, o senedi meşru hamiline iade etmeye mecburdur. Ayrıca, meşru hamil AMPM.m.327'ye istihkak davası veya senedin iptali davasını da açabilir.

3. Ödeme

Hamiline yazılı senetlerde ödeme ile ilgili ilk önce şunu belirtmemiz gerekir; bu tip senetlerde borçlu her hangi bir araştırma yapmadan senet borcunu ödemelidir. Daha doğru bir deyimle, senet borçlusu senet hamilinden (zilyedinden) hak sahibi olduğunu ispat etmesini istemeden (borçlunun bunu istemeğe hakkı dahi yoktur) dahi, ödemeye mecburdur (AMM.m.990.1; TTK.m.571). Yalnız kanun borçlunun ödemedi çekineceği halleri tasrih etmiştir (AMM.m.990.2; TTK.m.570). Borçlunun ödemedi kaçınabileceği haller şunlardır;

1. Bir mahkeme kararı ile borçlu ödemedi men edilmişse, ödememelidir. Zira bu durumlarda esasen senet kaybolmuş veya her hangi bir aksaklık var demektir.

Azerbaycan Mülki Mecellesi madde 99.1'de, Türk Ticaret Kanunu madde 570/2'nin aksine olarak sadece mahkeme kararıyla borçlunun ödemedi men edildiği değil, ayrıca başka bir kanuni hüküm (emir, yani mahkeme emri veya başka emir esasında ödemedi men edilebilir) esasında da ödemedi men edilebileceği

belirtilmektedir⁶¹. Bu emrin (gösterişin) ne olduğu konusunda kanunda bir açıklık yoktur.

2. Borçlu borcunu öderken hileli veya ağır kusurlu bulunmamalıdır. Bu şart İsviçre Borçlar Kanunu m. 996/2’de ve Türk Ticaret Kanunu m. 558/2’de düzenlenmiştir. Ama Azerbaycan Mülki Mecellesinde bu hususta bir hüküm yoktur. Bu bir eksikliktir. Azerbaycan Kıymetli Evrak Kanununun kaynağını teşkil eden CYK’da bu hüküm vardır. Fakat tasarı hazırlayıcıları bunu atlamış olabilirler. Bunun giderilmesi lüzumludur.

4. Hamiline Senetlerde Devir

Hamiline senedin devri, senedin teslimi ile olur⁶². Yukarıda belirtmiş olduğumuz gibi hamile senetlere menkul eşya ile ilgili hükümler uygulanmaktadır. Bu sebeple hamiline senetlerin devrine de, menkul eşyanın devrine ilişkin hükümler örneksene yoluyla uygulanacaktır.

AMM.m.181.1’de menkul eşyanın devir şekli düzenlenmiştir. Buna göre taşınır eşya üzerindeki mülkiyet hakkının devir edilmesi için, devreden (malik) eşya üzerindeki zilyetliği, yani, eşyaya sahipliği (mülkiyet hakkını, AMM.m.159), eşyanın mülkiyetini devir alacak olan kişiye devredilmelidir. Yani, mülkiyetin devri amacıyla zilyetliğin devri olmalıdır. Bunu da hamiline senetlere kıyaslarsak “senedin devri için teslimi gereklidir” gibi bir sonuç çıkarabiliriz.

Bir görüşe⁶³ göre adsız senetlerin devrinde de, taşınırın mülkiyetinin devrinde olduğu gibi “aynı akit” yapılmalıdır. Yani, devreden senedi devir amacıyla teslim etmeli ve devralan da, devralmak maksadıyla devir almalıdır.

Başka bir görüşe⁶⁴ göre ise, senedin devri için illa da aynı akidin olması şart değildir. Zira, TTK.m.571/3’te “Senedin borçlunun rızası hilafına tedavüle çıkarıldığı yolunda bir defii dermeyan olunamaz” deyerek aynı durumu doğrulamış bulunmaktadır. Yani, hamile yazılı senet rıza dışı tedavüle çıkmışsa dahi, senedin zilyedi lehinde senetteki alacağın sahibi olduğu yolunda bir karne meydana gelir ve bu karneyi çürütme külfeti, senet borçlusuna ait olur (TMK.m.898). Hakikaten bir zilyedin hak sahibi

⁶¹ İsv.B.K.m.978’e göre, polis kararı ile de borçlunun ödemesi men edilebilir -POROY. s.75.

⁶² PULAŞLI, s.18.; POROY, s.76; İMREGÜN, Kıy.E.H., s.14; KINACIOĞLU. N., Kıymetli Evrak Hukuku, Ankara 1982, s.52; ÖZTAN, s.249.

⁶³ PULAŞLI, s.18.

olmadığını ispatlamak senet borçlusunun görevidir. Çünkü senet borçlusunun görevi senedi ödemektir, eğer ödemiyor ise bu kişinin gerçek hamil olmadığını ispatlaması gerekir⁶⁵.

Ayrıca, devralan iyiniyetli ise, devir gerçekleşmesi için senedi elden çıkaranın iradesi önemli değildir (AMM.m.182.2).

Yukarıdaki görüşleri tahlil edersek deyebiliriz ki, menkul eşyaların devrinde aynı akit şarttır (AMM.m.181.1). Diğer taraftan, AMM.m.182.2'ye göre, taşınır eşya, sahibinin (malikin) elinden rızası hilafına çıkmışsa (kaybedilmiş, çalınmış...) yahut devir alan o eşyanı esasız devir almışsa, o eşyanı devir alan iyiniyetli olamaz. Bu hüküm, açık artırma yolu ile (auksiyonda) devredilmiş (satılmış) kıymetli evraka, paraya veya eşyaya tatbik edilmez". Yani bir senedin sırf hamilinin rızası hilafına tedavüle çıkmış olursa, o senedi auksiyonda devralanın kötü niyetli olduğundan bahsedilemez (AMM.m.182.2). Bu madde TTK.m.571/3 ile aşağı yukarı aynıdır. TTK.m.571/3'e göre senedin rıza dışı elden çıkmış olduğu defii olarak ileri süremez. AMM.m.182.2'deki durum da rıza dışı senedin elden çıkmasının, o senedi elde edenin kötü niyetliliğine delalet etmediği için, sırf rıza dışı elden çıkma sebebi ile borçlunun ödemedi kaçınması mümkün değil. Diğer taraftan rıza dışı elden çıkmış senedin iptali (itibarsızlığı) AMM.m.995'de düzenlenmiştir. Eğer, senet sahibinin elinden rızası dışında çıkmışsa bu maddeden yararlanarak senedin iptalini isteyebilir. Bu sebeple, deyebiliriz ki, bir hamiline yazılı senedin devri için mutlaka "devir etmek devir almak" niyetleri kesin şart değildir. Ayrıca senet malikinin devir etmek isteği olmadan, yani rızası dışında elinden çıkmış ise, o senedi iyi niyetle elde eden kişi o senedi devir almış olacaktır.

C. Emre Yazılı Senetler

1.Tanım

AMM.m.991'in başlığı emre (orderli) yazılı senetlerdir⁶⁶. Bu maddede emre yazılı senetlerin tanımı yapılmıştır. Buna göre, senet üzere yetkili kişi kendi emiri ile

⁶⁴ POROY, s.76.

⁶⁵ Ama senet borçlusunun ödemeyi isteyen hamilin meşru hamil olup olmadığını araştırması zorunlu değildir.

⁶⁶ Azerbaycan Hukukundaki orderli senetler Türk Hukukundaki emre yazılı senetlerin aynısıdır. Zaten, "order" kelime olarak "emir" anlamına gelmektedir.

başka bir şahsı kendi yerine yetkili kişi olarak tayin edebilirse, böyle kıymetli evraklara emre yazılı (orderli) kıymetli evraklar denilir (AMM.m.991). Türk Hukukuna göre ise, “bir kişinin emrine” yazılı olan veya kanunen emre yazılı sayılan senetlere, emre yazılı senetler denilir” (TTK.796).

Azerbaycan Hukukunda emre yazılı bir senet düzenleyebilmek için ortada yetkili kişi tarafında bir kişinin emrine düzenlenebilecek bir senet olmalıdır. Fakat, bu senedin de ne veya neler olduğu konusunda yasada açıklık yoktur. Ama, poliçe, bono ve çekle ilgili maddelere baktığımızda bu senetlerin kanunen emre yazılı olduğunu görebiliriz. Bu da bizi Türk Hukukunda bu konuda yapılmış tanıma götürür. Şöyle ki, Türk Hukukunda bir senedin emre yazılı olabilmesi için o senedin, ya kanunen emre yazılı olması, ya da açıkça emre yazılıdır kaydını içermesi gerekir. Azerbaycan Hukukuna da baktığımızda benzer durumun olduğunu görebiliriz, yani senet ya kanunen emre yazılmalı (örneğin, köçürme vekselsel, sade vekselsel, çek), ya da “emrine” kaydını içererek bir kişinin emrine yazılmalıdır (örneğin, order, konşimento). Yani, lehdarın isminin yanında “emrine” kaydı yazılmalıdır.

Bazı senetler örneğin, ipotekli borç senedi, irat senedi (T.M.K.m.828), pay senetleri (TTK.m.409; AMM.m.1077), tahviller (istigraz) (TTK.m.425/5; AMM.m.1070) emre düzenlenemez⁶⁷.

2. Emre Yazılı Senetlerin Hükümleri

a. Ödeme ve Devir

Emre yazılı senetlerde ödemeyi ve ödeme ile ilgili sorunları kambyo senetlerini incelediğimiz zaman daha ayrıntılı olarak ele alacağız⁶⁸.

Emre yazılı senetler ciro ve senedin teslimi ile devredilir (AMM.m.993.3; TTK.m.559). Bu konu da ayrıntılı olarak kambyo senetleri bölümünde incelenecektir⁶⁹.

b. Borçlunun Defiileri

Defii bir talep hakkına karşı her hangi bir hususun itiraz olarak ileri sürülmesidir. Türk Hukukunda bu konu TTK.m.737/1’de düzenlenmiştir. Şöyle ki, borçlu emre yazılı bir senetten doğan alacağa karşı ancak senedin hükümsüzlüğüne

⁶⁷ POROY, s.68; PULAŞLI, s.16;

⁶⁸ Bkz, bu çalışma, s.112.

⁶⁹ Bkz, bu çalışma, s.87.

taalluk eden veya senet metninden anlaşılan defiilerle, alacaklı kim ise ona karşı haiz olduğu şahsi defiileri ileri sürebilir.

Borçlu ile önceki hamillerden birisi veya senedi tanzim eden kimse arasında doğrudan doğruya mevcut münasebetlere dayanan definin dermeyanı ancak senedi iktisap ederken hamil bilerek borçlunun zararına hareket etmişse caizdir (TTK.m.737/2).

Görüldüğü gibi, Türk Hukukunda borçlunun defiilerini üç başlık altında incelemek mümkündür. Azerbaycan Hukukunda ise, bu konuda açık bir hüküm yoktur. Fakat, Türk Hukukunda mevcut olan defiilerin üçünün de Azerbaycan Hukukunda uygulanabileceğini ifade edebiliriz. Bu konu aşağıda detaylı olarak açıklanacaktır.

ba. Senedin Hükümsüzlüğüne Dair Defii

Bunlara doktrinde “senetten kaynaklanan defiiler” denilmektedir. Kıymetli evrak bildiğimiz gibi belli başlı şekil şartlarına sahip olmalıdır. Kanun bazen aradığı şekil şartların bulunmaması durumunda senedi hükümsüz saymıştır. Mesela; “çek” kelimesini ihtiva etmeyen bir senedin çek olarak kabul edilmesi mümkün değildir. Bu bakımdan borçlu böyle bir senede dayanarak ödeme talep edene karşı “ibraz ettiğiniz senet çek değildir” deyerek itiraz edebilir.

Senedin hükümsüzlüğüne dayalı defiiler Azerbaycan Hukukunda dolaylı bir şekilde düzenlenmiştir. Bunu şu şekilde açıklayabiliriz, AMM.m.1005.2’ye göre, AMM.m.1005.1’deki şartlardan herhangi birini taşımayan senedin, bazı haller istisna olmak kaydı ile, köçürme vekseli niteliği yoktur. Bu şartlar şunlardır; 1) senet metnine yazılmış “veksel” kelimesi; 2) muayyen bir bedelin ödenmesi hususunda kayıtsız ve şartsız havale; 3) ödeyecek olan kişinin adı; 4) kime veya kimin emrine ödenecek ise onun adı; 5) vekselin düzenlendiği tarih; 6) keşidecinin imzası; 7) keşide yeri; 8) vade; 9) ödeme yeri. Bu şartlardan birini içermeye senede dayanarak ödeme talep eden hamile karşı senette borçlu olarak gözüken kişi “senedin hükümsüz olduğunu“ defii olarak dermeyan edebilir.

Burada ayrıca bir noktaya değinmekte yarar vardır. Şöyle ki, “imzaların istiklali” ilkesine göre, her hangi bir nedenle (ehliyetsizlik, sahte veya hayali imza vs..) geçersiz olan imzalar diğer şahısların imzalarına etki etmez, yani senet diğer şartlara da haizse, bu durumda hükümsüz olmaz (TTK.m.589; AMM.m.1010). Şunu belirtebiliriz ki,

senetten dolayı sorumlu olan kişi senedi her hangi bir sıfatla (örneğin, muhatap sıfatı, keşideci sıfatı ile vs..) imzalamış kişilerin imzalarının geçersiz olduğunu ve bu nedenle senedin hükümsüz olduğunu bir defii olarak ileri süremez.

bb. Senet Metninden Kaynaklanan Defiiler

Senet metninden doğan defiiler denildikte ilk akla gelen husus talebin senet üzerindeki şartlara uymamasıdır. Mesela; hamil vadeyi beklemeden veya senette yazılı rakamın üstünde bir meblağ talep ederse, borçlu tabii ki, ödemede bulunmaz.⁷⁰

Ayrıca senette borçlu gözüken kişinin imzası sahte yollarla senede atılmışsa, o kişi borç altına girdiğini kabul etmek mümkün değildir. Bu durumda senet metninden ileri gelen defii dermeyan olunabilir.⁷¹

Bu definin de Azerbaycan Hukukunda ileri sürülebileceğini doğal olarak ifade etmek mümkündür.

bc. Şahsi Defiler

Doktrinde borçlu tarafından her kese karşı ileri sürülebilen defiilere “mutlak defiler” sadece talep edene karşı kendi aralarındaki özel münasebetler dolayısıyla ileri sürülebilen defiilere de, “şahsi defiler” denilir⁷².

Borçlunun sadece alacaklıya karşı haiz olduğu defiilere şahsi defiiler denilir. Bu emre yazılı senetlerdeki mücerretlik ilkesinin bir sonucudur ve “alacağın temlik yolu ile devir” ile “ciro suretiyle devir” arasında önemli farkı teşkil eder.

Ciro, temlik beyanı gibi temlik edenin haiz olduğu hakları değil, senetten doğan hakları devreder. Neticesinde temlik edene karşı borçlunun sahip olduğu defiileri, devralana karşı ileri sürülmez. Örneğin, S, A' ya buğday satıyor ve karşılığında A, S'ye bir ay vadeli bir sade veksel (bono) tanzim ederek verir. Buğday sözleşme hükümlerine uymuyor, yani, ayıplı çıkıyor S vadesi gelen bonoya dayanarak alacağını almak için, A'ya müracaat ediyor. A satışın ayıplı olduğunu şahsi defii olarak S'ye karşı ileri sürebilir. Ama, S senedi C'ye ciro ettiyse, C'ye karşı A bunu, yani, satışın ayıplı olduğunu defii olarak ileri süremez.

⁷⁰ POROY, s.70.

⁷¹ İMREGÜN O, Kıymetli Evrakta Defiiler, İktisat ve Maliye Dergisi, C.XII. S.12, 16 Mart 1961, s.655.

⁷² ARSLANLI, s.129; POROY, s.70; ÖZTAN, s.256.

Başka bir örnek bir köçürme vekseli sırasıyla A B'ye, B S'ye, S'de D'ye ciro etmiş ve nihayet, H'nin eline geçmiştir. Senet borçlusu M'de, H'den alacaktır. M, H'ye karşı bunu şahsi defii olarak ileri sürebilir.

Yukarıdaki örnekte H'de, F'ye senedi ciro etmiştir. Ama bu ciro borçlunun zararına yönelik olarak, kasten yapılmış bir ciro ise, yani, borçlunun H'ye karşı olan şahsi defiiisini bertaraf etmek amacıyla yapılmışsa, aynı şahsi defiiyi bilerek borçlunun zararına hareket eden F aleyhine de dermeyan edebilir.

Bu konuda AMM' de her hangi bir hüküm yoktur. Yani, TTK. m.599 ve TTK. m.737' de olduğu gibi, "senetten dolayı kendisine müracaat olunan kimse keşideci veya önceki hamillerden biri ile kendi arasındaki bir ilişkiye dayanan defiiileri (şahsi defiiiler) müracaatta bulunan hamile karşı ileri süremez; meğer ki, müracaat eden hamil senedi iktisap ederken bilerek borçlunun zararına hareket etmiş olsun"- bir hüküm Azerbaycan Kıymetli Evrak Kanunda mevcut değildir. Ama hakkaniyete uygun ve senetten dolayı zaten zayıf durumda olan borçluların lehine bir hüküm olduğu için Azerbaycan Hukukunda da düzenlenmesi şart olan bir durumdur.

Yukarıda belirtmiş olduğumuz gibi, Azerbaycan Kıymetli Evrak Kanununda (AMM), Türk Ticaret Kanununda olduğu gibi, borçlunun defiiilerini düzenleyen açık bir hüküm konulmuş değildir. Bu bir eksikliktir. Türk Hukukunda olduğu gibi, bu durum açık olarak hükme bağlanmış olması gerekir.

Sonuç olarak şunu dileyebiliriz ki, Türk Hukukunda açık olarak hükme bağlanmış üç husus Azerbaycan Hukukunda da senet borçlusu tarafından ileri sürülebilmesini kabul etmek, hukuki yarar bakımından gereklidir.

D. Tahvil (Dönüştürme)

1.Tanım

Kıymetli evrakın bir çeşitten (sınıftan) diğerine geçmesi yani tahvil (dönüştürme) A.M.M. m. 992'de düzenlenmiştir⁷³. Bu maddeye göre adlı, orderli ve ya da adsız senetlerin bir guruptan başka bir guruba geçmesi veya geçirilmesine tahvil denilir.

⁷³ Bkz. TTK.m.562.

Tahvilin ihdastan önce mi, yoksa, sonra mı gerçekleştiği sorunu doktrinde tartışılmaktadır. Bir görüşe göre,⁷⁴ senet henüz ihdas edilmeden tahvil sorunu söz konusu olamaz. Asıl senet tedavüle çıktıktan sonra tahvil önem kazanır. Yasa da bu yönde işaret etmektedir.

Başka bir görüşe göre,⁷⁵ kanunen emre yazılı senetlerin, mesela, kambiyo senetlerinin üzerine “emre değildir” ibaresinin konulması ile “nama” düzenlenmesi konusunu ihdastan önce tahvil olarak kabul edilmelidir.

Tahvil ortada mevcut olan bir senedin bir guruptan çıkarılıp başka guruba dahil edilmesidir. Yani, senet ihdas edilirken emre mi, nama mı, hamile mi, düzenleneceğine esasen düzenleyen veya diğer sorumlular karar verir. Burada, düzenlenecek olan senedin sınıfının seçilmesi söz konusudur. Ama ihdas edilmiş bir senedin bir sınıftan alınıp, başka bir sınıfa geçirilmesi söz konusu değildir.

Kanunen emre yazılı senetlerde de aynı durum söz konusudur. Şöyle ki düzenleyene burada da bir sınıf seçimi hakkı tanınmıştır. Her hangi bir sınıf (nama) tercih edilmedikte o senet kanunen emre olarak düzenlenmiş ad olunur. Yine de, emre düzenlenerek tedavüle çıkmış bir senedin dönüştürülmesi söz konusu değildir. Bu bakımdan birinci görüşe daha isabetli buluyoruz.

2. Çeşitleri

Doktrinde hakim olan görüşe göre⁷⁶, tahvil kanuni bir hükme dayanan dönüşüme veya tarafların iradesine dayanan dönüşme olarak iki tarafa ayrılır.

a. Kanuni Tahvil

Eğer senedin nevi kanuni bir hüküm sonucu değişiyorsa, buna kanuni tahvil denilir. Bu konuda değişik fikirler vardır.

Emre yazılı senetlerde vadeden sonra yapılan ciro normal bir cirodur. Fakat ödememe protestosunun çekiminden sonra yapılan ciro ise, alacağın temlik hükmündedir. Alacağın temlik hükümleri de nama yazılı senetlere uygulandığından emre senedin nama yazılı senede tahvili kanunen söz konusudur⁷⁷.

⁷⁴ POROY, s.78.

⁷⁵ BOZER, s.19.

⁷⁶ POROY, s.78; DOMANIÇ, Kıy.E.H., s.43;

⁷⁷ KINACIOĞLU N., s.56-57; POROY, s.78,

Doktrindeki başka bir görüşe⁷⁸ göre ise, bu durum tam bir tahvil olarak kabul edilemez. Çünkü, bu şekilde yapılan bir ciro senedi nama muharrer hale getirmez. Ama senedin cirosu yasaklanmıştır, senet gene emre yazılı olarak kalacaktır.

Yargıtay'a⁷⁹ göre de, vadeden sonra yapılan ciro senedin vasfını değiştirmez, diyerek, burada bir tahvilin söz konusu olmadığını belirtmektedir.

b. Hukuki Tahvil

Hukuki tahvil yukarıda ifade ettiğimiz gibi, tarafların iradesi ile gerçekleşir. Bu konuda AMM.m.992'de genel bir hüküm vardır; "adli veya orderli senetler bütün yetkili ve mükellefiyetli kişilerin izni ile, hamiline senede çevrilebilir, bu izin senette yazılmalıdır".

Aynı şekilde bir hüküm Türk Hukukunda da düzenlenmiştir. Şöyle ki, T.T.K. 562'ye göre, nama ya da emre yazılı senet, ancak kendisine hak verdiği ve borç yüklediği bütün kişilerin izni ile hamiline yazılı bir senet haline getirilebilir, bunun için verilmiş izin bir zat senedin üzerine yazılmalıdır.

Görüldüğü gibi, bir nama veya emre senedin hamile yazılı senede çevrilebilmesi için; 1) bütün hak ve borç sahiplerinin izni ve 2) bu iznin senet üzerine yazılması

gereklidir. Bu tahvil bütün hak ve borç sahiplerinin iradesine bağlı olduğundan hukuki tahvil olarak değerlendirilir.

Hukuki tahvillerden önemli sorunlardan biri, "beyaz ciro"da gözükmektedir. Şöyle ki, emre yazılı bir senedin beyaz cirosu bir bakıma senedi, hamiline senet haline getireceğinden dolayı, beyaz cironun yapılabilmesi için tüm yetkili ve mükellefiyetli kişilerin muvafakati gerekir mi?

Beyaz ciro bir tahvil değildir. Bu, kanunda düzenlenmiş özel bir durumdur. Şöyle ki, beyaz ciro ile hamile yazılı senet imiş gibi tedavül eden senette, ondan önceki imza sahipleri emre yazılı senet hükümlerine tabii oldukları gibi, beyaz cironun tekrar doldurulması veya yeniden bir tam ciro yapılmak suretiyle daima yeniden normal vaziyetine dönmek imkanı vardır⁸⁰.

⁷⁸ DOMANIÇ, Kıy.E.H., s.43; BOZER. A / GÖLE. C., Kıymetli Evrak Hukuku Bilgisi, Ankara 2000, s.28.

⁷⁹ İİD, 14.06.1971, E.6702, K.6715- Resmi Kararlar Dergisi (RKD), 1971,C.6, s.251.

⁸⁰ POROY, s.79.

TTK.m.562/2'ye göre, hamiline senetlerin nama veya emre yazılı senet haline getirilmesi hususunda aynı esas caridir. Bu son halde de hak ve borç sahibi kimselerden birinin muvafakati bulunmazsa bu değişiklik ancak değişikliği yapan alacaklı ve onun haklarına doğrudan halef olan şahıs açısından hüküm ifade eder. Fakat tam anlamında bir tahvil gerçekleşemez. Çünkü bir irade mutabakatı yoktur.

Hamile yazılı senetlerde tahvili ile ilgili olan bu husus Azerbaycan Hukukunda düzenlenmemiştir. Bu bir eksikliktir.

Ayrıca, TTK.m.562'de nama yazılı senetlerin emre ve emre senetlerin de nama yazılı senetlere tahvil düzenlenmemiştir⁸¹. Domaniç'e göre⁸², bu kanuni bir ihmaldir. Nama senetlerin emre tahvilinde nama ve emre senetlerin hamile tahvilindeki usul; emre senetlerin nama tahvilinde de hamiline senetlerin emre ve nama tahvilindeki usul uygulanmalıdır.

Nama yazılı hisse senetlerin tahvili biraz daha farklıdır. Çünkü, Kanuna göre, nama yazılı hisse senetleri hem Türk, hem de Azerbaycan Hukukunda emre yazılı senet hükümlerine tabidir (TTK.m.416/2; AMM.m.1077.2). Bu bakımdan, nama yazılı hisse senetlerinde nev değiştirmek esas mukaveleye konulacak bir hükümle men edilebilir.

⁸¹ Bkz. AMM.m.992'de

İkinci Alt Bölüm

Kıymetli Evrakın Ziyai ve İptali

I. Genel Olarak Ziyai ve İptal

A. Ziyanın Kapsamı

Azerbaycan Hukukunda kıymetli evrakın ziyası ve iptali AMM.m.994 ve m.995’de düzenlenmiştir. Bu maddeler incelenmeden önce ziyanın ne olduğunu ve ne gibi hususlar içerdiğini incelememizde yarar vardır.

Türk Hukukunda kıymetli evrakın ziyası veya zayi olma kelimeleri çok geniş yorumlanmaktadır. Doktrindeki genel kanıya göre⁸³, kıymetli evrakın ziyası, tabii bir olayla örneğin, deprem, su baskını vs.. gibi veya bir insan fiiliyle örneğin, çalınma, yırtılma, kaybolma vs.. gibi, senet hamilin elinden rızası olmaksızın çıkması veya senet hamilin elinde bulunmakla beraber yıpranma, bozulma gibi nedenlerle artık kullanılamaz hale gelmesidir. Yargıtay’ın da görüşü⁸⁴, bu yöndedir.

Azerbaycan Hukukunda ise, durum bir az daha farklıdır. Yukarıda belirtmiş olduğumuz gibi, bu konu AMM.m.994 ve m.995’te düzenlenmiştir. AMM.m.994’ün başlığı “Kıymetli Evrakların Zedelenmesi ve Korlanmasıdır⁸⁵. Bu maddeye göre, kıymetli evrak zedelenme ve korlanma sonucunda tedavülü imkansız olduktan onun sahibi (hamili) senedi düzenlenmiş olan kişiden tahrif edilmiş senedin iadesi karşılığında kendisine yeni bir senet düzenlenip verilmesini talep edebilir, bir şartla ki, tahrif edilmiş senedin esas metninin tefrikanen yarar özellikleri yeni senede yazılması mümkün olsun. Ziyai olmuş senedin yeni senetle değiştirilmesi masrafları senedin sahibine (hamil) aittir. Burada gördüğümüz gibi, senedin ziyası sonucu izlenecek yol gösterilmektedir. Bu maddeden anlaşıldığı gibi, bir senedin önemli hususlarında her hangi bir sebeple tahrif olunmuşsa, o senedin zayi olduğu kabul edilir ve değiştirilebilir.

⁸² DOMANIÇ, Kıy.E.H., s.42;

⁸³ KARAYALÇIN, s.205; DOĞANAY, Türk Ticaret Kanunu Şerhi, C.II, B.2., Ankara 1981, s.1345; ÖZTAN, s.128; KLPSÜZ. T., Kıymetli Evrak (Kambiyo Hukuku) Ders Notları, Ankara 1969, s.18; ŞİMŞEK. E., Hukukta ve Cezada Ticari Senetler, Ankara 1986, s.38; ÖĞÜTÇÜ. A.T / ALTAN. M., Ticari Senetler (Police, Bono, Çek) ve Özel Takip Yolları, Ankara 1979, s.144; ESENKAR. B., Çekin Ziyai, Özellikle Çalınma Hali, (Yüksek Lisans Tezi), Ankara 1998, s.25; ÖZTÜRK (DİRİKAN). H., Kıymetli Evrakın Ziyai ve İptali, Ankara 1990, s.8; PULAŞLI, s.19; POROY, s.81;

⁸⁴ T.D., E.952/1012, K.2052; 11. HD., 24.12.1972. E.79/5832, K.79/5872, BATIDER, C.X., Haziran 1980, S.3, s.839;

⁸⁵ Korlanma- tahrifat, kullanılamayacak derecede eskime anlamlarına gelmektedir.

AMM.m.995'in başlığı "Kıymetli Evrakın İptalidir (İtibarsız İlan Edilmesidir)".

Bu maddeye göre, eğer kıymetli evrak kaybedilmişse, o zaman yetkili kişinin (hamilin) isteği (talebi) ile, mahkeme borçlu gerçek kişinin yaşayış (ikametgah) yeri üzere veya borçlu tüzel kişinin merkezinin olduğu yer üzere bu kıymetli evrakı iptal edebilir⁸⁶. Eğer orderli veya adsız senetler kaybedilmiş ise, davacının talebi ile mahkeme senet üzere sorumlu olan kişilere ödemeyi yasaklayabilir.

Bu iki maddeden anlaşıldığı gibi, Azerbaycan Hukukunda senedin ziyası denildiğinde, akla ilk gelen senedin kaybolması, yitirilmesi, kullanılmaz hale gelmesi, yanması, yırtılması gibi olaylardır.

B. İptalin Gayesi ve Niteliği

Kıymetli evrakta mündemiç olan hakkın kullanılabilmesi için senedin borçluya ibraz edilmesi şarttır. Fakat, kıymetli evrakın ziyası, senedin ibrazını imkansız hale sokar. Bu bakımdan da önemli tedbirlerin alınması şarttır. Fakat, bu o kadar da basit değildir. Yukarıda ifade ettiğimiz gibi senet zayi olmuş ve ibrazı imkansız hale gelmiştir. Bu da hak sahibini ağır bir sonuçla karşı karşıya bırakmaktadır. Bu gibi durumlarda hak sahibine, "hakkını tamamen kaybettin" demek, doğru değildir ve ayrıca hukuk devleti ilkesi ile de çelişir niteliktedir.

İşte bu gibi sebeplerle kanun koyucu hak sahibine belli başlı prosedürlere bağlı olan bir takım kolaylıklar tanımıştır. Bu hallerde, yani senedin ziyası halinde senet hamili onun iptalini mahkemeden talep edebilir (AMM.m.995.1) veya yeni senet düzenlenmesini senedin düzenleyicisinden isteyebilir (AMM.m.994).⁸⁷ Yani, senet hamilin elinden rızası dışında çıkması tehlikesine karşı hamil, ziyayı ve iptal hükümleri ile korunmuştur⁸⁸.

Ayrıca AMPM'de senedin ziyası halinde iptal edilmesi usulünü açıklamaktadır. Şöyle ki, AMPM.m.327.1'e göre, hamiline kıymetli evrakı veya emre kıymetli evrakı kaybetmiş kişi kanunda düzenlenmiş hallerde kaybedilmiş senedin iptal edilmesini ve o senet üzere haklarının onarılmasını mahkemeden talep edebilir. Senede bağlı haklar, o

⁸⁶ Azerbaycan Mülki Mecellesi senedi sadece senet borçlusunun ikametgahı üzere iptal olunacağını belirterek, sanki diğer yerlerde geçerli olacağına belirten bir kanı asılmaktadır. Aslın da, bir senet bir yerde iptal edilmişse bütün yerler için iptal edilmiş olur. Bu bakımdan kanunumuzun bu şekilde karmaşık bir madde koymuş olması gereksizdir. Bu sadece ".... talebi ile mahkeme tarafından iptal edilir" şeklinde sade bir ibare ile hükme bağlamış olsaydı, daha yerinde olurdu.

⁸⁷ bkz. TTK.m.563 ve m.564

senedin gerekli usulde korunmaması sonucu veya diğer sebeplerden dolayı ihlal edilmiş ise, yine yukarıdaki hüküm uygulanacaktır.

Diğer taraftan, senedin ziyası ile ibraz edilmez hale gelmesi, borçlu için de ağır neticeler doğurabilmektedir. Bu bakımdan senedin iptali hamilin olduğu kadar borçlunun da haklarını korumak, kendisine hukuken geçerli ödemede bulunmak imkanını vermek gayesini de taşır.

Azerbaycan Mülki Mecellesinde iptali dar bir çerçevede düzenlenmiştir. Şöyle ki, AMM.m.995 yalnız kaybedilmiş senetlerin iptalini düzenlemektedir. Fakat, ziya geniş bir kavramdır. Bu bakımdan, yukarıda değindiğimiz gibi, yanmış, silinmiş, suya düşmüş vs.. senetlerin iptali de mümkündür. Şöyle ki, AMM.m.994 bu senetlerin yenisi ile değiştirilmesini düzenlemektedir. İptal prosedürünün hızlı çalışması açısından olumlu bir hükümdür. Ayrıca, tahrif edilmiş senedin metni veya önemli unsurları (örneğin, vade tarihi, meblağı, keşideci adı, lehdarın adı, senedin türünü gösteren ibare) okunulmayacak veya yanlış kanaatler oluşmasına neden olabilecek kadar tahrif edilmişse, bu durum da yeni senedin metnini ve önemli unsurlarını eski senette olduğu gibi yazmak, tespit etmek olanaksızdır. Bu durumda düzenlenecek yeni senedin tahrif edilmiş senedin aynısı olduğunu söylemek imkansızdır. Bu bakımdan, hukuki yarar ve kamu güvenliliği açısından sorunun mahkemeye taşınmasında fayda vardır. Yani senedin iptalini talep etmek daha yerinde olacaktır. Bu fikrimizi AMPM. m.327.1'in açık hükmü desteklemektedir. Bu hükme göre, senede bağlı haklar, o senedin gerekli usulde korunmaması sonucu veya diğer sebeplerden dolayı ihlal edilmiş ise, senedin iptalini talep edebilmek mümkündür.

Sonuç olarak şunu belirtebiliriz ki, iptalin gayesi, yetkili hamilin senedin ziyası sonucu ortadan kalkan veya ihlal edilen haklarının onarılması ve bu senedin kötü niyetli kişilerin eline geçmesini önlemektir.

II. Kıymetli Evrakın İptali Prosedürü

A. İptali Kim Talep Edebilir

AMM.m.995.2'ye göre, kıymetli evrakın iptal edilmesi hakkında davayı senet kayb olduğu anda bu senedin yetkili hamili olan kişi açabilir. Davacı senedin yetkili hamili olduğunu ve onu kaybettiğini ispatlamalıdır.

⁸⁸ AYHAN. R. /KARAHAN. S./ ARSLAN. İ., Ticaret Hukuku Pratik Çalışmaları, 2.B, Konya 1991, s.37.

Görüldüğü gibi senedin iptali davasını açma yetkisi senedi kaybetmiş yetkili hamildedir. Çünkü senedin ziyası ile, hakkı tehlikeye giren kişi odur.

Bu konu AMPM’de de düzenlenmiştir. Şöyle ki, AMPM.m.327.1’e, göre, hamiline kıymetli evrakı veya emre kıymetli evrakı kaybetmiş kişi, kanunda düzenlenmiş hallerde kaybedilmiş senedin iptal edilmesini ve o senet üzere haklarının onarılmasını mahkemeden talep edebilir. Yani kıymetli evrakı kaybeden kişi, senedin iptalini isteyebilir.

Senedin iptalinin kimin isteyebileceği konusuna kısaca değindikten sonra, Azerbaycan Hukukunda kıymetli evrakın iptali prosedürünü Türk Hukuku ile mukayeseli olarak her senedin kendi nevine göre incelememizde yarar vardır.

B. Adlı Senetlerin İptali

Nama yazılı senetlerin özelliklerini açıklarken, bu senetlerin devri için ciro ve teslimin veya bir temlik beyanı ve senedin teslim edilmesinin şart olduğunu ve bu senetlerin mücerret olmadığını ifade etmiştik. Bu nedenle nama yazılı senetlerin kaybolmaları halinde borçlunun meşru hak sahibi dışındaki birine ödeme yaparak borcundan kurtulması ihtimali çok zayıf bir ihtimaldir.

Ancak yine mümkün durumlar vardır. Örneğin hak sahibi senedi A’ya devretmek üzere ayrı bir kağıda temlik beyanı yazmış ve sonra bundan cayarak senedi A’ya teslim etmemiştir. Her hangi bir yolla (çalma, bulma) senet, elinde temlik beyanı olan A’nın eline geçmiştir. Bu durumda borçlunun ağır kusur olmaksızın A’ya ödemede bulunması gerekir.

Bu ve benzer sebepler doğrultusunda nama yazılı senetlerde iptalini kabul etmemizde yarar vardır.

Türk Hukukunda bu konuda önemli düzenlemeler yapılmıştır. Nama yazılı senetlerin iptali TTK.m.569/1’de düzenlenmiştir. Bu hükme göre, “aksine hususi hükümler olmadıkça, nama yazılı senetler hamile yazılı senetler hakkındaki hükümlere göre iptal olunur”.

Bu temel bir kuraldır. Ayrıca burada önemli bir hususu daha vardır. Şöyle ki, TTK.m.569/1’e göre, “aksine hususi hükümler varsa, o hüküm uygulanmalıdır”. Örneğin, “poliçe” nama düzenlense dahi, yine poliçe hükümlerine göre, iptale tabiidir.

Azerbaycan Kıymetli Evrak Kanununda (AMM'de) ve AMPM'de nama yazılı senetlerin iptali ile ilgili olarak özel bir düzenlenme mevcut değildir. Kanımca bu bir kanuni eksikliktir. Yasa koyucu en kısa zamanda bu boşluğu yasal hükümlerle doldurmalıdır. Ama, AMM.m.995'e göre, eğer kıymetli evrak kaybedilmişse, o zaman yetkili kişinin (hamilin) isteği ile mahkeme borçlu gerçek kişinin yaşayış yerine göre veya borçlu tüzel kişinin olduğu yer üzere bu kıymetli evrakı iptal edebilir. Burada görüldüğü gibi, "kıymetli evrak" denilmekle nama yazılı senetlerinde iptalinin mümkün olduğunu düzenlemiştir. Ama, nama yazılı senetlerin ne şekilde iptal olunacağı konusunda ne AMM'de, ne de AMPM'de bir hüküm mevcut değildir.

Kanımca, hem toplum yapısı olarak iki toplum arasındaki benzerlik sebebi ile , hem de temel olarak her iki devletin Kıymetli Evrak Kanunlarının kaynağının aynı olması (CYK) sebebi ile, TTK'da bu konuyu düzenleyen hüküm (TTK.m.569) Azerbaycan Mülki Mecellesine alınabilir. Yani, Azerbaycan Hukukunda da, "aksine hususi hükümler olmadıkça, nama yazılı senetler hamile yazılı senetler hakkındaki hükümlere göre iptal olunabilir". Hamiline yazılı senetlerin iptal şeklini ileri de inceleyeceğiz.

Ayrıca, Türk Hukukunda nama yazılı senedin iptalinde senet borçlusuna bir takım haklarda da tanınmış olduğunu belirtmemizde yarar vardır. Şöyle ki, TTK.m.569/2'ye göre, borçlu senette ilanların sayısını azaltmak ve süreleri kısaltmak sureti ile iptal için daha basit bir usul derpiş edebileceği gibi, alacaklı kendisine senedin iptal ve borcun itfa olduğunu gösteren resmen tanzim edilmiş veya usulen tasdik edilmiş bir vesika verdiği takdirde senet ibraz edilmeksizin ve iptaline karar verilmeksizin dahi muteber olmak üzere ödemek hakkını mahfuz tutabilir.

Yani, borçlu nama yazılı senedin iptali için, hamile yazılı senetlerin iptali hükümlerindeki bazı merasimleri basitleştirebilir. Örneğin, ilanların sayısını azaltmak, ilan sürelerini kısaltmak veya alacaklının kendisine senedin iptal ve borcun ifa olduğunu gösteren resmen tanzim ve usulen tasdik edilmiş bir belge vermesi şartıyla, senet ibraz edilmeksizin ve iptaline karar verilmeksizin ödemede bulunma hakkını kullanabilir.

Borçlu bu haklarını kullandığı zaman nama yazılı senetlerin iptali ile ilgili olan temel kuralı (TTK. m.569) uygulanmaz. Ayrıca, "aksine hüküm olduğu zaman" yine de temel kuralın (TTK m.569/1) uygulanmayacağını yukarıda belirttik.

C. Emre Yazılı Senetlerin İptali

Cenevre Yeknesak Kurallarda kıymetli evrakın iptali hiç düzenlenmemiştir. Fakat Poliçe ve Bono ile ilgili Yasama Çatışmaları Anlaşmasının 9 maddesinde bu senetlerin kaybedilmesi ve çalınmaları halinde ödeme yeri ülke kanunları uygulanacaktır denilmektedir⁸⁹. Bu da her ülkeye bu maddeden yararlanarak iptali kendi ülkesine özgü düzenlemek hakkını verir. Bu bakımdan Azerbaycan ve Türk Hukukunda emre senetlerin iptalini ayrı ayrı incelememizde yarar vardır.

1. Türk Hukukunda Emre Yazılı Senetlerin İptali Şekli

Türk Hukukunda emre senetlerin iptali şekli şu şekildedir. Rızası olmaksızın senet elinden çıkmış kişi ilk önce mahkemeye baş vurarak senedin ödenmesini men edilmesi hususunda karar aldırmalıdır. Ayrıca, mahkeme kararında vade geldiği takdirde borçluya borcunu tevdi etmeye izin ve tevdi yerini tayin etmelidir (T.T.K. m. 669 f.2). Bundan sonra senedi elinde bulunduranın bilinip bilinmemesine göre iki yol izlenir.

Senedi elinde bulunduran biliniyor⁹⁰

Bu durumda mahkeme istirdat davası açması için hak iddia edene uygun bir süre verir (TTK.m.670). Bu dava TM.K.m.902'deki istihkak davasına (menkul davasına⁹¹) benzese de, yazarlara⁹² göre bu dava özel şartlara tabii bir davadır. Çünkü, T.T.K. m. 598/2'ye göre, poliçe hamilin elinden ne suretle çıkmış olursa olsun, yeni hamil, ancak poliçeyi kötü niyetle iktisap etmiş olduğu veya iktisabında ağır bir kusur bulunduğu takdirde, senedi iade etmekle mükelleftir. Eğer hak sahibi istirdat davasını kendisine verilen süre içinde açmazsa mahkeme ödeme yasağını kaldırır (T.T.K. m. 670/2).

Burada sadece mahkemeyi senet elindeyken kaybolduğu konusunda inandırmak yeterlidir. Ama o senedin nerede kaybolduğunu ispatlaması şart değildir. Yargıtay'ın bir kararına göre⁹³, "senedin nerede zayi olduğunun ispatı gerekmez. Ortaklıkça kendisine verildiği sabit olan AO pay senetlerini zayi eden, fakat bunların fabrika yangınında yandığını ispatlayamaması halinde, hamilin istirdat davasının reddedilmesi doğru değildir."

⁸⁹ POROY, s.82.

⁹⁰ Bu konu Azerbaycan Hukukunda düzenlenmemiştir.

⁹¹ Menkul davası için bakınız, AYAN. M., Eşya Hukuku, C.I., Konya 1992, s.100-111.

⁹² POROY, s.82; PULAŞLI, s.24; EREN F., Borçlar Kanunu Genel Hükümler, C.I, B.2, s.447; TEOMAN. Ö., Yaşayan Ticaret Hukuku, C.I. Kitap.7, 1995-1996, İstanbul 1997, s.131.

⁹³ Y.11.HD., 24.12.1973, E.1973/5011, K.73/974 - BATIDER, C. VII. S.3, s.758.

Senedi elinde bulunduran bilinmiyorsa

Bu durumda hak iddia eden kimse mahkemeden senedin (poliçe) iptalini talep etmelidir (TTK.m.671/1). Fakat hak sahibi senedin sahibi olduğunu ve senedin rıza dışı elinden çıkmış olduğunu, kuvvetle muhtemel delillerle senedin bir suretini buna imkan yoksa, esas mahiyeti hakkında mahkemeyi inandırması gerekir (T.T.K. m.671)⁹⁴.

Bu husus, yani davacının senet üzere yetkili kişi (hak sahibi) olduğu hususunun ispat edildikten sonra, ilan devresi başlar. Şöyle ki, senedin sahibi olduğu konusunda mahkeme hak sahibi tarafından inandırıldıktan sonra, mahkeme senedi elinde bulundurma ihtimali olan kişiye karşı T.T.K. m.37/4'teki Ticaret Sicil Gazetesinde en az üç ay ve en çok bir yıl boyunca üç kere ilan verir. Bu ilan tayin edilmiş süre zarfında senedin getirilmesi, aksi taktirde iptaline karar verileceğinin ihtari şeklinde olur (T.T.K. m. 672). Ayrıca, vadesi gelmiş sentlerde zamanaşımı 3 aylık sürenin geçmesinden önce dolacaksa, mahkeme bu üç aylık süre ile bağlı olmaz (T.T.K. m. 673).

İlan ile tayin edilen süre zarfında senet mahkemeye teslim edilir ise, mahkeme dilekçe sahibine istirdat davası açması için belli bir süre verir. Bu süreç yukarıdaki istirdat davası sürecinin aynısıdır (TTK. m.675).

Senet ilan sonucu mahkemeye getirilmezse senedin iptaline karar verilir ve yeni senet tertibi veya senetsiz hakkın dermeyanı yapılabilir.

İptal kararı bu kararı aldırın şahsın senedi ibraz edememesine rağmen, hak sahibi olarak kabul edilmesine hizmet eder. Maddi Hukuk açısından mevcut hukuki durum aynen devam eder. İptal kararı hakkın varlığına, muhtevasına ve bu hak üzerindeki tasarruf yetkisine tesir etmez⁹⁵. İptal kararına karşı senet borçlusunu kanun yoluna başvurma hakkı yoktur⁹⁶.

İptal kararı esas itibarı ile iki sonuç doğurur. Birincisi, hak sahipliğın teşhisine imkan verir. Bu olumlu sonucudur. İkincisi ise, zayi edilen kıymetli evrakın teşhis fonksiyonunu ortadan kaldırır. Bu da, olumsuz sonucudur⁹⁷.

⁹⁴ Aynı durum AM.M. m. 995/2'de genel hüküm olarak düzenlenmiştir. Şöyle ki, "davacı senet üzere yetkili kişi (hak sahibi) olduğunu, ispat etmelidir"

⁹⁵ POROY, s.91; ESENKAR, s.83; ÖZTÜRK (DİRİKAN), s.84-86.

⁹⁶ T.D. 7.01.1960., E.3301, K.27- BATIDER, C.I, S.3, s.894;

⁹⁷ ÖZTAN, s.274.

2. Azerbaycan Hukukunda Emre Yazılı Senetlerin İptali Şekli

Azerbaycan Hukukunda emre yazılı senetlerin iptali AMM’de dar bir çerçeve de düzenlenmiştir. AMM. m.995’e göre, “eğer kıymetli evrak kaybedilmişse, o zaman yetkili kişinin (hamilin) isteği ile mahkeme borçlu gerçek kişinin yaşayış yerine göre veya borçlu tüzel kişinin merkezinin olduğu yer üzere bu kıymetli evrakı iptal edebilir. Eğer orderli veya adsız senetler kaybedilmiş ise, davacının talebi ile mahkeme senet üzere sorumlu olan kişileri ödmeden men edebilir”. Bu hüküm bize emre yazılı senetlerin de iptale tabi olduğunu göstermektedir.

Ayrıca, poliçe ve çek hükümlerinde de bu senetlerin “ziyası” halinde iptal olunabileceği düzenlenmiştir (AMM. m.1047 ve m.1068).

Azerbaycan Hukukunda emre yazılı senetlerin iptal şekli AMPM’de düzenlenmiştir. Şöyle ki, AMPM. m.327.1’e göre, hamiline veya emre yazılı kıymetli evraklar kaybetmiş kişi, kanunda düzenlenmiş hallerde kaybedilmiş senedin iptal edilmesini ve o senet üzere haklarının onarılmasını talep edebilir. Senede bağlı haklar, o senedin gerekli usulde korunmaması sonucu veya diğer sebeplerden dolayı ihlal edilmiş ise, yine yukarıdaki hüküm uygulanacaktır.

Buradan anlaşıldığı gibi, emre yazılı senedin iptalini “ziyai” anında senedi elinde bulunduran kişi isteyebilir. Bu kişi, borçlu gerçek kişinin yaşayış (ikamet) yerindeki veya borçlu tüzel kişinin merkezinin bulunduğu yer mahkemesine baş vurarak senedin iptalini talep edebilir (AMM. m.995.1). Anlaşıldığı gibi, emre yazılı senetlerin iptalinde yetkili mahkeme borçlunun ikametgah mahkemesidir⁹⁸.

Ayrıca, senede bağlı haklar, o senedin gerekli usulde korunmaması sonucu veya diğer sebeplerden dolayı ihlal edilmiş ise, yine senedin iptalini isteme hakkı hak sahibine tanınmıştır. Bu durumun, ziyai kavramının içinde telaki edilebileceğini yukarıda gördük.

Belirtmiş olduğumuz gibi senedin iptalini mahkemeden talep eden kişi, mahkemeye bir dava dilekçesi ile baş vurmalıdır (AMPM. m.327). Bu dava dilekçesinde şu bilgiler gösterilmelidir: a) kaybedilmiş senedin tefrike yarar unsurları; Örneğin, senedin adı, içerdiği meblağ, nerede, ne zaman ve ne için verildiği vs.. gibi unsurlar yazılabilir. b) düzenleyen kişinin adı yazılmalı; c) senedin kaybedildiği yerin durumu; Burada, “kaybedilen yer” denilseydi daha yerinde olabilirdi.

Bu dava açıldıktan sonra, dava dilekçesi kendisine ulaşan mahkeme hakimi aşağıdaki işlemleri yapmakla mükelleftir (AMPM. m.329);

1) Hakim bu davanın açılmasının yerinde olmadığına kanaat getirir ise, yani senedi kaybettiğini iddia eden davacının bu iddiasının yerinde olmadığı kanaatinde ise, davanın reddine karar vermelidir. Bu karar karşı temyiz yolu açıktır (AMPM.m.329.3);

2) Hakim senedin kaybettiğini iddia eden davacının bu iddiasının yerinde olduğuna kanaat getirirse, o senedin ödenmesinin yasaklandığı hakkında ve ayrıca, dilekçe sahibi hesabına basında senedin iptali ilanının verilmesi hakkında karar verir. Bu kararın bir suretini senedi düzenlemiş kişiye, kayıt işlemlerini yapana, kayıt işlemlerini koruyana gönderir (AMPM. m.329.1).

Görüldüğü gibi, mahkeme hakimi dava dilekçesinin yerinde olduğuna kanaat getirirse, senedin ödenilmesinin yasaklanmasına⁹⁹ karar verir ve davacı hesabına, yani, masrafları davacıya ait olmak kaydı ile, basın yolu ile senedin iptalinin ilan edilmesine karar verir.

Bu kararda ilanın metni ile ilgili olarak aşağıdakiler yer almalıdır (AMPM. m.329.2);

1. Senedin kaybedilmesi hakkında davanın açıldığı mahkeme adı.
2. Davacının adı ve adresi.
3. Senedin nevi (adı) ve tefrike yarar unsurları.

4. Kaybedildiği iddiası ile hakkında dava açılmış senedi elinde bulunduran kişi, o senetten kaynaklanan belirli haklara sahip olduğunu iddia ediyorsa, senedin iptali ilanının basında yayınlandığı günden itibaren 3 ay içinde, mahkemeye dilekçe vererek, senet üzerinde belirli hakları olduğunu mahkemeye bildirebileceği, yani, kararda senedi elinde bulunduranın böyle bir hakkı olduğu yazılmalıdır.

Bu hususların ilanda da yer alması gerekir.

Emre yazılı senetlerin iptalinde senedin mahkemeye iade olunup olunmadığına göre farklı yöntemler izlenir. Şöyle ki, yukarıda belirtmiş olduğumuz gibi, kaybedildiği iddiası ile hakkında dava açılmış senedi elinde bulunduran kişi, o senedin gerçek hamili

⁹⁸ Yetki kuralı Türk Hukukunda da aynıdır (TTK. m.669).

⁹⁹ Hakim, iptal için dava konusu edilmiş senet üzere ödenmelerin yasaklanmasına resen karar veremez. Şöyle ki, AMM. m.995'e göre, eğer orderli veya adsız senetler kaybedilmiş ise, davacının talebi ile mahkeme senet üzere sorumlu olan kişileri o senedi ödemekten men edebilir. Anlaşıldığı gibi iptal istemi

olduğunu veya o senetten kaynaklanan belirli haklara sahip olduğunu iddia ediyorsa bu iddialarını içeren dilekçeyi ve bu dilekçe ile beraber senet aslını davanın açıldığı mahkemeye vermesi gerekir (AMPM. m.330). Senedi elinde bulunduran kişi bu dilekçesini, senedin iptali kararının ilan edildiği günden itibaren 3 ay içinde mahkemeye sunması gerekir. Bu süre hak düşürücü bir süredir¹⁰⁰.

Senedi elinde bulundurandan kişi süresinde mahkemeye bu şekilde bir dilekçe verdiği zaman mahkeme hakimi aşağıdaki şekilde hareket etmelidir (AMPM. m.331):

Mahkeme hakimi senedi kaybettiğini iddia eden kişinin davasını derdest halde bırakır ve senedi düzenlemiş kişiyi, daha doğrusu senet borçlusunu senedi ödenmekten ve yeni bir senet düzenleyip vermekten belirli bir süre için men eder.

Ayrıca hakim senedi kaybettiğini iddia eden davacıya senedi elinde bulundurandan, daha doğrusu o senet üzerinde hak iddia eden kişiden, ona karşı açacağı bir dava ile (istirdat davası) senedin kendisine iade edilmesini istemek hakkı olduğu bildirir. Diğer taraftan da hakim, senedi elinde bulundurana ise, aleyhine alınmış ihtiyati tedbir kararları sebebi ile uğramış zararları senedi kaybettiğini iddia eden davacıdan, daha doğru bir ifade ile, bu tedbir kararını aldırılmış kişiden istemek hakkı olduğunu bildirir¹⁰¹.

Anlaşıldığı gibi, hakim burada davacıya bir istirdat davası açabilme hakkı olduğunu ve senet zilyedine de bir tazminat davası açabilme hakkı olduğunu hatırlatır. İstirdat davası¹⁰² nitelik açısından AMM. m.182'deki "taşınır eşyaların mülkiyetinin vicdanlı (iyi niyetli) kazanılması davasına" yani, zilyetliğe dayanan menkul davasına benzetmekle bereber özel şartlara tabi olan bir davadır.

Şöyle ki, bu davada iyi niyetli senet zilyedi korunur.¹⁰³ AMM. m.1019.2'ye göre, eski hamil köçürme vekseli kaybetmiş ise, yani rızası dışında senet eski hamilin elinden çıkmışsa, yeni hamil senet üzerindeki hakkını son ciro beyaz ciro olsa dahi,

ile hakkında dava açılmış senedin ödenmesinin mahkeme tarafından yasaklanabilmesi için, bunun davacı tarafından dava dilekçesinde istenilmiş olması gerekir.

¹⁰⁰ Senedi elinde bulunduran kişi, o senetten kaynaklanan kendi hakları hakkında süresi içinde mahkemeye dilekçe vermemiş ise, senedin iptal edilmesi hakkındaki mahkeme kararının kesinleşmesinden sonra, kaybedilmiş senedin yerine yeni senet almak hakkı elde eden kişiye karşı sebepsiz zenginleşme davası açabilir (AMPM. m.334)

¹⁰¹ Hakimin bu kararlarına karşı temyiz yolu daima açıktır (AMPM. m.331.3).

¹⁰² Bu davda görevli ve yetkili mahkeme konusunda kanunda bir açıklık yoktur. Bu sebeple mahkemelerin genel yetki (AMPM. m.33)ve görev (AMPM. m.24)kurallarına göre görevli ve yetkili mahkeme tayin edilmelidir.

cioların müteselsil sırasına göre ispatlarsa kanuni hamildir; ama yeni hamil vekseli kötü niyetli olarak iktisap etmişse veya iktisapta ağır kusurluysa senedi eski hamiline iade etmekle mükelleftir. Anlaşıldığı gibi, iyi niyetin aranacağı an senedin iktisap anıdır. Senedi elinde bulunduran yeni hamilin iyi niyetli olup olmadığı kanımca istirdat davası ile tespit edilebilir. Çünkü, kanun bu davanın senedi mahkemeye teslim eden tüm zilyetlere karşı açılmasını şart kılmıştır (AMPM. m.331.2).

İstirdat davası sonucunda davacını haklılığına karar verilir ise, senedin kendisine iade edilmesi gerekir. Bu durumda ayrıca bir iptal davasının ikamesine lüzum yoktur. İstirdat davasının reddi halinde ise, davacının senet üzerinde bir hakkı olmadığı anlaşılmış olur ve ödeme yasağı kalkar.

Senedin zilyedi senet üzerinde bir hakkı olduğu konusundaki dilekçeyi ve senedi süresinde (3 ay içinde) mahkemeye teslim etmez ise, hakim kaybedilmiş senedin iptal edilmesi hakkındaki davaya (AMPM. m.327) ilanın yayımlandığı günden 3 ay geçtikten sonra bakar (AMPM. m.332). Bu dava sonucunda mahkeme senedin iptaline veya davanın reddine karar verebilir. Mahkeme kaybedilmiş senedin iptaline karar verirse, bu karar dilekçe sahibine iptal edilmiş senedin yerine yeni senet verilmesine veya hakkını senetsiz dermeyeran edebilmesine bir esas teşkil eder (AMPM. m.333)¹⁰⁴.

D. Hamiline Yazılı Senetlerin İptali

1. Türk Hukukunda Hamiline Senetlerin İptali Şekli

Türk Hukukunda hamiline yazılı senetlerin iptali için ilk önce o senetlerin ödenmesinin yasaklanması gerekir. Bildiğimiz gibi, Türk Hukukunda ödeme yasağını kararının (TTK.m.574) alınabilmesi için, senedin iptalini isteyen kişi hak sahibi olduğunu ve senedin rızası dışında elinden çıktığını kuvvetli delillerle mahkemeyi inandırmış olması gerekir¹⁰⁵.

Mahkeme ödemeni men edildiğini karara bağladıktan sonra, senedi elinde bulunduran kişiyi ve senedi elinde bulunduran, fakat, belli olmayan kişiyi ilanen davet eder ve aksi halde senedin iptaline karar vereceğini ihtar eder. İlan süresinin en az altı ay olması gerekir. İlk ilen gününden itibaren işleyen bu süreyi mahkeme isterse

¹⁰³ Türk hukunda iyi niyetli zilyede karşı bu dava ikame olunmaz (TTK. m.598ve 704)

¹⁰⁴ İptal kararının sonuçları için, Bkz. bu çalışma, s.44.,

¹⁰⁵ POROY, s.93; PULAŞLI, s.21; ÖZTAN, s.300; DOMANIÇ, s.19; KARAYALÇIN, s.210; BOZER, s.21.

uzatılabilir. İlan, TTK. m.37/4'teki Türkiye Sicil Gazetesinde altı ayda 3 kere yapılır (TTK.m.575,576 ve TTK.m.37).

İlan sonucunda senet mahkemeye ibraz edilirse, mahkeme dilekçe sahibine senedin iadesi için bir dava açması (istirdat davası) için süre verir. Bu dava yalnız kötü niyetli hamile karşı açılır (TM.K.m.903). Eğer, iddia sahibi dava açmazsa, mahkeme senedi getiren kişiye iade eder ve ödeme yasağını da kaldırır (TTK.m.577).

Zayi edilmiş senet belli bir süre içinde mahkemeye ibraz edilmez ise, mahkeme senedin iptaline karar verir (TTK.m. 576).

2. Azerbaycan Hukukunda Hamiline Senetlerin İptali Şekli

Azerbaycan Mülkü Prosessual Mecellede hamiline yazılı senetlerin iptali prosedürü özel olarak düzenlenmemiştir. Şöyle ki, AMPM. m.327'ye göre, hamiline kıymetli evrakı ve veya emre kıymetli evrakı (bundan sonra senet) kaybetmiş kişi kanunda düzenlenmiş hallerde kaybedilmiş senedin iptal edilmesini ve o senet üzere haklarının onarılmasını mahkemeden talep edebilir.

A.M.M. m.995/2'ye göre, orderli veya adsız senetler kaybedilmişse senedin iptali ni isteyen davacının istemesi halinde mahkeme bu kıymetli evrak üzere mükellefiyetli (borçlu) kişileri ödemededen belli bir süre için men eder.

Bu hükümlerden anlaşıldığı gibi, hamiline yazılı senetler ile emre yazılı senetler aynı şekilde iptale tabidirler. Bu bakımdan emre yazılı senet iptali şekline bakmamız gerekir.

İKİNCİ BÖLÜM KAMBIYO SENETLERİ

Birinci Alt Bölüm

Kambiyo (Ödeme) Senetleri Anlayışı

I. Tarihi Süreç İçinde Kambiyo Senetleri

A. Ortaya Çıkmaları

Kambiyo senetlerinin tarihte ilk defa nerede ve ne şekilde kullanılmaya başlandığı sorunu tartışmalıdır. Bazı yazarlar,¹⁰⁶ VII- X yüzyıllar arasında Çin’de kambiyo senetlerine ciddi olarak benzeyen senetlerin olduğunu ileri sürmüşler. Bu günkü anlamda kambiyo senetleri ilk kez Orta Çağda, Kuzey İtalya’da XII yüzyılda doğmuştur ve ilk kambiyo senedi tipi “borç senedir”¹⁰⁷.

Ortaçağda ticari hayat önemli denilebilecek kadar gelişmiştir. Artık ticaret ülkeler ve siteler arası olarak yapılmakta idi. Bu devirde yolların emniyetli olmadığı için tacirler büyük zorluklar çekmekteydiler. Bu sorun bir sözleşme ile çözüldü yani, tacirlerin yanlarında para taşımaması için tacirle banker arasında bir anlaşma yapılmaktaydı. Buna göre banker tacirin gideceği şehirde muhabiri olan bir diğer bir bankere hitaben yazılmış bir mektubu (kambiyo mektubunu) tacire veriyor ve bu mektup sayesinde tacir gittiği yerde mektupta yazılı olan meblağı alabiliyordu. Bu sözleşmede para rayiçe göre değiştirildiğinden adına “cambaile chany” sözleşmesi (kambiyo mektubu) deniliyordu¹⁰⁸.

Anlaşıldığı gibi, “Kambiyo Mektubu” bir sözleşmeye dayanır. Bu senette iki ayrı yer arasında ve yabancı akçe ile ödeme söz konusudur. Ayrıca “kambiyo mektubu” hamiline yazılı olarak düzenlenir ve hamil bu hakkını devir edemez. Para değişiminde bir kar hasıl olacaksa bu zahmetine karşı bankere veriliyordu.

XVII yüzyılda Fransa’da yabancı akçe zorunluluğu kaldırılmış ve “kambiyo mektubunun” (poliçenin) karşılığının malende ödeneceği kabul edilmiştir. Modern Hukuktaki “bedeli nakden veya malen alınmıştır” şeklinde senede konulan ibarenin, ta o

¹⁰⁶ POROY’dan naklen, ESKARA.J., Cours de Droit Commercial, Paris 1952, s.72; ve GUHL. T., Le Droit Federal des Obligations, Zürich 1947, s.594 (POROY, s.101).

¹⁰⁷ POROY’dan naklen, ARMİNJON & CARRY, Le Lettre de Change et le Billet a Ordre, Dalloz, Paris 1938, s.12. (POROY, s.101); KINACIOĞLU, s.94; ÖZTAN, s.361

¹⁰⁸ POROY, s.101; KINACIOĞLU, s.94, ÖZTAN, s.362.

zamanlarda kullanılmış olduğunu görüyoruz. Ayrıca, senedin tedavülü için “emre” kaydının da kabulü bu tarihe rastlanır. O zamanlar kambiyo mektubu “havale” şeklinde olmakla beraber, ödeme emri veren kişi bir de borç senedi düzenliyor ve kambiyo mektubu sonucu ödeme yapılmazsa bu borç senedi sayesinde kendisine rücu ediliyordu.

B. Yabancı Ülke Hukuk Sisteminde Kambiyo Senetlerinin Tarihi Süreci

Modern anlamda kambiyo senetleri ilk olarak Fransa’da 1673’te Ordonans’ı ile kullanılmıştır. 1807 Fransız Ticaret Kanunundaki hükümler yukarıda söz konusu ettiğimiz esaslara dayanılmaktaydı ve 1673 Ordonans’ı hükümleri de bu hükümlerin tekrarında ibaretti, yani yukarıda belirmiş olduğumuz “kambiyo mektubu” hükümleri geçerli idi. Ayrıca “bedelin malen mi, yoksa nakden” alınması konusunda da açıklık vardır¹⁰⁹.

Alman Hukukunda 1848 26 Kasım’da kabul edilen kanunla muhtelif Alman devletlerini kambiyo hukukları birleştirildi. Bu kanun sistemi Fransız sisteminde farklıdır. Buna göre kambiyo senetlerindeki hak ile, senedin ihdasına sebep olan hukuki ilişki arasında hiçbir bağlantı yoktur, diğer bir ifadeyle “mücerretlik ilkesini” kabul etmiştir¹¹⁰.

İngiliz Hukuku sistemi, kendisine has bir gelişme kaydetmiştir. 18.08.1882’de, İngiltere’de hukukçular tarafından başarı kazanmış bir kanun olan “Biils of Exchange Act” yürürlüğe konuldu. Esaslı farklar olmakla beraber, bu kanun kontinental ülkelerdeki sistemlerdeki kanunlara benzer ilişkiler düzenlendiği için benzer müessesler ihtiva eder. Bu Kanun “*Amerka’nın 1869 Uniform Negotable Instruments Law’una ve Uniform Commercial Code’deki*” hükümlere kaynak teşkil etmiştir.¹¹¹

Görüldüğü gibi XIX yüzyılın ikinci yarısında kambiyo hukuku ile ilgili üç belli başlı sistem ortaya çıktı¹¹². Bunlar:

1.İngiliz sistemi; Buraya Büyük Britanya, Dominyonlar ve ABD’nin Kambiyo Hukukları dahildir.

2.Fransız sistemi; Bu sisteme, Fransa, Belçika, Mısır, İspanya, Yunanistan, Polonya, ve diğer ülke Kambiyo Hukukları dahildir.

¹⁰⁹ POROY, s.103; KINACIOĞLU, s.95, ÖZTAN, s.364.

¹¹⁰ POROY, s.103; KINACIOĞLU, s.95, ÖZTAN, s.365.

¹¹¹ POROY, s.103; KINACIOĞLU, s.95, ÖZTAN, s.365.

¹¹² POROY, s.103; KINACIOĞLU, s.95, ÖZTAN, s.366; KARAYALÇIN, s.40-43.

3.Alman sistemi; Buraya, Almanya, Avusturya, Bulgaristan, Finlandiya, İtalya, Japonya, Rusya, İsveç, İsviçre, Türkiye, Azerbaycan'ın Kambyo Hukukları dahildir.

Ülkeler arasındaki ticari hayatın genişlemesi ve bu genişlemenin oluşturduğu ödeme hareketleri, XIX yüzyılın sonlarına doğru kambyo hukukunun birleştirilmesinin yararlı olacağı kasını oluşturdu. Bu bakımdan 1908'de Almanya ile İtalya'nın ön ayak olarak başlattıkları hareket sonucu 1910'da La Haye konferansı toplandı bir yeknesak kanun ön projesi hazırlandı. 1912'de ikinci Lahey konferansı toplandı ve 1848 Alman Kanunundan esinlenen bu birleştirme projesine kesin şekil verildi¹¹³.

Birinci Dünya Savaşından sonra, birleştirme hareketleri yeniden hızlandı. 1920'de Milletlerarası Brüksel Mali Meseleler Konferansında gösterilen arzu üzerine Milletler Cemiyeti harekete geçerek dört ünlü hukukçuya (Chalmers, Ji Ha, Kleyn, Yon Gean) birleştirme sorunu hakkında bir rapor vermeye davet edildi. Bu rapora dayanarak Fransız hukukçusu Perceroun'nun başkanlığında bir komisyon biri poliçe ve bono diğeri çek'e ait olmak üzere iki kanun projesini hazırladı. 13 Mayıs 1930'da 31 devletin katılımıyla Cenevre'de bu projeleri tartışmak ve kabul etmek için bir konferans yapıldı ve üç konvansiyon aktedildi.¹¹⁴

Bu konvansiyonlar şunlardır:

1. Kambyo senetleri hakkında yeknesak kanun projesinin kabulü hakkındaki 7 Haziran 1930 tarihli konvansiyon. Bu konvansiyon hükümleri gereğince taraflar milli mevzuatlarına yeknesak kanun projesini ithal etmeyi kabul etmişlerdir. Sadece bazı hususlarda milli kanunların özel hükümler sevk edebilme hakkı saklı tutulmuştur.

2 Kambyo senetleri hakkında bazı yasama çatışmalarının çözümüne ilişkin konvansiyonlar (tarih aynıdır).

3. Kambyo senetleri hakkında Damga Vergisi Kanunlarına ilişkin konvansiyon (aynı tarih). Bu kanuna esasen Damga Resmi Kanunlardaki yaptırımların kapsam ve sonuçları hakkında olup, esas itibarıyla "senede pul yapıştırılmaması, o senedin geçersizliğine sebep olmaz" prensibinin kabulüne yönelmiştir.

Devletler bu konvansiyonları tek taraflı olarak, ihbardan iki sene sonra hüküm ifade etmek şartıyla veya acil durumlarda hemen fesih hakkına sahipler.¹¹⁵

¹¹³ POROY, s.104; KINACIOĞLU, s.95, ÖZTAN, s.366; KARAYALÇIN, s.40-43

¹¹⁴ POROY, s.105; KINACIOĞLU, s.95; ÖZTAN, s.366; KARAYALÇIN, s.40-43.

¹¹⁵ POROY, s.105; KINACIOĞLU, s.96; ÖZTAN, s.367; KARAYALÇIN, s.40-43.

C. Türk ve Azerbaycan Hukukunda Tarihi Süreç İçinde Kambiyo Senetleri

Türkiye’de 1850’de kabul edilmiş, “Kanunnameyi Ticaret” Fransız Ticaret Kanunun bir tercümesidir. Daha sonra cereyan eden birleştirme hareketleri sonucu Türkiye’de 1914 Lahey Yeknesak Kanun Projesinde esinlenen bir kanun ve 1926’da Lahey Projesinden esinlenen “Senedati Ticariye kanunu” kabul edilmiştir ve bu kanunla “Kanunnameyi Ticaret” ilga edilmiştir. Muasır Türk Ticaret Kanunu 1957’de kabul edilmiştir. Bu kanun İsviçre’den alınmış olmak üzere Cenevre Yeknesak Kanun Projesini ithal edilmiştir¹¹⁶.

Azerbaycan’da kambiyo senetlerinin tarihi süreç içinde gelişmesi diğer sistemler açısından bir az farklılık arz etmektedir. Bunun sebebi de 1990 yılına kadar, Azerbaycan’ın Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliğinde yer alması, yani, bağımsız bir kıymetli evrak kanununa sahip olamamasıdır.

Bu bakımdan ilk önce SSCB’de kambiyo senetlerin istifadesine değinmemizde yarar vardır. SSCB’i 1936 yılında Cenevre Yeknesak Konvansiyonuna üye oldu.¹¹⁷ Bu anlaşma dolaylı bir şekilde Azerbaycan için de geçerli idi. Çünkü, Sovyet Yasalarına göre “15 Bağımsız¹¹⁸ Cumhuriyet” SSCB vasıtasıyla milletlerarası arenada temsil edilmekte ve SSCB’nin imzalamış olduğu uluslararası anlaşmalar tartışmasız bu 15 cumhuriyeti bağlar nitelikte idi.

Anlaşıldığı gibi, Azerbaycan Cenevre Konvansiyonuna 1936 yılında SSCB vasıtasıyla imza atmıştır. Ama, SSCB’de sosyalist bir sistem geçerli idi. Bildiğimiz gibi, bu sistem özel mülkiyete karşı bir sistemdir. Özel mülkiyetin sistemi tehlikeye sokacağı korkusu ile, SSCB kambiyo senetlerinin ülke içindeki ilişkilerde istifade edilmesini çeşitli yollarla önlemiştir. Yani her hangi bir kişinin bir poliçe, bono veya çek düzenlemesi SSCB’de ve de Azerbaycan’da mümkün değildir. Bu senetleri, esasen kapitalist rejimin bir parçası olduğunu kabul etmiş ve halkına benimsetmeğe çalışmıştır ve bunda da başarılı olmuştur.

¹¹⁶POROY, s.106; KINACIOĞLU, s.96; ÖZTAN, s.367; KARAYALÇIN, s.40-43.

¹¹⁷ Azerbaycan Ensklopedik Hukuk Sözlüğü, s.74,

¹¹⁸ Buradaki bağımsızlığın tamamen kağıt üzerinde yazılı olan ve hiçbir fonksiyonu olmayan bir bağımsızlık olduğunu biliyoruz. Bu kendini demokratik bir ülke gibi tanıtmaya çalışan Sovyet Rusya’sının yapmış olduğu siyasi oyunun bir parçası idi.

SSCB’de bu senetlerin yalnız uluslararası anlaşmalarda istifade edilebileceği kabul edilmiştir.¹¹⁹

1990’da bağımsızlığını mücadele sonunda kazanan Azerbaycan her sahada olduğu gibi hukukunda da muasır ihtiyaçlara yönelik değişiklikler yapması gerekirdi. Bu amaçla hareket eden, hukukçular, Avrupa Birliğine uyum sağalayabilmek için hem özel, hem de kamu hukuku alanlarında önemli kanun projeleri hazırladılar. Bu projeler Azerbaycan Yasama Meclisi (Azerbaycan Millet Meclisi) tarafından kanunlaştırıldı.

Kambiyo senetleri ile ilgili olan hükümler, 28 Aralık 1999’da kabul edilip 01 Eylül 2000’de yürürlüğe konulan Azerbaycan Mülki Mecellesinde düzenlenmiştir.

Buradan anlaşıldığı gibi Azerbaycan’da bağımsız bir Ticaret Kanunu yoktur. Kıymetli Evrak Azerbaycan Hukukunda Azerbaycan Mülki Mecellesinde düzenlenmiştir. Bu senetlerin kaynağını Cenevre Yeknesak Kanun Projesi teşkil etmektedir.

Anlaşıldığı gibi, Almanya, İsviçre ve Türkiye’de (ve Azerbaycan¹²⁰) esas itibarıyla 1848 Alman kanunundan esinlenen hükümlerini kanunlarına ithal ederek aynı grupta birleşmişlerdir.¹²¹

II. Kambiyo Senetlerinin Esas Özellikleri

A. Kambiyo Senetleri Kavramı

Türk Hukukunda kavram ve terminoloji açısından doktrin ve uygulamada, bu senetler için genellikle “kambiyo senetleri”, “ticari senetler”, “para senetleri” gibi deyimleri kullanılmıştır.

Azerbaycan Hukukunda bu tip senetler için “ödeniş senetleri” deyimini kullanılmıştır. Şöyle ki, AMM.m.997. 3’e göre, “orderler, çekler ve vekseller (köçürme vekseller ve sade vekseller) “ödeniş” kıymetli evraklardır.

“Kambiyo” kelimesinin kökeni İtalyanca’daki “cambiale” kelimesinden gelmektedir. Kambiyo işlemleri veya muameleleri; paranın, para yerine kullanılan senetlerin alım satımına veya bu senetlerin bir elden başka bir ele geçmesine ilişkin olan

¹¹⁹ Azerbaycan Ensklopedik Hukuk Sözlüğü, s.74,

¹²⁰ Azerbaycan da bu guruba dahildir.

¹²¹ POROY, s.106.

işlemlerdir. Bu işlemler sadece ülke içinde yapılıyorsa “iç kambiyo” işlemleri, ülke dışı ile ilgili olarak yapılıyorsa “dış kambiyo” işlemleri olarak tanımlanır¹²².

İç kambiyo işlemleri, Türk Hukukunda TTK’a esasen poliçe, bono ve çek ile yapılan işlemlerdir. Azerbaycan Hukukunda ise, iç kambiyo işlemleri vekselsel (köçürme vekselsel ve sade vekselsel), order ve çek ile yapılan işlemlerdir.

B. Kambiyo Senetlerinin Ortak Nitelikleri

Bildiğimiz gibi kıymetli evrakın niteliklerini tipik olarak gösteren senetler, kambiyo senetleridir. Bu nitelikleri genel hatları ile incelememizde yarar vardır.

1. Kambiyo senetleri ibraz senetleridir. Senedin hamili kambiyo senedine bağlanmış alacağını tahsil edebilmek için o senedi borçluya ibraz etmesi gerekir. Borçlu da senet ibraz edilmeden öderse iki defa ödemeye mecbur kılınabilir.

2. Kambiyo senetlerinde mündemiç olan hak senetle doğar ve senetten önce yoktur.

3. Kambiyo senetleri kanunen emre yazılı senetlerdir. Ayrıca müccerretlik ilkesine tabidirler¹²³. Yani bu senedin doğmasına neden olan temel ilişkinin geçersizliği, kambiyo senedinin geçersizliğine de sebep olamaz.

4. Kambiyo senetleri şekle bağlı senetlerdir. Şekil burada bir sıhhat, yani senedin muteberlik şartıdır. Bu senetlerin hangi şekli şartlara sahip olmaları gerekmesi A.M.M.’de (T.T.K.) düzenlenmiştir.

5. Kambiyo senetlerinde mütesilel (zincirleme) sorumluluk ilkesi geçerlidir. Senedin muhatabı veya keşidecisi senetteki borcu ödemediği zaman, senedin hamili senet üzerinde veya alonjda imzası bulunan her hangi bir cirantaya borcun tamamı için müracaat edebilir.

6. Kambiyo senetlerindeki devir, ödeme, senet üzerine şu veya bu sebeple imza edenlerin hak veya yükümlülükleri, hak sahiplerinin haklarını kullanabilmeleri için yerine getirmeleri gereken şartlar, bu senetlere bağlı alacakların takibi, zamanaşımı ve diğer durumlar özel hükümlere tabidirler. Mesela bu senetlerdeki imzalar birbirinde bağımsızdır. Poliçe ile borç altına girmeye ehil olmayan kimsenin imzası, sahte imzalar,

¹²² PULAŞLI, s.27.

¹²³ Y.15.HD, 2.6.1998, E.98/1931, K.98/2344 – Yargı Dünyası Dergisi (Yar.D.D. olarak anılacak), S.31, Temmuz 1998, s.52.

hayali imzalar diğer imzaların sıhhatine halel getirmez (TTK. m. 589; ve A.M.M. 1010).

7. Kambiyo senetleri uluslararası bir nitelik taşırlar, tedavül kabiliyeti yüksektir ve ulusal sınır tanımazlar. Bu nedenle bu senetler ile ilgili ihtilaflara uygulanacak yasa açısından bazı sorunlar ortaya çıkması da doğaldır. Çıkacak bu ihtilafları çözümlmek için La'Haye ve Cenevre Anlaşmaları imzalanmıştır.

8. Kambiyo senetleri birer kredi sağlama, tedavül ve ödeme aracıdır.

C. Kambiyo Senetlerinin İktisadi Fonksiyonları

1. Poliçenin (Köçürme Vekselin) İktisadi Fonksiyonu

Tarihi süreç içinde kambiyo senetlerinin durumu incelenirken, poliçenin ilk fonksiyonunun kambiyo sözleşmesinden doğan borcun ifası olduğunu gördük. Bu safhada poliçe belirli bir kişinin namına yazılmakta idi ve tedavül kabiliyeti yoktu. Bazı açığız bankerler “kilisenin” faiz ve tefecilik ile olan mücadelesinden kurtulmak için, para verdikleri kişiler üzerine poliçe, çek düzenlediler ve böylece giriştikleri tefecilik işlemlerini bir kambiyo sözleşmesi adı altında gizlemek yolunu tutuyorlardı. Aynı yerde keşide edilen poliçelerde faiz yasak edildiği için, hayali yabancı muhabirler, yada, şehirlerin banliyölerinden çekilen poliçelere başvuruldu¹²⁴.

XVII yüzyıldan sonra ise, emre kaydının değişmesi ile yeni imkanlar meydana çıktı. Şöyle ki, ödeme yapılacağı zaman piyasadan gereken mahalle ödenecek poliçeleri, ödemeyi yapacak olan kişi, alacaklısının emrine ciro ettiriyordu. Senet alacaklıya gönderiliyor ve böylece ödeme yapılmış oluyordu. Bu usul uluslar arası ödemelerde bu gün dahi kullanılmakta olan bir usuldur.¹²⁵

Poliçeni asıl ekonomik fonksiyonu, en geç ortaya çıkmış olan kredi fonksiyonudur. Poliçenin bu fonksiyonunu ilk kez ortaya çıkaran İngiltere Bankası kurucularından olan Potterson'dur. Şöyle ki, bankalarda toplanan mevduatın uzun vadeli yatırımlarda kullanılması mümkün değildir. Bu mevduatların kısa ve orta vadeli ticari işlemlerde (yatırımlarda) kullanmak için, kendisine kredi (ödünç para) verilecek olan tacirin senetlerinin (poliçelerinin) bankaca iskonto edilmesi gerekir. Senetleri iskonto edilmiş bankalar da, bu senetleri diğer bir bankaya, genelde merkez bankasına

¹²⁴ POROY, s.106-107.

¹²⁵ KINACIOĞLU, s.110.

iskonto ettirirler (buna reeskont denilir; tekrar iskonto demektir). Bu şekilde banka kredi olarak tacire vermiş oldukları parayı senet karşılığında merkez bankasından alırlar. Bu usul çok revaç buldu ve böylece kredi, üretimin unsurlarından biri olarak belirdi. İş hacmi önce tahmin edilemeyecek derecede genişledi. Bu usul sadece poliçe ve bono için geçerli değildir. Bankalar müşterilerine verdikleri avansları mobilize etmek suretiile istedikleri zaman onlardan emre yazılı bir borç senedi (adi senet) alarak ve bu senedi dahi iskonto edebilirler.¹²⁶

2.Bononun (Sade Vekselin) İktisadi Fonksiyonu

Sade vekseli de köçürme vekseli gibi bir kredi aracıdır. Sade veksel vasıtasıyla bankalar kredilerini tedavül eder hale getirmektedir.

3. Çekin İktisadi Fonksiyonu

Sade ve köçürme vekselden farklı olarak çek bir ödeme vasıtasıdır. Şöyle ki, A.M.M. m. 1049. 1'e göre, çek, emre yazılı bir senet olup ifade ettiği paranın (meblağın) çek sahibine (meşru hamile) ödenilmesini emir eder (keşideci tarafından bankaya emir edilir). Bu madde açık olarak çekin niteliğini belirtmektedir.

Yargıtay'ın yerleşmiş içtihatlarına göre de, çek bir ödeme aracıdır. Şöyle ki, bir karara göre,çek borç ikrarı niteliğinde bir senet olmayıp, havaleye benzer bir ödeme aracıdır".¹²⁷

4. Orderin İktisadi Fonksiyonu

Order Türk Hukukunda düzenlenmemiş olan bir kambiyo senedidir. A.M.M. m.998'e göre, order, öyle bir senettir ki, o senedi düzenleyen kişi, kendi hesabına (düzenleyicinin hesabına) lehbara belirli meblağ para, kıymetli evrak veya, misli eşya verilmesini muhataba havale eder.

Anlaşıldığı gibi, orderde poliçede olduğu gibi üçlü bir ilişki vardır. Fakat, poliçeden farklı olarak orderde ödeyici kendi hesabından değil, keşidecinin hesabından lehbara ödeme yapmaktadır. Burada ödeyici bir nevi çeklerdeki muhataba benzemektedir. Ama, çekte kabul olmadığı için bu bakımdan order ile çek farklılık arz

¹²⁶ ZARAKOĞLU. H.A., Para ve Kredi Muamelelerinde Poliçe, İstanbul 1954, s. 24.

¹²⁷ HGK. 9.7.1958., E.3.130, K.28- ÖMERBAŞ. L., / ÇETİNTAŞ. S., Temyiz Mahkemesi Hukuk Genel Kurulu Emsal Kararları, Ankara 1960, s.340.

etmektedir. Çünkü, orderde kabul müessesesi de, vardır. Bu bakımdan orderin bir kredi amacı mı, yoksa, bir ödeme vasıtası mı olduğu tartışılır bir sorundur.

Orderde muhatap ödemeyi keşidecinin hesabından yaptığı için, orderin bir ödeme vasıtası olduğunu kabul etmemiz mümkündür. Fakat, tam anlamında bir ödeme aracı değildir. Çünkü, kabul eden muhatabın durumu, poliçedeki kabul eden muhatabın durumu ile aynıdır. Yani, orderde de borçlu kabul eden muhatabdır. Ama, çekte, muhatap hiçbir zaman asıl borçlu değildir.

Buradan anlaşıldığı gibi order, hem ödeme vasıtasına, hem de kredi aracına benzer niteliklere sahip olan karam nitelikli bir kambiyo senedidir.

D. Kambiyo Senetlerinde Temsil

1.Genel Olarak Temsil

Bir hukuki işlem, genel olarak o işlemi bizzat yapan kişi hakkında sonuç doğurur. Bu bakımdan o kişi bizzat kendisi hukuki işlemi yapmağa çalışmaktadır. Fakat, gelişen sanayi ve teknoloji gündelik hayatı ve iş hayatını önemli ölçüde etkilediğinden ortaya çıkan hukuki ve maddi nedenler çoğu kez bir kişiyi kendi başına hukuki işlem yapmasına imkan vermeyebilir. Bu sebeple hukuki işlemlerin temsilci vasıtasıyla yapılabilmesine kanun imkan tanımıştır. Şöyle ki, A.M.M. m. 359.1'e göre, "akitler temsilci vasıtası ile de bağlanabilir" denilmektedir.

Burada ortaya şöyle bir soru çıkmaktadır. Temsil nedir? A.M.M. m.359.1'e göre, temsil, bir kişinin (temsilcinin) itibarnameye,¹²⁸ kanuni dayanağa (kanun maddesi) veya buna vekil edilmiş devlet veya belediye organının emri ile verilen yetkiye esasen başka şahıs (temsil edilen) adına akit bağlaması ve bu akit sonucu temsil edilenin hak, yetki ve görevlerini bilavasita oluşturması, değiştirmesi veya sona erdirmesidir. Yani, temsil, bir kimsenin hüküm ve sonuçları başka bir kişinin hukuk alanında doğmak üzere o kişinin adı ve hesabına hukuki işlem yapma yetkisine denilir.¹²⁹

¹²⁸ Bir kişinin üçüncü kişiler karşısında temsil edilmesi için başka bir kişiye (temsilciye) verdiği yazılı vekaletnamedir. (A.M.M. m.362.1).

¹²⁹ DOMANIÇ. H., Ticaret Hukukunun Genel Esasları, B.4, İstanbul 1988, s.317-318.

2.Ticari Temsil

Türk Hukukunda genel olarak temsil TBK. m.32-40 arasında düzenlenmiştir. Ticari temsile ilişkin hükümler ise, TBK.m.449 ve devamı maddelerinde düzenlenmiştir. TBK.m.449'a göre, ticari temsilciler, ticari işletmenin amacına giren bütün iş ve işlemleri yapmak yetkisine sahiptirler. Ticari temsilciler ticari mümessil ve ticaret vekili olmak üzere ikiye ayrılırlar.

Ticari mümessil, "Ticari mümessil" başlıklı TBK.m.449'da düzenlenmiştir. Bu maddeye göre, ticari mümessil, bir ticari işletmenin sahibi tarafından işlerin idare ve müessesenin imzasını kullanarak vekaleten imza vazetmek üzere sarıh ve zımni olarak kendisine izin verilen kimsedir.

Ticari mümessil, hüsnüniyet sahibi üçüncü şahıslara karşı, müessese sahibi hesabına kambyo taahhütlerinde bulunmak ve onun namına müessesenin gayesine dahil olan bilümum tasarrufları yapmak salahiyetini haiz sayılır. Ticari mümessil, sarıh salahiyet almadıkça gayrimenkulleri temlik veya bir hak ile takyit edemez (TBK.m.450).

Ticari vekil ise, ticari mümessil sıfatını haiz olmaksızın bir ticarethane veya fabrika veya ticari şekilde işletilen diğer bir müessese sahibi tarafından, müessesenin bütün işleri veya muayyen bazı muameleleri için temsile memur edilen kimsedir. Bu salahiyet, müessesenin mutad olan muamelelerinin cümlesine şamildir. Şu kadar ki ticari vekil kendisine sarıh mezuniyet verilmedikçe istikraz edemez ve kambyo taahhütlerinde ve muhakeme ve muraafaada bulunamaz (TBK. m.453). Anlaşıldığı gibi, ticaret vekili kambyo taahhüdünde bulunabilmesi için bu konuda açık bir temsil yetkisine sahip olmalıdır.¹³⁰

Hakeza, ticari mümessilin kambyo tahdüdünde bulunabilmesi kanuni bir hüküm olduğu halde ticaret vekilinin kambyo tahdüdünde bulunabilmesi ise tacirin iradesine bağlıdır.

Azerbaycan Hukukunda temsil genel olarak A.M.M. m.359-367 arasında düzenlenmiştir. A.M.M.'de ticari (komersiya) temsil A.M.M. m.361'de düzenlenmiştir. Bu maddeye göre, ticari faaliyet alanında mukaveleler bağlanırken taciri daimi ve bağımsız olarak temsil eden kişiye tacirin ticari temsilcisi denilir.

¹³⁰ KARAHAN, S., Ticari İşletme Hukuku, 6.B, Konya 1997, s.264.

Ticari (komersiya) temsilcisinin yetkileri ise, A.M.M. m.361.3 düzenlenmektedir. Bu hükme göre, ticaret temsilciliyi, yazılı şekilde düzenlenmiş ve temsilcinin yetkilerini gösteren mukaveleye esasında yerine getirilir. Bu hükümden anlaşıldığı gibi Azerbaycan Hukukunda ticari temsilci kendisine tacir tarafından yazılı sözleşme esasında verilen işler ile iştigal edebilir.

Eğer temsil edilen ile temsilci arasında bir temsilcinin yetkilerini gösteren sözleşme yapılmamışsa, temsilci temsilcilik görevini itibarnameye esasen yerine getirir (AMM. m.361.2/son). Bu durumda temsilcinin yetki ve görevlerinin tespiti zorlaşacaktır. Çünkü, ortada temsilcinin yetki ve görevlerini gösteren bir mukavele yoktur. Ama AMM. m.361.1’de “ticari faaliyet alanına giren konular” denildiğine göre, vekâletnameye dayalı olarak temsilcilik görevin yerine getiren kişi, o ticari işletmenin faaliyet alanına giren tüm işlemleri yapabilir ve ayrıca, bununla mükelleftir. Ama, kambiyo taahhüdü için tacirin bir izni olası gerekir kanısındayım. Çünkü AMM. m.1011’de, “temsile yetkisi olmadığı halde bir kişinin temsilcisi sıfatı ile bir köçürme veksele imzasını koyan her bir kişi, o köçürme vekselden dolayı bizzat mesul olur ve köçürme vekseli ödediği takdirde temsil olunanın haiz olabileceği haklara sahip olur, yetkisini aşan temsilci de aynı şekilde sorumlu olur” denildiğinden, temsilen kambiyo taahhüdünde bulunabilmesi için bunu açık olarak temsilciye tanınmış olması gerekir.

Diğer taraftan hem Azerbaycan, hem de Türk Hukuklarında Tüzel Kişiliğe Haiz Ticaret Şirketlerinde genel hükümlerinde tüm ticaret şirketlerini kapsayan temsile ilişkin hükümler yoktur. Bu nedenle ticaret şirketlerinin temsili için şirketi düzenleyen özel hükümlere bakılmalıdır.

3. Kambiyo Senetlerinde Temsil

Bildiğimiz gibi, Türk Hukukunda ticari mümessilin kambiyo tahdüdünde bulunabilmesi kanundan kaynaklanan bir durumdur. Yani, ticari mümessil temsil edilen kişiden izin almaksızın o kişi adına kambiyo taahhüdünde bulunabilir. Ticari vekilin kambiyo tahdüdünde bulunabilmesi ise tacirin bu konuda açık irade vermiş olması gerekir.

Azerbaycan Hukukunda ise, yukarıda görmüş olduğumuz gibi, bir kişinin başka bir kişiyi temsilen kambiyo taahhüdünde bulunabilmesi mümkündür. Fakat, AMM'de (hem de TBK'da) bu konuyu düzenleyen özel bir hüküm mevcut değildir.

AMM.m.1011'e göre, temsilcilik salahiyeti olmadan köçürme vekseli (poliçeyi) imzalamış olan kişi o imzadan kendisi sorumluluk taşır.¹³¹ Buradan anlaşıldığı gibi, temsilen kambiyo taahhüdünde bulunacak olan kişinin mutlaka temsil edeceği kişiden bu konuda izin almış olması gerekir.

Ticari şirketlerde ise, bu durum bir az farklıdır. Şöyle ki, tüzelkişiliğe haiz şirketlerde organların temsil yetkisi kanuna ve şirket sözleşmesine göre belirlenir. Bu nedenle tüzelkişiliği olan şirketin idare organına kambiyo taahhüdünde bulunabilmesi için açık bir izin vermesi gerek yoktur. Çünkü, idare organı tüzelkişinin temsilcisi değil, bizzat tüzelkişinin kendisidir.¹³²

Ayrıca, şunu da belirtelim ki, hem Azerbaycan¹³³, hem de Türk Hukukunda ticari şirketlerin birer tacir olduğu kabul edilmekte olduğundan ticari temsilci vasıtasıyla şirketin temsili yasal olarak mümkündür. Bu durumda, yani, ticaret şirketlerini dış cephede temsile yetkili olanın ticaret şirketi adına ve hesabına kambiyo taahhüdünde bulunabilmesi için, yukarıda anlatmış olduğumuz gibi, yazılı izin almış olması gerekir.

4.Kambiyo Senetlerinde Yetkisiz Temsili

Kambiyo senetlerinde yetkisiz temsil¹³⁴ konusu ise, hem Azerbaycan, hem de, Türk Hukukunda tek madde halinde düzenlenmiştir. Şöyle ki, A.M.M. m. 1011'e göre, bir kimsenin adından faaliyet göstermek için salahiyet almadan köçürme vekseli (poliçe) onun temsilcisi gibi imzalayan her bir kişi, köçürme vekselden bizzat sorumluluk taşır, salahiyetini aşan temsilci için dahi durum bu şekildedir.¹³⁵

Bu hükümden anlaşıldığı gibi, yetkisiz temsil iki şekilde ortaya çıkmaktadır. Birincisi, salahiyet verilmeden yapılan işlemlerde, ikincisi, salahiyet verilmiş ancak yapılan işlemlerde bu salahiyetin sınırı aşılmıştır. Ancak, her iki halde de, yetkisiz temsil söz konusudur.

¹³¹ Bu maddeyi kıyasen çek ve bonolarda uygulanacağını kanun belirtmektedir.

¹³² KINACIOĞLU. N., s.148; ÖZTAN, s.402; GÜRBÜZ. H.A., Ticari Senetlerin İptali Davaları ve Ticari Senetlere Özgü Sorunlar, s.127; Y.11. HD 17.11.1981. E.4528, K.4880-GÜRBÜZ, s.128.

¹³³ SÜLEYMANLI. S., *Azerbaycan'da Ticari İşletme ve Tacir*, Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi, Konya 2000, s.30;

¹³⁴ Geniş bilgi için bkz. SUNGURBEY. A.K., Yetkisiz Temsil, İstanbul 1988, s.194.

Bu hükmün amacı ticari işlemlerdeki emniyeti korumaktır. Şunu da belirtelim ki, yetkisiz temsilci, karşı tarafın kendisinin yetkisiz olduğunu müspet olarak bildiğini ispatlarsa sorumluluktan kurtulur -denilmektedir.¹³⁶

Ama, karşı taraf senedi ciro eder ve bunu ciro yolu ile devir alan kişi bu durumdan haberdar değil ise, imzaların istiklali ilkesi açısından senedi yetkisiz imzalayan kişinin bu cirantaya karşı sorumlu olması gerekir. Böylece A.M.M. m. 1011'in emniyet gayesi de sağlanmış olur.

E. Kambiyo Senetlerinde Ehliyet Prensibi

AMM'in Kıymetli Evrakı düzenleyen genel hükümlerinde kişinin kambiyo tahdüdünde buluna bilmesi için ne şekilde ehil olacağını düzenleyen bir hüküm yoktur. Fakat, köçürme vekseli ile ilgili olan A.M.M. m.1010'da bu konu genel olarak düzenlenmiştir. Şöyle ki, AMM. m.1010'göre, köçürme vekseline, vekseli ile borçlanmaya ehil olmayan kimselerin imzaları, diğer kişilerin imzalarını etkilemez.

Buradan anlaşıldığı gibi kambiyo taahhüdünde bulunan kişinin bu imzası onu bağlayabilmesi için o kişinin ehil olması gerekir. Yani geçerli bir kambiyo taahhüdü için kişinin kambiyo ehliyetine sahip olması gerekir.

Azerbaycan Hukukunda kambiyo ehliyetinin ne olduğu ve ne gibi şartlar içerdiği özel olarak düzenlenmemiştir.

Türk Hukukunda kambiyo senetlerini düzenleyen faslın ilk maddesinde kambiyo ehliyetinden söz edilmektedir. TTK. m.582'ye göre, "akit ile borçlanmağa ehil olan kimse poliçe, çek ve bono ile borçlanmağa da ehildir".

Yukarıda dediğimiz gibi, 'Azerbaycan Hukukunda Türk Hukukunda olduğu gibi, kambiyo ehliyeti ile ilgili olan bir hüküm AMM'de mevcut değildir. Fakat, AMM.m.1010'da "vekseli üzere borç altına giremeyen kişinin imzası diğer kişilerin imzalarını etkilemez" deyişi ile, kişinin kambiyo tahdüdünde bulunabilmek için vekseli ile borç altına girmeğe ehil olması gerektiği anlaşılmaktadır. Diğer taraftan, bildiğimiz gibi, vekseli üzere borç altına girmek bir kambiyo taahhüdüdür. Kambiyo sözleşmesi ise, bir Borçlar Hukuku mukavelesi, yani, sözleşmesidir. Çünkü, burada sözleşmenin esas

¹³⁵ TTK.590'da bu konu aynı şekilde düzenlenmiştir.

¹³⁶ BOZER, s.57; PULAŞLI, s.31.

unsurları olan icap ve kabul yani, iki tarafın karşılıklı serbest iradeleri mevcuttur (A.M.M.m.324.1).

Sonuç olarak kambiyo senetlerinde kişinin kambiyo taahhüdünde bulunabilmesi için Türk ve İsviçre Hukuklarında¹³⁷ olduğu gibi, Azerbaycan Hukukunda da, kambiyo taahhüdü için kişinin sözleşme ile borç altına girebilmesi yeterlidir. Yani, kambiyo ehliyeti kişinin akit ile borçlanabilme, başka bir ifade ile fiil (faaliyet) ehliyetidir (AMM.m.28).

Diğer taraftan, Azerbaycan Hukukunda “Kıymetli Evrakı” düzenleyen maddelerin yer aldığı 54 faslın AMM’inin “Mukavelelerden Meydana Gelen Borçlar” başlıklı 7 bölümünde yer almış dahi bize, yukarıdaki sonuca, varmamaya imkan vermektedir. Yani, Azerbaycan Hukukunda da, mukavele ile borç altına girmek için gereken fiil ehliyetinin kıymetli evrak (kambiyo senedi) ile borç altına girmek için de, yeterlidir.

Bildiğimiz gibi, Türk ve İsviçre Hukukları kambiyo ehliyetini özel olarak, düzenlemesine rağmen, Azerbaycan Hukuku bunu özel olarak düzenlememiştir. Ortaya şu şekilde bir soru çıkmaktadır, hangi sebepler Türk ve İsviçre Hukuklarında kambiyo ehliyetini özel olarak düzenlemeğe sebep ne teşkil etmiştir? Bu sorunun esasını şu tarihi neden teşkil etmektedir. Şöyle ki, XVIII ve XIX yüzyıllarda Kambiyo Hukukunda bir takım kişilere örneğin, kadınlara kambiyo senedi ile borçlanmak hakkı tanımıyordu. İsviçre Borçlar Kanunu, akit ile borçlanmağa ehliyeti olan her kes kambiyo ehliyetine haizdir ilkesini kabul ederek bir yenilik meydana getirmiştir. Bu gün için bu sorun tarihi bir nitelik ifade etmektedir.¹³⁸

¹³⁷ İsviçre Borçlar Kanunu; m.990; “Her kim akit ile borçlanmağa ehilse, poliçe ile de borçlanmağa ehildir.

¹³⁸ POROY, s.13.

İkinci Alt Bölüm

Köçürme Vekseli (Poliçe)

I. Genel Olarak Köçürme Vekseli

Köçürme vekselin¹³⁹ tarihi süreç içinde ne şekilde gelişip günümüze vardığını yukarıda inceledik. Tekrardan kaçınmak için, burada aynı konuya değinmeyeceğiz. Bu bakımdan poliçenin ne olduğunu, nasıl tanımlanabildiğini, hangi şekil şartlarına sahip olması gerektiğini vd. incelememizde yarar vardır.

A. Tanım

Poliçenin tanımı, Türk Ticaret Kanununda, yapılmamıştır. Şöyle ki, TTK'un poliçeyi düzenleyen maddelerde, bu senedin esas özellikleri ve şekil şartları hükme bağlamak suretiyle bu senedin ne olduğunu açıklamaya çalışılmıştır. Tanımının yapılması ise, öğretiye bırakılmıştır.

Doktrinde, poliçenin tanımı şu şekilde yapılmıştır; Poliçe, bir kişiye veya onun emrine, içinde yazılı meblağın ödenmesini keşideci tarafından muhataba havale edilen, metninde “poliçe” kelimesi yer alan, kanunen emre yazılı senetlere denilir. Anlaşıldığı gibi, poliçe belli bir kişinin emrine (bazen de adına) diğer bir kişiye verilen, ödeme yetkisini havi bir kambiyo senedir.¹⁴⁰

Azerbaycan Mülki Mecellesinde ise, köçürme vekselin tanımı dar bir çerçevede içinde olsa da yapılmıştır. Şöyle ki, AMM.m.1004'e göre, vekseli keşide edenin muayyen bir kişiye veya onun emrine belli bir meblağın ödenmesini ödeyiciye emir etmesi şeklinde olan, kanunen emre yazılı senetlere köçürme vekseli denilir. bu tanımı biraz genişletirsek deyebiliriz 'ki, köçürme vekseli, vekseli düzenleyen kişinin muayyen bir kişiye (lehbara) veya onun emrine belirli bir meblağın, vadesinde ödenmesini ödeyiciye (muhataba) kayıtsız şartsız havale edilmesi şeklinde olan, devri ve diğer başka hususları özel şekil ve niteliklere tabii olan, metinde “veksel” kelimesi yer alan kanunen emre yazılı kıymetli evraklara denilir.

¹³⁹ Azerbaycan Hukukunda “Poliçe” yerine Alman Hukukundan kaynaklanan “veksel” terimi kullanmıştır. Biz bu çalışmamızda “köçürme vekseli” kelimesini daha çok kullanacağız. Ama, yerine Türk Hukukunda aynı senet için kullanılmış “poliçe” kelimesini de kullanacağız.

¹⁴⁰ AKGÜN. Z., İcra İflas ve Ticaret Kanuna Göre Kıymetli Evrak Hukuku, Ankara 1996, s.48; POROY, s.114. PULAŞLI, s.31.

B. Köçürme Vekselde Şekil Şartları

AMM.m.1005’de köçürme vekselde bulunması gereken şekil şartlarını düzenlemektedir. Bu maddeye esasen, köçürme vekselin şekil şartlarını üç başlık altında incelemek mümkündür. Bunlar; Zorunlu şartlar; Alternatif şartlar; İhtiyari şartlardır.

1. Zorunlu Şartlar

Zorunlu şekil şartları senette mutlaka yer alması gereken şartlardır. Bunları teker teker incelememizde yarar vardır;

a. vekselsel kelimesi

Bir kıymetli evrakı köçürme vekseli olarak kabul edebilmek için, senet metninde “vekselsel” kelimesinin yer alması şarttır. (A.M.M. m. 1005.1.1).¹⁴¹ Görüldüğü gibi, bir senedin köçürme vekseli olarak kabul edilebilmesi için senedin metninde yani, ödeme emrinin verildiği cümle içinde “vekselsel” kelimesinin bulunması gerekir.

Bu kelimenin senedin üstünde başlık halinde veya senedin yan tarafında kenar başlık olarak konulması yeterli değildir ve hatta buna gerek de yoktur.¹⁴² Çünkü, poliçe karakter itibarıyla şartsız bir havaledir. Bern Mahkemesinin 26/ 7/ 1950 tarihli kararında da belirtildiği gibi, şartsız havale kaydı, sadece senedin metninde bulunabilir. Diğer taraftan, bir havale mektubunun üzerine sonradan poliçe, kelimesi yazılarak senede poliçe niteliği verilmek tehlikesi de vardır.¹⁴³

Senet metninde poliçe kelimesi bulunmamasının sonucu Azerbaycan ve Türk Hukukunda değişik şekilde düzenlenmiştir. TTK. m.738’e göre, senet metninde poliçe kelimesinin bulunmaması halinde bu senet emre yazılı havale sayılır.

A.M.M. m.1005.1.1’ye göre, metin içinde köçürme vekselsel kelimesi bulunmayan senet köçürme vekselsel değildir. Fakat, bu şekilde düzenlenmiş bir senedin niteliği konusu düzenlenmemiştir.¹⁴⁴ Kanımca bu konunun yasa koyucu tarafından dikkate alınması yerinde olacaktır. Çünkü, metin içinde “vekselsel” kelimesi bulunmayan diğer tüm şartları taşıyan bir senedin adi senet mi, yoksa, kıymetli evrak mı olduğu tartışmalıdır. A.M.M.’ini incelediğimizde bu senedin bir kıymetli evrak olmadığını, söylemek mümkündür. Çünkü, A.M.M. 997’de kıymetli evrak çeşitleri sayılmıştır. Bu

¹⁴¹ TTK. m. 583/1’e göre, senet metninde “poliçe” kelimesi yer almalıdır.

¹⁴² POROY. s.11; KINACIOĞLU.s.39.

¹⁴³ AKGÜN, s.49.

¹⁴⁴ AMM’de, TTK’da olduğu gibi, emre yazılı havale niteliğinde senetler düzenlenmemiştir.

senet türlerinin her birinin de, kendine has şartları olduğu şüphesizdir. Köçürme vekseli olarak düzenlenmek istenen bir senedin metninde “veksel” kelimesinin bulunmaması bu senedin köçürme vekseli olmaması sonucu doğurduğu gibi, aynı zamanda da, o senedi A.M.M. m .997’de sayılan diğer senet türlerinin içerisine de dahil etmek mümkün değildir. Sonuç olarak, bu şekildeki bir senet adi senettir deyinabiliriz.

Diğer taraftan şu da düşünülebilir, bu şekildeki bir senedin adi senet olarak kabul etmemiz ağır bir sonuçtur. Şöyle ki, senedin tarafları bir sözleşme yaparak serbest iradeleri ile bir kıymetli evrak oluşturmağı amaçlamışlardır. Sadece, metin içinde “veksel” kelimesinin bulunmaması bu senedi adi senet niteliğine getirmesi tarafları hukuki menfaatlerine uygun düşmez. Türk Hukuku bunu önlemeğe çalışmış ve TTK. m.738’ile bu şekildeki bir senedi kıymetli evrak olarak nitelendirmiştir. Kanımca, Türk Hukukundaki bu düzenlemeyi A.M.M.’de hükme bağlaması isabetli olacaktır.

b. belli bir meblağın ödenmesi hususunda kayıtsız ve şartsız havale

Köçürme vekselin kayıtsız şartsız belirli bir bedelin ödenmesi hususundaki havale hem Türk, hem de Azerbaycan Hukukunda aynı şekilde düzenlenmiştir. Şöyle ki, A.M.M. m.1005.1.2’ye göre, köçürme vekselin şartlarından biri de, belli bir meblağın ödenmesi hususunda kayıtsız ve şartsız keşidecinin havalesini köçürme vekseli içermelidir¹⁴⁵.

Görüldüğü gibi, poliçenin belirli bir bedelin ödenmesi hususundaki kayıtsız ve şartsız havaleyi ihtiva etmesi zorunludur. “Havale”¹⁴⁶ deyimi Cenevre Müşterek Kambiyo Senetleri Kanunun Fransızca metninde “mandat”, İngilizce metninde ise “order” kelimesi ile ifade edilmiş olup teknik anlamda belirli bir müesseseyi anlatmak maksadıyla kullanılmamıştır.¹⁴⁷

Havale için belirli bir şekil kanunen tayin edilmemiştir. Türk Ticaret hayatında en yaygın olanı, emir şeklidir, “yani,ödeyenin”. Bu bakımdan, Türk Hukukunda, “ödeyiniz” yerine, “ödeyenin”, “ödeyeceğim” gibi ifadelerinin yazılması halinde dahi poliçenin oluşmadığından söz edilmektedir.¹⁴⁸

¹⁴⁵ Bkz. TTK.m.583/2.

¹⁴⁶ Azerbaycan Hukukunda “havale” teriminin karşılığı “gösteriştir”.

¹⁴⁷ KINACIOĞLU, s.122.

¹⁴⁸ KINACIOĞLU, s.122;

-Yukarıda belirtmiş olduğumuz gibi, havale kayıtsız ve şartsız olmalıdır. Eğer havaleye her hangi bir şart konulur ise, bu senedin “poliçe” olmasını engeller¹⁴⁹.

Doktrindeki bir görüşe göre,¹⁵⁰ bunlar şart olmayıp da, taraflar arasındaki kişisel ilişkiye işaret eden bir ifade şeklinde nitelendirilirse, senedin iptaline gitmek menfaatler durumuna uygun düşmez.

Başka bir görüşe göre ise,¹⁵¹ özellikli şekil şartlarına tabii olan poliçe üzerine konacak şartlar ancak kanun müsaade ettiği haller için inhisar edilebilir.

Diğer taraftan poliçe yalnız belli bir bedelin (meblağın) ödenmesi için düzenleneceğinden, misli bir eşyanın veya her hangi bir kıymetli evrakın verilmesi poliçe ile düzenlenemez.¹⁵²

-Belirli meblağ hususunda aşağıdaki birkaç noktalara değinmemizde yarar vardır. Ödenecek muayyen meblağ ya yabancı para, yada ülke parası olabilir. Eğer, poliçedeki meblağ yabancı para birimi ise ve borçluya “aynen ödenme şartı da” koşulmamış ise, Türk Hukukunda TBK.m.83’e, Azerbaycan Hukukunda ise AMM.m.1030’a göre, borçluya bir seçim hakkı tanınmıştır. İster yabancı para ile öder, isterse de, ülke parası ile ödeme anındaki döviz kuruna göre öder.

“Altın Şartı” ise, tedavülde olan bir altın para için konulabilir. Aksi halde, bu şart geçerli olmaz, aksi halde “altın” “misli eşya” durumunda olacaktır ve poliçeyi geçersiz kılacaktır. Fakat, altın “multiplikatör” vazifesi görebilir ise bu durumda vadenin gelmesi halinde rayiç bedeli göz önüne alınır, ama, “aynen ödeme” şart kılınmamış olması gerekir.¹⁵³

Poliçedeki bedelin belirli olması şarttır. Bunun anlamı kesin bir rakam olmalıdır. Rakam hesapla bulunabilecek bir nitelikte ifade edilemez ve alternatifli olamaz. Örneğin, 250. Dolar veya 10.000.000 manat). Ayrıca, poliçedeki bedelin hem rakam, hem de, yazı ile yazılması gerekir. (TTK. m. 588). A.M.M.’de bu konu şu şekilde düzenlenmiştir. Eğer, köçürme vekselsel meblağı hem yazı ile, hem de, rakam ile gösterilmemiş ise, onların arasında fark olması halinde yazı ile yazılmış meblağı

¹⁴⁹ KOCAİMAMOĞLU. S., Ticari Senetler, 2.B, Ankara 1959, s.7;
Y.11HD, 20.9.1982, E.3623, K.3581- ERTEKİN. E., / KARATAŞ. İ., Uygulamada Ticari Senetler (Poliçe, Bonu, Çek), 3.B, Ankara 1998, s.258;

¹⁵⁰ ARSLANLI. Ticari Senetler, s.47.

¹⁵¹ POROY, s.118; ÖZTAN, s.450.

¹⁵² KARAYALÇIN, s. 68; AKGÜN, s.50; ARAL. N.Z., Senedatı Ticariye, İstanbul 1934, s.52;

¹⁵³ POROY, s.118.

geçerlidir (AMM.m.1009.1)¹⁵⁴. Bu da gösteriyor ki, Azerbaycan Hukukunda meblağın hem yazı, hem de, rakam ile yazılması zorunlu değil, tarafların iradelerine bağlıdır. Ayrıca, eğer, köçürme vekseline meblağ defalarca hem yazı ile, hem de rakam ile gösterilmiş ise ve onların arasında fark oldukça en küçük meblağ geçerli olur. (A.M.M.m.1009. 2).¹⁵⁵

-A.M.M. m.1008'de köçürme vekseli üzere faizler hükme bağlamıştır. Bu maddeye göre, görüldüğünde veya görüldüğünden muayyen bir süre sonra, ödenilmesi gereken köçürme vekseline kesideci tarafından faiz şartı konulabilir (A.M.M. m. 1008.1). Faizin miktarı köçürme vekseline gösterilmelidir, bu gösterilmez ise faiz şartı yazılmamış sayılır (A.M.M. m. 1008.2).

Türk Hukukunda da kural olarak poliçede faiz şartı caiz değil, ama, istisnai olarak görüldüğünde ve görüldüğünde belli bir süre sonra ödenecek olan poliçelere faiz şartı konulabilir. Bu durumda, poliçedeki "belli meblağ" kuralının bir istisnasıdır (TTK. m.587).¹⁵⁶ Bu tip poliçelerde poliçenin muhataba ne zaman ibraz edileceği belli olmadığından, faizinde önceden hesaplanıp bedele eklenmesi mümkün değildir. Bu bakımdan bu tip poliçelere faiz şartı konulabilir.

Diğer tip poliçelere faiz şartı konulması yasaktır. Çünkü, bu tip poliçeler belli bir günde veya keşide gününden sonra belirli bir günde ödenilmeli olduğundan, faiz konulması yasaktır. Sebebi, bu poliçelerde ödeme günü belli olduğundan o güne kadar işleyecek faiz de hesaplanarak poliçe bedeline ilave edilebilir¹⁵⁷. Eğer bu tip poliçelere faiz şartı konulursa o zaman poliçenin durumuna bir zarar gelmez, sadece bu şart yazılmamış sayılır (AMM. m.1008; TTK.587/1).¹⁵⁸

Yukarıda belirtmiş olduğumuz gibi, poliçede faiz şartının kabulü meblağın belirli olmasının bir istisnasıdır. Zira ödenecek meblağ, faizin hesaplanmasından sonra meydana çıkar. Görüldüğünde ve görüldüğünde belli bir süre sonra ödenecek poliçelerde, vade hamilin iradesine göre belirleneceğinden ve arada geçecek zaman içinde senet borçlusu karşılıktan yararlanacağından, bu senetlerde faiz bir bakıma hamile, muhatabın karşılıktan yoksun bırakmadığı -veya rücu ederek keşideciyi yoksun

¹⁵⁴ Y.11 HD., 25.04.1978, E.1587, K.2170- ERTEKİN / KARATAŞ, s.179.

¹⁵⁵ Aynı konu TTK. 588'de düzenlenmiştir.

¹⁵⁶ Y.11.4. HD. 13.6.1983, E.5113, K.5917- GÜRBÜZ, s.276.

¹⁵⁷ PULAŞLI, s.36;

¹⁵⁸ Y.12. HD., 17.02.1989., E.5547, K.2158- ERTEKİN/ KARATAŞ, s.262.

bırakmadığı— zaman için verilen bir nevi prim sayılabilir. Vadesinde ödenmeyen her nevi vadeli senetler için vadeden itibaren gecikme faizi istenebilir (TTK. m. 637/2)¹⁵⁹.

Ayrıca, A.M.M. m.1008.3'e göre, faizin hesaplanmağa başlandığı gün senette gösterilmez ise, faiz vekselin tertip edildiği günden hesaplanmalıdır.¹⁶⁰

Ayrıca, meblağ da senedin metninde yazılmalıdır. Eğer, poliçe bedeli senet metni dışında yazılmış ise, doktrinde ki, genel kanıya göre, bu bedelin ayrıca imzalanması yolu ile, o senet, poliçe olarak kabul edilebilir¹⁶¹. Türk uygulamasında senetlerde hem metin içinde, hem de, rakam olarak senet üzerinde yazıldığı görülmektedir.

c. muhatabın adı ve soyadı

Bir senedin köçürme veksol olabilmesi için, senette muhatabın adı ve soyadı yer almalıdır. A.M.M. m.1005.1.2'ye göre, senedi kim ödeyecekse, onun yani ödeyicinin (muhatabın) adı (ve soyadı) köçürme vekseline yer almalıdır.¹⁶² Kanun sadece muhatabın adından bahse etmektedir. Kanımca, bu ad ve soyadı olarak değerlendirilmelidir.

Muhatap poliçeyi ödeyecek olan kişi olduğundan onun ad ve soyadının senette bulunması zorunludur, aksi halde senet poliçe niteliğini kazanmaz (AMM.m.1005.2; TTK.m.584/1).

Bununla birlikte, temel ilke muhatabın teşhis edilmesidir. Bu itibarla gerçek kişilerin dışında, tüzelkişileri olan ticari şirketler üzerine çekilecek poliçelerde bunların ana sözleşmedeki ticari unvanının senette bulunması gerekir. Adi şirketlerde ise, tüm ortakların ad ve soyadları bulunmalıdır.¹⁶³

Poliçede muhatap hayali olabilir. Fakat, Türk ve Azerbaycan Hukukuna göre, yasal şartlara havi olarak tedavüle çıktığı takdirde imzaların istiklali ilkesi gereğince sahibini borç altına sokacak imzalara, diğer imzaların sahte veya geçersiz olması halel getirmez (A.M.M. m. 1010)¹⁶⁴. Muhatabın adının sahte olması durumunda bu ilke gereğince hamil keşideciye rücu edebilir.

¹⁵⁹ Y.12. HD, 13.06.19987, E.5855, K.5959-GÜRBÜZ,s.266;

¹⁶⁰ Aynı konu TTK. m.587/3'de düzenlenmiştir;

¹⁶¹ POROY, s.119; KINACIOĞLU, s.123.

¹⁶² Aynı konu TTK. m. 587/3'de düzenlenmiştir.

¹⁶³ BOZER, s.62; KARAYALÇIN s.107;

¹⁶⁴ TTK. m. 589

Poliçede birden fazla muhatap olabilir. Bu durumda muhataplar poliçeyi ayrı ayrı kabul etmelidirler ve hamile karşı müteselisilen sorumlu olabilir. İçerilerinde biri kabul etmez ise, hamil kabul etmeme nedeni ile rücu haklarını kullanabilir (TTK. m. 636/1)¹⁶⁵.

Diğer taraftan, muhatabın ikametgahı gösterilmeyen köçürme veksellerde muhatabın ad ve soyadının yanında gösterilen yer muhatabın ikametgahı sayılır ve aynı zamanda ödeme yeridir (A.M.M. m.1005.2.2 ve TTK. m. 584/3).¹⁶⁶

Ayrıca, muhatabın isminin mutlaka senet metninde gösterilmesi şart değil, bu metin dışında da gösterilebilir.¹⁶⁷

Öte yandan, az da olsa uygulamada rastlanmakta olan sorunlardan biri de, poliçede muhatabın bizzat keşideci olabilip olamadığı sorunudur. Yani, keşideci bizzat kendini muhatap göstererek kendi üzerine poliçe çekebilir mi?

Her iki ülke hukuk sistemi bu soruyu olumlu yanıtlamaktadır. Yani, keşideci bizzat kendini muhatap göstererek kendi üzerine poliçe çekebilir (A.M.M. m.1006.2 ve TTK. m.585). Fakat, bu durumda keşideci, poliçeyi kabul etmemiş ise sadece keşideci olarak senetten sorumlu olacaktır. Senedi muhatap olarak kabul etmez ise, hem muhatap gibi sorumlu tutulamaz, ancak keşideci olarak poliçe bedelinden sorumlu olur.¹⁶⁸ Diğer bir anlatımla, keşideciye protesto yapılmadan müracaat edilemez ve zamanaşımı da 3 yıl değil, 1 yıldır (AMM. m.1046.2; ve TTK. m. 661/3). Gelenekte bu durum bir bankanın kendi şubelerinden biri üzerine poliçe çekmesi halinde mümkündür.

d. lehdarın adı ve soyadı

Ödeme kime veya kimin emrine ödenecek ise onun adı ve soyadının senette gösterilmesi gerekir(A.M.M. m.1005.1.4;¹⁶⁹ ve TTK. m. 583/6).

¹⁶⁵ Azerbaycan Hukukunda köçürme vekselde birden çok muhatabın olabileceği TTK'da olduğu gibi, hükme bağlanmamıştır. Fakat, uygulamada karşılaşacağı da, tartışmasıdır. Bu bakımdan yasa Koyucu bu konuyu hükme bağlamalıdır.

¹⁶⁶ Y.IID. 21.11.1968, E.10180., K.1070- KARATAŞ/ ERTEKİN, s.256.

¹⁶⁷ POROY, s.121.

¹⁶⁸ PULAŞLI, s.37.

¹⁶⁹ Şunu belirtelim ki, A.M.M. m. 1005.1.4'e göre, ödeme kime veya kimin emri ile icra edilecekse onun adı senede yazılmalıdır. Kanımca, bu konu lehdar ile keşideci arasında bir karışıklık meydana getirecek niteliktedir. Çünkü, muhataba ödeme için emir verecek olan kişi poliçenin düzenleyici olan keşidecidir. Bu madde ise,"ödeme... kimin emri ile icra edilecek ise..." denilmekle sanki, muhataba emir verecek olan kişinin lehdar olduğu kanısını uyandırmaktadır, bu ise yanlıştır. TTK 'da bu hüküm şu şekilde düzenlenmiştir. "Poliçe kime veya kimin emrine düzenlenmiş ise. onun adı ve soyadını içermelidir" (TTK. m. 583/6). Dikkat edildiği gibi, Türk hukukunda "kimin emri" ibaresi yer almaktadır. Bu ise

Buradan da anlaşıldığı gibi, poliçe kanunen emre yazılı senettir (A.M.M. m. 1004). Ama nama yazılı olarak düzenlenmesi de mümkündür. bunun için senede açıkça emre yazılı olmadığı kaydı yazılmalı ve bir kişinin adına (lehdarın adına) düzenlenmelidir.

Kural olarak hamiline yazılı poliçe düzenlemek mümkün değildir. Fakat, hem lehdarın adı, hem de, “hamiline” kaydı aynı anda senette bulunması durumunda, senedin poliçe niteliğinde olduğu kabul edilir.¹⁷⁰ Ayrıca, ad ve soyadın metin içinde olabileceği, gibi metin dışında da yazılabileceği kabul edilmektedir.¹⁷¹ Fakat, lehdar hanesi boş olan senet poliçe değildir.¹⁷²

Poliçede keşideci bizzat kendisini lehdar olarak göstererek, senedi tanzim edebilir (A.M.M.m.1006.1;ve TTK. m. 585). Fakat, muhatabın lehdar olarak gösterilip gösterilmemesi ise tartışmalıdır.¹⁷³

Poliçede birden çok kişi ortaklaşa lehdar olabilirler. Bu durumda Yargıtay, alacaklılar arasında teselsüle ilişkin bir beyanın bulunmaması halinde, alacaklılardan her birinin hissesi oranında talep hakkına sahip olacağına karar vermiştir.¹⁷⁴

e. keşidecinin imzası

Köçürme vekseline bulunması zorunlu olan şartlardan biri de, keşidecinin imzasıdır (A.M.M. m.1005.1.6; TTK. m.583/3).¹⁷⁵

Keşideci imzasının senedin hangi tarafında yer alacağı ve ne şekilde olacağı ile ilgili olarak Azerbaycan Hukukunda bir açıklık yoktur. Türk Hukukuna göre, senet metnindeki irade beyanının keşideciye ait olduğunu gösterdiği için, imzasının senedin yüz tarafında ve senedin muhteviyatını kapsayacak şekilde poliçenin altında, yer alması gerekir.¹⁷⁶ Ayrıca TTK. m. 668'e göre de, poliçe üzerindeki beyanların el yazısı ile

yukarıda açıklamış olduğumuz lehdar ile keşideci arasındaki karışıklığı önleyecek niteliktedir. Bu sebeple A.M.M. m. 1005.1.4'teki “kimin emri ile” ibaresinin bir gramer hatsı sonucu madde metninde yer almış olduğu kanısındayım. Bu nedenle, “..kimin emri ile ..” ibaresinin “... kimin emrine ..” ibaresi ile değiştirilmesi gerekir.

¹⁷⁰KARAYALÇIN, s.84.

¹⁷¹POROY, s.128.

¹⁷²Y.11.HD., 2.3.1989., E.186., K.1242 - ERTEKİN/ KARATAŞ, s.261;

Y.12.HD.,12.10.1982, E.2698,K.12168- ERTEKİN/KARATAŞ, s.262.

¹⁷³ÖZTAN, s.460.

¹⁷⁴Y.11. HD., 14.09.1973, E.73/3304, K.73/3341- BATİDER, C.VII, S.2, s.528.

Y.12. HD., 23.6.1992; E.7216., K.4422- ERTEKİN/ KARATAŞ, s.270.

¹⁷⁵Y. HGK. 15.12.1993, E.1993/19-596, K.993/802- KARATAŞ/ ERTEKİN, s.267-268.

¹⁷⁶KINACIOĞLU, s.127; KARAYALÇIN, S.71; PULAŞLI, s.38; AKGÜN, s.53; ÖZTAN, S.463;

imza edilmesi lazımdır. El yazısı ile olan imza yerine, mihaniki her hangi bir vasıta veya el ile yapılan veyahut tasdik edilmiş olan bir işaret yahut resmi bir şahadetname kullanılamaz.¹⁷⁷ Amaların el yazısı ile imzalarının usulen tasdik edilmiş olması lazımdır.

Azerbaycan Hukukunda, bu şekilde bir hüküm mevcut değildir. Bu bakımdan köçürme vekseline keşideci imzasını mihaniki bir araç (örneğin, mühür baskı vs...) veya parmak basılarak veya tasdik edilmiş bir işaret kullanarak atarsa, bunun geçerliliği kesinlikle tartışma konusu olacaktır. Bu sebeple Yasa Koyucu AMM'de TTK. 668'e benzer ve aynı nitelikte bir hüküm koyması gerekir.

Diğer taraftan, yukarıda belirtmiş olduğumuz gibi, AMM. m.1005.1.6'da sadece senette keşideci imzasının bulunmasının zorunlu olduğu yer almaktadır. Fakat, bu imzanın senedin hangi tarafında yer alacağı hususunda Kanunda bir açıklık yoktur. Bu konuda Türk öğretisindeki görüşlerin Azerbaycan Hukukunda da kabul edilmesi gerekir fikrindeyim. Yani, senet metnindeki irade beyanının keşideciye ait olduğunu gösterdiği için, imzasının senedin yüz tarafında ve senedin muhteviyatını kapsayacak şekilde senedin altında yer alması gerekir.

Keşidecinin poliçeyi temsilci¹⁷⁸ vasıtasıyla da, imzalayabileceği yasada düzenlenmiştir. Eğer temsile salahiyyetli olmadığı halde bir şahsın temsilcisi sıfatıyla bir poliçeye imzasını koyan kimse, o poliçeden dolayı bizzat mesul olur ve poliçeyi ödediği takdirde temsil olunan haiz olabileceği haklara sahip olur. Salahiyetini aşan temsilci için de bu kural geçerlidir. (A.M.M. m.1011; TTK. m.590).

Ayrıca, senet birden fazla kişi tarafından keşideci sıfatı ile imzalanabilir. Bu durumda bu kişiler sentten mütesilel sorumlu olurlar. Bunlardan birinin imzasının geçerli olmaması senedin geçerliliğine veya diğerlerinin sorumluluğuna hanel getirmez.¹⁷⁹

f. keşide tarihi

Köçürme vekselin ihtiva etmesi gereken şartlardan biri de, keşide tarihidir (A.M.M. m.1005.1.5; TTK. m.583/7). Hem Türk hem de Azerbaycan Hukukuna göre,

POROY, s.130; İMREGÜN, Kıy.E.H.,s.50.

¹⁷⁷ Y.12.HD., 4.5.1995., E.7132., K.7154 -ERTEKİN/ KARATAŞ, s.273.

¹⁷⁸ bkz, bu çalışma, s.61-64.

¹⁷⁹ MOROĞLU. E., *Bonoda İmza*, BATİDER 1968 C.IV, s.715;

keşide tarihini içermeyen bir senet poliçe olarak değer ifade etmez (A.M.M. m.1005.2; TTK. m.584/1).

Doktrindeki görüşe göre, keşide tarihi açık ve belli olmalıdır. Bu bakımdan, “Cumhuriyet Bayramı”, “Kurban Bayramı”, “Şeker Bayramı”, “Zafer Bayramı” gibi kayıtlar keşide tarihi olarak değer ifade etmez. Ayrıca, bir poliçede birden fazla keşide tarihinin yer alması o senedi geçersiz kılar.¹⁸⁰

Poliçede keşide tarihi gün, ay ve yıl olarak gösterilmelidir. Diğer taraftan, keşide tarihinin gerçeğe uygun olarak poliçeye yazılması şart değildir. Örneğin, 1/1/2000’de düzenlenen bir poliçeye keşide tarihi olarak 1/05/2000 tarihi konulabilir. Bu, poliçeyi batıl kılmaz. Bu takdirde, keşide tarihi olarak yazılan gün vade hülulünden önceki bir gün olmalıdır¹⁸¹. Ama, imkansız bir tarih ise, (örneğin, 32 Nisan vs..) poliçeyi geçersiz kılar.¹⁸²

Poliçede keşide tarihi senet vadesinin tayini açısından önem ifade eder¹⁸³. Şöyle ki:

-Keşide tarihinden belli bir süre sonra ödenecek poliçelerde, bu süre keşide tarihinden işlemeye başlar.

-Görüldüğünde ödenecek poliçelerin keşide tarihinden itibaren 1 yıl içinde ödeme için ibraz olunmalıdır. (A.M.M. m.1024.1; TTK. m.616/1).

-Görüldükten belli bir süre sonra, ödenecek poliçede de, aynı şekilde keşide tarihinden itibaren bir yıl içinde kabule arz olunmalıdır (AMM. m.1014.4; TTK. m.605/1).

Diğer taraftan, keşide tarihi keşidecinin ehliyetini tayin için önem arz eder. Çünkü, keşidecinin senedi düzenlediği ve teslim ettiği tarihte kambiyo ehliyetine haiz olması gerekir.¹⁸⁴

Ayrıca ticari temsilcinin de salahiyyetli olup olmadığı veya temsilcinin temsil yetkisinin sona erip ermediği keşide tarihine göre tespit edilir¹⁸⁵.

¹⁸⁰ KARAYALÇIN, s.110; *İİD*, 3.2.1968 *Tarihli Kararı*-KARAYALÇIN, s.110.

¹⁸¹ KINACIOĞLU, s.127; AKGÜN, s.53;

¹⁸² YCGK., 3.2.1996., E.95/10-378., K.96/13- MOROĞLU. E.,Türk Ticaret Kanunu ve İlgili Mevzuat, İstanbul 2001, s.578.

¹⁸³ İMREGÜN. O., Bilirkişi Raporları; 1985-1986; İstanbul-2000, s.1-7.

¹⁸⁴ bkz. bu çalışma, s.65;

¹⁸⁵ bkz. bu çalışma, s.61-64;

2. Alternatifli Şartlar

A.M.M.m.1005.2'ye göre, aşağıdaki şartlar istisna olmakla, 1005.1'de gösterilmiş köçürme vekseli şartlarından birinin senette bulunmaması durumunda bu senet köçürme vekseli niteliğine haiz olmaz. İstisnai şartlar ise, alternatif olan şartlardır. Poliçenin alternatifli şartla ödeme yeri, keşide yeri ve vadedir.¹⁸⁶

a. ödeme yeri

Köçürme vekseline bulunması gereken şartlardan biri de, ödeme yeridir. (AMM.m.1005.1.9; TTK.m.583/5).

Senette ödeme yerinin bulunmaması onu geçersiz kılmaz. Çünkü, ödeme yeri gösterilmeyen senetlerde ödeyicinin (muhatap) adının yanında gösterilen yer ödeme yeri ve bununla birlikte bu yer ödeyicinin ikametgahı veya merkezinin bulunduğu yer sayılır (AMM.m.1005.2.2; TTK.m.584).

Buradan anlaşıldığı gibi, bir senette ödeme yeri yoksa, muhatap adının yanındaki yer ödeme yeri sayılır. Muhatap adının yanında bir yer gösterilmemişse, senet poliçe sayılmaz.¹⁸⁷

Şunu da belirtelim ki, ödeme yeri tek bir yer olmalıdır. Örneğin, Konya ve Kararmanda ödenebilir kaydı poliçede muteber değildir ve senedi geçersiz kılar.¹⁸⁸

Bir poliçenin üçüncü şahsın ikametgahında ödenmesi şart koşulabilir. Bu üçüncü şahsın ikametgahı muhatap ikametgahının bulunduğu yerde veya başka bir yerde bulunabilir. Bu bakımdan poliçe adresli veya ikametgahlı olabilir.

Eğer poliçenin bizzat muhatap ikametgahında ödenmesi keşideci tarafından şart kılınmışsa, muhatap, kabul şerhinde ödemenin yapılacağı yer olmak üzere ödeme yerinde bulunan bir adresi gösterebilir, bu tip poliçeler adresli poliçelerdir (TTK.m.609/son). Örneğin, Selçukludaki ev adresinde poliçeyi kabul eden muhatap Selçuklu AK BANK şubesinde ödeme yapacağını bildirebilir. Çünkü, muhatap bu tip poliçede kabul şerhinde adres gösterebilme imkanına sahiptir. Fakat, göstereceği yer senet üzerine yazılı ödeme yeri ile aynı mekanda bulunması gerekir.¹⁸⁹

¹⁸⁶ Aynı konu Türk Hukukunda TTK. m.584'te düzenlenmiştir.

¹⁸⁷ Y.T.D. 4/3/1960, S.1674 -AKGÜN, s.56;

İİD.21.11.1968., E.10180., K.10702- ERTEKİN / KARATAŞ, s.256.

¹⁸⁸ KINACIOĞLU s.130;

¹⁸⁹ BOZER, s.69, POROY, s.126.

İkametgahlı poliçede ise, üçüncü kişinin ikametgahı ile muhatabın ikametgahı farklı yerlerdedir(TTK. m.586/2). Şöyle ki, keşideci poliçede, ödeyecek üçüncü bir şahsı göstermeksizin, muhatabın ikametgahından başka bir yeri ödeme yeri olarak göstermişse, muhatap kabul şerhinde bu üçüncü şahsı gösterebilir. Aksi takdirde muhatap, ödeme yerinde poliçeyi bizzat ödemeyi taahhüt etmiş sayılır, bu tip poliçeler de ikametgahlı poliçedir (TTK. m.609/1). Burada esas kural ödemenin üçüncü kişi aracılığı ile değil, üçüncü kişinin bulunduğu yerde yapılmasıdır.¹⁹⁰

Azerbaycan Hukukunda terim olarak adresli ve ikametgahlı köçürme vekseline bahsedilmemektedir. Fakat, AMM'inin 1007. 1013.4. ve 1013.5 maddelerini birlikte yorumladığımızda TTK. m.586 ve 609'daki adresli ve ikametgahlı poliçelerin Azerbaycan Hukukunda da düzenlenmiş olduğunu görüyoruz. Şöyle ki; AMM. m.1007'ye göre, köçürme vekseli, her hangi bir üçüncü kişide, muhatabın ikametgahında veya merkezinin bulunduğu yerde veya her hangi başka bir yerde ödenilebilir. Görüldüğü gibi bu hüküm TTK. m.586'nın aynısıdır.

Diğer taraftan, AMM. m.1013.4'e göre ise, eğer keşideci köçürme vekseline ödeme yeri olarak muhatabın ikametgahını veya merkezinin bulunduğu yeri değil, bir başka yeri göstermişse ve fakat ödemenin hangi üçüncü kişide yapılacağı belirtmemişse, muhatap o üçüncü kişiyi kabul şerhinde gösterebilir. Bu şekildeki poliçe Türk Hukukunda ikametgahlı poliçe olarak kabul edilmiştir (TTK. m.586/2 ve 609/1).

Ayrıca, AMM. m.1013.5'göre ise,eğer vekselle muhatabın ikametgâhında (yaşayış yerinde) veya merkezinin bulunduğu yerde ödenmeliy'e, muhatap kabul şerhinde ödeme yerindeki (yani muhatabın ikametgahında) her hangi başka bir adresi ödeme yeri olarak gösterebilir. Bu tip poliçeler ise Türk Hukukunda adresli poliçe terimi ile isimlendirilmiştir (TTK. m.586/2 ve 609/son).

Anlaşıldığı gibi, Azerbaycan Hukukunda da adresli ve ikametgahlı köçürme vekseller terim olarak düzenlenmemişse de, teknik olarak düzenlenmiştir.

b. keşide yeri

Köçürme vekseline bulunması gereken şartlardan biri de, keşide yeridir (AMM.m.1005.1.7; TTK.m.583/7).

¹⁹⁰ KARAYALÇIN, s.132.

Keşide yerinin bulunmaması senedin geçersiz olması sonucunu doğurmaz. Çünkü, AMM.m.1005.2.3'e göre, keşide yeri gösterilmeyen köçürme vekseli keşidecinin adı yanında gösterilen yerde keşide edilmiş addolunur. Yani, keşide yeri bulunmayan köçürme vekseline keşidecinin adının yanındaki yer keşide yeri olarak kabul edilir.¹⁹¹

Eğer, keşidecinin adının yanında da, her hangi bir yer yazılmamışsa, senet poliçe niteliğini kaybeder. Kısacası bu şekildeki bir senet kambiyo senedi sayılmaz.¹⁹²

Keşide yeri poliçenin kabul olacağı memleket kânunu yönünden önemlidir. Şöyle ki, TTK.m.679'a göre, poliçe ile yapılan taahhütlerin şekli, bu taahhütlerin imzalandığı memleket yasalarına tabidir.

c. vade

Köçürme vekselinin şekil şartlarından biri de, vadedir (ödeme müddetidir) (AMM.m.1005.1.8; TTK.m.583/4).

Normal olarak poliçede vade konulur. Fakat, bu mecburi bir şart değildir. Şöyle ki, AMM.m.1005.2.1'e göre, vadesi gösterilmemiş köçürme vekseli görüldüğünde ödenilmeli olan köçürme vekseli sayılır.¹⁹³ Anlaşıldığı gibi, vadesi gösterilmeyen poliçenin görüldüğünde ödenmesi gerekir.¹⁹⁴

Hem Türk, hem de, Azerbaycan Hukukunda dört çeşit vadeden söz edilmektedir. (AMM.m.1023; TTK.m.615)¹⁹⁵. Bunları şu şekilde sıralaya biliriz;

- 1) Görüldüğünde.¹⁹⁶
- 2) Görüldüğünden belli bir süre sonra¹⁹⁷
- 3) Keşide gününden belli bir süre sonra.¹⁹⁸
- 4) Muayyen bir günde.

¹⁹¹ Aynı konu Türk Hukukunda TTK.m.584/sonda aynı şekilde düzenlenmiştir.

¹⁹² Y.11.HD., 18.6.1991., E.90/2775., K.91/4158- MOROĞLU, s.571.

¹⁹³ Aynı konu Türk Hukukunda TTK.m.584/2'de aynı şekilde düzenlenmiştir.

¹⁹⁴ Y.11.HD., 5.10.1976, E. 976/8011, K. 976/9702- YKD. 1976.5.9, s.15;

Y.12.HD., 9.12.1994, E.15565, K.15840 - ERTEKİN/ KARATAŞ, s.269.

¹⁹⁵ Başka şekilde vade içeren yani, dört vade şekli dışında vade içeren veya birbirini takip eden birden çok vadeyi içeren köçürme vekselleri geçersizdir (AMM.m.1023.2).

¹⁹⁶ Takdim edildiği an ödenmesi gereken köçürme vekseller (AMM.m.1023.1.1; TTK.m.615/son)

¹⁹⁷ Takdim edildikten sonra muayyen müddette ödenmesi gereken köçürme vekseller; (AMM.m.1023.1.2);

¹⁹⁸ Düzenlendikten sonra dakik gösterilmiş sürede (AMM.m.1023.1.3).

ca. görüldüğünde ödenecek poliçeler

Yukarıda belirtmiş olduğumuz gibi, poliçede vade belirtilmemiş ise, o poliçe görüldüğünde ödenecek poliçe niteliğindedir. Bu bakımdan görüldüğünde ödenecek poliçenin esas özelliklerini incelememiz yararlı olacaktır.

Görüldüğünde ödenmek üzere düzenlenmiş poliçe ibrazında derhal ödenilmelidir (AMM.m.1024.1; TTK.m.616).¹⁹⁹ Bu durumda senedin keşide tarihinden itibaren ibraz edilebileceği bir müddetin tayini şarttır. Aksi takdirde muhatabı belirsiz bir zaman, belki de yıllarca bir ödeme talebi ile karşı karşıya bırakmak ihtimali vardır. Bu tehlikeni önlemek için, hem Türk, hem de Azerbaycan Hukuku bu süreyi bir yıl ile sınırlandırmışlardır. Şöyle ki, görüldüğünde ödenmek üzere keşide edilen köçürme vekseli ödeme için, keşidesinden itibaren bir yıl içinde ibraz edilmelidir. Keşideci bu müddeti kısaltabileceği gibi daha uzun bir müddet dahi tayin edebilir. İbraz müddetleri cirantalar tarafından kısaltılabilir. (AMM.m.1024.1; TTK.m.616/1).

Bu tip poliçelerde keşideci senedin belli bir süreden önce ibraz edilmemesini şart koşabilir. Bu takdirde ibraz müddeti, yani bir yıllık süre o tarihten itibaren işlemeye başlar (A.M.M.m.1024.2; TTK.m.616/2).

Hamil belli bir müddette, yani bir yıl içinde poliçeyi ibraz etmez ise keşideci ve cirantalar karşı haiz olduğu müracaat hakkını kaybeder (AMM. m.1042; TTK.m.642).

cb. görüldüğünden belli bir süre sonra ödenecek poliçeler

Bir poliçeye “görüldüğünden 40 gün sonra ödeyiniz” şeklinde bir kaydın konulabilmesi mümkündür. Şöyle ki, A.M.M.m.1025.1’e göre, görüldüğünden belli bir süre sonra ödenecek köçürme veksellerde ödeme müddeti kabul şerhinde gösterilen tarih ile tayin edilir.²⁰⁰

Bu tip poliçelerde vadenin tayini kabul şerhindeki yazılı tarih ile tespit edilir. Bunun için de, senedin ibrazı gerekir²⁰¹.

Türk Hukukuna göre, görüldükten muayyen bir müddet sonra ödenecek bir poliçenin vadesi, kabul şerhinde yazılı tarihe veya protesto tarihine göre tayin olunur. Kabul şerhinde tarih gösterilmemiş ve protesto da çekilmemiş olursa poliçe, kabul eden

¹⁹⁹ T.D,22.1.1.1954, E.8732, K.405- (Türk İçtihatlar Külliyyatı, 1954, C.I-III, s.244.

²⁰⁰ Aynı konu Tür Hukukunda TTK. m. 617’de aynı şekilde düzenlenmiştir.

²⁰¹ Görüldükten muayyen bir müddet sonra ödenmesi gereken köçürme vekseli, keşide gününden itibaren bir yıl içinde kabul için ibraz edilmelidir. Keşideci başka bir süre tayin edebilir. Cirantalar bu süreyi ancak kısaltabilirler (AMM.m.10014.4; TTK.m.605).

hakkında, kabule ibraz için derpiş edilen müddetin son günü kabul edilmiş sayılır(TTK.m.617). Anlaşıldığı gibi, kabul şerhinde kabul tarihi gösterilmemiş ise, hamil protesto, keşide eder ve vade protesto tarihine göre belirlenir. Protesto çekilmemiş ise, poliçe kabule arz için öngörülen müddetin son günü kabul edilmiş sayılır.

Azerbaycan Hukukuna göre, kabul şerhinde tarih gösterilmemişse, kabul eden hakkında kabule ibraz için öngörülen müddetin son günü senet kabul edilmiş sayılır (AMM.m.1025.2). Görüldüğü gibi, Azerbaycan Hukukunda bir protestodan bahsedilmemektedir, fakat sorun da bir şekilde çözümlenmektedir. Bu bakımdan, protestoya lüzum kalmamaktadır.²⁰²

Diğer taraftan, üçüncü kişide ödenmesi gereken köçürme vekseli veya ödeyicinin ikametgahında veya merkezinin bulunduğu yerde değil, başka yerde ödenilmeli olan vekseli veya görüldüğünden belli bir süre sonra ödenilmeli olan vekseli istisna olmak şartı ile, vekselin kabul için ibrazını keşideci yasaklayabilir (AMM.m.1014.2.2; TTK.m.604/2). Anlaşıldığı gibi, görüldüğünden belli bir süre sonra, ödenecek olan köçürme vekselin kabul için ibrazı keşideci tarafından yasaklanmaz.

cd. keşide tarihinden belli bir süre sonra ödenecek poliçeler

Bir poliçeye vade olarak “keşide tarihinden 100 gün sonra ödeyiniz” şeklinde bir kayıt konulabilir (AMM.m.1023.1.3; TTK.m.615/3). Bu müddetin hesaplanmasına ilk gün (müddetin başlandığı gün) dahil edilmez (AMM.m.368; TTK.m.665)

Köçürme vekselde müddetlerin hesaplanması AMM.m.1026’da düzenlenmiştir. Bu konu ileride incelenecektir.

ce. muayyen bir günde ödenecek poliçeler

Poliçe üzerinde 02 Eylül 2002 günü ödeme günü olarak yazılabilir (AMM.m.1023.1.4; TTK.m.615/4).

Belirli bir günde ödenmesi gereken poliçede ödeme tarihi olarak yazılmış tarihte yıl yazılmamış ise, ihdastan itibaren gelecek yıl içindeki tarihe itibar olunur. Şu halde, 02.09.2001’de düzenlenmiş bir poliçede ödeme günü olarak “02.09” tarihi yazılmış ise, vade 02.09.2002’de çatmış olacaktır.²⁰³

²⁰² Köçürme vekselin kabul edilmemesi durumunda AMM.m.1033’e göre, kabul edilmeme protestosu çekilebilir. Bu protesto ile bir vadenin dolması beklenmeden sorumlulara müracaat edilmesi mümkündür.

²⁰³ KINACIOĞLU, s.134;

Kesinlik taşımayan deyimler, muayyen bir günde ödenmesi gereken poliçelerde ödeme günü olarak yazılıp yazılamayacağı öğretide tartışmalıdır.

Bazı yazarlara²⁰⁴ göre, “Ramazan Bayramı”, “Kurban Bayramı”, “Nevruz Bayramı” vs.. şeklindeki tarihler yeterli kesinlik taşımadıkları için muayyen bir günde ödenmesi gereken poliçelerde vade olarak konulması mümkün değildir.

Bazı yazarlara²⁰⁵ göre ise, “Ramazan Bayramının İlk Günü”, “Şeker Bayramının İkinci Günü” gibi tarihler yeterli kesinlik taşımaktadırlar ve bu sebeple muayyen günde ödenmesi gereken poliçelerde ödeme günü olarak tayin edilebilir.

cf. poliçelerde ödeme müddetinin hesaplanması

Köçürme vekseline yazılması mümkün olan ödeme müddetleri hakkında bilgi edindikten sonra, bu müddetlerin nasıl hesaplanacağını tespit edileceğine değinmemiz yerinde olacaktır.

Keşide gününden veya görüldükten sonra bir veya birkaç ay içinde ödenmek üzere keşide edilmiş bir köçürme vekseli için ödeme günü ödemenin yapılması gereken ayın mukabil gününde gelmiş olur. O ayda mukabil gün bulunmadığı takdirde vade o ayın son günü gelmiş olur (AMM.m.1026.1; TTK.m.618/1).

Eğer köçürme vekseli keşide gününden veya görüldükten bir buçuk ay veya birkaç ay artı yarım ay sonra ödenmek üzere keşide edilmiş ise, bu takdirde ilk önce tam aylar hesaplanır (AMM.m.1026.2; TTK.m.618/2). Anlaşıldığı gibi, keşidesinden veya görüldüğünden belli bir süre sonra ödenmesi gereken poliçelerde ilk önce tam aylar yukarıdaki usule esasen tespit edilir ve bu süreye yarım ay eklenir. Yarım ay ifadesi on beş günlük müddeti bildirir (AMM.m.1025.6; TTK.m.618/son).

Köçürme vekselde ödeme müddeti olarak ayın evveli, ortası veya sonu belirlenmişse, bu ifadeler ayın birinci, on beşinci veya sonuncu gününü belirtir. Ayrıca, “Sekiz gün” veya “onbeş gün” tabirleri, bir veya iki haftayı değil tam olarak sekiz veya onbeş günlük müddeti ifade eder (AMM.m.1026.3ve 1026.4; TTK.m.618/3 ve618/4).

²⁰⁴ ÖZTAN s.231.

²⁰⁵ POROY s.122; ARSLANLI, Ticari Senetler, s.55.

3. İhtiyari Şartlar

Poliçede yukarıda değindiğimiz zorunlu ve alternatif şartlardan başka yasada gösterilmemiş, fakat, uygulamada sık sık rastlanabilen şartlar da yer alabilir. Bunları şu şekilde açıklayabiliriz.

Provizyon Kaydı. Bu kayıt ödemede bulunacak olan muhatabın bu ödeme için ne gibi bir karşılığa sahip olduğunu ifadeye yarar.²⁰⁶ Bu kayıtlar genelde, “Nezdinzdeki 456 Numaralı Hesaptan Ahmet Demir’e Bir Milyar TL ödeyiniz” şeklinde olabilir

Bedel Kaydı. Keşideci ile lehdar arasındaki ilişkiye, bedel ilişkisi denilir. Poliçeye bu sebeple bir kayıt konulabilir.²⁰⁷ Örneğin, bedeli nakden alınmıştır veya bedeli mal olarak alınmıştır. Bu şekilde bir kayıt ileride doğabilecek anlaşmazlığı gidermek için faydalıdır. Şöyle ki, poliçede böyle bir kayıt keşideci ile lehdar arasındaki ilişkiyi gösteren yazılı bir delil sayılır.

Yetki Kaydı. Poliçeden doğan anlaşmazlıklarda hangi yer mahkemesinin yetkili olduğu poliçeye konulan kayıtlarla belirlenebilir. Örneğin, anlaşmazlıklarda Konya Mahkemeleri yetkilidir şeklindeki kayıt senede konulabilir.

Tahkim Kaydı. burada poliçeden doğan anlaşmazlıkların bir hakim vasıtasıyla çözümü söz konusudur.²⁰⁸

4. Poliçede Şekil Şartlarının Bulunmamasının Neticesi

Poliçede gördüğümüz gibi, zorunlu, alternatifli ve ihtiyari şartları yer alması mümkündür. Bildiğimiz gibi ihtiyari kayıtların bulunmaması poliçenin durumunu etkilemez. Alternatif kayıtların bulunmamasının neticesini yukarıda ele aldık.

Zorunlu kayıtların bulunmaması neticesini de yukarıda kısaca değindik. Ama bildiğimiz gibi, bir poliçede zorunlu kayıtların eksik olduğu veya kanuni varsayımlarda uygulanmadığı durumlarda senedin geleceğini ne olacaktır şeklindeki bir soru her zaman ortaya çıkabilir. İlk anda senedin hükümsüz olduğuna kanaat getirmek mümkündür. Ama, yazarlar²⁰⁹ bu şekildeki senedin haklı olarak poliçe olarak batıl olsa dahi, bazı şartların varlığı halinde hak ve borç doğurabileceğini kabul ediyorlar.

²⁰⁶ PULAŞLI, s.44; KARAYALÇIN, s.69.

²⁰⁷ PULAŞLI, s.44; AKGÜN, s.58.

²⁰⁸ POROY, s.134; KARAYALÇIN, s.70; PULAŞLI, s.44.

²⁰⁹ ARSLANLI, s.72; KARAYALÇIN, s.75;

Yargıtay'ın bir kararlarına göre, düzenleme tarihini içermeyen bir emre muharrer senet, bu niteliğini kaybeder, ama adi senet sayılır.²¹⁰

Anlaşıldığı gibi, poliçede zorunlu kayıtların eksik olduğu veya kanuni varsayımlarda uygulanamadığı durumlarda senet poliçe sayılmaz ve kambiyo taahhüdüne esas olmaz (AMM.m.1005.2; TTK.584/1). Bu kuralın istisnası TTK.m.738'le getirilmiştir. Şöyle ki, Senet metninde poliçe olarak gösterilmekle beraber, fakat “poliçe” kelimesini içermeyen, sarahaten emre yazılı olarak ihdas edilen ve diğer hususlarda da poliçede aranılan unsurları ihtiva eden havaleler, poliçe hükmündedir ve emre yazılı havaleler sayılır.²¹¹

C. Açık Köçürme Vekseli

Yukarıda belirtmiş olduğumuz gibi, bir senedin köçürme vekseli olabilmesi için, kanunda belirtilmiş olan şartları içermesi gerekir. Fakat, bazı durumlarda bu unsurlar tam bulunmasa dahi, bu senet yine köçürme vekseli niteliğine haiz olabilir²¹². Şöyle ki, keşide anında tam doldurulmamış köçürme vekseli üçüncü kişiye devir edildiğinde ve o kişilere vekselde yer almayan şartları sonradan doldurmak hakkı da verildiğinde, o kişiler bu senedin eksik şartlarını tedavüle çıktıktan sonra doldurabilir (AMM.m.1005.2.4; TTK.m.592). Bu şekildeki poliçelere beyaz poliçeler denilir. Aynı konu bono ve çeklerde de mümkündür²¹³.

“Beyaz poliçe” kavramı, Türk Hukukuna İsviçre Hukukundan (İsviç.BK.m.1000), İsviçre Hukukuna da Cenevre Yeknesak Kanunu m.10'dan geçmiştir. Cenevre sistemine dahil olan tüm ülkeler, bu hükmü almış değillerdir. Türk ve İsviçre sisteminde kambiyo-senetlerinin geçersizlik nedenlerini mümkün olduğu kadar az tutulması, işlemlerin emniyeti bakımından yararlı görüldüğü için beyaz poliçe kabul edilmiştir.²¹⁴

Yukarıda değindiğimiz gibi açık poliçe tedavüle çıkarken tamamen doldurulmamış ve devir edenin devir alan verdiği yetkiye esasen tamamlanacak

²¹⁰ T.D. 22.01.1960; E.3445; K.187- BATİDER, C.I., S.3, s.395;

T.D. 15.11.1957; E.3118; K.2475.- DOĞANAY, Türk Ticaret Kanunu Şerhi, C.II, s.492.

²¹¹ Bu şekilde bir hüküm Azerbaycan Hukukunda mevcut değildir.

²¹² Y.12.HD.25.05.1981, E.3839, K.5227- ÇEVİK. O.N., Gerekçeli Notlu İçtihatlı Türk Ticaret Kanunu, C.I, Ankara 1985, s.682.

²¹³ Y.11.HD.17.06.1976; E. 976/5889; K. 976/7555 -YKD, 1978, S.2, s.241; Y.11HD,13.12.1977;E. 77/5209; K.77/5567 - BATİDER, C.IX, S.4, 04.12.76, s.1163; HGK, 7.6.1974., E.71/12-112, K.663-MOROĞLU, s.477.

poliçedir. Ama, beyaz poliçeden söz edebilmek için en azından hangi unsurları içermesi gerekir, sorusu her zaman sorulabilen bir sorun olarak karşımıza çıkabilir. Bu bakımdan açık poliçenin tedavüle çıkmadan önce hangi şartları içermesi gerektiğini tespit etmemizde yarar vardır. Doktrindeki hakim görüşe²¹⁵ ve Yargıtay içtihatlarına²¹⁶ göre, açık poliçe düzenleme niyetine sahip olan ve senedi devir alana da o senedi tamamlama yetkisi veren kişinin, senedi bu amaçla sadece imzalaması beyaz poliçenin doğumu için yeterlidir. Anlaşıldığı gibi, beyaz poliçede sadece keşidecinin imzasının bulunması onun doğumu için yeterlidir.

Bir görüşe göre²¹⁷, açık kambiyo senedinin geçerli olabilmesi için, bu senette senedin türünü gösteren kelime (poliçe, bono, çek) ile keşideci imzasının bulunması zorunludur.

Beyaz poliçe anlaşmaya aykırı doldurulabilir. TTK.m.592'ye göre, beyaz poliçe aradaki anlaşmalara aykırı bir şekilde doldurulursa bu anlaşmalara riayet edilmemiş olması keyfiyeti, hamile karşı ileri sürülemez; meğer ki hamil poliçeyi kötü niyetle iktisap etmiş veya iktisap sırasında kendisine ağır bir kusur isnadı mümkün bulunmuş olsun.²¹⁸

Beyaz poliçenin anlaşmaya aykırı doldurulduğunu kim ispatlamalıdır sorunu doktrinde tartışılmıştır. Hakim görüşe göre,²¹⁹ poliçeye sonradan yazılan hususların anlaşmaya aykırı olduğunun ispat yükü kambiyo tahdüdünde bulunan imza sahibine aittir.

Yargıtay²²⁰ kararları da, bu yöndedir. Şöyle ki,²²¹ göre, anlaşmaya aykırı doldurma defisi, ancak, kötü niyetli olarak veya ağır kusurlu olarak devir alan kişiye karşı kullanılabilir. Kötü niyetliliğin ve ağır kusurun ispatı yükü senet borçlusu üzerindedir.

²¹⁴ POROY, s.135.

²¹⁵ DOMANIÇ, Kıy.E.H., s.153; KINACIOĞLU, s.153; AKGÜN, s.57;

²¹⁶ Y.19.HD, 17.12.1993, E.92/1186, K.93/13544, - MOROĞLU, s.481;

HGK, 7.6.1974, E.71/12-112, K.663, - MOROĞLU, s.477.

²¹⁷ POROY, s.136.

²¹⁸ İİD., 12.11.1968, E.10106, K.10329- MOROĞLU, s.478.

²¹⁹ KINACIOĞLU, s.158; AKGÜN, s.58; POROY s.137; KARAYALÇIN, s.77;

²²⁰ Y.12HD, 5.4.1979; E.79/2837; K.79/3075 – BATİDER, C.X, S.1, Haziran 1979, s.225;

TD., 4.11.1969, E.69/77, K.69/5167- MOROĞLU, s.478.

²²¹ İİD., 29.06.1967; E.6312; K.65.30 - RKD, C.VI, S.11/2, s.348;

TD.18.05.1971; E.71/1345; K.71/4009 - RKD, C.VI, S.11/12, s.348.

Beyaz poliçe en geç olarak hangi ana kadar doldurulması gerektiği sorunu da tartışılmıştır. CYK'ı konferansında İtalyan delegesi senedin ödeme için ibraz edildiğinde tamamlanmış olması gerektiğini savunmuştur.²²²

Başka bir görüşe göre²²³, beyaz poliçenin tam olarak doldurulması kambiyo borcunun doğumu için değil, hakkın dermeyanı için şarttır. Bu bakımdan hakkın dermeyanı anında tam doldurulmuş olması gerekir.

Bir diğer görüşe²²⁴ göre ise, ödememe protestosunun düzenlenebileceği ana kadar bu senet doldurulabilir.

Yargıtay kararlarına göre ise²²⁵, tedavüle çıkarılırken tamamen doldurulmamış kambiyo senedinin ödeme için ibraz tarihine kadar Yasanın aradığı koşulları ihtiva edecek şekilde tamamı doldurulmuş olması gerekir. Azerbaycan Hukukunda “beyaz köçürme vekseli” eksik düzenlenmiştir. Şöyle ki, biliyoruz ki, köçürme vekseli tarafların iradeleri sonucunda bir anlaşma şeklinde ortaya çıkmaktadır. Deyelim ki, “beyaz köçürme vekseli” devralan kişi aradaki anlaşmaya aykırı olarak poliçeyi doldurmuştur. Bu durumda keşideci veya ilgili kişiler hamile karşı köçürme vekselin anlaşmaya aykırı doldurmuş olduğunu bir defii şeklinde ileri sürebilir mi?

Yukarıda değindiğimiz gibi, Türk Hukukunda beyaz poliçe, aradaki anlaşmaya aykırı bir şekilde doldurulursa, bu anlaşmalara riayet edilmemiş olması keyfiyeti hamile karşı ileri sürülmez, meğer ki, hamil poliçeyi kötü niyetle iktisap etmiş olsun veya iktisap sırasında kendisine ağır bir kusur isnadı mümkün bulunmuş olsun (TTK.592)²²⁶.

Bu şekilde bir hüküm Azerbaycan Hukukunda düzenlenmemiştir. Kanımca, bu bir eksikliktir. Çünkü, “beyaz köçürme vekselin” anlaşmaya aykırı olarak doldurulması halinde sorunun nasıl çözüleceği daima tartışma konusu olacaktır. Bu bakımdan AMM’ne bu sorunu çözmeye kadir bir hüküm konulmalıdır.

D. İmzaların İstiklali İlkesi

Köçürme vekseline her imza, kendi sahibini diğer imzalardan bağımsız olarak, bağlamaktadır. Şöyle ki, köçürme vekseline, vekselle borçlanmaya ehil olmayan

²²² POROY’dan naklen, ARMİNJON/ CARRY, Le Letter de Change et le Billet a Ordre Dalloz, Paris 1938, s.229,- POROY s.137.

²²³ KARAYALÇIN, s.77.

²²⁴ POROY, s.137.

²²⁵ Y.10.CD, 23.12.1992, E.92/12380, K.92/13544,- MOROĞLU, s.481.

²²⁶ Ayrıca, bkz. TTK.m.599.

kimselerin imzaları, sahte imzalar veya mevhum (uydurma) şahısların imzaları oldukta veya imzaları atılmış kişileri veya adlarından imzalar atılmış şahısları herhangi bir sebep dolayısıyla bağlamayan imzalar oldukta, diğer imzalar yine geçerli olacaktır (AMM.m.1010; TTK.m.589)²²⁷ Örneğin, köçürme vekselde muhatap olarak “Ali Baltacı” ismi yer almaktadır. Ama, “Ali Baltacı” kambiyo taahhüdü için, ehil değildir. Bu durumda onun (Ali Baltacı) imzası onu bağlamayacaktır. Fakat, diğer, geçerli imzalar sahiplerini bağlayacaklardır.

II. Köçürme Vekselde Devir

A. Genel Olarak Köçürme Vekselde Devir

Kanunen emre yazılı senetler, ciro ve teslim yolu ile devir edilirler (A.M.M.m.1017.1; TTK.m.593). Bu nedenle, poliçenin devrinde iki önemli müessesenin olduğunu söyleyebiliriz. Bunlar, ciro ve teslimdir.

Fakat, bazen bu senetler, alacağın temlik (talebi güzeşti) yolu ile de devir olunabilirler. Çünkü, poliçe kanunen emre yazılı olmasına bakmayarak, tarafların iradeleri ile nama yazılı olarak düzenlenebilir. Bu durumda, poliçe alacağın temlik yolu ile devir olunur. (A.M.M.m.993.2; TTK.m.559/2). Ayrıca, doktrinde emre yazılı poliçenin dahi, alacağın temlik yolu ile, devredilebileceği kabul edilmektedir.²²⁸

Bazen, poliçe ciro veya alacağın temlikine gerek kalmadan dahi, devredilebilir. Örneğin, miras, iflas, haciz yolları ile.

B. Giro

1. Genel Olarak Giro

a. cironun niteliği

Ciro²²⁹, poliçeden doğan, hakların bir şahsa devretmek maksadıyla senet hamilinin yazılı olarak tespit ettiği ve imzasıyla teyit ettiği bir beyandır. Giro hamilin poliçedeki şartlara esasen ciro edilen lehine yeni bir poliçe keşide etmesi gibidir.

²²⁷ İİD, 11.11.1966, E.11322, k.11222- MOROĞLU, s.473;

²²⁸ KINACIOĞLU, s.160; KARAYALÇIN, s.81.

²²⁹ Giro Fransızca'da “endossament”, İngilizce'de “indossament” kelimeleri ile ifade edilmiştir.- DOMANIÇ. H., Gerekçeli Notlu Türk Ticaret Kanunu, Ankara 1985, s.124.

Ciro çifte yetki veren bir hukuki işlemdir. Buna göre, senet hamili ciro ile senet borçlusuna, borcun lehine ciro yapılana ödemek ve lehine ciro yapılana da senetteki alacağı tahsil etmek yetkisi vermektedir. Bundan dolayı ciro da, bir nevi özellikli havale niteliğine haizdir.²³⁰

b. cironun şekli

AM.M.m.993.3'e göre, emre yazılı senetler ciro yolu ile devir edilirken senedin arkasına²³¹ ciroyu (devri) gösteren şerh yazılmalıdır. Bu da, cironun yazılı olarak yapılması gerektiğini göstermektedir. Ciro sözlü olarak yapılmaz.

Cironun şekil şartları A.M.M.m.993.5'te düzenlenmiştir²³². Bu hükme göre, ciro aşağıdaki şartlara uygun olarak yapılmalıdır;

-Ciro şerhinde, ciro eden, yani ciranta hakkında bilgi bulunması ve ciro edenin imzasının bulunması gerekir (A.M.M. m.993.5.1; TTK.m.595/1). Yani ciro şerhinde, cirantanın ad-soyadı ve imzasının yer alması gerekir.²³³ Bu bakımdan, ciroda fazla bir bilgiye gerek yoktur.

-Ciro sade olmalı ve hiçbir kayıt-şart ihtiva etmemelidir. Ciroyu sınırlayan her türlü şart yazılmamış sayılır. Kısmi ciro da batidir (A.M.M.m.993.5.2; TTK.m.594/1ve2).

Kısmi ciro batıdır denildiği zaman, anlaşılması gereken şudur ki, senet üzerindeki hakkın (senet meblağının) sadece bir kısmının devredildiği konusunda ciroda bir şart varsa, bu ciro kısmi ciro sayılır ve batıdır. Çünkü, ciro ile birlikte devir için senedin teslimi de, gerekir. Ama, aynı senet üzerindeki meblağ kısmi ciro ile ikiye bölünmüş olduğundan, senedin, iki hamili mevcut olacaktır. Bu iki kişi senetten kaynaklanan haklarını kullanabilmeleri için senedi elerinde bulundurmaları gerekir, yani ciranta tarafından senedin kendilerine teslim edilmiş olması gerekir. Ama bu mümkün

²³⁰ OĞUZOĞLU.A.Ç., Uygulamada Bono ve Çek, İstanbul 1938, s.22; KINACIOĞLU, s.163; KARAYALÇIN, s.133; ÖZTAN, s.555; POROY, s.151;

²³¹ Türk Hukukundaki genel görüşe göre, ciro kaydının senedin arkasına yazılması zorunlu değildir; fakat senedin ön yüzüne yazılacaksa da bunun hiçbir şüpheye mahal vermeyecek şekilde açık olması gerekir – (KINACIOĞLU, s.165; POROY, s.152). Azerbaycan Hukukunda da, ciro şerhinin senedin ön yüzüne yazılması mümkündür, ama, diğer kayıtlardan ayırt edilecek nitelikte açık olması gerekir.

²³² Aynı konu Türk Hukukunda TTK.m594. ve 595'te düzenlenmiştir.

²³³ Yargıtay sadece mühür kullanılarak yapılan ciroyu kabul etmemiştir -//D. 25.12.67.,E.12.077., K.12115,-BATİDER, 1968. C.IV, S.4, s.73; TD.,21.11.1967, E.66/3363, K.67/4195,- MOROĞLU, s.484.

değildir, çünkü bir senedin aynı anda iki kişiye cirosu ve teslimi olanaksızdır. Bu bakımdan kısmi ciro kanunen batıl sayılmıştır.²³⁴

Ciroya bazı şartların konulabilmesi de, mümkündür. Şöyle ki;

Ciranta, kabul için ibrazı keşideci tarafından yasaklanmamış bir poliçenin kabul için ibrazını şart koşarak, emredebilir (AMM.m.1014.3; TTK.m.604/4).

Ciranta, poliçeyi bir daha ciro edilmeme kaydı ile ciro edebilir (TTK.m.597/2; AMM.m.1018.2). Bu durumda, senet ciro edilir ise, ciranta sonra gelenlere karşı sorumluluk taşımaz.

Ciranta poliçenin kabul ve ödenmemesi halinde sorumlu olmayacağın şart olarak poliçeye koya bilirler ve bu şekilde ciro edebilir (AMM.m.1018; TTK.m.597/1).

Yukarıda belirtmiş olduğumuz gibi ciro, ciro köçürme vekselde veya ona ilave edilmiş alonja yazılması gerekir (AMM.m.993.5.3; TTK.m.595).

c. ciro hangi ana kadar yapılabilir

Poliçe tedavülü kabil bir senet olduğunu yukarıda belirtmiştik. Bu tedavülün ciro yolu ile sağlanabileceğini de yukarıda ifade ettik Cironun, ne zamana kadar yapılabileceği konusu, bu bakımdan önem arz etmektedir. Doktrindeki²³⁵ genel kaniya göre, poliçenin cirosu vadeye kadar yapılabilir.

Bildiğimiz gibi, ilk devir (ciro) lehdar tarafından yapılabilir. Çünkü, keşideci senedi düzenleyerek lehbara teslim eder. Ama bu bir ciro değil, sadece poliçenin tedavülü için gereken bir şarttır. Bu bakımdan cironun son günün de vade olması gerekir. Ortaya şu şekilde bir soru çıkmaktadır. Vadenin geçmesinden sonra, ciro yolu ile poliçe devredilebilir mi? Eğer bu mümkün ise, hükümleri ne olacaktır?

Vadenin geçmesinden sonra yapılan ciro, vadeden önce yapılan bir cironun hükümlerini doğurur (AMM.m.1022.1; TTK.m.602/1).²³⁶ Şu kadar ki; ödenmeme protestosundan yahut bu protestonun tanzimi için muayyen olan müddetin geçmesinden sonra yapılan ciro, ancak alacağın temliki hükümlerine tabidir. (TTK.m.602/2).

Azerbaycan Hukukuna göre de, vadenin geçmesinden sonra yapılan ciro, vadeden önce yapılan bir cironun hükümlerini doğurur. Fakat bu eksik bir hükümdür.

²³⁴ POROY, s.153.

²³⁵ PULAŞLI, s.47; POROY, s.155.

²³⁶ Y.12HD, 19.04.1979., E.979/3473., K.979/3664 -YKD. 1980. S.9, s.1255; HGK, 8.4.1970,E.69/İc.İf. 900, K.183 - MOROĞLU, s.497.

Çünkü, vadenin sona erdiğini ve ödememe protestosunun çekildiği halde senedin ciro yolu ile devri mümkün olmayacaktır. Bu bakımdan bu şekilde yapılan cironun, bu halin tespitinden önceki ciro hükmünde olup olmayacağı daima tartışılır olacaktır. Yasa koyucu bu sorunu çözüme kavuşturmaya kadir hükmü kanuna sevk etmelidir.

Bildiğimiz gibi, Türk Hukukuna göre, eğer vade sona ermiş fakat, ödememe protestosu tanzim edilmemiş ve tanzim edilme zamanı da, geçmiş ise, poliçenin ciro yolu ile tedavül olunması kısa bir zaman için uzatılmış sayılır. Bu süre iki iş günüdür ve bu süre içinde yapılan ciro hakiki bir ciro hükmündedir.²³⁷

Ayrıca, aksi sabit oluncaya kadar tarihsiz bir ciro, Türk Hukukunda²³⁸ protestonun tanzimi için muayyen olan müddetin geçmesinden önce, Azerbaycan Hukukunda²³⁹ ise, vadenin bitmesinden önce yapılmış sayılır.²⁴⁰

d. ciroda şahıslar

Ciroda şahıslar denilince, ilk akla, gelen soru, poliçeyi kim, kime ciro edebilir, sorusudur. Bildiğimiz gibi, ilk ciroyu yapacak olan kişi lehdaıdır. Lehdaı (veya her hangi bir ciranta) senedi ciro yolu ile keşideci veya senet üzere sorumlu olan her hangi bir kişiye (aval verene, muhataba, cirantaya vs..) devredebilir (AMMm.1017.2; TTK.m.593/son).

Ayrıca, muhatabın kabul edip etmemesinden aslı olmayarak, ciranta (veya lehdaı) senedi muhataba da ciro edebilir. Bu durumda muhatab esasen, poliçeyi sonunda ödeyecek kişi olduğundan, hak donmuş bir duruma gelir. Fakat, ortadan kalkmaz ve muhatab isterse, senedi yeniden ciro edebilir (A.M.M. m.1017.2; TTK.m.593/son).

Yukarıda değindiğimiz gibi senet keşideciye de ciro ile devir edebilir. Yazarlara²⁴¹ göre, bu durumda senet hiç tedavüle çıkmamış gibi olur. Çünkü, keşidecinin kendinden önce gelen cirantalara kabul edilmeme ve ödenmeme halinde müracaat edip edemeyeceği sorunu ortaya çıkar. Eğer keşidecinin cirantalara müracaat edebileceğini kabul edersek, cirantaların da keşideciye sonradan müracaat

²³⁷ POROY, s.156; PULAŞLI, s.47; KARAYALÇIN, s.82; İİD, 7.12.1972, E.12582, K.12450 - RKD, C.VI, S.11/2, s.170.

²³⁸ TTK.m.602;

²³⁹ AMM.m.1022.2;

²⁴⁰ Ciro da, tarihin konulması mecburi olmadığı için cironun zamanında yapılıp yapılmadığının tespiti güçleşir. C.Y.K.m.201/2'de "aksi sabit oluncaya kadar tarihsiz ciro protestosunun tanzimi için gereken müddetin geçmesinden önce yapılmış sayılır". KARAYALÇIN'dan naklen LESCOT. P., / ROBLOT, R., Les effets de commerce, t.II, Paris 1953, s.313. (KARAYALÇIN, s.83).

edebilecekleri ihtimalini göz önünde bulundurmamız gerekir ve keşidecinin müracaatının hiçbir anlamı kalmayacaktır. Bu bakımdan bu durumda poliçenin hiç tedavüle çıkmamış gibi olur.

2. Cironun Çeşitleri

Ciro üç şekilde yapılabilir. Bunalar: temlik cirosu, tahsil cirosu ve rehin cirosudur. Bunları teker teker açıklamamızda yarar vardır.

a. temlik cirosu

aa. Genel Olarak Temlik Cirosu

Bildiğimiz gibi, bir poliçe temlik cirosu yolu ile, devir olunabilir. Bu tip ciro ile poliçeden doğan tüm hakları devir alan kişiye geçer (AMM.m.993.3son cümle; TTK.m.596).

ab. Temlik Cirounun Çeşitleri

Temlik cirosu, iki şekilde ola bilir: tam ciro ve beyaz ciro (A.M.M. m.993.4; TTK.m.595/2).

aba. Tam ciro

Temlik cirounun tam ciro şeklinde yapılabileceğini yukarıda belirttik. Tam ciro²⁴², kendisine ödemenin yapılacağı veya emri ile ödemenin icra edileceği kişi gösterilmiş olan cirodur (AMM.m.993.4; TTK.m.595/2). Yani, lehine ciro yapılmış olan kişinin adı ve soyadı senedin arkasına yazılmış ise, bu tam cirodur. Mesela, eğer ciroda “Arif Saya ödeyiniz, imza Adil Ak” ibaresi yazılıysa, bu tam cirodur.

abb. Beyaz Ciro

Lehine ciro yapılan kimsenin ciroda gösterilmesine lüzum olmadığı gibi ciro, cirantanın sadece imzasından bile ibaret olabilir. Bu şekildeki cirolara "beyaz ciro" denilir (AMM.m.993.4; TTK.m.595/2). Mesela, ciroda “ödeyiniz imza Adil Ak” imzası dahi yeterlidir.

Poliçeyi beyaz ciro ile devir almış olan kişinin bazı yetkileri vardır. Şöyle ki, senedi beyaz ciro ile devir almış kişi beyaz ciroyu kendi adına veya başka kişi adına doldurabilir; poliçeyi tam ciro ile devredebilir; poliçeyi olduğu gibi, başka bir kişiye

²⁴¹ POROY s.158; AKGÜN s.65;

²⁴² Tam ciro Azerbaycan Hukukunda “orderli ciro” terimi ile ifade edilmiştir.

sadece teslim yolu ile devir edebilir. Burada şunu da, belirtelim ki, poliçe beyaz ciro ile devredildikten sonra, hamiline senetler gibi devir olurlar, fakat, hamiline senet haline gelmez.²⁴³

ac. Temlik Cirounun Fonksiyonları

Temlik cirounun, temlik, teminat, ve teşhis gibi, üç önemli fonksiyonu vardır;

aca. Temlik Fonksiyonu

A.M.M. m.993.3 son cümlesi temlik cirounun bu fonksiyonunu şu şekilde açıklamaktadır. *Ciro, kıymetli evrak (veksel) üzerindeki bütün hakları senedi devir alan kişiye geçirir*²⁴⁴.

Bildiğimiz gibi, senetten doğan hakkın devri için senedin cirousu ve teslimi şarttır. Bazen ciro, bazen de, teslim batıl olabilir. Örneğin deyelim ki, teslim geçersizdir. Bu durumda sonuç ne olacaktır?

Türk Hukukunda TTK. m.598/2'ye göre, ciro silsilesinde hak sahibi gözüken hamil senedi, ancak kötü niyetle iktisap etmiş, yada, iktisabında ağır kusur bulunmuş ise, senet geri istenebilir.

Azerbaycan Hukukunda da, bu durum aynı şekilde düzenlenmiştir. AMM.m.1019.2'ye göre, eğer önceki hamil köçürme vekseli her hangi bir nedenle kaybetmiş ise, onu elde eden yeni hamil, sadece o senedi haksız (kötü niyetli) olarak elde ettiği veya elde ederken ağır kusurlu (kobut ihtiyatsızlık) olduğu zaman iade etmeye borçludur.

Başka durumda deyelim ki, ciro batıldır sonuç ne olacaktır? Bu durumda bir görüşe göre,²⁴⁵ batıl ciroyu alacağın temlikli şeklinde nitelendirmek gerekir.

Başka bir görüşe göre,²⁴⁶ ciro batıl ise, alacağın temlikli ve sair yollara gitmeyerek teslim geçerli olsa bile, senedin üzerinde her hangi bir işlem yapılmamış olduğunu kabul etmek gerekir.

acb Teşhis Fonksiyonu

Temlik cirounun fonksiyonlarından bir de, teşhis fonksiyonudur. Bu fonksiyona göre, poliçeyi elinde bulunduran kimse, hak sahibi olduğunu ciro silsilesine göre, ispat

²⁴³ AKGÜN, s.65.

²⁴⁴ Bu konu Türk Hukukunda TTK.m.596'da da aynı şekilde düzenlenmiştir.

²⁴⁵ KINACIOĞLU, s.170.

²⁴⁶ POROY, s.160.

edebilir. Şöyle ki, bir poliçede, son ciro beyaz ciro olsa dahi, müteselsil ve birbirine bağlı cirolardan o senedi elinde bulunduranın hak sahibi olduğu anlaşıldığı takdirde, o kişi, salahi yetli hamil sayılır (AMM.m.1019.1; TTK.m.598/1). Bu hüküm bize cironun teşhis fonksiyonu olduğunu göstermektedir.

Muntazam silsile denildiğinde, sırasıyla yapılmış cirolar anlaşılmaktadır. Şöyle ki, senedi ciro eden kişi, bir önceki aşamada lehine ciro yapılmış kişi olmalıdır. Böylece, bu selsele hamile kadar varmalıdır.

Diğer taraftan, burada çizilmiş ciro yazılmamış hükmündedir (AMM.m.1019.1; TTK. m.598/2).²⁴⁷ Bu kural cironun hak sahipliğini ispat fonksiyonu için, yani cironun teşhis fonksiyonu için önemlidir. Bu bakımdan, sadece, ciro silinmiş²⁴⁸, fakat imza silinmemiş ise, cironun durumu ne olacaktır? Genel kaniya göre, ciro yine yazılmamış sayılır, ama beyaz ciro sayılmaz.²⁴⁹ Mesela, “Melih Cana ödeyiniz, imza Halil Yay” şeklinde ciroda sadece “Melih Can” ibaresi silinse ve geriye yalnız “ödeyiniz Halil Yay” imzası kalırsa, bu çizmenin tüm ciro silinme işlemi kapsar ve ciro yazılmamış sayılır. Çünkü, bu yolla kötü niyetli hamillere senedin “beyaz ciro” ile elde ettiği fırsatı verilmemiş olur.

acc. Teminat Fonksiyonu

Temlik cirosunun bir diğer fonksiyonu da, teminat fonksiyonudur. Şöyle ki, Aksine şart bulunmadıkça ciranta poliçenin kabul edilmemesinden ve ödenmemesinden mesuldür. (AMM.m.993.3 ve 1018; TTK.m.597/1). Yani, köçürme vekseli üzerindeki hakkı devreden kişi (lehdar veya ciranta) sadece hakkın mevcutluğuna göre değil, hem de, onun ifa veya icra edilmesine göre de sorumludur.

Ciranta temlik cirosu ile poliçenin kabul edilmemesini ve ödenmemesini ciro edilene garanti etmiştir. Böylece hamil poliçenin kabul edilmemesi ve ödenmemesi halinde kendinden önceki cirantaya müracaat ederek meblağın tediyesine talep edebilir.

Şöyle ki, köçürme vekseli kabul etmiş, keşide etmiş veya aval koymuş bütün kişiler meşru hamile karşı mütesilesilen sorumludurlar. Hamil köçürme vekselle üzere sorumlu olan kişilere karşı ciro silsilesindeki sıraları ile bağlı olmaksızın her birine veya

²⁴⁷ Y.10 CD., T. 06.11.1995, E.1995/9759, K.1995/10122-(YKD, 1996, S.04, s.667.

²⁴⁸ “ciroyu kazımak, silmek, üzerine bant yapıştırmak, cironun çizilmesi hükmündedir”- İİD.7.12.1972., E.12582.,K.12450 -RKD. C.VI. S.11/2, s.70.

²⁴⁹ TEKİL. F., Kıymetli Evrak Hukuku, İstanbul 1980, s.114; PULAŞLI, s.47; KARAYALÇIN, s.83.

bunlardan bazılarına yahut hepsine birden müracaat edebilir (A.M.M.m.1036.2; TTK.m.636/2).²⁵⁰

b. tahsil cirosu

ba. Genel Olarak Tahsil Ciro

Tahsil cirosunda²⁵¹ amaç poliçeden doğan tüm yetkileri ciro edilene devretmek olmayıp, sadece kendi namına (ciro edenin adına) poliçe bedeline tahsil etmek yetkisini vermektir. Şöyle ki, ciro sadece kıymetli evraka (köçürme vekseline) bağlanmış hakları dermeyen amacı ile, bu haklar, cirantaya devredilmeden yapılabilir (AMM.m.993.4 ve m.1020; TTK.m.600). Bu durumda ciranta ciro edenin temsilcisi durumunda olur.²⁵² Bu sebeple, bu şekildeki ciroya, tahsil cirosun adı verilmektedir. Eğer, ciro “tahsil cirosudur” şeklinde bir kayıt ile ciro edilir ise, senedi devralan hamil köçürme vekseline ileri gelen hakları (meblağı tediyesini) dermeyen edebilirler ama, o senedi yalnız “tahsil cirosu” yolu ile ciro edebilirler. Yani temlik ve rehin cirosu yolu ile o senedi devir edemez.

Tahsil cirosunun, tahsil ve teminat fonksiyonu yoktur. Ayrıca, TTK. m.600/2’ye göre, tahsil cirosunda ciro edene karşı ileri süre bilecek defiler tahsil cirosu ile senedi devir alan karşı da ileri sürülebilir.

bc. Hangi Haklar Tahsil Ciro

Bildiğimiz gibi, tahsil cirosu ile, ciranta ciro edilene poliçeden doğan hak ve yetkilerini cirantanın ad ve hesabına kullanma amacı ile devir edilmektedir. Fakat, bu hak ve yetkilerin neler olduğu konusunda bir açıklık yoktur.

TTK.m.600/1’e göre, Türk Hukukuna göre, senet “bedeli tahsil içindir”, “kabız içindir”, ve “vekaleten” deyiimi ile veya sadece vekaleti anlatan diğer bir ifade ile, ciro edilir ise, hamil poliçeden doğan tüm hakları kullanabilir (TTK.m.600/1).²⁵³

²⁵⁰ Cirantalar ödememe veya kabul edilmeden sorumlu olmayacaklarını köçürme vekseline şart olarak koyarsa, o cirantaya karşı müracaat edilemez. (keşideci ise sadece kabul edilmeme halinde sorumlu olmayacağını şart koşabilir. Ayrıca ciranta senedi ciro ederken sonraki ciroları yasaklarsa, bu yasağa rağmen kendisine ciro edilen kişilere karşı sorumlu olmaz(A.M.M. m.1018; TTK.m.597).

²⁵¹ Azerbaycan Hukukunda tahsil cirosu “yeniden tapşırma cirosu” terimi ile ifade edilmiştir.

²⁵² TD, 23.3.1971, E.71/1075, k.71/2452,- MOROĞLU, s.493.

²⁵³ Azerbaycan Hukukuna göre, eğer ciroya sade emirden ibaret kayıt-şart konulmuş ise, hamil, vekselden kaynaklanan bütün hakları kullanabilir, fakat onu, ancak tahsil cirosu şeklinde yeniden ciro edebilir. (AMM.m.1021.1). Kanımca, bu hükümdeki, “sade emirden ibaret kayıt-şart” deyiimi “vekalet” kaydını ifade etmektedir.

Tahsil cirosunda ciro edenin ölümü veya, faaliyet kabiliyetini yitirmesi, tahsil cirosu ile verilen hakları ortadan kaldırmaz. (AMM.m.1020.2; TTK.m.600/3). Bu hüküm ölümle temsil yetkisi sona erer kuralına bir istisna getirmiştir.

c. rehin cirosu

ca. Genel Olarak Rehin Cirosu

Police rehin cirosu yolu ile de devir olunabilir. Şöyle ki, eğer ciroya rehini gösteren kayıt-şart konulmuş ise, hamil köçürme vekselden ileri gelen tüm hakları icra edebilir.²⁵⁴ Ama, o senedi “tahsil cirosu” yolu ile devredebilir²⁵⁵ (AMM.m.1021; TTK.m.601/1). Buradaki amaç, poliçede yerleşmiş olan hakkı ciro edilen kişiye rehin etmekten ibarettir. Yani, bu kişi cirantadan bir teminat istemiştir ve ciranta da teminat olarak poliçeyi kendisine “rehin cirosu” ile rehin etmiştir.²⁵⁶

cb. Hükümleri

Rehin cirosu ile senedi devralan tahsil cirosunda olduğu gibi cirantanın mümessili değildir. Senetten doğan hakları kendi adına kullanır.

Bir Yargı kararına göre, rehinin feri bir hak olduğu için, ciro edilen, rehin amacı dışında kalan işlemleri yapmaya yetkili değildir.²⁵⁷ Örneğin. senetteki alacak hakkında feragat edemez.²⁵⁸

Rehin cirosunda, şahsi defiiler konusu ise, şu şekilde düzenlenmiştir, senetten mesul olanlar, kendileriyle ciranta arasında doğrudan doğruya mevcut olan münasebetlere dayanan defiileri hamile karşı ileri süremezler; meğer ki, hamil poliçeyi iktisap ederken bile bile borçlunun zararına hareket etmiş olsun (TTK.m.601/2).²⁵⁹

Doktrindeki hakim olan görüşe göre, bu kuralın bazı istisnaları vardır. Mesela, rehinle temin edilen alacağın sona erdiğini veya alacak şarta bağlı ise, şartın gerçekleşmediğini ve hatta, senetteki meblağ rehin cirosu ile, temin edilen alacağın tutarından fazla ise, aradaki farkın ödemeyeceğini şahsi defii olarak ciro edilene karşı

²⁵⁴ İİD, 28.2.1967, E. 1858, k.2053, - MOROĞLU, s.495.

²⁵⁵ ERTEKİN/ KARATAŞ, s.376.

²⁵⁶ ARAL, s.94. ŞİMŞEK. E., Hukukta ve Cezada Ticari Senetler, s.89;

²⁵⁷ Y.12 HD. 9.7.1979; E.979/6749; K.979/6379 - BATİDER, C.X. Aralık 1979, S.2, s.520;

Y.11. HD, 11.7.1986, E.86/2594, K. 86/4385 - MOROĞLU, s.496.

²⁵⁸ ARSLANLI, s.123.

²⁵⁹ Y.12.HD, 17.6.1998, E.98/6848, K. 98/7411- MOROĞLU,s.496.

da, dermeyeran olunabilir. Çünkü, rehinli alacağı geçen kısım için ciro edilen cirantanın temsilcisi durumundadır.²⁶⁰

Rehin cirosunda, ciranta ile hamil arasındaki, ilişki genel hukuk hükümlerine tabidir. Hamil asil borç muaccel olmadan poliçenin vadesinde alacağını temlik edebilir. Bu bakımdan hamil poliçenin kabul ve ödenmesi için vade geldiği zaman muhataba baş vurması gerekir. Muhatap ödemediği takdirde ise, protesto tanzim ederek rücu borçlularına müracaat etmesi gerekir.²⁶¹

Eğer senedin vadesi, temin edilen alacağın vadesinden sonra geliyor ise, durum ne olacaktır? Bir fikre göre, bu durumda hamil alacağı elde edilmediği takdirde, ister genel hükümlere (milli mevzuat) göre, rehinin paraya çevrilmesini isteyebilir; isterse de vadesini bekleyerek, kambiyo hukukuna esasen senedi ödeme için ibraz eder.²⁶²

Başka bir görüşe göre²⁶³ ise, rehin cirosu ile senedi devir alan hamilin hakkını elde edebilmesi için genel hükümlerin uygulanmasına rehin cirosunun özellikleri sebebi ile gerek yoktur. Çünkü, poliçede, vadeden önce müracaat hakları kullanama şeklinde, senet borçlusunun durumunun bozulması da, düzenlenmiş bulunmaktadır (TTK. m.625/2). Böyle bir durum ortaya çıktığı takdirde senet hamili kambiyo hukuku kurallarına göre, vadeden önce rücu eder.

cc. Rehin Cirosunun Türleri

Doktrinde iki tür rehin cirosundan söz edilmektedir. Bunlar, açık ve gizli rehin cirolarıdır.

cca. Açık Rehin Cirosu

Açık rehin cirosunda, ciro şerhinin “rehini” ifade eden bir kaydı içermesi gerekir. Bu kayıtlar, yani rehini gösteren deyimler (örneğin, rehin içindir vs..) rehin cirosu şerhi içinde bulunmalıdır. Cirantanın imzası da, bunları ihata etmelidir.²⁶⁴

ccb. Gizli Rehin Cirosu

Gizli rehin cirosunda, ciro edilmiş senet rehin hakkı sahibine teslim edilerek poliçe üzerinde rehin hakkı tesis edilmektedir. Yani, dış ilişkide tam ciro olmasına

²⁶⁰ ARSLANLI, s.124; KARAYALÇIN, s.91; ERTEKİN/ KARATAŞ, s.377;

²⁶¹ KINACIOĞLU, s.179; KARAYALÇIN, s.90;

²⁶² POROY’ dan naklen CARRY. P., Letter de Change, FJS.N.448 - POROY, s.167.

²⁶³ POROY, s.168.

²⁶⁴ KINACIOĞLU, s.179.

rağmen, iç ilişkide bir rehin cirosu niteliğindedir. Bu bakımdan, eğer, hamil poliçeyi dış ilişkilerde rehin şerhi konulmamış bir ciro ile devralmış ise, gizli rehin cirosu söz konusudur.²⁶⁵

Maddi hukuk bakımından poliçeyi gizli rehin cirosu ile devralan (rehin alan) hamilin durumu, açık rehin cirosundaki hamile benzer. Ama, gizli rehin cirosunda hamil dış ilişkide senette yazılı hakkın sahibi ve senedin maliki durumundadır.²⁶⁶ Bu durumda iyiniyetli bir kişi bu senedi iktisap eder ise, senetten doğan hakları da iktisap eder (AMM.m.1019.2; TTK.m.598/2).

cd. Rehin Cirosunun Teminat Fonksiyonu

Rehin cirosunun teminat fonksiyonu varmıdır? Başka bir deyim ile, ciranta rehin cirosu ile devralan kişiye karşı bu cirodan dolayı müracaat borçlusu olarak sorumludur?

Bu konu doktrinde tartışılmıştır. Bir görüşe²⁶⁷ göre, TTK. m.597 ve TTK. 636'cı maddelere göre rehin cirosunun teminat fonksiyonu vardır. Zira, ciranta poliçeyi, rehin alan hamile borcunu temin amacı ile devretmektedir. Bu bakımdan poliçenin kabul ve ödenmesinde de, kefil bulunması gerekir. Hatta burada kabul ve ödemedi dolaylı sorumsuzluk şartı dahi, koşamaz, zira, bu şart rehin cirosunun niteliğine aykırıdır.

Bir diğer görüşe²⁶⁸ göre, rehin cirosunda ciro eden, ciro edilene karşı senet dolayısıyla bir sorumluluk yüklenmiş olmadığından rehin cirosunun teminat fonksiyonu yoktur.

Yargıtay²⁶⁹ kararlarında rehin cirosunun teminat fonksiyonu olmadığı benimsemiştir. Şöyle ki, Yargıtay Hukuku Genel Kurul Kararına göre, bir poliçe veya bonovu rehin cirosu ile devir alan hamilin rehin cirosu ile devir eden cirantasını, kambiyo senedine dayanarak takip etme yetkisi yoktur.²⁷⁰ Anlaşıldığı gibi, rehin cirosunun teminat fonksiyonunu Yargıtay kabul etmemiştir.

²⁶⁵ KARAYALÇIN, s.91.

²⁶⁶ POROY, s.168.

²⁶⁷ KINACIOĞLU, s.179; İMREGÜN, Kıy.E.H., s.78; DOĞANAY, TTK.,C.2., s.165;

²⁶⁸ DOMANIÇ. H., *Kambiyo Senetlerinde Rehin Cirosu*, Hırş Armağanı, Ankara 1964, s.535; DOMANIÇ. H., *Kıymetli Evrak Hukuku ve Uygulaması*, Türk Ticaret Kanunu Şehri, C. IV., İstanbul 1990, s.86 dv.. ÖZTAN, s.630-631; ARSLANLI, s.124;

²⁶⁹ Y.11 HD, 10.2.1975, E. 74/4592, K. 75/848- BATIDER, C.VIII. S.1, s.197; Y.12. HD, 17.6.1998., E. 98/6848, k.98/7411-MOROĞLU, s.496;

III. Köçürme Vekselde Kabul

Bir köçürme vekseli keşide edilmekle, bu senedin muhatabı olan kişi hemen kambiyo sorumluluğu altına girmiş olmaz, zira, muhatabın kambiyo senedindeki ilişkiye dahil olabilmesi için, senedi kabul etmesi gerekir.²⁷¹

A. Genel Olarak Kabul

AMM.m.1013.1'e göre, muhatab kabul vasıtasıyla köçürme vekselini vadesinde ödeyeceğini kabul ederek, sorumluluk altına girer.²⁷² Bu bakımdan kabulün esas niteliklerini incelememizde yarar vardır.

1. Kabul Muhatabı Kambiyo İlişisine Sokar

Yukarıda belirtmiş olduğumuz gibi, kabul yolu ile muhatab kambiyo ilişkisi içine girer ve imzası ile sorumlu durumuna düşer.

2. Kabul Sadece Köçürme Vekselde mi Var

Azerbaycan ve Türk Hukuklarını karşılıklı incelediğimizde göre bileceğiz ki, Türk Hukukunda kabul sadece poliçe'de vardır. Ama, Azerbaycan Hukukunda ise, Türk Hukukunda mevcut olmayan "order" adında senetlerde vardır. Azerbaycan Hukukundaki bu senetlerde de kabul müessesesi vardır (AMM.m.999). Bu konuyu ileride inceleyeceğiz.

3. Kabulün Zorunlu Olmaması Kuralı

Hem Türk, hem de, Azerbaycan Hukukunda muhatabın kabul etmesi konusunun mecburi olmadığını yasalar açık bir şekilde ortaya koymuştur. Ama, kabul şerhi ile senedi imzalarsa, bu imza, muhatabı bağlar.

Bir görüşe²⁷³ göre, poliçe çekmek için taraflar önceden anlaşmış olabilirler. Bu durumda, yani muhatap ile keşideci arasında bir ön "poliçe çekilme anlaşması" bulunduğu halde, gerek hamilin, gerekse de hamilin müracaat ettiği cirantalar ve keşidecinin, muhatabı dava etmeye ve poliçenin hükmen kabulünü sağlamaya hakları vardır.

²⁷⁰ Y.HGK. 11.10. 1969, E. 1967/ İc.727, K. 1969/749- ERTEKİN/ KARATAŞ, s.373-374;

²⁷¹ TD, 23.6.1967, E.6240, K.6345- MOROĞLU, s.499;

²⁷² Aynı konu Türk Hukukunda TTK.m.610/1'de aynı şekilde düzenlenmiştir.

²⁷³ DOMANINÇ, Kiy.E.H., s.178.

Başka bir görüşe göre,²⁷⁴ yukarıdaki görüş kabul edilemez. Çünkü, bu görüş kabul müessesesinin niteliği ile bağdaşır nitelikte değildir. Zira, muhatab kabul ile sorumluluk altına girer, kabul etmediği halde ise, hamilin müracaat haklarının derhal kullanılma durumu ortaya çıkar. Kambiyo Hukukunun gereği de budur ve bu hal kambiyo senetlerinin fonksiyonuna uygundur. Bu bakımdan kabulün dava yolu ile sağlanması kambiyo dışı bir ilişkidir ve senet hamili keşideci haklarının cüzi hedefidir, formülü ile kabulü talep edebilme hakkı senetle tedavül edemez.

AMM.m.1013.1'in son cümlesinde, "ödeme yapılmadığı zaman keşideci kabul eden muhataba karşı mahkemede dava yolu ile müracaat edebilir", denilmektedir.²⁷⁵ Bu hüküm bizi bir anlık birinci görüş yaklaştırmaktadır. Ama, burada ("akseptant") kabul eden kişiye karşı bu davanın ikame olunabileceği denildiği için, farklılık arz ettiğini hemen görüyoruz. Aşırı şekilciliğe tabii olan köçürme vekseline kabulün ihtiyari olduğunu kabul etmek "hukuki menfaat" ilkesi açısından daha yerinde bir davranış olacaktır.

4. Kabul Eden Muhatabın Sorumluluğunun Doğduğu An

Kural olarak kabul eden muhatabın sorumluluğunun doğduğu an imza atma anıdır. Ama, bildiğimiz gibi, senetten doğan haklar senedin teslimi ile, kullanılabilir hale gelmektedir. Ayrıca, kabul eden muhatap poliçeyi elinden çıkarmadıkça kabul beyanını iptal edebilir. Bu bakımdan kabul anını tam olarak belirlemek önemli bir sorundur diye düşünüyorum.

Bir görüşe göre,²⁷⁶ kabul anı (sorumluluğun doğduğu an) muhatabın imza anı değil, senedin teslim anıdır.

Başka bir görüşe göre,²⁷⁷ senedin teslimi sadece kabulden doğan hakkı kullanılabilir hale getirir. Eğer, kabul şerhli poliçe muhatabın iradesi dışında hamilin eline geçerse ve o kişi iyi niyetli ise, kabul hüküm ifade eder.

AMM.m.1015'e göre, köçürme veksele kabul şerhi koymuş muhatab köçürme vekseli iade edene kadar bu şerhi çizerse, kabulden imtina edildiği kabul edilir. Ama, muhatap kabul ettiğini hamile veya veksel üzerinde imzası olan her hangi bir kişiye

²⁷⁴ İMREGÜN, Kıy.E.H.,s.61; ÖZTAN, s.521;POROY, s.140.

²⁷⁵ Bu konu Türk Hukukunda TTK.m.610/sonda aynı şekilde düzenlenmiştir.

²⁷⁶ ARSLANLI, s.75.

²⁷⁷ POROY, s.141.

yazılı olarak bildirse kabulden sorumlu olacaktır (AMM.m.1015).²⁷⁸ Bu hükümden anlaşıldığı gibi, kabul şerhi teslimden önce silinir ise, onun bir niteliği kalmaz. Ne zaman silindiği belli olmayan şerh, aksi ispatlanıncaya kadar teslimden önce silinmiş ad olunur²⁷⁹. Bu bakımdan deyəbiliriz ki, kabul anı, teslim edilme şartı ile, senedin kabul şerhi konularak muhatap tarafından imzalandığı andır.

Diğer taraftan, anlaşıldığı gibi, muhatap kabul ettiğini hamile veya veksell üzerinde imzası olan her hangi bir kişiye yazılı olarak bildirse, kabul şerhini silmiş olsa dahi, kabulden sorumlu olacaktır. Burada yazılı şekilde, teslimden önce yapılan “ihbardan” bahs edilmektedir. CYK’nın kanun projeleri görüşmelerinde muhatapın, hamile (veya diğer kişilere) senedi kabul ettiğini telgrafla bildirmiş olması dahi yazılı şekil bakımından yeterli olacağı kabul edilmiştir.²⁸⁰

B. Kabulün Şekil Şartları

1. Kabul Şerhi

Kabul beyanı poliçe üzerine yazılır ve "Kabul edilmiştir" tabiriyle veya buna benzer başka bir ibare ile ifade ve muhatap tarafından imza edilir. (TTK.m.607/1; AMM.m.1013.2). anlaşıldığı gibi, kabul köçürme vekseline yazılı şerh ile ifade edilmelidir. Yani, kabul eden muhatap bunu vekselin üzerine yazacağı ve kabulü gösteren ifade ile kabul ettiğini gösterebilir.

Türk Hukukuna göre, muhatapın poliçenin yüz tarafına yalnız imzasını koyması kabul hükmündedir (TTK. m.607/1). Azerbaycan Hukukunda bu şekilde bir hüküm yasada mevcut değildir. Kanımca, Türk Hukukundaki bu hükmü yasa koyucu tarafından AMM’ne de konulur ise, faydalı olacaktır. Çürkü, poliçenin üzerine konulacak imza sahiplerinin kim olduğu ve mahiyetinin ne olduğu esas hatları ile bellidir. Yani ciro edilirken, ciro eden senedin ön yüzüne imza atarsa, bu imzanın ciro için olduğunu göstermesi zorundadır. Aval verenin senet üzerine koymuş olduğu imzanın, genellikle aval için konulduğu yazılır.

²⁷⁸ Aynı konu Türk Hukukunda TTK.m.611’de aynı şekilde düzenlenmiştir.

²⁷⁹ Türk Hukukuna göre, aksi sabit oluncaya kadar kabul şerhi poliçenin geri verilmesinden önce çizilmiş ad olunur.(TTK. m.611). Yani, poliçe üzerindeki kabul şerhi çizilmiş ise, hamil (veya ilgili kişi) bu şerhin poliçenin muhatap tarafından geri verildikten sonra, çizilmiş olduğunu ispatlarsa, muhatap kabul şerhinden sorumlu olur. Bu konu Azerbaycan Hukukunda düzenlenmemiştir. Kanımca, yasa koyucu bu konuda ileride muhtemel olan sorunları önlemek için bu konuyu Türk Hukukundaki (TTK.m 611) gibi hükme bağlaması gerekir.

Bu sebeple muhatabın, sadece imzasının kabul için yeterli olduğunu kabul etmek gerekir. Ama, karışıklıklara mahal vermemek için, muhatabın kabul şerhi ve imzasının²⁸¹ konulması kabul için daha yerinde bir davranış olacaktır.

2. Kabul Tarihi

Kabul şerhinde “kabul tarihinin” konulması “görüldükten belli bir süre sonra ödenmesi gereken poliçelerde” önem arz etmektedir. Şöyle ki, eğer köçürme vekselsel görüldüğünden belli bir süre sonra ödenilmeliyse veya özel şarta göre vekselsel kabul için muayyen bir müddette ibraz olunması gerekir (AMM.m.1013.3; TTK.m.607/son). Temel kural budur. Yani, kabul tarihi kabulün fiilen icra edildiği tarihtir.

Bu kuralın sınırlaması da aynı hükümde düzenlenmiştir. Şöyle ki, eğer, vekselin hamili muhataptan kabul ibraz tarihinin kabul tarihi olarak kabul şerhine konulmasını talep etmemiş ise, muhatap kabul şerhine o kabulü yaptığı tarihi, kabul tarihi olarak yazılmalıdır. Yani, hamil, muhataptan kabul tarihi olarak, senedin kabul için kendisine (muhataba) arz²⁸² olunma tarihinin konulmasını istemiş ise, muhatap senedin kabulün icra edildiği tarihini kabul tarihi olarak senede koyamaz.

Ayrıca, eğer, kabul tarihi gösterilmemiş ise, vekselsel kabul için muhataba ibraz edilmesi gereken müddetin sonuncu gününde kabul edilmiş ad olunur (AMM.m.1025.2; TTK.m.617/2).

3. Kabul Kayıtsız ve Şartsız Olmalıdır

Köçürme vekseline kabul sade ve hiçbir şart ile şartlandırılmamış olmalıdır (AMM.m.1013.7; TTK.m.608/1). Yani, kabul kayıtsız ve şartsız olmalıdır²⁸³. Örneğin, keşideci bu meblağı bana verir ise, senedi ödeyeceğim şeklindeki bir kaydın konulması bu hükme göre mümkün değildir. Bu şekilde ve buna benzer bir şart kabul şerhine konulursa, senet kabul edilmemiştir ve kabul edilmemem hükümlerine tabiidir.

²⁸⁰ POROY, s.142.

²⁸¹ AMM’de kabul için muhatabın imzasının konulmasından değil, sadece “kabulü gösteren ifadenin” şart olduğu belirtilmektedir (AMM.m.1013.2). Bu hüküm, muhatabın imzası olmadan, dahi “kabul şerhi” ile kabul gerçekleşmiş olur. Kanısını uyandırmaktır. Bu yanlıştır. Çünkü, genel kuralara göre, bir yazılı belgeyi (senedi) ifadeyi metni kabul eden kişi bu yazının altına imza atması da gerekir. Bu sebeple, Türk Hukukunda olduğu gibi, Azerbaycan Hukukunda da, kabul eden muhatabın bunu imzalaması esastır.

²⁸² Burada eğer, poliçenin kabule ibraz edilmesi süre tayin edilmişse, hamil bu süre içinde senedi kabule için muhataba ibraz etmesi gerekir. Bu yükümünü yerine getirmeyen hamil haklarını kaybeder.

²⁸³ bu kuralın tek istisnası “kısmi kabuldür”.

Ayrıca, kabul şerhi vekselin metninde her hangi bir değişiklik meydana getirir ise, bu durum dahi kabulden kaçınma ile eşdeğerdir (AMM.m.1013.7)²⁸⁴. Bununla beraber kabulü yapan, kabulündeki şartlar dairesinde mesuldür

Kabul şerhinin kayıtsız ve şartsız olmalıdır kuralının tek istisnası kısmen kabuldedir AMM.m.1013.6; TTK.m.608/1). Şöyle ki, muhatap vekselsel meblağının bir kısmını kabul ettiğini (diğer kısmını kabul etmediğini) kabul şerhinde kayıt olarak koyabilir. Bu durumda muhatap kabul ettiği kısım ile ilgili olarak sorumlu olacaktır. Kabul etmediği kısma göre ise, muhatapın (kambyo) sorumluluğu söz konusu olmayacaktır. Kabul edilmeyen kısım ile ilgili olarak hamil protesto düzenleyerek, müracaat borçlularına başvurabilir.

4. Kimler Kabul Edebilir

Köçürme vekselsel kurala olarak muhatap kabul eder. Şöyle ki, muhatap, kabul ederek köçürme vekselselini vadesinde ödemeyi taahhüt etmiş olur. Muhatap ödemeyi yapmadığı takdirde keşideci muhataba karşı talep hakkını kullanabilir. Yani, keşideci muhataba karşı mahkemede dava açabilir iddia verebilir (AMM.m.1013.1; TTK.m.603).

Ama, muhatap senedi kambyo temsilcisi vasıtasıyla da kabul ederek kambyo taahhüdünde bulunabilir (AMM.m.1011; TBK.m.449 ve 450). Yani, muhatap temsilcisi aracılığı ile de, kambyo taahhüdünde bulunabilir.

C. Kabule Arz

Kural olarak kabul için senedin muhataba ibraz edilmesi gerekir. Bu bakımdan kabule arzın esas niteliklerini incelememizde yarar vardır.

1. Kabul İçin İbrazı Kim Yapabilir

A.M.M. m.1014.1'e göre, hamil veya vekselsel olan her hangi bir kişi (kanımca, vekselsel elinde tutan her kes denilmektedir) ödeme müddeti çatana kadar vekselsel kabul için ödeyiciye ibraz edebilir²⁸⁵. Anlaşıldığı gibi, köçürme vekselsel kabule arz yetkisi hamile veya her hangi bir zilyede tanınmıştır.

Ayrıca, hamil, her hangi bir kişi vasıtasıyla dahi köçürme vekselsel kabul için muhataba ibraz edebilir. Bu zilyedin mutlaka muhatapın yetkili temsilcisi olması

²⁸⁴ Türk Hukukuna göre, kabul şerhi bundan başka noktalarda poliçe münderecatından farklı olursa, poliçe kabul edilmemiş sayılır. (TTK.m.608/2).

²⁸⁵ bkz. aynı konu için TTK.m.604.

gerekmaz. Çünkü, bu kişi muhatabın adından her hangi bir imza atmakla mükellef değil, sadece vekselin kabulü için aracılık yapmaktadır. Bundan dolayı, poliçeyi ibraz edenin hamil olmadığı gerekçesi ile, muhatap kabulden kaçınırsa, kabul etmeme var demektir ve derhal protesto düzenleme hakkı doğar.²⁸⁶

2. Kabulün Süresi ve Yeri

Köçürme vekselin hamili veya vekseli olan her hangi bir kişi bu vekseli vadeye kadar (ödeme müddeti çatana kadar) muhataba kabul için, onun (muhatabın) ikametgahında ibraz edebilir (A.M.M. m.1014.1; TTK. m.604).

Bu hükümde vadeye kadar denildiğine göre, vade günü ibraz süresine dahil olmaz ve vade günü artık kabul için ibraz söz konusu olmaz. Çünkü, vadede artık poliçe ödeme için ibraz edilir.²⁸⁷

Başka bir görüşe göre ise, muhatap vade günü veya vadeden sonra ibraz halinde poliçeyi kabul ederse, poliçe bedelinden sorumlu olur.²⁸⁸

Görüldüğü gibi, poliçenin kural olarak kabul için vadeye kadar ibraz mümkündür. Bu kuralın istisnası, AMM.m.1014.2.1'de yer almaktadır. Şöyle ki, keşideci köçürme vekselinin kabul için belli bir süre içinde²⁸⁹ ibraz edilmesini şart koşabilir.²⁹⁰

Kural olarak kabul için ibrazın yeri muhatabın ikametgahıdır (AMM.m.1014.1).²⁹¹

Eğer muhatabın ikametgahı belli değilse, durum ne olacaktır? Hakikaten muhatabın ikametgahı poliçenin esas şartlarından değildir. Diğer bir ifade ile, muhatabın ikametgahı gösterilmemiş poliçe hüküm ifade eder. Bu bakımdan araştırmalar yapılarak (posta idaresi aracılığıyla veya polisin aracılığıyla) muhatabın adresi bulunabilir²⁹². Bu araştırmalar sonucu muhatap bulunamaz ise, poliçe kabul edilmemiş sayılır.²⁹³

²⁸⁶ POROY, s.141.

²⁸⁷ İMREGÜN, Kıy.E.H., s.62; POROY, s.144; KINACIOĞLU, s.207;

²⁸⁸ ÖZTAN, s.533; PULAŞLI, s.52;

²⁸⁹ Yani, vadeden bir süre önce kabul için ibraz süresi sona erer.

²⁹⁰ bkz. aynı konu için TTK.m.604/1.

²⁹¹ bkz. aynı konu için TTK.m.603

²⁹² Ama, bu konuda araştırmanın yapılması bir külfet olarak hamile yükletilemez (TTK. m.667/3). Bu konu Azerbaycan Hukukunda düzenlenmemiştir.

²⁹³ PULAŞLI, s.54; POROY, s.146.

3. Kabul İçin İbraz İhtiyaridir Kuralı ve İstisnaları

AMM.m.1014.1'de "kabul için... ibraz edebilir" demekle, köçürme vekselin kabul için ibrazının ihtiyari olduğu kuralı konulmuştur²⁹⁴. Fakat, bu kuralın istisnaları, yani kabulün zorunlu olduğu haller ve kabul için ibrazın mümkün olmadığı durumlar da vardır.

a. İbrazın Zorunlu Olduğu Haller

aa. Kanundan Doğan Zorunluluk Halleri

Görüldüğünden belli bir süre sonra ödenilmesi gereken poliçelerin kabul için ibrazı keşideci tarafından yasaklanamaz (AMM.m.1014.2.2; TTK.m.604/2). Fakat, burada ibraz hamilin iradesine bırakılmamıştır. Çünkü, hamil, bu poliçeyi kabule arz etmesi zorunludur. Yani, hamil bu poliçeleri keşide tarihinden itibaren bir yıl içinde kabul için ibraza yükümlüdür. Bu süreyi keşideci kısaltabilir ve uzatabilir. Cirantalar ise, sadece kısaltabilir (AMM.m.1014.4; TTK. m.605/1).

Ayrıca, adresli ve ikametgahlı poliçelerin de, kabule ibrazı keşideci tarafından yasaklanamaz (AMM.m.1014.2.2; TTK.m.604/2)²⁹⁵.

ab. Keşidecinin İradesinden Doğan Zorunluluk

Bazı hallerde, keşideci vekselin belli bir müddet içinde veya bir süre tayin etmeden kabul için ibrazını şart koyabilir (AMM.m.1014.2.1; TTK.m.604/1). Bu durumda, hamil vekseli ibraza sorumlu olur.

ac. Cirantaların İradesinden Doğan Zorunluluk

Keşideci, köçürme vekseli kabul için ibrazını yasaklamadığı hallerde, cirantalar bir süre tayin ederek veya etmeyerek poliçenin kabul için ibrazını zorunlu kılabilir.

Bu zorunluluk hallerine hamil uymadığı takdirde, ilgili kişilere²⁹⁶ karşı müracaat hakkını kaybeder.

²⁹⁴ bkz. aynı konu için TTK.m.603.

²⁹⁵ bkz. bu çalışma s.81.

²⁹⁶ Hamil aa) ve ab) şıklarındaki sorumluluklarını yerine getiremediği takdirde, her kese karşı müracaat hakkını kaybeder. Ama, hamil ac) şıkkındaki sorumluluğunu yerine getiremediği takdirde sadece o şartı koşan cirantaya karşı müracaat hakkını kaybeder.

b. İbrazın Mümkün Olmadığı Haller

ba. Görüldüğünde Ödenecek Poliçeler

Görüldüğünde ödenmesi gereken poliçelerin kural olarak kabule arzı mümkün değildir. Çünkü, bu poliçeler ibraz halinde derhal ödenmesi gerekir (AMM.m.1024.1; TTK.m.616/1).

Ayrıca, görüldüğünde ödenmesi için keşide edilen köçürme vekseli ödeme için, keşidesinden itibaren bir yıl içinde ibraz edilmelidir. Keşideci bu müddeti kısaltabileceği gibi daha uzun bir müddet dahi tespit edebilir. İbraz müddetleri cirantalar tarafından kısaltılabilir (AMM.m.1024.1; TTK.m.616/1). Anlaşıldığı gibi, keşideci bir senedin ödeme için ibrazını belli bir süre için yasaklayabilir. Bu müddet içinde (ödeme için yasaklanmış süre içinde) poliçenin kabule arz edilip edilemeyeceği konusu öğretide tartışmalıdır.

Bir görüşe göre,²⁹⁷ görüldüğünde ödenecek poliçeler ödeme için ibrazın yasaklanmış süre içinde, kabul için ibraz olunabilir.

Başka bir görüşe göre,²⁹⁸ keşideci, görüldüğünde ödenecek poliçeyi bir müddet ödeme için ibrazdan yasaklanmasının nedeni, henüz senet bedelini (karşılığın) muhataba göndermemiş olmasıdır. Bu bakımdan muhatabın poliçeyi kabul etmesi esasen düşünülmez. Kabul etmeme halinde ise, hamil protesto düzenlemesi ile keşideciye ve diğer sorumlulara karşı müracaat hakkını kullanabilir. Böylece, ödeme için ibrazı keşidecinin bir müddet ile yasaklanmasının hiçbir anlamı kalmaz.

bb. Keşidecinin İbrazı Yasaklaması

Keşideci poliçelerin kabule ibrazı tamamen veya belli bir süre için yasaklayabilir (AMM.m.1014.2.2; TTK.m.604/2). Burada, daha öncede üzerinde durduğumuz bir kural olan; “Muhatap kabul etmekle kambiyo ilişkilerine girer”, kuralı kendini göstermektedir. Yani, kabule arz yasaklandığı için, muhatabın kabulü söz konusu olmaz ve dolayısıyla kambiyo sorumluluğu altına girmez. Bu durumda, keşideci genel hükümler vasıtasıyla muhatabı (ödemeyen muhatabı) takip edebilir.

Kabul için ibrazı keşideci tarafından yasaklanmış poliçelerde, hamil ödeme için muhataba müracaat eder. Muhatap ödeme yapmaz ise, protesto tanzimler ve müracaat

²⁹⁷ KINACIOĞLU, N., “Görüldüğünde Ödenecek Poliçeler, BTIDER, C.IV, S.3, s.477-480; ARSLANLI, s.81;

²⁹⁸ İMREGÜN, Kıy.E.H., s.65; DOMANIÇ, Kıy.E.H., s.200; POROY, s.147; ÖZTAN, s.532;

borçlularına başvurabilir. Ama, muhatap kambyo ilişkisi dışında olduğu için ona başvuramaz.

Eğer, senedin belli bir süre için kabul için ibrazı yasaklanmış ise, bu süre geçtikten sonra senet kabule arz olunabilir.

Bu kuralın, yani “poliçelerin kabul için muhataba ibraz olunmasının keşideci tarafından yasaklanabilir” kuralının istisnası yasada düzenlenmiştir. Şöyle ki, adresli, ikametgahlı ve görüldüğünden belli bir süre sonra ödenmeli olan poliçelerin kabul için ibrazı yasaklanamaz.(AMM.m.1014.2.2; TTK.604/2). Eğer, bu tip poliçelerin kabul için ibrazı keşideci tarafından yasaklanmışsa, bu yasak kaydının hükümsüz olduğu genel kanı olarak doktrinde²⁹⁹ benimsenmiştir.³⁰⁰

İkametgahlı poliçelerin kabul için ibraz edilmesinin keşideci tarafından yasaklanamamasının sebebi şudur; eğer keşideci köçürme vekseline ödeme yeri olarak muhatapın ikametgahını (yaşayış yerini) veya merkezinin olduğu yeri değil, bir başka yeri göstermişse ve ödemenin hangi üçüncü kişide yapılacağını göstermemişse, muhatap o kişiyi kabul zamanı gösterebilir (AMM.m.10103.4; TTK.m.609/1). Bildiğimiz gibi ikametgahlı poliçelerde, senedin hangi üçüncü kişinin ikametgahında ödeneceği senedin muhatap tarafından kabul edildiği an tespit edilir. Bu sebepten ikametgahlı poliçelerin kabul için ibrazı keşideci tarafından yasaklanamaz.

Adresli poliçelerin de kabul için ibraz edilmesinin keşideci tarafından yasaklanamamasının sebebi şudur; Bildiğimiz gibi bu tip senetlerin ödenmesini muhatap kendi ikametgahındaki başka bir adreste yapabilir. Bu bakımdan, Eğer vekselle muhatapın ikametgahında (yaşayış yerinde) veya olduğu yerde ödenmeliyse, muhatap kabul şerhinde ödeme yerindeki her hangi başka bir adresi gösterebilir (AMM.m.1013.5; TTK.m.609/2). Bu sebeple bu senetlerin kabul için ibrazı yasaklanamaz.

D. Keşidecinin Kabul Edilmemesinden Sorumlu Olmayacağı Şartı

Keşideci poliçenin muhatap tarafından kabul edilmemesinden sorumlu olmayacağını şart olarak köçürme veksele koyabilir (AMM.m.1012.2; TTK.m.591).

²⁹⁹ İMREGÜN, Kiy.E.H., s.65; KINACUOĞLU, s.208;

³⁰⁰ Ayrıca, bu tip senetlere keşideci tarafından kabule arzı yasaktır şartı konulmuş ise, kabul edilmemesinden keşideci ve cırantaların sorumlu tutulmayacağı doktrinde benimsenmiştir.–POROY’dan naklen ARMİNJON/CARRY, s.287, (POROY, s.148).

Fakat, poliçenin ödenmemesinden sorumlu olmayacağı kaydını şart olarak poliçeye koyamaz (AMM m.1012.2; TTK.m.591). Çünkü, kabul edilene kadar poliçenin esas borçlusu keşidecidir. Kabul edildikten sonra, esas borçlu kabul eden muhatap olacaktır.

Keşidecinin poliçenin kabul edilmemesinden sorumlu olmayacağı kaydının amacı, hamil kabul etmeme protestosu keşide eder ve vadeden önce cirantalara ve bunlara aval verenlere başvurabilir. Fakat, keşideci vadeden önce kendisine müracaat edilmesini önlemek için bu şartı koymaktadır.³⁰¹

E. Kabul Edilmemenin Sonuçları

Yukarıda belirtmiş olduğumuz gibi, poliçeyi kabul edene kadar muhatabın kambiyo sorumluluğu yoktur. Kabul edilene kadar poliçenin asıl borçlusu keşidecidir. Kabul edildikten sonra da, asıl borçlu muhataptır.³⁰²

Kabul edilmeme durumunda hamil veya ilgililer protesto düzenleyerek poliçenin müracaat borçlularına başvurabilir. Poliçenin müracaat borçluları bildiğimiz gibi poliçe üzerine her hangi bir sıfatla imzalayan borçlular ve poliçeyi ciro eden cirantlardır. Bu kişiler poliçeden dolayı müteselesilen hamile karşı sorumludurlar (AMM.m.1036.1). Yani, hamil direkt keşideciye rücu edebileceği gibi, her hangi başka bir sorumluya da örneğin, cirantaya, aval verene de rücu edebilir.

Ödeyen borçlu da, kendisine poliçe sebebi ile borçlu olanlara müracaat edebilir. Sonuçta kabul edilmeyen poliçenin son müracaat borçlusu olarak keşideci kalacaktır ve asıl borçlu olarak poliçeyi ödeyecektir. Bu konu ilerdi detaylı olarak incelenecektir.

IV. Aval

A. Genel Olarak Aval

Aval kelimesinin hangi kelimedenden geldiği konusunda doktrinde değişik fikirler vardır. Bir görüşe göre, aval kelimesi Arapça'daki "hawale" kelimesinden kaynaklanan bir terimdir.³⁰³ Başka bir görüşe göre ise, aval verenin imzasının, lehine aval verilenin

³⁰¹ PULAŞLI, s.55;

³⁰² 12.HD, 7.2.1974, E.317, K.1047- MOROĞLU, s.502.

³⁰³ KINACIOĞLU'undan naklen REHFELD, B., Wertpapier, München/Berlin 1966, s.73; (KINACIOĞLU, s.242).

imzasının altında olduğu için aval kelimesi “vallis”, “la valle” (im Tal) kelimesinden türetilmiştir.³⁰⁴

1. Avlin Niteliği

Köçürme vekseline aval müessesesi denildiği zaman kambiyo hukukuna has bir tür kefalet (zamianlık) anlaşılmaktadır. Daha doğru bir ifade ile aval poliçe sebebi ilk sorumluluk taşıyan kişilerin lehine verilen bir kefalettir. Bu kefalet vasıtasıyla poliçenin tedaval kabiliyeti artırılmıştır.

2. Kefaletle Kıyaslanması

Hem Türk, hem de Azerbaycan Hukukuna göre, kefalet bir sözleşmedir ve geçerli bir borç hakkında cereyan etmektedir. Aval ise, tek taraflı ve bağımsız bir taahhüttür.³⁰⁵

Bildiğimiz gibi, kefalet ilişkisinde asıl borçlu borçtan sorumlu değil ise, kefilde sorumlu olamaz. Fakat, avalde lehine aval verilen kişi her hangi bir nedenle, örneğin, ehliyetsizlik sebebi ile kambiyo sorumluluğu dışında ise, aval veren imzaların istiklali ilkesi gereğince (AMM.m.1011; TTK.m.590) senede atmış olduğu imzadan dolayı yine kambiyo taahhüdünden sorumlu olacaktır (AMM.m.1036.1; TTK.m.636/1).

Aval veren, lehine aval verdiği kişiye ait şahsi defileri senet hamiline karşı ileri süremez. Hem Türk (TBK.m.497), hem de, Azerbaycan Hukukuna (AMM.m.475) göre, kefalet ilişkisinde asıl borçluya ait tüm defileri, kefilde alacaklıya karşı kullanabilir.

Türk Ticaret Kanunda ve dolayısı ile Azerbaycan Mülki Mecellesi'nde (Kıymetli Evrak Bölümünde) aval konusunda açık hüküm bulunmayan hallerde kefalet hükümlerinin kıyasen uygulanıp uygulanmayacağı doktrinde tartışmalıdır.

Bir görüşe göre³⁰⁶, aval ve kefaletin niteliğinde görülen esaslı farklar sebebi ile, TTK'da ve dolayısıyla AMM'de (kıymetli evrak bölümünde) açık hüküm bulunmayan hallerde kefalet hükümlerinin kıyasen tatbik edilmesi kabul edilemez.

Başka bir görüşe göre ise, kefalet hükümleri boşluk halinde kıyasen aval müessesine uygulanabilir.³⁰⁷

³⁰⁴ ÖZTAN'dan naklen, STRANZL. G., Wechsel- Schek und sonstiges Wertpapierrecht, Graz/ Köln 1957, s.72, dipnot 1, (ÖZTAN, s.791).

³⁰⁵ ARAL, s.111, ERTEKİN/KARATAŞ, s. 503.

³⁰⁶ POROY, s.170; KINACIOĞLU, s.243; ÖZTAN, s.794; AKGÜN, s.70.

³⁰⁷ KARAYALÇIN, s.133.

B. Avalde Şahıslar

1. Kim Aval Verebilir

Kural olarak avalu her kes verebilir. Şöyle ki, kanuna göre, aval, vekseli imzalamış her hangi bir kişi veya üçüncü bir kişi, yani vekseli imzalamamış bir kişi verebilir (AMM.m.1016.2; TTK.m.612/2).

Police üzere kabul etmiş muhatabın ve keşidecinin aval vermesi kanunen mümkün olsa da, pratik bir faydası yoktur. Çünkü, kabul eden muhatap asıl borçlusudur. Aynı şekilde, keşideci ise, muhatap senedi kabul etmemişse senedin asıl borçlusu olduğunu yukarıda ifade ettik. Ancak, keşideci kabulden sorumlu olmayacağını policeye şart olarak koyarsa avalın bir manası olur.³⁰⁸

2. Kimin Lehine Aval Verilebilir

Aval police üzere sorumlu olan keşideci, ciranta ve kabul eden muhatap lehine verilebilir. Kimin lehine aval verildiği gösterilmemiş ise, bu avalın keşideci lehine verildiği kabul edilir (AMM.m.1016.4; TTK.m.613/4).³⁰⁹

C. Avalde Şekil

Aval köçürme vekselin üzerine atılacak bir imza ile verilebilir. Şöyle ki, kanuna göre, muhatap veya, keşideci dışında vekselin üzerine atılmış olan imza, eğer amacı belirtilmemiş ise, aval için verildiği ad olunur (AMM.m.1016.3/son; TTK.m.613/3).

Fakat, genelde, uygulamada aval verilirken, “aval içindir” şerhi yazılarak, kimin lehine de verildiği ifade edilerek ve imzalanarak verilmektedir. Avalde, onun kimin lehine verildiği ifade edilmemiş ise, keşideci lehine verilmiş ad olunur.

Ayrıca, aval senette değil de, senede ilave bir listeye (alonja) yazılarak da, verilebilir (AMM.m.1016.3; TTK.m.613). Yani, veksel üzerine değil, alonj üzerine imza konularak da aval verilebilir.

³⁰⁸ AKGÜN, s.70.

³⁰⁹ İİD., 12.12.1966., E.12530, K.12491- MOROĞLU, s.503.

D. Aval Veren Durumu

1. Aval Veren Sorumluluğu

Aval veren, lehine aval verdiği kişi kadar köçürme vekselden sorumludur (AMM.m.1016.5; TTK.m.617). Yani aval veren kişi, kimin lehine aval vermiş ise tıpkı onun gibi sorumludur. Başka bir ifade ile, lehine aval verilen hangi şartlarla sorumluyorsa, aval veren de aynı şartlarla ve aynı derecede mesuldür.³¹⁰

Ayrıca, aval veren ile lehine aval verilen kişi senet meblağından dolayı mütsilesilen sorumludurlar (AMM.m.1036.1; TTK.m.636/1). Bu itibarla, kabul eden muhatab lehine aval verenin sorumluluğunun doğması için protesto keşide etmeye gerek yoktur.

Aval ile ilgili olarak doktrinde tartışmalı olan konulardan biri de, aval verenin sorumluluğunun, lehine aval verdiği kişinin sorumluluğunun tabii olduğu zaman aşımına tabii olup olmadığıdır. Yani, aval verenin ve lehine aval verilenin sorumluluklarının zaman aşımına müstakil mi, yoksa ayrı ayrı uğrayacağı konusu öğretide tartışmalıdır.

Bir görüşe³¹¹ göre ise, aval müstakil bir kambiyo taahhüdüdür. Bu sebeple, aval verenin ve lehine aval verilenin sorumlulukları zaman aşımına bağımsız olarak uğrar.

Bir diğer görüşe³¹² göre, aval verenin borcu, lehine aval verdiği kişinin borcu için ön görülen zaman aşımına tabidir. Çünkü, aval senet sebebi ile sorumlu olan bir kişi lehine verilebileceği düşünülür ise, o kişinin sorumluluğunun zaman aşımı ile ortadan kalkması, aval verenin de borçtan kurtulmasına sebep olmalıdır. Yargıtay'ın görüşü de bu yöndedir.³¹³ Yani lehine aval verilenin borcu zaman aşımına uğrarsa aval verenin de borcu zaman aşımına uğrar. Fakat hemen belirtelim ki, zaman aşımını kesen muamele kimin hakkında vaki olmuş ise onun hakkında hüküm ifade eder³¹⁴.

³¹⁰ Y.11HD., 19.6.1975, E.975/2468, K.975/4139 -YKD., 1976. S.6, s.855; Y.11.HD., 18.4.1961., E.3516, K.1225 -ERTEKİN / KARATAŞ, s.505-507;

³¹¹ KARAYALÇIN, s.228; ERTEKİN/ KARATAŞ, s.510.

³¹² POROY, s.175; ARSLANLI, s.108; ÖZTAN, s.810.

³¹³ İİD. 4.11.1969, E.9888, K.10264, -ERİŞ. G., Açıklamalı İçtihatlı Türk Ticaret Kanunu (Kıymetli Evrak ve Taşıma), C.II, Ankara 1988;

³¹⁴ İİD., 6.101977, E.3681, K.4083 -ERİŞ, TTK, 379.

Ayrıca, aval, kısmen ödeme veya tamamen ödeme taahhüdü için verilebilir (AMM.m.1016.1; TTK.m.612). Yani, aval veren poliçedeki, bedelin sadece bir kısmının aval vasıtasıyla temin ettiğini poliçeye şart olarak koyabilir.

Diğer tarafından, aval verenin sorumluluğu, lehine aval vermiş olduğu kişinin sorumluluğu batıl (itibarsız) olduğu halde dahi geçerliliğini korur (AMM.m.1016.5; TTK.m.614). Örneğin, ehliyetizlik nedeni ile lehine aval verilen kişinin sorumluluğu geçersiz olursa, aval verenin sorumluluğu imzaların istiklali prensibi gereğince devam eder.

2. Aval Verenin Hakları

Aval veren kimse, poliçe bedelini ödediği takdirde poliçeden dolayı lehine taahhüt altına girmiş olduğu kimseye ve ona karşı poliçe gereğince mesul olan kimselere karşı poliçeden doğan hakları iktisap eder (AMM.m.1016.6; TTK.m.614/3).³¹⁵ Anlaşıldığı gibi, aval veren, köçürme vekseli dolayısıyla ödediği miktarı, lehine aval verdiği kişiye ve bu kişiye karşı o senet sebebi ile sorumlu olan diğer kişilere kambyo ilkeleri çerçevesinde müracaat ederek onlardan isteyebilir. Başka bir ifade ile, aval veren müracaat hukukuna göre hareket ederek kendisine karşı sorumlu olan kişilerden ödediği meblağı isteme hakkına sahiptir.

Diğer, taraftan, yukarıda dediğimiz gibi, lehine aval verilenin kambyo sorumluluğunu geçersiz olması, aval verenin kambyo taahhüdünü geçersiz kılmayacaktır. Ama, bu kuralın istisnaları da vardır. Şöyle ki, eğer senet şekil noksanlığı sebebi ile geçersiz ise veya aval veren ehliyetiz ise, bunları aval veren defii olarak hamile karşı ileri sürebilir, ama, lehine aval verildiği kişinin şahsi defiielerini hamile karşı dermeyan edemez.³¹⁶

Aval verenin hakları hakkında sonuç olarak şunu belirtebiliriz ki, lehine aval verdiği kişinin haklarına haizdir³¹⁷.

³¹⁵ İİD., 20.4.1967, E.3286, K.3806 - MOROĞLU, s.505.

³¹⁶ POROY, s.175; ÖZTAN, s.816;

³¹⁷ İMREGÜN, Kıy.E.H., s.80; KINACIOĞLU, s.250.

V. Köçürme Vekselde Ödeme

A. Ödeme İçin İbraz

1. Ödeme İçin İbraz Şarttır

Kural olarak poliçenin ödeme için muhataba ibraz edilmesi zorunludur. Şöyle ki, AMM.m.1027.1'e göre, keşide edildikten sonra muayyen bir günde veya görüldüğünden belli bir süre sonra ödenmesi gereken köçürme vekselleri hamil tarafından ödeme için vekselin ödeme gününde, yani senedin vadesinde veya vadeyi takip eden iki iş gününden birinde ibraz etmelidir (AMM.m.1027.1; TTK.m.620/1). Yani, hamil köçürme vekseli ya vadesinde, ya da vadeyi takip eden iki iş gününden birinde ödeme için ibraz etmek zorundadır. Anlaşıldığı gibi, poliçenin ödeme için ibrazı şarttır.

2. İbrazin Yeri ve Zamanı

Türk Hukukunda, kural olarak poliçenin ödeme için ibraz yeri kabul eden muhatabın ikametgahıdır. Şöyle ki, TTK.m.667/1'e göre, poliçeyi kabul veya ödeme için ibraz etmek, protesto çekmek, poliçenin bir nüshasının verilmesini istemek gibi, muayyen bir kimse nezdinde yapılacak olan bütün muamelelerin bu kimsenin ticaret yerinde ve böyle bir yeri yoksa meskeninde yapılması lazımdır. Anlaşıldığı gibi, poliçe ödeme için muhatabın ticaret yerinde veya böyle bir yeri yoksa ikametgahında ibraz olunmalıdır.

Azerbaycan Hukukunda köçürme vekseli ödeme için muhataba nerede ibraz edileceği konusunda bir açıklık yoktur. İleride doğması muhtemel olan sorunları önlemek için, Azerbaycan Hukukunda bu konun AMM'de hükme bağlanması gerekir. Ama, kanımca, AMM.m.1007'de yer alan ödeme yeri, ayrıca senedin ödeme için ibraz yeri olarak kabul edilmek mümkündür. Şöyle ki, AMM.m.1007'ye göre, köçürme vekseli üçüncü şahsın ikametgahında, muhatabın ikametgahında veya muhatabın merkezinin bulunduğu yerde veya başka bir yerde ödenilebilir. Bu bakımdan denebiliriz ki, vekselsel ödeme için muhataba onun ikametgahında, merkezinin bulunduğu yerde, ikametgahlı poliçelerde üçüncü kişinin ikametgahında veya başka bir yerde ibraz edilebilir.

Ayrıca TTK.m.667/2 ve 3'e göre, ödeme için ibraz edilecek kişinin bulunması için, o kişinin ticaret veya ikametgahı dikkatli bir şekilde araştırılır. Bu araştırmada

zabıta veya mahalli posta idarelerinden alınacak bilgilerden de istifade edilir. Eğer bu araştırma sonucunda bir netice elde edilemez ise, hamil protesto düzenleyerek müracaat haklarından istifade edebilir.³¹⁸

Hamil, adresli veya ikametgahlı poliçeleri, senet muhatabının kabul şerhinde gösterdiği yerde (adreste veya üçüncü kişinin ikametgahında) ödeme için ibraz edebilir (AMM.m.1007 ve AMM.m.1015.5; TTK.m.609).

Yukarıda değindiğimiz gibi, keşidesinden veya görüldüğünden muayyen bir süre sonra ödenmesi gereken poliçeleri vade günü veya vadeyi takip eden iki iş günü içinde ödeme için ibraz edilmelidir (AMM.m.1027.1; TTK.m.620)³¹⁹. Anlaşıldığı gibi, poliçe ödeme için en son vadeyi takip eden iki iş günü içinde muhataba ibraz edilmelidir.

Görüldüğünde ödenmek üzere keşide olunan poliçe ibrazında ödenir. Böyle bir poliçenin keşide gününden itibaren bir yıl içinde ödenmesi için ibrazı lazımdır. Keşideci bu müddeti kısaltabileceği gibi daha uzun bir müddet dahi tespit edebilir. İbraz müddetleri cirantalar tarafından kısaltılabilir (AMM.m.1024.1; TTK.m.616/1).

3. Ödeme İçin İbrazın Önemi

Ödeme için ibrazın iki önemli sonucu vardır. Birincisi, senedin zamanında ibraz edilmemesi sebebi ile, muhatabın borcu düşmez, fakat zamanında ibraz ile muhatab temerrüde düşebilir. Dolayısıyla gecikme faizi, yapılan masraflar ve komisyon talep edilebilir³²⁰.

İkincisi ise, hamil ödememe sebebi ile müracaat hakkını kullanabilmek için, senedi muhataba ödeme için ibraz etmesi gerekir³²¹.

B. Ödeme

1. Muhatabın Sorumlulukları ve Kısmen Ödeme

Muhatab senedin meblağını kısmen veya tamamen ödeme salahiyetine sahiptir. Bu muhatab yasal yetkisini, yani ödeme yetkisini kullanırken bir takım görevlere de tabii tutulmuştur. Şöyle ki, muhatab köçürme vekseli ödediği zaman, hamilden bu ödemeyi gösteren makbuzun ve ödediği senedi isteyebilir. Bu bir görev olduğu gibi,

³¹⁸ KINACIOĞLU, s.214;

³¹⁹ Belli bir gün vadeli poliçeler de aynı usule tabidir.

Yargıtay kararları da, bu yöndedir -HGK., 22.3.2000, E.2000/12-706,K.2000/181- MOROĞLU, s.509.

³²⁰ KARAYALÇIN, s.108; ÖZTAN, s.680.

³²¹ ÖZTAN,s.681.

ayrıca bir haktır. Yani senedi ödeyen muhatab o senedi ve ayrıca ödemeyi gösteren makbuzu hamilden istemeye salahiyyetli olduğu gibi, ayrıca da sorumludur.

AMM.m.1028.1'e göre, köçürme vekselinin ödeyen muhatap öderken hamilden ödemenin yapıldığını gösteren bir makbuzun ve vekselin kendisine verilmesini isteyebilir. Anlaşıldığı gibi, muhatab senedi ödediği takdirde, hamilden hem makbuz, hem de ödediği senedi isteyebilir. Ama ödenilen senedin üzerine bu ödemeyi gösteren şerh konularak muhataba teslim edilmesi, o senedi makbuz haline getirecektir. Bu bakımdan ayrıca hamilden makbuz talep edilmesine gerek yoktur.

Muhatab ayrıca, senedi ibraz eden kişinin meşru hamil olup olmadığını tetkik etmesi gerekir. Yani muhatab, ciro silsilesini inceler ve buna göre senedi ibraz eden kişinin yetkili hamil olup olmadığını tespit eder (AMM.m.1029.1; TTK.m.622/3).³²² Ama, hamil ciroların gerçekliğini, yani ciranta imzalarını incelemeye sorumlu değildir³²³.

Muhatab poliçeyi kısmen öderse, hamil ödemeyi ret edemez (AMM.m.1028.2; TTK.m.621/2).³²⁴ Bu durumda, muhatab senedin kısmen ödendiği, yani ödenildiği meblağ konusunda senede şerh koymasını hamilden isteyebilir. Ayrıca, muhatab senedi kısmen öderse, bu konuda hamilden makbuz da isteyebilir (AMM.m.1028.3; TTK.m.621/3).

2. Vadede ve Vadeden Önce Ödeme

Köçürme vekseli vadesinde ödeyen kişi sorumluluktan kurtulur (AMM.m.1029.3; TTK.m.622). Yani muhatab poliçede asıl borçlu olduğundan dolayı, poliçeyi ödemesi ile poliçeden doğan tüm haklar düşer.

Vadeden önce de muhatab poliçeyi ödeyebilir. Fakat hamil bu ödemeyi kabul etmeye sorumlu değildir (AMM.m.1029.1; TTK.m.622.1). Yani, muhatabın vadeden önce yaptığı ödemeyi kabul etmeye hamil zorlanamaz.

3. Tevdi

Yukarıda belirtmiş olduğumuz gibi, köçürme vekseli ödeme için ibraz olunması zorunludur. Fakat hamil bu borcunu yerine getirmediği zaman vekselin muhatabı zor durumda kalabilir. Çünkü, ödeme için senedin ibraz edilmemesi, muhatabın borcunu

³²² Y.11.HD., 26.10.1992, E.91/3296, K.92/10213- ERTEKİN/ KARATAŞ, s.445;

³²³ Y.12HD., 12.02.1979, E.79/814, K.79/1071- BATIDER, C.X, S.1. Haziran 1979, s.240.

sona erdirmeyen. Bu bakımdan ödeme için ibraz edilmeyen, senet muhatabı senedin bedelini ödemek isteyebilir. Bu sorun AMM.m.1027’de hükme bağlanmıştır. Şöyle ki, köçürme vekseli süresinde ödeme için ibraz edilmediği zaman, muhatab, masrafları hamile ait olmak kaydı ile, vekselin meblağını alacaklının yaşayış yerindeki bir mahkemeye (Türkiye’de noterliğe) tevdi edebilir (AMM.m.1027.2; TTK.m..624).

Bildiğimiz gibi, görüldüğünde ödenmek üzere keşide olunan poliçe ibrazında ödenir. Böyle bir poliçenin keşide gününden itibaren bir yıl içinde ödenmesi için ibrazı lazımdır. Bu görüldüğünde ödenmesi gereken poliçeler açısından. Bu süre içinde ibraz edilmez ise, muhatab kabul etmediği için kambiyo sorumluluğu altına da girmemiş ad olunur. Bu bakımdan muhatabın kambiyo taahhüdü ile ödeyeceğini belirtmediği, yani kabul etmediği için, o senet bedelini vadesinde ibraz olmadığı nedeni ile tevdi etmesi esasen mantıklı değildir³²⁵.

VI. Ödemeden Kaçınma ve Müracaat

Köçürme vekseli ödeme için ibraz süresinde ibraz edilmesine rağmen, muhatab ödemeden imtina etmişse, hamil müracaat haklarından istifade ederek köçürme vekseli üzere sorumlu olanlara karşı rücu edebilir (AMM.m.1031.1; TTK.m.625).³²⁶

A. Müracaat Hakkı

1. Hamilin Müracaat Hakkı

Yukarıda belirtmiş olduğumuz gibi, hamil poliçenin kabul edilmemesi ve ödenmemesi halinde müracaat hakkını kullanabilir.

Bildiğimiz gibi, köçürme vekseli üzere kambiyo taahhüdü sebebi ile sorumlu olan kişiler, hamile karşı mütesilesilen sorumludur. Bu kişilere karşı hamil her birine ayrı ayrı veya hepsine birlikte ciro zincirindeki sıra gözetilmeksizin müracaat edebilir (AMM.m.1036.1ve2; TTK.m.636.m.1ve2).

Fakat burada, senedin asıl borçlusunun tespiti bazen önemli olabilir. Yukarıda gördüğümüz gibi, poliçede kabul veya ödemeden kaçınma halinde esas borçlu değişmektedir. Esas borçlu denildiğinde, yaptığı ödeme ile poliçeden doğan tüm hak ve borçları düşüren kişi anlaşılır. Bu bakımdan henüz kabul edilmemiş veya kabule ibraz

³²⁴ Y.12.HD.,6.2.1996., E.1550, K.1657- YKD. Nisan 1996, C.22. S.4, s.5666.

³²⁵ POROY, s.181.

edilmemiş poliçelerde esas borçlu keşidecidir. Senet muhatap tarafından kabul edilmiş ise, asıl borçlu kabul eden muhatab olacaktır³²⁷.

Senet bedeli ödenmediği veya senet muhatab tarafından kabul edilmediği takdirde, hamil, o senedin borçlularından şunları isteyebilir (AMM.m.1037; TTK.m.637); 1) poliçenin bedelini; 2) şart kılınmış ise, faizini; 3) vadenin gelmesinden sonra işleyecek gecikme faizi; 4) yaptığı masrafları.

2. Senedi Ödeyen Kişinin Müracaat Hakkı

Yukarıda belirttiğimiz gibi, hamile bu meblağı ödeyen poliçe borçlusu, kendisine karşı sorumlu olanlardan ödediği senet bedelini ve yaptığı masrafları isteyebilir. Şöyle ki: poliçe bedelini ödeyen kimse kendisinden önce gelen borçlulardan ödemiş olduğu meblağın tümünü, ödeme tarihinden itibaren işleyen temerrüt faizini, yaptığı masrafları ve komisyon ücretini isteyebilir (AMM.m.1038; TTK.m.638).³²⁸

B. Müracaat Hakkının Kullanılabilmesi İçin Gerekli Şartlar

Bir poliçenin hamili o poliçeden kaynaklanan müracaat haklarını kullanabilmesi için bir takım şartların gerçekleşmesi gerekir. Bu şartlar şunlardır; 1) senedin vadesinin gelmiş olması gerekir veya senet muhatap tarafından kabul edilmemiş olmalıdır; 2) ödenmeme hali veya kabul edilmeme hali protesto ile tespit edilmiş olmalıdır.

1. Vadenin Gelmesi

Poliçenin ödeme günü geldiği zaman, ödenmesi için muhataba ibraz olunur. Muhatab poliçeyi ödemekten kaçınır ise, poliçe üzerinde imzası olan her kes hamile karşı kambiyo hukuku açısından sorumlu olur (AMM.m.1012 ve 1036.1; TTK.636). Anlaşıldığı gibi, hamil bu müracaat borçlularına karşı vadeden önce veya vadeden sonra poliçenin ödenmesi talebi ile başvurabilir.

2. Vadeden Önce Müracaatın Şartları

Yukarıda görüldüğü gibi, müracaat hakkının kullanılabilmesi için kural olarak vadenin gelmesi gerekir. Fakat bazı istisnai durumlarda vadeden önce dahi müracaat

³²⁶ Kabulden imtina halinde de hamilin senet sorumlularına karşı müracaat hakkı vardır (AMM.m.1031.2; TTK.m.625/II.1)

³²⁷ ÖZTAN, s.713;

³²⁸ *İİD.*, 23.5.1968, E.5610, K.5497- MOROĞLU, s.531;

haklarının kullanılabilceği yasada düzenlenmiştir. Bu istisnai durumları şu şekilde açıklayabiliriz.

a. Muhatabın Kabulden Kaçınması

Eğer, muhatab poliçenin kabulünden tamamen veya kısmen kaçınmış ise, hamil vadeyi beklemeden poliçenin diğer borçlularına karşı müracaat edebilir. Burada müracaat hakkını kullanabilmesi için kabul edilmeme protestosunun çekilmesi şarttır (AMM.m.1031.2; TTK.m.625.2).

b. Muhatabın Acizi Halinde

Eğer, muhatab iflas etmiş veya sadece ödemelerini tatil etmiş ise, yahut aleyhinde yapılan icra takibi semeresiz kalmış ise, hamil vadeyi beklemeden müracaat hakkını kullanabilir (TTK.m.625.2)

c. Kabule Arzı Yasaklanmış Poliçede Keşidecinin İflası

Kabule arzı yasaklanmış bir poliçenin keşidecisinin iflas etmesi halinde de hamil vadeyi beklemeden müracaat hakkını kullanabilir (TTK.m.625.2).

Kanununun bu şekilde bir hüküm sevk etmesinin amacı öğretide³²⁹ şu şekilde açıklanmaktadır. Bildiğimiz gibi kabule arzı yasaklanmış poliçenin tek güyencesi keşidecidir. Çünkü, muhatab poliçeyi kabul etmediği taktirde keşideci sorumludur. Keşideci iflas etmiş olursa, hamilin durumu kritik bir hal alır. Bu sebepten, keşidecinin iflası halinde, hamile vadeyi beklemeden müracaat hakkını kullanmak imkanı tanımıştır.

d. Vadeden Önce Müracaat Hakkının Kullanılması Zorunluluğu

Burada önemli olan soru, “hamil isterse müracaat hakkını kullanmak için vadeyi bekleyebilir mi?”-sorunudur.

Doktrindeki genel kaniya göre³³⁰, hamil dilerse vadeyi bekleyerek müracaat hakkını kullanabilir. Yani, kural olarak, hamil vadeden önce poliçe dolayısıyla sorumlu olan kişilere karşı müracaat edebilir. Fakat vadeyi beklerse, vadede ve vadeyi takip eden iki iş günü içinde senedi ödeme için ibraz edebilir. Eğer senet ödenmez ise, ödememe protestosu keşide ederek müracaat hakkını kullanabilir³³¹.

³²⁹ POROY, s.190; KINACIOĞLU, s.224; KARAYALÇIN, s.177;

³³⁰ İMREGÜN, Kıy.E.H., s.92; ÖZTAN, s.715; AKGÜN, s.79.

³³¹ Burada kabul için ibrazı zorunlu olan poliçeler istisna edilir.

3. Protesto

a. Genel Olarak Protesto

Yukarıda belirtmiş olduğumuz gibi, müracaat hakkının kullanılabilmesi için protesto keşidesi şarttır. Yani, süresinin gelmesinden sonra kabul ve ödeme için ibraz olunan poliçenin kabulünden ve ödenmesinden kaçınma söz konusu olur ise, hamil müracaat hakkını kullanabilmesi için kural olarak protesto keşide etmesi gerekir³³².

Hem Türk, hem de Azerbaycan Hukukunda kabul etmeme ve ödememe protestolarını yasa aynı madde içinde düzenlemişlerdir (AMM.m.1032; TTK.m.626). Fakat doktrindeki genel kanıya göre³³³, nitelik olarak kabul etmeme protestosu ile ödememe protestoları farklıdır. Bu bakımdan kabul etmeme ve ödememe protestolarını ayrı ayrı incelememizde yarar vardır. Ama şunu da belirtelim ki, iki protesto esas hatları ile aynıdır. Bu bakımdan ilk önce protesto müessesesini genel olarak açıklamamız gerekir.

Hamil senedi kabul veya ödeme için muhatab ibraz ettiği halde, muhatab o senedi kabul veya ödemeden kaçınmış ise, bu durum kanuna uygun olarak düzenlenmiş resmi belge ile tespit edilmelidir. Bu resmi belgeye protesto denilmektedir.

b. Protestonun Şekli

Yukarıda belirtmiş olduğumuz gibi protesto ayrı bir varaka halinde düzenlenerek poliçeye bağlanır (AMM.m.1032.1; TTK.m.629./1). Eğer protesto, aynı bir poliçenin müteaddit nüshaları veya poliçenin aslı ile bir sureti ibraz edilerek tanzim edilmiş ise, protestoyu bu nüshalardan birisine veya asıl senede bağlamak kafidir. Diğer nüshalara veya surete, protestonun kalan nüshalardan birine veya poliçenin aslına bağlanmış bulunduğu kaydolunur.

AMM.m.1033. protestonun şeklini, yani, protestoyu kim düzenler, muhtevası neler olmalıdır gibi sorunları hükme bağlamıştır.

ba. protestoyu kim düzenler

Türk Hukukuna göre protestoyu düzenlemeye sadece noter yetkilidir (TTK.m.627). Azerbaycan Hukukunda durum bir az farklıdır. Şöyle ki, AMM.m.1033.1'e göre protesto mahkeme icracısı, noter veya yerel hakimiyet

³³² Bazı hallerde protestoya lüzum olmadan dahi hamil müracaat hakkını kullanabilir.

organlarınca (yerel idare) resmi senetler düzenlemeye yetkili kılınmış kişiler tarafından düzenlenmelidir.

Görüldüğü gibi, Azerbaycan Hukukunda üç farklı kuruma (kişiye) protesto düzenleme yetkisi tanınmıştır. Kanımca bu isabetli bir düzenlemedir. Çünkü, protesto bir resmi belge olduğu için, bu belgenin düzenleme yetkisinin sadece noterlere tanınması onların yükünü artırmaktan öteye bir davranış olmayacaktır.

bb. muhtevası

Protestonun içeriği AMM.m.1033.2'de düzenlenmiştir.³³⁴ Şu bilgiler protestoda yer almalıdır;

1) Protestoyu çekenin ve kendisine protesto çekilenin ad ve soyadları;
2) Kendisine protesto çekilen kimsenin, poliçeden doğan taahhüdünü yerine getirmeye davet edildiği halde, taahhüdünü yerine getirmemiş veya kendisinin bulunamamış, yahut ticaret yerinin yada meskeninin tespit edilememiş olduğuna dair bir şerh.

3) Sözü geçen davetin yapıldığı yada davet teşebbüsünün sonuçsuz kaldığı yer ve güne ait şerh.

4) Protestoyu düzenleyen yetkili kişi noter, mahkeme icracısı veya yerli idare organını tarafından yetkili kılınmış kişi protestoyu imzalamalıdır ve köçürme vekselin arka yüzüne veya alonja kaşe basmalıdır. (AMM.m.1033.3; TTK.m.628).

Protestoyu düzenleyen yetkili kurum (noter, mahkeme icracısı ve yerli idare organını tarafından yetkili kılınmış kişi) protestonun bir suretini kendisinde saklamalıdır. Bu surette şu hususlar yer almalıdır (AMM.m.1033.7; TTK.m.632); 1) köçürme vekselin meblağı; 2) senedin vadesi; 3) protestonun tanzim edildiği yer ve tarih; 4) keşidecinin, muhatabın, lehdarın ad ve soyadları.

bc. birden çok borçlusu olan poliçelerde protesto

AMM.m.1063.6'da birden çok borçlusu olan poliçelerde protestonun ne şekilde düzenleneceği hükme bağlanmıştır³³⁵. Şöyle ki, eğer köçürme vekselden ileri gelen birkaç talep birden çok kişiye veya aynı kişiye karşı ileri sürülmesi gerekirse, birden

³³³ POROY, s.191; İMREGÜN, Kıy.E.H., s.92; KINACIOĞLU, s.225; KARAYALÇIN, s.118.

³³⁴ bkz. TTK.m.628.

³³⁵ Bkz. TTK.m.631.

çok talep için, tek protestonun tanzimi yeterlidir. Anlaşıldığı gibi, birden çok borçlusu olan poliçelerde bir protestonun düzenlenmesi yeterlidir,yani, bir poliçenin hem keşidecisi, hem de cirantası varsa hamil sadece bir protesto çekerek müracaat hakkını kullanabilir.

bd. kısmi kabulde protesto

Eğer poliçe üzerindeki, meblağın bir kısmı muhatab tarafından kabul edilmiş ise, senedin hamili geri kalan kısım için protesto düzenlemeyebilir. Şöyle ki, eğer kabul vekselsel meblağının bir hissesi ile mahdutlaştırıldığına göre protesto verilirse, köçürme vekselinin sureti düzenlenir ve protesto o surete veya ona eklenmiş sayfaya yazılır. Köçürme vekselindeki cirolar ve diğer kayıtlar (şehitler) onun suretine de yazılmalıdır (AMM.m.1033.5; TTK.m.630).

c. protestonun düzenlenme zamanı

Kabul etmeme ve ödememe protestosunun hangi süre içinde çekileceği Kanunda düzenlenmiştir. Ayrıca Yasada sürenin kaçınılması halinde doğacak sonuçlar da hükme bağlanmıştır.

ca. kabul etmeme protestosunun düzenlenme zamanı

Kabul etmeme protestosunun düzenlenme süresi, kabule arz süresidir (AMM.m.1032.2; TTK.m.626/2). Yani, senedi vadesinin bitmesine kadar kabul etmeme protestosu çekilebilir. Vadeden sonra ise, ödememe protestosu çekilebilir. Bunu vade tipine göre poliçelerde değerlendirmemizde yarar vardır. Örneğin,

a) Görüldüğünden belli bir süre sonra ödenecek poliçelerde keşide gününden itibaren bir yıl içinde kabul etmeme protestosu düzenlenir (AMM.m.1014 .4; TTK.m.605/1);

b) Keşideci belli bir süre tayin ederek, köçürme vekselin, kabul için ibrazını şart kılmış ise, bu süre içinde kabul etmeme protestosu düzenlenebilir (AMM.m.1014.2.1; TTK.m.604/1ve4).

c) Görüldüğünde vadeli poliçelerde, kabul edilmeme protestosu keşide tarihinden itibaren bir yıl içinde çekilmelidir (AMM.m.1022.1;TTK.m.616/1).

d) Muayyen bir gün vadeli poliçelerde ve keşide tarihinden sonra belli bir süre içinde ödenmesi gereken poliçelerde en geç vadeye kadar kabul etmeme protestosu düzenlenmelidir.

Bazen, kabul etmeme protestosu vadeden sonra da düzenlenebilir. Şöyle ki, eğer poliçe kabul için vadenin son günü ibraz edilmiş ise, vadeyi izleyen günde de kabul etmeme protestosu düzenlenebilir (AMM.m.1032.2; TTK.m.626/2).

cb. ödememe protestosunun düzenleme süresi

Ödememe protestosu, muayyen bir günde veya keşide gününden veya görüldükten muayyen bir müddet sonra ödenmesi şartını havi bir poliçeden dolayı çekilecek ise, ödeme gününü takip eden iki iş günü içinde çekilmesi lazımdır (AMM.m.1023.3; TTK.m.626/3).

Görüldüğünde ödenmesi şart olan bir poliçeden dolayı çekilecek ödememe protestosu, ibraz süresi içinde yahut en geç ibraz süresinin son günü çekilmelidir.

Ayrıca protesto bir iş günü çekilir (AMM.m.1032.3; TTK.m.664) ve protesto aleyhine protesto çekilecek olan kişinin ticaret yerinde veya ikametgahında düzenlenir (AMM.m.1007; TTK.m.667).

cc. protesto süresinin kaçırılması

Kabul edilmeme protestosu, süresi içinde çekilmemiş ise, hamil kural olarak poliçenin kabul edilmemesi sebebiyle müracaat hakkını kullanamaz, ama ödememe nedeni ile protesto çekilerek müracaat hakkını kullanabilir.

Ancak, poliçenin kabule arzı keşideci tarafından belli bir süre belirtilerek şart kılınmış ise ve poliçe bu süre içinde kabule arz edilmemiş ise, hamil ödenmeme nedeni ile müracaat borçlularına başvuramaz.

Ödememe protestosunun süresinin kaçırılması , müracaat haklarının kaybına sebep olur.

Diğer taraftan kabulden kaçınma dolayısıyla protesto düzenlenmiş ise, köçürme vekselin ödenmesi için ibrazına ve ödenmeden kaçınma protestosunun düzenlenmesine gerek yoktur, ama yapılabilir (AMM.m.1032.4; TTK.m.626/4).

d. protesto çeşitleri

Yukarıda belirtmiş olduğumuz gibi, protesto müracaat haklarının kullanılması için tespit edilmesi gereken olaylara göre çeşitlilik arz eder.

da. kabul etmeme protestosu

Kabul edilmeme protestosu çekilebilmesi için senedin, kabule arz edilmesi ve kabulden kısmen veya tamamen kaçınılması gerekir. Hangi hallerin kabulden kaçınma yukarıda gördük.

Ayrıca, yukarıda değinmiş olduğumuz gibi, kabul etmeme protestosu nitelik açısından ödememe protestosundan farklılık arz etmektedir. Şöyle ki, protesto muhteviyatında belirtmiş olduğumuz gibi, protestonun, “kime karşı çekilecek ise, onun adı veya kendisine protesto çekilen kimsenin poliçeden doğan taahhüdünü yerine getirmeye davet edildiği halde yerine getirmemiş olduğu” gibi, kayıtların içermesi gerekir.

Kabul etmeme protestosunda bu kayıtlar yanlış fikir uyandıracak niteliktedir. Şöyle ki, poliçeyi kabul etmemiş olan muhatab henüz kambiyo taahhüdü altına girmemiştir. Durum böyleyken kabul etmeme protestosunun muhataba karşı çekilmesi ve kendisinden poliçeden doğan taahhüdünü yerine getirmeye davet edilmesi söz konusu olmaz.

Kabul etmeme protestosu kabul edilmeme halinin tespitine ve hamilin müracaat haklarını poliçeden sorumlu olan borçlulara³³⁶ karşı kullanılmasına yarar. Bu nedenden yukarıda ifade edilmiş kayıtlar sadece kabul etmiş, fakat vadesinde poliçeyi ödememiş muhatab açısından anlam ifade eder. Kabule zorunlu olmayan ve hatta kabul etmeme hakkı kendisine tanınmış olan muhataba, senet borçlusudur şekilde hitap etmeye kimsenin hakkı yoktur.³³⁷

db. ödememe protestosu

Ödememe protestosu ile, ödememe hali tespit edilir. Yani, ödeme poliçe için ibraz olunmuş, fakat muhatab poliçeyi kısmen veya tamamen ödememiştir. Bu ödeme halinin tespiti için ödememe protestosu düzenlenir (AMM.m.1031; TTK.m.625).

³³⁶ Kabul etmemiş muhatab hamilin borçlusu değildir.

³³⁷ POROY, s.193 ve s.194.

e. protestodan muafiyet halleri

ea. genel bilgi

Poliçelerde protestodan muafiyet halleri hem kabul etmeme, hem de ödememe protestoları için Kanunda aynı madde içinde düzenlenmiştir³³⁸. Fakat kabul etmeme protestosu açısından muafiyet halinin özel bazı noktaları vardır. Şöyle ki, poliçenin kabule arzı keşideci tarafından yasaklanmış ise, zaten kabul edilmeme protestosu çekilmez. Zira kabul yoktur.

Ayrıca, keşideci veya ciranta kabul edilmeme nedeni ile sorumlu olmayacaklarını şart koşmuşlar ise,³³⁹ kabul edilmeme protestosunun düzenlenmesi yine söz konusu olmaz. Çünkü, müracaat mevzu bahis değildir.³⁴⁰

Protestodan muafiyet iki şekildedir. Bunlar kanuni muafiyet ve iradi muafiyettir. Bu muafiyet türlerini ayrı ayrı incelememizde yarar vardır.

eb. iradi muafiyet halleri

Yukarıda değinmiş olduğumuz gibi müracaat hakkının kullanılması için kural olarak protestonun çekilmesi gerekir. Ama, keşideci, cirantalar veya aval veren protesto çekilmeksizin de kambiyo taahhüdünü ifa etmek isterler ise, hamili protestodan muaf tutabilirler (TTK.m.634; AMM.m.1035.1). Şöyle ki, keşideci, ciranta veya aval veren köçürme vekseline koymuş oldukları ve imzaladıkları “protestosuzdur” kaydı ile hamili protestodan muaf kılabilirler.

Eğer bu şartı keşideci koymuş ise, köçürme vekseline imzalamış bütün kişiler için hüküm ifade eder. Fakat bu şerhi ciranta veya aval veren koymuş ise, onların kendileri açısından hüküm ifade edecektir (AMM.m.1035.3; TTK.m.634/3ve4).

Protestosuzdur şerhinin konulmuş olması protestodan muafiyet halidir. Ama bu şerh ödeme için, belirlenmiş sürede vekselin ibrazını ve ihbar göndermek yükümlülüğünü ortadan kaldırmaz (AMM.m.1035.2; TTK.634/2).

ec. kanuni muafiyet halleri

Poliçeyi kabul etmiş olsun olmasın, muhatap ödemelerini tatil etmiş veya aleyhindeki her hangi bir icra takibi semeresiz kalmış ise, hamil müracaat haklarını ancak poliçenin ödenmesi için muhataba ibrazından veya protestonun çekilmesinden

³³⁸ AMM.m.1035; TTK.m.634.

³³⁹ AMM.m.1012; TTK.m.591 ve m.597.

sonra kullanabilir (AMM.m.1032.5; TTK.626/6). Yani, kabul edilmiş olsun veya olmasın muhatab yada kabul için arzı yasaklanmış bir poliçenin keşidecisi iflas etmiş ise, iflas ilamının ibrazı müracaat hakkının kullanılması için yeterlidir, ayrıca bu durumda protesto düzenlemeğe gerek yoktur.

Diğer taraftan, Türk Hukukuna göre, mücbir sebepler vadenin gelmesinden itibaren 30 günden çok sürer ise, poliçenin ibrazına ve protesto çekmeye gerek olmadan hamil müracaat hakkını kullanabilir(TTK.m.643./4).³⁴¹

Azerbaycan Hukukunda bu şekilde bir hüküm yoktur. Ama, AMM.m.1042.4'e göre, eğer belirlenmiş süre içinde köçürme vekselinin ibraz edilmesine veya protestonun çekilmesine karşısı alınamaz bir engel varsa, bu işlemler için belirlenmiş süreler karşısı alınamaz engelin etkili olduğu süre kadar uzatılır ve bu süreye de 14 gün daha ilave edilir. Buradan anlaşıldığı gibi, Azerbaycan Hukukunda protestonun çekilmesi için herhangi bir mücbir sebep engel teşkil ediyorsa, bu engelin etkili olduğu süre ve artı 14 gün kadar protesto düzenlenme süresi uzatılır, ama protestodan muafiyetten söz edilmez. Bu sorun ileri de daha detaylı bir şekilde incelenecektir.

ed. muafiyetin hukuki sonuçları

Protestodan muafiyet şu hukuki sonuçları doğurur. Hamil, protesto düzenlemeden müracaat hakkını kullanabilir. Buna rağmen yine hamilin poliçeyi ibraz etmesi şarttır.

Ayrıca, protestonun süresi içinde çekilmediğini iddia eden bunu hamile karşı ispatlamalıdır (AMM.m.1035.2; TTK.m634/2)

4.İhbar

a. genel olarak ihbar anlayışı

Kural olarak köçürme vekselin kabul edilmediğini veya ödenmediğini alakadar kişilere bildirilmesi gerekir (AMM.m.1034;TTK.m.635). İhbar anlayışı bu kabul edilmeme ve ödenmeme durumlarının bildirilmesi ile alakadardır.

b. ihbarda taraflar ve süreler

Hamil, vekselin kabul edilmemesinden veya ödenmemesinden dolayı kendi cirantasına ve keşideciye protesto gününden sonraki dört iş günü içinde ihbar

³⁴⁰ POROY, s.199.

yapmalıdır (AMM.m.1034.1; TTK.m.635/1). Anlaşıldığı gibi hamil, kendi cirantasına ve keşideciye protestolu senetlerde protesto gününü , protestosuz senetlere ise , ibraz gününü izleyen dört iş günü içinde ödememe veya kabul edilmeme hali bildirilmelidir.

Her bir ciranta ise, ihbarı aldığı günden sonraki iki iş günü içinde kendi cirantasına ihbar hakta, önceki ihbarları gönderenlerin ve keşidecinin ad, soyadlarını ve adreslerini göstermek suret ile bilgi vermelidir (AMM.m.1034.1; TTK.m.635 /2).

Ayrıca, eğer köçürme vekseline imza etmiş kişiye ihbar yapılırsa, aynı ihbar aynı süre içinde vekselden dolayı o kişi lehine aval veren kişiye de yapılmalıdır (AMM.m.1034.2; TTKm.635/3).

Şunu da belirtelim ki, cirantalardan herhangi biri adresini göstermemiş veya okunması mümkün adres göstermemiş ise, ihbarın ondan önceki cirantaya gönderilmesi yeterlidir (AMM.m.1034.3; TTKm.635/4).

c. ihbarın şekli

Türk Hukukuna göre, ihbar noter aracılığı ile veya sadece poliçenin iadesi sureti yapılabilir (TTK.m.635 /5).

Cenevre Yeknesak Kurallarına göre, ihbar sonradan yapan kimse tarafından ispat edilebilmek şartıyla herhangi bir şekilde yapılabilir (CYK.m.4).³⁴²

Azerbaycan Hukukunda CYK'nın benimsediği ihbar şekli aynen benimsenmiştir³⁴³. Şöyle ki, AMM'ne göre, ihbar istenilen şekilde, hatta sadece vekselin iadesi ile yapılabilir. Fakat ihbarı yapmaya mesul olan kişi o ihbarı süresi içinde yaptığını ispat etmelidir. Eğer ihbarın yapılması için düzenlenmiş mektup süresinde posta ile gönderilmiş ise, ihbar süresine uyulduğu kabul edilir (AMM.m.1034.4ve5). Anlaşıldığı gibi, ihbarı gönderen bu ihbarı yasal süresi içinde göndermiş olduğunu ispat etmelidir, ama, ihbar şeklindeki mektup süresi içinde posta idaresine teslim edilmiş ise, süresi içinde ihbar yapılmış olduğu kabul edilir.

Görüldüğü gibi, Azerbaycan Hukukunda ihtilaf çıktığı zaman ihbarın yapılmış olduğunun ispat külfeti bu ihbarı yapmış kişiye yüklemiştir.

³⁴¹ HGK, 18.11.1981, E.79/11-165, K.739 -MOROĞLU, s.535;

³⁴² ÖZTAN, s.787.

³⁴³ Türk Hukuku ihbarın yapılış şekli açısından, CYK'nın ve Azerbaycan Hukukunun benimsediği sistemden sadece bir noktada ayrılmaktadır; Türkiye 'de ihbar hem de noter vasıtasıyla yapılabilir (TTK.m.635/5).

Hem Türk, hem de Azerbaycan Hukukunda yer alan “ihbar poliçenin iadesi yolu ile yapılabilir” konusu doktrindeki genel görüşe³⁴⁴ göre, mümkün değildir. Şöyle ki, hamil poliçeyi kendi cirantasından almıştır. Fakat ihbarı hem kendi cirantasına, hem de keşideciye yapacağına göre, poliçeyi hangisine iade edecektir, sorunu ortaya çıkmaktadır. Görüldüğü gibi, burada iade kelimesi yerinde kullanılmış bir kelime değildir bu bakımdan uygulamada ihbar yine noter aracılığı ile yapılacaktır.

Kanımca, bu görüş isabetli bir görüştür. Aynı sorunun Azerbaycan Hukukunda da karşılaşılmaması kuvvetle muhtemeldir. Şöyle ki Azerbaycan Hukukuna göre ihbar, kanunen her şekilde çekilebilir. Yani bu konuda tam bir serbesti tanınmıştır. Ama, ihbarı yapan, yaptığı ihbarı süresi içinde yaptığını ispat etmesi bazen gerekebilir. Bu bakımdan, en güvenilir yollardan birinin seçerek ihbarı yapılması her zaman için daha yararlı olacaktır. Örneğin, ihbar yapacak olan kişi taahhütlü iadeli mektupla, poliçeyi iade etmemek şartı ile noter marifetiyle ihbar yapabilir.

d. ihbar etmemenin neticesi

İhbarnameyi süresi içinde göndermeyen kişi müracaat hakkını kaybetmez, fakat ihmalden doğan zarar ve ziyandan vekselsel meblağı oranında mesul olur (AMM.m.1034.6; TTK.m.635/7).

Bu konu da Yargıtay kararları da aynı yöndedir. Bir karara göre, “ihbar edilmeme hakkı düşürmez. İhbarı ihmal eden bu yüzden doğacak zararı zamin olur”.³⁴⁵

5. Müracaat Hakkının Kaybedilmesi

Yukarıda belirtmiş olduğumuz gibi, müracaat hakkının kullanılabilmesi için bazı şartların gerçekleşmesi gerekir. Doğal olarak bu hallerin oluşmaması, yani gerçekleşmemesi hamilin müracaat hakkını düşürülecektir.

a. müracaat hakkını düşüren sebepler

Hamil müracaat hakkını aşağıdaki hallerde, vekselsel üzere sorumlu olan kişilere karşı, kabul eden muhatab istisna olmak kaydı ile kaybeder (AMM.m.1042.1; TTK.m.642).

³⁴⁴ POROY, s.203; ÖZTAN, s.787.

³⁴⁵ İİD., T.26.02.1951, E.833, K.1118- RKD, 1973, S.12, s.72.

1) Hamil, görüldüğünde veya görüldükten muayyen bir müddet sonra ödenmesi şart olan köçürme vekselinin ibraz için ödeme için gereken süre içinde ibraz etmediği takdirde, müracaat hakkını kaybeder (AMM.m.1042.1.1; TTK.m.642/1).

Bildiğimiz gibi, görüldüğünde ödenmek üzere keşide olunan köçürme vekseli ibrazında ödenir. O vekselsel ödeme için, keşidesinden itibaren bir yıl içinde ibraz edilmelidir. Keşideci bu müddeti kısaltabileceği gibi daha uzun bir müddet dahi tespit edebilir. İbraz müddetleri cirantalar tarafından kısaltılabilir (AMM.m.1024.1; TTK.m.616). Bu süre içinde ibraz edilmez ise, hamil bu tip poliçelerden ileri gelen rücu hakkını kaybeder

2) Yakarıda değindiğimiz gibi, kabul edilmeme ve ödenmeme halleri protesto ile tespit edilmelidir. Bu hususlar süresi içinde protesto ile tespit edilmezse, hamil müracaat hakkını kaybeder.³⁴⁶ Ama, kabul etmeme protestosu keşide edilmemiş ise, hamil sadece kabul edilmeme protestosu keşide edilmemiş olması nedeni ile haiz olduğu rücu haklarını kaybeder, fakat vade içinde ödeme için ibrazda bulunur ve ödememe hali protestosu keşide ederek müracaat hakkını yine kullanabilir.

Ama, kabul için ibraz zorunlu kılınmış ise ve hamil bu süre içinde kabul için ibrazda bulunmamış ise, hamil, hem ödemeden kaçınma, hem de kabul edilmeme sebebi ile müracaat hakkını kaybeder (AMM.m.1042.2; TTK.m.642/II).

3) Köçürme vekseli üzerindeki ödeme süresi içinde ödeme için ibraz edilmez ise, hamil rücu hakkını kaybeder (AMM.m.1042.1.3; TTK.m.642/3).

Eğer vekselsel üzerine ödeme için ibraz süresi ciranta tarafından konulmuş ise, bu süreye ancak o şartı koyan ciranta isnat edebilir (AMM.m.1042.3; TTK.m.642/III).

4) Hamil protestosuz poliçeleri ödeme için ibraz etmez ise ödememe dolayısıyla rücu hakkını kaybeder (AMM.m.1035.2; TTK.m.642/3).

b. mücbir sebeplerin müracaat hakkını etkisi

Poliçe bildiğimiz gibi ibraz süresi içinde mutlaka kabul veya ödeme için ibraz olunmalıdır. Yukarıda değindiğimiz gibi, ibraz süreleri içinde poliçe ibraz olunmaz ise, hamil müracaat hakkını kaybeder. Bu kuralın tek istisnası ise poliçenin mücbir sebepler dolayısıyla ibraz edilememesidir.

³⁴⁶ İİD, 21.2.1978, E.78/403, K. 78/695 - MOROĞLU, s.533;

Azerbaycan Hukukuna göre, eğer belirlenmiş süre içinde köçürme vekselinin ibraz edilmesine veya protestonun çekilmesine karşısı alınamaz bir engel varsa, bu işlemler için belirlenmiş süreler karşısı alınamaz engelin etkili olduğu süre kadar uzatılır ve bu süreye 14 gün ilave edilir (AMM.m.1042.4)³⁴⁷.

Türk Hukukuna göre, mücbir sebeplerin ortadan kalkmasından sonra hamilin, poliçeyi gecikmeksizin kabul veya ödeme için ibraz ve gerektiğinde protesto keşide etmesi lazımdır (TTK.m.642/3).

Kanımca bu konu Türk Hukukunda Azerbaycan Hukukuna nazaran daha isabetli bir hükme bağlanmıştır. Şöyle ki, Azerbaycan Hukukunda ödeme(veya kabul) için ibraz veya protesto çekilme süresinin mücbir sebep süresi ve artı 14 gün kadar uzatılmasında her hangi bir hukuki yarar yoktur. Çünkü, biz biliyoruz ki, protesto çekilme süresi vadeyi izleyen iki iş günüdür. Bu günler içinde protesto çekilmemiş ve mücbir sebep gerçekleşmemiş ise, sadece bir veya iki gün için protesto çekilme süresinin mücbir sebep süresi ve artı 14 gün kadar uzatılması iyi niyet kurallarına uygun bir davranış olamayacaktır. Bu bakımdan TTK.m.643/3'deki hükmün, yani, "mücbir sebeplerin ortadan kalkmasından sonra hamilin, poliçeyi gecikmeksizin kabul veya ödeme için ibraz ve gerektiğinde protesto keşide etmesi lazımdır" kaidesinin daha isabetli olduğu düşüncesindeyim.

Ayrıca, Türk Hukukuna göre, mücbir sebepler vadenin gelmesinden itibaren 30 günden çok sürerse, hamil poliçenin ibrazına ve protesto çekmeye lüzum kalmaksızın müracaat hakkı kullanılabilir (TTK.m.642/4).³⁴⁸ Bu şekilde bir hüküm Azerbaycan Hukukunda düzenlenmemiştir. Fikrimce, bu bir eksikliktir. Çünkü, keşideci ve cirantalar poliçenin kabulünden ve vadesinde ödenmesinden sorumlulardır. Mücbir sebepler devam ettiği süre içinde de senedin ibrazı mümkün olmadığı için bu kişiler devamlı borç ile baskı altında olacaklardır. Bu bakımdan Azerbaycan Hukuku TTK.m.642/4' benzer bir hükmün düzenlenmesi gereklidir.

Diğer taraftan, Türk Hukukuna göre, hamil mücbir sebebi gecikmeksizin kendisinden önce gelen borçluya ihbar etmeye ve bu ihbarı poliçeye yahut alonja

³⁴⁷ Hem Türk, hem de Azerbaycan Hukukuna göre, hamilin veya poliçeyi ibraza veya protesto çekmeye yetkilendirdiği kişinin sırf şahsına ait olaylar mücbir sebepler sayılamaz (AMM.m.1042 /4; TTK.m.643/ son).

³⁴⁸ HGK, 18.11.1981, E.79/11-195, K.739 - MOROĞLU, s.535;

yazılarak ve yazıldığı yer ve tarihte ilave edilerek imzalamaya mecburdur. (TTK.m.643/2). Bu konuda da Azerbaycan Hukukunda bir açıklık yoktur.

6. Ret Ret

AMM.m.1041'e göre, müracaat hakkı sahibi olan herkes, vekselde aksine şart bulunmadıkça kendisine karşı sorumlu olan kişilerden biri üzerine vadesi görüldüğü an çatan ve bu kimsenin ikametgahında ödenmesi gereken yeni bir veksel keşide etmek yolu ile rücuda bulunabilir³⁴⁹.

Müracaat hakkı sahibinin bu hakkına Türk Hukukunda ret ret, Azerbaycan Hukukunda ise "geriye tratta" denilir.

Anlaşıldığı gibi, müracaat hakkı sahibinin bu hakkını kullanabilmesi için, müracaat borçluları ile müracaat hakkı sahibi arasında bu hakkı yasaklayan bir kararlaştırma olmaması gerekir.

Ayrıca, ret ret hakkı ile düzenlenecek poliçe yalnız görüldüğünde ödenmesi gereken bir poliçe olması gerekir. Ret ret başka türlü vadeyi ihtiva etmez.

VI. Poliçe Metnindeki Değişiklikler

AMM.m.1045'e göre,³⁵⁰ köçürme vekselin metni değiştirildiği halde, bu değişiklikten sonra veksel üzerine imza koymuş olan kimseler değiştirilmiş metin gereğince mesul olacaklardır³⁵¹, ama, değişikliye kadar veksele imza koymuş kişiler eski metin gereğince mesul olurlar³⁵².

Bu madde her türlü değişikliği düzenlemektedir. Bu değişiklik bir kişinin iradesi ile veya tamamen irade dışı nedenler ile, örneğin, mürekkep dökülmesi, senedin suya düşmesi yolu ile oluşabilir. Fakat genellikle senet metninde yapılan değişikliğin poliçe bedeline, vadeye, ödeme yerine, keşide tarihine veya bazen lehtar olarak gösterilen şahsa³⁵³ ilişkin olmaktadır³⁵⁴.

Doktrinde değişiklik sebebi ile, poliçenin esaslı şekil şartlarından birinin ortadan kalkmasının neticesinin ne olacağı tartışılmalıdır.

³⁴⁹ bkz. TTK.m.641.

³⁵⁰ bkz. TTK.660.

³⁵¹ Y.11HD., 25.1.1973, E.54, K.84- ERİŞ. G., Açıklamalı Notlu Türk Ticaret Kanunu, 2.B, Ankara 1988, s.536.

³⁵² Y.12HD, 30.09.1976, E. 8307, K. 9475; ve 12HD, 17.06.1975, E.3814, K.5513- UYAR. T., Gerekçeli Notlu İçtihatlı İcra İflas Kanunu, C.IV, İzmir 1997, s.5441 ve5442;

³⁵³ 11HD, 23.12.1983, E. 4936, K.7044 - ERİŞ, TTK, s.539.

Bir görüşe göre³⁵⁵, bu durumda tahrifattan önce senede imza koymuş kişilerin sorumlulukları ortadan kalkar. Tahrifat sonucu poliçe yine hüküm ifade ediyor ise, sonradan imza koyanlar yeni metin ile sorumlu olacaklardır. Tahrifat sonucu senet poliçe niteliğini kaybeder ise, ne önce nede sonra imzalayanlar artık sorumlu olmazlar. Hakikaten önce imzalayanlar poliçenin ortadan kalkması sonucu, sonra imzalayanlar ise, poliçe niteliğine sahip olmayan bir senedi imzaladıkları için sorumlu tutulamazlar.

Başka bir görüşe göre ise,³⁵⁶ esaslı şekil şartlarını değişmesinden önce senedi imzalayanlar bu şartların mevcut olduğu zaman ne şekilde sorumlu idiler ise, yine aynı şekilde sorumlu olacaklardır.

Son görüş hakkaniyete daha uygun görülmekle birlikte, özellikli şekil şartı sistemini kabul etmiş kambiyo senetleri alanında, bazı kişileri, bu şartlar mevcut olmamakla beraber mevcut olduklarını alacaklının ispat etmesi sonucu sorumlu tutmak tehlikeli bir yoldur. Senette değişiklik kimin elinde iken olmuş ise, o kişi riske katlanmalıdır³⁵⁷.

Sonuç olarak şunu belirtebiliriz ki, poliçenin bedeli değiştirilmiş ise, ilk bedel varken imza atanlar o bedel ile sonradan imza atanlar ise sonra ki, bedel ile sorumludurlar.

VII. Senetten Doğan Talep Hakkının Kullanılması

A. Genel Bilgi

Bildiğimiz gibi bir senedin ödenmesi için muhataba ibraz edilmiş olması şarttır. Muhatab (kabul etmiş muhatab) senedi öder ise, senedin asıl borçlusu olduğu için senetten kaynaklanan tüm haklar düşer. Muhatab ödemez ise hamil müracaat hakkını kullanabilir ve elindeki senede dayanarak senet borçlularına takip yolu ile başvurabilir.

³⁵⁴ ÖZTAN, s.865;

³⁵⁵ POROY'dan naklen, RILK . O., Kommentar zum Wechselgesetz, Leipzig 1933, s.269 (POROY, s.210).

³⁵⁶ POROY'dan naklen, SCHNEIDER / FICK, Commentaire du Code Federal des Obligations (PORRET), Neuchatel 1916, s.375, (POROY, s.210).

³⁵⁷ POROY, s.210.

Türk Hukukunda, poliçenin icra veya iflas yolu ile yapılacak olan bu takibatı, kambiyo senetlerinin fonksiyonları göz önüne alınarak özel takip usullerine tabi tutulmuştur (İİK.m.167-m.76).³⁵⁸

B. Kambiyo Senetlerindeki Özel Takip Usulleri

Yukarıda belirtmiş olduğumuz gibi, Türk Hukukunda kambiyo borçlarının takibi özel usullere tabi tutulmuştur. Yani, alacağı bir kambiyo senedine bağlı olan kimse, kambiyo senetlerine mahsus takip usullerinden yararlanarak borçlusunu icra ve iflas yolu ile takip edebilir.

Hemen şunu belirtelim ki, Azerbaycan Hukukunda bağımsız bir İcra İflas Kanunu mevcut değildir. Azerbaycan Hukukundaki İcra İflas sistemini şu şekilde açıklayabiliriz.

İlk önce şunu belirtelim ki, Azerbaycan'da icra ve iflas işleri Türkiye'de olduğu gibi, icra daireleri vasıtasıyla değil, direkt olarak mahkemeler aracılığıyla yerine getirilir. Azerbaycan'da her mahkemenin bünyesinde faaliyet gösteren “mahkeme icracıları ve mahkeme nümayendeleri” vardır. Bu görevliler Türk Hukukunda ki, mahkeme icra dairelerin yetkileri ile donatılmıştır. Yani icra iflas işleri Azerbaycan'da “mahkeme icracıları ve mahkeme nümayendeleri” aracılığı ile yerine getirilir. Fakat şunu hemen belirtelim ki, Azerbaycan Hukukunda icra-iflas işleri dar bir çerçeve içinde düzenlenmiştir. Şöyle ki, Türk Hukukunda ki, gibi bağımsız bir İcra İflas Kanunu olmadığı gibi, kambiyo senetlerinin hususi bir icra yolu ile takip edileceği de düzenlenmemiştir.

Bu bakımdan Azerbaycan Hukukundaki icra iflas işlemleri ile ilgili olan hükümler eksik ve dar bir çerçeve içinde olduğundan hızla gelişmekte olan Azerbaycan'ın ihtiyaçların birkaç sene sonra karşılamaz hale gelecektir. Bu sebeple yasa koyucu bağımsız bir İcra İflas Kanunu kabul edilip yürürlüğe koymasında yarar vardır.

Azerbaycan Hukukunda İcra İflas işlemleri Azerbaycan Mülki Prosesual Meselesi hükümlerine tabidir. Şöyle ki, Azerbaycan Hukukunda icra ve iflas

³⁵⁸ KURU. B. / ARSLAN. R. /YILMAZ. E., İcra İflas Hukuku, 7.B, Ankara 1991, s.303-312; ÖZKAN. H., İcra İflas Davaları ve Tatbikatı, s.881-882; YELEKÇİ. M., Notlu İçtihatlı İcra İflas Kanunu, Ankara 1986, s.373 -421;

işlemlerinin ne şekilde yapılacağı konusu AMPM.m.149-m.356'ı arasında düzenlenmiş “mahkemede icraat” başlığı altında toplanmıştır.

AMPM.m.275'in başlığı “mahkeme emri” icrasıdır. Bu maddeye göre, muayyen para alacaklarının veya bir eşyanın talep edilmesi hakkında bu fasıldaki (AMPM.23.Fasıl) sadeleştirilmiş özel hükümler uygulanır.

Bu konuyu şu şekilde açıklayabiliriz, şöyle ki, bu talepler ile ilgili olarak hakim kararı mahkeme emri³⁵⁹ şeklinde düzenlenir ve bu senet icra senedi sayılır (AMPM.m.275.2). Bu icra senedi ise, mahkeme icracıları tarafından icra edilir ve talep edilen alacak borçludan zorla alınarak alacaklıya ödenir.

Bizim için burada önemli olan AMPM.m.276'da düzenlenmiş olan mahkeme emrinin verilebilmesi için gereken nedenler içinde, “talep ödenilmemiş, kabul edilmemiş veya kabul tarihi konulmamış vekseller için düzenlenmiş protesto senedine dayanıyor” nedenin de yer almış olmasıdır. Yani, alacak ödenilmemiş, kabul edilmemiş veya kabul tarihi konulmamış bir veksele dayanmakta ve bu vekselle ilgili protesto düzenlenmiş ise, mahkeme alacağın ödenilmesi için borçlu aleyhine “mahkeme emri” verilmelidir.

Burada protestonun şart koşulmuş olması kanımca yasa koyucunun dar yorumu sebebi ile olmuştur. Çünkü bazı senetler protestodan muaf olduğu gibi, kabul etmiş senedin muhatabı ve kabul edilmemiş senedin keşidecisi her zaman için senedin ödenmesinden sorumludurlar Bu bakımdan, onların takip edilebilmesi için illa da protestonun düzenlenmiş olması şart değildir. Bu sebeple elinde hakkında protesto düzenlenmemiş senet olan hamil asıl borçlularına karşı mahkemeye müracaat ederek “mahkeme emri” çıkarttırabilir.³⁶⁰

Sonuç olarak şunu belirtebiliriz ki, Azerbaycan Hukukunda kambiyo senetlerindeki hakkın takip edilmesi dar bir çerçevede düzenlenmiştir. Bu sebeple yasa koyucu bu konuda ileride görülmesi muhtemel olan sorunları önlemek için daha detaylı bir şekilde bağımsız bir İcra İflas Kanunu düzenlemelidir.

³⁵⁹ Türk Hukukundaki “İcra Emri veya Ödeme Emri” terimi ile ifade edilmektedir (İİK.m.168 ve m.171).

³⁶⁰ Bu hükmün çek ve ordere uygulanıp uygulanmayacağı konusunda AMM'de bir açıklık yoktur. Ama kanımca, bu hüküm kıyasen çek ve order de uygulanmalıdır.

VIII. Senetten Doğan Talebin Zamanaşımına Uğraması

A. Genel Bilgi

Kambiyo senetleri özellikli ve ağırlaştırılmış şekil şartlarına tabii olduğu için, bu senet sorumlularının uzun müddet talep hakkı karşı karşıya bırakılması her zaman için adaletli olamayacağı kesindir. Bu nedenle CYK'da ve milli mevzuatlarda kambiyo senetleri için zamanaşımı konusunu özel olarak düzenleyen hükümler yer almaktadır.

B. Müddetler

Müddet anlayışı AMM.m.367-385 arasında genel olarak düzenlenmiştir. AMM.m.367.1'e göre müddetler, özel hak ve borçların doğduğu, değiştiği ve sona erdiği sürelerdir. Akitle muayyenleştirilen veya mahkeme kararı ile düzenlenen müddet takvim tarihi ile veya yıllar, aylar, haftalar, günler ve saatler ile hesaplanan zamanın sona ermesi ile belirlenir (AMM.m.367.2). Müddet ayrıca mutlaka gerçekleşmesi gereken olayın gösterilmesi ile de belirlenebilir (AMM.m.367.3).

Sonuç olarak şunu belirtebiliriz ki, Azerbaycan Hukukunda müddetlerin kesilmesi, hesaplanması, durdurulması gibi sorunlar AMM'inin genel hükümlerine (AMM.m.367-385) tabiidir.

Azerbaycan Hukukunda "köçürme veksellerden ileri gelen iddia talepleri üzere müddetler" başlıklı AMM.m.1046'da köçürme vekseli için özel zamanaşımı süreleri düzenlemiştir³⁶¹. Şöyle ki, a) köçürme vekseline kabul eden muhataba karşı açılacak tüm davalar vade³⁶² gününden itibaren 3 yıl geçmekle zamanaşımına uğrar.³⁶³ Buradaki, zamanaşımının başlangıç tarihi olarak "vadenin" belirtilmesi doktrinde tartışılmalıdır.

Bir görüşe göre³⁶⁴, kanun ödemenin talep edilebileceği günün zamanaşımının başlangıcı olarak kabul etmek sureti ile, vadeden söz etmiştir

Başka bir görüşe göre ise³⁶⁵ vade bir tatil günü gelip ödeme ertesi işgünü talep edilir ise dahi, zamanaşımı süresi yine vade tarihinden işlemeye başlar.

³⁶¹ bkz. TTK.m.661.

³⁶² Vadesi Haziran 1981 olarak düzenlenmiş bono da asıl borçlunun sorumluluğu 30 Haziran 1984 yılında zamanaşımına uğrar – *Y.12 HD., 30.1.1987, E.5332, K.1003*- UYAR, s.619.

³⁶³ *Y.12.HD., 28.6.2001, E.01/11036, K.01/11697*-Yargı Dünyası Dergisi (Yar.DD.), S.70, Ekim 2001, s.52; *İİD, 31.10.1967, E.8570, K.9381*- MOROĞLU, s.548;

³⁶⁴ POROY, s.216.

Yargıtay'da ikinci görüşü benimsemiştir. Şöyle ki, bir kararında poliçede zamanaşımının başlangıcının vade tarihidir denilmektedir. Çünkü, senedin ödenmesi mümkün olmadan dahi zamanaşımı süresinin işlemeye başlaması mümkündür³⁶⁶.

b) Hamilin cirantalar ile, keşideciye karşı açacağı davalar protesto tarihinden itibaren bir yıl geçmekle zamanaşımına uğrar (AMM.m.1046.2; TTK.m.661/2). Senet protestodan muaf ise, bu sürenin işlemeye başladığı tarih vade tarihidir.³⁶⁷

c) Cirantaları bir birilerine ve keşideciye karşı sahip oldukları talep hakkı cirantanın vekseli ödediği günden ve ona karşı talep ileri sürüldüğü günden itibaren altı ay geçtikten sonra zamanaşımına uğrar (AMM.m.1046.3; TTK.m.661/3).

Bu sürenin başlangıcı ciranta kendisine müracaat halinde poliçeyi ödemiş ise, ödeme tarihi, dava sonucu ödemiş ise davanın açıldığı tarihtir. Ayrıca bu süreler hesaplanırken sürenin başladığı gün hesaba katılmaması gerekir.

C. Zamanaşımı Sürelerin Kesilmesi

CYK'da sürelerin kesilmesi konusu özel olarak düzenlenmemiş, bu konu her ülkenin kendi hukukuna bırakılmıştır. Eskiden Türk Hukukunda müddetlerin kesilme sebeplerine TBK'un (Türk Borçlar Kanunu) genel hükümleri (TBK.m.133-136) uygulanırdı³⁶⁸. Yürürlükte ki Ticaret Kanunu ile bu sistem terk edilmiştir.³⁶⁹

Türk Hukukuna göre, poliçede talep hakkının zamanaşımına uğramasını kesen sebepler şunlardır, dava açılması³⁷⁰, Takip talebinde bulunulması, davanın ihbar edilmesi. alacağın iflas masasına yatırılması. Bunlar dışında bir sebep zamanaşımını kesmez (TTK.m.662).

³⁶⁵ İMREGÜN, Kıy.E.H., s.105; ÖZTAN, s.882;

³⁶⁶ TD., 24. 1.1958., E.958, K.207- Tatbikatta Yargıtay Kararları, 1.1.1958, s.105.

³⁶⁷ Y.12HD, 13.4.1987, E.9100, K.5166- ERİŞ, s.551; TD, 14.10.1976, E.4086, K.422-YKD 1978, C.IV, S.9, s.1501; İİD, 18.3.1969, E.3102, K.2971-AKYAZAN. S, Son İçtihatlarla Gerekçeli, Notlu Türk Ticaret Kanunu ve İlgili Mevzuat, Ankara 1971, s.415.

³⁶⁸ Y.11HD, 29.03.1977, E.1977/1514, K.1977/1568 - ŞİMŞEK.E., Ticari Senetler, s.685.

³⁶⁹ PULAŞLI, s.58.

³⁷⁰ Doktrinde dava açılmasının zaman aşımını keseceği konusu tartışılmıştır. Bir görüşle göre, hem borçlunun, hem de, alacaklının dava açması zamanaşımını keser - (DOMANİNC, TTK, s.328; BAŞBUĞOĞLU. T, Uygulamalı Türk Ticaret Kanunu, C.I, s. 894. Ankara 1988, s.894; OKÇUOĞLU. Y., Rehin Cirounda Rehineden Cirantanın Hukuki Durumu, Yargıtay Kararları Sempozyumu; BTHAE, Ankara 6-7 Ocak 1984, s.223-224); Başka bir görüşe göre, ancak alacaklının açacağı dava zamanaşımını keser-(ÖZTAN, s.890; KARAYALÇIN, s.150.); Yargıtay'ın da, bu konuda değişik kararları vardır. Bir karara göre, hem alacaklının, hem de, borçlunun açacağı dava zamanaşımını keser (Y12 HD, 23.3.1998, E.98/2918, K.98/3430- MOROĞLU, s.554); Başka bir kararında borçlunun dava açmasını zamanaşımını kesen sebep olarak kabul etmemiştir-(Y.11.HD, 26.5.1959, E.493, K.1559- ERTEKİN/KARATAŞ, s.527).

Azerbaycan Hukukunda kambiyo senetlerinde müddetlerin kesilme sebepleri AMM'nin genel hükümlerine tabidir. Şöyle ki, AMM.m.380.1'e göre, muayeneleştirilmiş şekilde dava açılmış ise; borçlu kişi borçlu olduğunu kabul ettiğini gösteren hareketlerde bulunulmuş ise; müddetlerin cereyanı kesilir.³⁷¹

Buradan anlaşıldığı gibi, Azerbaycan hukukunda, zamanaşımını kesen sebepler içinde “borçlunun borcunu kabul ettiğini gösteren hareketlerde yer almaktadır”. Bu çok geniş bir hüküm olduğu için bir takım sorunları da yanında getirecektir. Şöyle ki, borçlunun borçlu olduğunu kabul ettiği konusundaki hareketlerin neler olduğu ve bu hareketi gerçekleştirdiğini ispat etme yükünün kimde olduğu her zaman tartışılacaktır. Bu bakımdan bu hüküm şu örnek şeklindeki olaylar için önem arz edecektir;

Eğer, köçürme vekseli hamili 01.03.2002. ödeme tarihli senedini ödeme için zamanında ibraz etmiş, fakat ödeme gerçekleşmemiştir. Protesto düzenlemiş ve müracaat hakkını kullanma yetkisini kazanmıştır. 30.02.2002 tarihinde müracaat borçlularından herhangi birine dava ve takip dışı bir yoldan başvurmuş, örneğin, telefonla veya yüz yüze görüşmüş ve bu borçlu da bu senedi 30 gün sonra, örneğin, 30.03.2002 tarihinde ödeyeceğim diye taahhüt etmiş . yukarıdaki hüküm gereğince borçlu senedi ödeyeceğini söyleyerek borçlu olduğu konusunda harekette bulunmuştur. Bu bakımdan, 30 günlük süre zarfı içinde zamanaşımı süresi kesilmiş olacaktır.

Ayrıca, şunu da belirtelim ki, borçlu borçlu olduğu konusunda harekette bulunmuş olduğuru alacaklı senet hamili tarafından ispat edilmelidir.

Diğer taraftan, müruruzamanı kesen muamele her kim hakkında vaki olmuşsa, ancak ona karşı hüküm ifade eder. Ayrıca, müruruzaman kesilince, müddeti aynı olan yeni bir müruruzaman işlemeye başlar (AMM.m.380.2; TTK.m.663).³⁷² Sonuç olarak, zamanaşımına uğrayan senet yazılı değil başlangıcıdır.³⁷³

³⁷¹ Bu hükümde yer alan “dava açılmış” ise, müddet kesilir kuralı Türk Hukukunda TTK.m.662’de düzenlenmiştir.

³⁷² *Tic.D.19.01.71, E.70/3384, K.71/249-MOROĞL, s.555.*

³⁷³ *Y.11.HD, 10.05.1988, E.7914, K.1384 - ERTEKİN/KARATAŞ, s.550; HGK, 28.03.2001, E.01/19-230, K.01/310 – Yar.D.D., S.64, Nisan 2001, s.65.*

Yazılı değil başlangıcı için, geniş bilgi, bakınız - KURU B., Hukuk Mahkemeleri Usulü, 6.B, C.II; İstanbul 2001,s.2289-2316;

XI. Köçürme Vekselinde Esassız Zenginleşme

A. Genel Olarak Esassız Zenginleşme

Maddi yaşam ilişkilerinde, özellikle alışveriş ilişkilerinde öyle bazı durumlar vardır ki taraflardan birinin diğerine karşı ne sözleşmeden doğan bir alacak hakkını, ne haksız bir fiile dayanan tazminat talebini, ne de bir ayni hakkı ileri sürmesi mümkün değildir. Oysa karşı tarafın elinde olan bir şeyin, bir değer diğer tarafa iade edilmesi adaletin bir gereksinimidir. Bu gibi durumlarda, bu kişilerin yardımına sebepsiz zenginleşmeye ilişkin hükümler yetismekte ve kişiler geçerli bir sebebe dayanmaksızın kazandıkları şeyleri iade etmektedirler³⁷⁴.

Bu bakımdan, köçürme vekselde keşideci ve senedi kabul etmiş olan muhatap müruruzaman sebebiyle veya senede dayanan hakların muhafazası için kanun hükmünce yapılması gerekli muamelelerin ihmal edilmiş bulunması dolayısı ile poliçe ten doğan borçları düşmüş olsa bile, hamilin zararına ve sebepsiz olarak iktisap etmiş oldukları meblağ nispetinde ona karşı borçlu kalırlar. Bu durum esasız zenginleşme olarak kabul edilmektedir.

Poliçede esasız zenginleşme kavramı Türk Hukukunda³⁷⁵ olduğu gibi, Azerbaycan Hukukunda da özel olarak AMM'nin Kıymetli Evrak Bölümünde düzenlenmemiştir. Köçürme vekseli aslında bir sözleşme olduğu için, Azerbaycan Hukukunda köçürme vekselindeki esasız zenginleşme konusuna sözleşmelerle ilgili olan genel sebepsiz zenginleşme hükümleri (AMM.m.1091-1095) uygulanacaktır.

B. Sebepsiz Zenginleşmenin Şartları

AMM.m.1091'e göre, 'eğer zenginleşme kanuni sebebe sözleşmeye, gerçekleşmemiş bir sebebe dayanmıyor ise veya dayandığı sebep sonradan ortadan kalkmış ise, bu şekildeki zenginleşmelere sebepsiz zenginleşme denilir. Anlaşıldığı gibi, her kazanmanın esasında bir hukuki sebebin bulunması gerekir. Eğer kazanma bu sebep olmaksızın gerçekleşir ise, malvarlığı bu kazanmaya orantılı olarak azalan kişi sebepsiz zenginleşme davasını ikame edebilir. Buradan esasız zenginleşme şartlarını şu şekilde açıklayabiliriz.

³⁷⁴ ÖZ. T.M., Öğretide ve Uygulamada Sebepsiz Zenginleşme, İstanbul 1990, s.6-7; OLGaç. S., Sebepsiz İktisap, Ankara 1977, s.3;

³⁷⁵ bkz.TTK.m.644.

a) Poliçe borcu zamanaşımı veya gereken işlemlerin ihmal sonucu yapılmaması sukut eder,³⁷⁶

b) Poliçe hamili zarar görmüş olmalıdır.

c) Keşideci, poliçeyi kabul etmiş muhatap, ikametgahlı poliçeyi ödeyecek olan kişi ve hesabına poliçe çekilmiş olan şahıs, hamilin zararına zamanaşımı ve müracaat hakkının düşmesi sonucu sebepsiz iktisapta bulunmuş olmalıdır.

C. Sebepsiz Zenginleşme Davasında Taraflar ve Zamanaşımı

Bildiğimiz gibi, poliçenin asıl borçlusu kabul etmiş muhatap veya keşidecidir. Eğer hamil herhangi bir neden ile asıl borçluya müracaat edememiş ise, asıl borçlunun mal varlığında bir sebep dayanmaksızın artış olacaktır. Bu artış kambiyo senetlerinde sebepsiz zenginleşme davası ile istenebilir.³⁷⁷

Hamil, sebepsiz mal edinmeye dayanan dava, kabul etmiş muhataba, ikametgahlı bir poliçeyi ödeyecek olan kimseye ve keşideci poliçeyi başka bir şahıs veya ticarethane hesabına çekmiş olduğu takdirde o kimseye veya ticarethaneye karşı dahi açılabilir. Poliçeden doğan borcu düşmüş olan cirantaya karşı böyle bir dava açılmaz (TTK.m.642/2). Anlaşıldığı gibi, sebepsiz zenginleşme davalarında davacı hamil olabilir.³⁷⁸ Bu davada davalı durumunda ise, “ kabul etmiş muhatap”, “ikametgahlı bir poliçeyi ödeyecek olan kimse” ve hesaba poliçelerde “hesabına poliçe çekilen kişi” olabilir.

Türk Hukukunda kambiyo senetlerinde sebepsiz zenginleşmenin zamanaşımına uğraması TBK’unu hükümleri ile çözümlenmektedir. Bu konuda doktrinde değişik fikirler vardır.

Bir görüşe göre³⁷⁹, kambiyo senetlerinde, sebepsiz zenginleşmeye dolayısı ile ikame olunacak dava, zarar uğramış tarafın istirdada hakkı olduğuna ıttılatı tarihinden itibaren bir sene geçmekle ve her halde bu hakkın doğduğu tarihten itibaren on senenin geçmesi ile zamanaşımına uğrar. Yani burada TBK.m.66’ı uygulanacaktır.

³⁷⁶ Y.11.HD., 27.1.1984, E.5921, K.327- ERTEKİN/KARATAŞ, s.546-548;

³⁷⁷ AKGÜN, s.89.

³⁷⁸ ÖZTAN, s.907.

³⁷⁹ DOMANIÇ, Kıy.E.H., s.299; ÖZTAN, s.929,

Başka bir görüşe³⁸⁰ göre ise, bu davaya TBK'nun zamanaşımı ile ilgili olan genel hükmümü (TBK.m.125) uygulanır. Yani, TBK.m.125'e göre, bu kanunda başka suretle hüküm mevcut olmadığı takdirde, her dava on senelik müruru zamana tabidir.

Burada ikinci görüşün, daha isabetli olduğu kanısındayım, Çünkü asıl borçlu haksız bir fiil sonucu zenginleşmemektedir (TBK.m.66'ı, haksız bir fiil ile mal iktisabından doğan borçların düzenlendiği üçüncü fasılda yer almaktadır). Şöyle ki, asıl borçlu, hamilin müracaat haklarına kaybetmesi sonucu zenginleşmektedir. Bu bakımdan bu konuya AMM..373.1'deki genel zamanaşımı süresi uygulanmalıdır³⁸¹.

Ayrıca, sebepsiz zenginleşme davasında zamanaşımının işlemeye başladığı tarih ise, poliçeden doğan hakkın zamanaşımına uğradığı veya düştüğü andır.³⁸²

X. Köçürme Vekselinde Nüsha ve Suretler

A. Nüshalar

Nüsha³⁸³ aynı nitelikte olmak kaydı ile poliçenin birden fazla düzenlenmesidir. Burada poliçe aslı ile nüshalar arasında bir fark yoktur. Her nüsha aynı derecede hüküm ifade eder

Poliçe nüshalarına teselsül eden sıra numaraları konulur. Numaralar metne yazılır. Aksi takdirde nüshaların her birine ayrı bir poliçe nazariyle bakılır (AMM.m.1043.1; TTK.m.655/2).

Tek nüsha olarak düzenlenmiştir kaydını içermeyen poliçelerde hamil masrafları kendisine ait olmak kaydı ile daha çok nüsha verilmesini talep edebilir. Bu maksatla hamil kendi cirantasına başvurduğu takdirde, hamilin cirantası ve daha önceki cirantalar sırası ile birbirine ve ilk cirantada keşideciye başvurmak zorundadır. Ayrıca cirantalar nüshalar üzerine kendi cirolarını yazmakla yükümlüdürler (AMM.m.1043.1; TTK.m.655/3).

Bir nüsha üzerinde ödemenin gerçekleşmesi diğer nüshalardan dolayı ileri gelen hakları düşürür, hatta bir nüsha üzerinde ödemenin yapılması halinde diğer tüm nüshaların geçersiz olduğu şerhi düşülmemişse, yine senet iptal edilmiş olacaktır. Ancak muhatabın kabul ettiği ve ona iade edilmemiş her bir nüshadan dolayı

³⁸⁰ KINACIOĞLU, s.277;

³⁸¹ Azerbaycan Hukukunda genel iddia müddeti 10 yıldır. (AMM.m.373.1)

³⁸² KINACIOĞLU, s.277;

³⁸³ Bu konu Türk ve Azerbaycan Hukukunda tamamen aynı şekilde düzenlenmiştir.

sorumluluğu devam edecektir. Nüshayı farklı kişilere devir etmiş ciranta, ayrıca sonraki cirantalar kendilerinin imza ettikleri ve iade edilmemiş tüm nüshalardan dolayı sorumluluk taşırlar (AMM.m.1043.2; TTK.m.656/1).

Nüshalardan birini kabul için gönderen kimse bu nüshayı elinde tutan kimsenin adını diğer nüshalar üzerine işaret etmeye mecburdur. Kabul için gönderilen nüshayı elinde tutan kimse; bunu, diğer nüshanın salahiyyetli hamiline teslim etmekle mükelleftir. Teslimden imtina ederse hamil müracaat hakkını, ancak: 1) kabul için gönderilen nüshanın tarafından vaki olan talep üzerine kendisine teslim olunmadığı; 2) diğer nüsha üzerine de kabul veya ödemenin elde edilemediği; bir protesto ile tespit ettirilmiş olduğu takdirde kullanabilir.

B. Suretler

Suret³⁸⁴ poliçe aslının kopyasıdır. İsteyen herkes çıkartabilir. Surette ciolar ve poliçede bulunan tüm kayıtlarla birlikte senet aslının aynen ihtiva etmesi ve nerede son bulunduğunu gösterilmesi gereklidir (AMM.m.1044.2).

Suret asıl senetle aynı usulde ve aynı sonuçlar doğurmak kaydı ile ciro veya aval olunabilir. Ayrıca, surette aslın kimde olduğu belirtilmelidir.

Senet aslında onun sureti düzenleyene kadar yapılmış ciolardan sonuncusundan sonra şu şekilde bir kayıt “yalnız suretteki ciolar geçerlidir” konulmuş ise senet aslında bu cirodan sonra yapılan ciolar geçersizdir (AMM.m.1044.5).

³⁸⁴ TTK ve AMM’de aynı şekilde düzenlenmiştir.

Üçüncü Alt Bölüm

Sade Veksel (Bono)

I. Genel Olarak Sade Veksel

Sade vekselin ne olduğunu açıklamadan önce, şunu belirtelim ki, hem Türk (TTK'da), hem de Azerbaycan Hukukunda (AMM'de) sade veksel (bono) tahdidi olarak bir veya birkaç madde halinde düzenlenmiş diğer, konularda polîçe hükümlerinin uygulanacağı belirtilmiştir.

A. Tanımı

TTK'da bono ile ilgili olan hükümlerde bono tarifi yapılmamıştır. Sadece, şekil şartlarını vermekle yetinmiştir.

AMM'de ise bononun tanımı dar da olsa AMM.m.1004'te yapılmıştır. Buna göre, sade veksel, kanunen emre yazılı kıymetli evrak olup, bu senedi düzenleyen belirli bir meblağın lehdara veya onun emrine ödeyeceğini vaat etmektedir. Bu tanımı biraz daha genişletirsek, deyebiliriz ki, sade veksel metninde “bono” kelimesi yer alan, devri ve diğer hususları özel şekle bağlı olan, kanunen emre yazılı kıymetli evrak olup, bu senedi düzenleyen belirli bir meblağın lehdara veya onun emrine ödeyeceğini vaat etmektedir.

B. Bonoda Şekil

1. Zorunlu Şartlar

AMM.m.1048.1'e göre, bonoda³⁸⁵ aşağıdaki şartlar mutlak bulunmalıdır³⁸⁶.

- 1) Metne dahil edilmiş “bono” (sade veksel) kelimesi.³⁸⁷
- 2) Belirli bir meblağın kayıtsız şartsız ödeneceği vaadi.³⁸⁸
- 3) Lehdarın adı ve soyadı.³⁸⁹
- 4) Vade (ödeme) günü.³⁹⁰ Vade şartını içermeyen bono görüldüğünde ödenir.

³⁸⁵ Bono Şekil Şartları AMM'de de, TTK'da aynı şekilde düzenlenmiştir.

³⁸⁶ TTK.m.688.

³⁸⁷ bkz. Bu çalışma, s.68.

³⁸⁸ bkz. Bu çalışma, s.69.

³⁸⁹ Bkz. Bu çalışma, s.73.

³⁹⁰ Bkz. Bu çalışma, s.79.

5) Keşidecinin imzası.³⁹¹ Bonoda keşideci ile poliçeden kabul etmiş muhatap aynıdır. Yani her ikisi asıl borçludur.

6) Keşide Günü.³⁹² Tanzim tarihi taşımayan senet bono hükmünde değil ve açık poliçe hükümleri de, uygulanamaz.³⁹³

Bu şartlardan birini taşımayan senet bono değildir (AMM.m.1048.3; TTK.m.689/1).

2. Alternatif Şartlar

1) Keşide yeri kaydı taşımayan bonolar, keşidecinin adının yanındaki adreste düzenlenmiş ad olunur.

2) Çdeme yeri kaydı taşımayan bonolarda ödeme yeri olarak keşidecinin (asıl borçlu) adı yanındaki yer kabul edilir.

3) Vade kaydını içermeyen bono görüldüğünde ödenilmesi gereken bonodur.

C. Bononun Mahiyeti

Ticari hayatta en çok karşılaşılan senet olan bono, poliçe gibi bir kambiyo senedidir. Ancak, poliçenin bir tür havale ilişkisi teşkil etmemesine rağmen, bono kısa vadeli, bir kredi aracıdır.³⁹⁴ Poliçe ile Bono arasındaki bir önemli fark da, poliçede üçlü ilişkisi bulunmasına karşın bonoda ikili ilişki bulunmasıdır. Bu nedenle bonoda keşideci asıl borçlu niteliğindedir ve poliçeyi kabul etmiş muhatap gibi sorumludur (AMM.m.1048.3; TTK.m.691).³⁹⁵

D. Bonoya Uygulanacak Poliçe Hükümleri

AMM'de bono sadece, bir madde halinde düzenlenmiştir. Bu maddede de, yalnız bononun şekil şartları düzenlenmiştir. Adı geçen maddenin son fıkrasında diğer

³⁹¹ bkz. Bu çalışma, s.74.

³⁹² bkz. Bu çalışma, s.75.

³⁹³ Y.12HD, 10.03.1980, E.1509- K.225, BATIDER, 1980. C.X.S.3, s.842,

³⁹⁴ KINACIOĞLU, s.291; PULAŞLI, s.58; İMREGÜN, Kıy.E.H., s.108.

³⁹⁵ İİD, 15.06.1967.E.5915, K.6043- MOROĞLU, s.576;

konular da bonoya poliçe hükümleri uygulanır denilmektedir (A.M.M.m.1048.5). Bu da, bize diğ er, yani, bono maddesinde düzenlenmiş konulara poliçe hükümlerinin bir bütün halinde uygulanacağını göstermektedir.

Dördüncü Alt Bölüm Order

I. Genel Olarak Order

A. Hukuki Niteliği

AMM.m.998.1'de orderin³⁹⁶ tarifi yapılmışa çalışılmıştır. Bu maddeye göre order, öyle bir senettir ki, o senedi düzenleyen (keşideci) kişi kendi hesabına (düzenleyicinin hesabına) lehdara (remitente) belirli meblağ para, kıymetli evrak veya, misli eşya verilmesini ödeyiciye emir etmektedir.

Buradan anlaşıldığı gibi orderde de, poliçede olduğu gibi üçlü bir ilişki vardır. Fakat, poliçeden farklı olarak orderde ödeyici kendi hesabından değil, keşidecinin hesabına lehdara order meblağını ödemektedir. Burada ödeyici bir nevi çeklerdeki muhatab bankaya benzemektedir. Ama, çekte kabul olmadığı için, bu bakımdan orderden farklılık arz etmektedir. Çünkü, orderde kabul müessesesi de, vardır.

Bu bakımdan orderin bir kredi aracı mı, yoksa, bir ödeme vasıtası mı olduğu tartışılır bir sorundur. Orderde muhatap ödemeyi düzenleyicinin hesabından gerçekleştiği için orderin bir ödeme vasıtası olduğunu kabul edilmesi gerekir diye düşünmek mümkündür. Ama, çekten çok farklı yönleri vardır. Bunu ileride göreceğiz. Ama tam anlamında bir ödeme aracı değildir. Çünkü, orderde kabul eden muhatabın durumu, poliçedeki kabul eden muhatapla aynıdır. Yani, asıl borçludur. Ama, çekte, muhatap hiçbir zaman asıl borçlu değildir. Bu sebeple diyebiliriz ki, order, hem ödeme aracı özelliklerine haiz, hem de kredi aracı özelliklerini arz eden karam nitelikli bir senettir.

B. Orderde Şekil

Orderin şekli konusunda kanunda tam anlamında bir açıklık yoktur. Ama orderin tanımından bu senedin hangi şartlara sahip olması gerektiğini görebiliriz.

1.Order kelimesi. Kanunda, senedin metninde “order” kelimesinin yazılması konusunda bir açıklık yoktur. Kanımca, bu husus gözetilmeli ve senet metninde “order” kelimesi olmayan senetlerin adi senet olduğu kabul edilmelidir.

2.Düzenleyenin adı ve soyadı.

³⁹⁶ Türk Hukukunda bu tür bir senet düzenlenmemiştir.

3. Lehdarın adı ve soyadı. Bu şart alternatifi olan bir şarttır. Çünkü, order kural olarak nama, hamiline veya emre yazılı olarak düzenlenebilir (AMM.m.998.1). Bu bakımdan, lehdarın adı senede yazılmamış orderler, hamiline yazılı order olacaktır.

4. Muhatabın adı ve soyadı.

5. Ödenecek borcun niteliği ve miktarı. Burada görüldüğü gibi, orderde bağlanmış alacağın niteliği denilmektedir. Bunun sebebi, orderde bağlanacak alacağın para olabileceği gibi, misli eşya ve kıymetli evrak da, olabilmektedir.

6.Vade. Bu konuda kanunda açıklık yoktur. Kanımca, bu konuya poliçe hükümlerinin uygulanması yerinde olacaktır.³⁹⁷

7. Keşide tarihi.³⁹⁸

8. Keşide yeri ve ödeme yeri.³⁹⁹

Ayrıca şunu da belirtelim ki, AMM.m.998.1'e göre, eğer "order", "veksel" veya, "çek" gibi düzenlenir ise, onda bu senede öncelikle AMM'nin çekler ve vekseller ile ilgili hükümler uygulanacaktır. Bu hüküm göstermektedir ki, çek ve vekselleri orderler hakkında hukuki boşluk olduğu zaman kıyasen tatbik edilebilir.

II. Orderde Kabul

Bildiğimiz gibi poliçede muhatap senedi kabul ettikten sonra kambyo ilişkisine girmektedir. Çekte kabul mümkün değildir. Orderde ise muhatap esasen keşidecinin temsilcisi gibi hareket etmekte ve onun (keşidecinin) hesabına lehdara ödeme yapmaktadır. Bu bakımdan muhatapın orderi kabul ederek imzalaması onu kambyo ilişkisine dahil eder mi, sorunu düşündürücüdür. Kanımca, kambyo hukukunun aşırı şekilcilik özelliğine sahip olması ve imzaların istiklali prensibi açısından muhatap kabul etmekle orderde sorumluluk altına girer.

AMM.m.999.2'ye göre, orderde kabul, ödemededen önce veya ödeme anında gerçekleşebilir. Eğer kabul ödemededen önce gerçekleşir ise, muhatap orderde kabul şerhini yazar. Eğer, kabul şerhi bu senet hamiline iade olunana kadar yazılmış ise, bu şerhin kabul için ibraz anından hamile etkisi vardır.

³⁹⁷ bkz. bu çalışma, s.79. Ayrıca, bkz; A.M.M. m.1001.2/son cümle.

³⁹⁸ bkz. bu çalışma, s.75.

³⁹⁹ bkz. bu çalışma, s.77-78.

Eğer, order muhatap tarafından kabul edilmiş ise, muhatap ödemededen direkt sorumlu olacaktır. (A.M.M. m.999.3). Yani, senedin asıl borçlusu poliçede olduğu gibi kabul etmiş muhatap olacaktır.

Kabul etmiş muhatap, hamile karşı yalnız kabulün geçersizliğinden veya orderin, yahut kabul şerhinin metninden ileri gelen defileri dermeyan edebilir (AMM.m.999.3). Buradan anlaşıldığı gibi, orderde de, mücerretlik prensibi geçerlidir.⁴⁰⁰

III. Kabulden İmtina

Eğer, vadesi çatmış bir orderin muhatabı kabulden veya ödemededen kaçınır ise, hamil bu hali acilen keşideciye ihbar etmelidir (AMM.m.1000). Bu ihbarın hamil için müracaat haklarını kullanabilmesi açısından yeterli olduğu konusu tartışılır bir konudur. Kanımca, yasa sadece “ihbar” mesuliyetinden bahsettiği için, hamil ihbar ettiğini ispat etmek kaydı ile sorumlu olanlara karşı rücu edebilir.

Ayrıca, hamil orderden ileri gelen haklarını kullanmadığını veya kullanmak isteğinde niteliğinde olmadığı da, keşideciye ihbar etmelidir (AMM.m.1000).

IV. Ödeme

Orderin hamili muhataba senedi ibraz ederek ödemeyi talep etmelidir. Muhatapla bu ödemeyi gerçekleştirmelidir (AMM.m.998.2ve m.998.3).

Ayrıca, eğer, muhatap keşidecinin borçlusu ise, senedi kabul etmeden senedi ödemelidir (AMM.m.999.1). Kanımca, bu şekilde bir zorunluluk getirmek doğru değildir. Çünkü, muhatap order ilişkisine kabul ederek girmektedir. Yani, kabul eden muhatap, ödemeyi yapmalıdır (AMM.m.999.1).

V. Orderde Devir

Yukarıda belirtmiş olduğumuz gibi order nama, hamiline veya emre yazılı olarak düzenlenebilir. Bu sebeple denebiliriz ki, order ne şekilde düzenlenmiş ise, o tip senetlerin devrine ilişkin hükümlere göre devir olunacaktır.⁴⁰¹

Lehdar (hamil), orderi ister kabul edilmiş olsun, ister olmasın devir edebilir (AMM.m.1003.1). Fakat, düzenleyici orderin devrini yasaklayabilir. Ayrıca, düzenleyici muhataba da bu yetkiyi verebilir (AMM.m.1003.2).

⁴⁰⁰ Mücerretlik prensibinin emre yazılı senetlerde geçerlidir. Eğer, order emre olarak düzenlenmemiş ise, mücerret olduğu kabul edilmez. Çünkü orderin nama, hamiline de düzenlenebilmesi mümkündür.

⁴⁰¹ bkz. bu çalışma, nama yazılı senetlerde devir için, s.27; hamiline senetlerde devir için, s.32; emre

VI. Orderin Geri Alınması

Keşideci orderi, muhatap kabul edene veya ödeyene kadar ondan geri alabilir (AMM.m.1002). Yani, kabul veya ödeme için muhataba ibraz olunan orderi keşideci muhataptan isterse, muhatap bu senedi ona vermelidir.

VII. Lehdar ile Keşideci Arasında İlişki

Bildiğimiz gibi, kabul edilmemiş veya ödenmemiş orderin hamillerinin doğal olarak müracaat hakları olacaktır. Hamil bu haklarını keşideciye karşı kullanabilmesi için muhataptan orderin ödenmesini talep etmelidir. Bu talep vadede olmalıdır (AMM.m.1001.2). Yani, hamil vadesinde senedi muhataba ibraz ettiği zaman ödenmez ise, keşideciye müracaat edebilir.

Muhatap ödeme için ibraz sonucu senedi öder ise, keşidecinin borcu kural olarak düşecektir (AMM.m.1001.1). Çünkü, asıl borçlu yapacağı ödeme ile senetteki tüm hakları düşünür.

Ayrıca, order düzenleyicinin hamile karşı temel akit üzere sorumluluğu olduğunu da ispat etmektedir (AMM.m.1001.3).

Beşinci Alt Bölüm

Çek

I. Genel Olarak Çek

A. Tanım

AMM’de çekin tanımı şu şekilde yapılmıştır. Çek kanunen emre yazılı senetlerden olup ifade ettiği meblağın hamiline ödenmesi için, keşidecinin bankaya verdiği kayıtsız ve şartsız emirden ibarettir (AMM.m.1049). Bu tanımı bir az daha geniş işletirsek, deye biliriz ki, kayıtsız ve şartsız muayyen bir bedelin ödenmesi için, ödeme emri şeklinde düzenlenmiş, devri ve diğer başka hususları özel şekle şartlara tabii, kanunen emre yazılı olan ve bir bankanın üzerine çekilebilen kıymetli evraklara çek denilir.

B. Hukuki Niteliği ve Fonksiyonu

Yukarıdaki tanımdan anlaşıldığı gibi, çekte üçlü ilişki vardır. Şöyle ki, çek keşidecisi, muhataba (genelde, bankaya) belli bir meblağın, bu çekten faydalanacak olan kişiye ödemek; çekten faydalanacak olan kişiye de, bu meblağı almak yetkisini vermektedir. Bu üçlü ilişki içinde keşideci muhataba bir “ödeme emri” vermektedir. Buradan anlaşıldığı çek hukuki nitelik itibarıyla bir havaledir.⁴⁰² Yargıtay’ın yerleşmiş içtihatlarına göre de, çek borç ikrarına havi bir senet değildir, havale benzeri ödeme vasıtasıdır.⁴⁰³

Poliçe ve çek üçlü ilişki bakımından bir benzerlik arz etmektedir. Çünkü, poliçede de, keşideci muhataba ödeme emri vermektedir. Ama, bu bir mahiyet benzerliğidir. Çünkü, poliçe bir kredi aracıdır. ama, çek bir ödeme vasıtasıdır.⁴⁰⁴

Yukarıda belirtmiş olduğumuz gibi, Yargıtay da⁴⁰⁵ çekin ödeme aracı olduğunu kabul etmekte ve çekin ödeme dışında başka bir amaçla verildiğini iddia eden kişi bu iddiasını ispatlamalıdır, demektedir.

⁴⁰² REİSOĞLU, S., Çek, İstanbul, s.12; BOZER, s.143.

⁴⁰³ HGK. 9.7.1958, E.3/30.,K.28 - MOROĞLU, s. 577.

⁴⁰⁴ İMREGÜN.O., Bilirkişi Raporları, 1971-1982, İstanbul-2000; s.140; KINACIOĞLU, s.307. (Diğer farklı noktalar da, var).

⁴⁰⁵ HGK. 10.4.1968, E.67/İc. İf. 79., K. 238 - MOROĞLU, s.577;

Y.19. HD,23.11.1992, E.3841, K.6166 - ERTEKİN/ KARATAŞ, s.322-323;

II. Çekte Şekil Şartları

Çekteki şekil şartlarını üç başlık altında incelemek mümkündür. Bunlar zorunlu şartlar, alternatif şartlar ve ek şartlardır.

A. Zorunlu Şekil Şartları

Zorunlu şekil şartlarını içermeyen senet çek olarak değer ifade etmez. AMM.m.1049'a göre, çekte şu hususlar yazılmalıdır.

1. Çek Kelimesi

Çekte bulunması mecburi olan ilk unsur, senet üzerinde “çek” kelimesinin yazılmış olmasıdır.

“Çek” kelimesinin metnin içinde yer almasının zorunlu olup olmadığı Türk Hukukunda tartışmalıdır. Bir görüşe göre, “çek” kelimesi metin dışı da yazılabilir. Çünkü, TTK m.688'e göre,⁴⁰⁶ çek kelimesinin metin içinde bulunması mecburi değildir.

Başka bir görüşe göre⁴⁰⁷ ise, çek kelimesi metnin içinde yer almalıdır. Çünkü, CYK'u “çek” kelimesinin metin dışında yazılmasına olanak tanımamaktadır. Zira, söz konusu kanun çekle ilgili bazı hususların düzenlenmesi konusunda milli mevzuata yetki tanımıştır. Ama, bu yetki, “çek” kelimesinin metin içinde yazılıp yazılmayacağı konusunda tanınmamıştır. Binaenaleyh, “çek” kelimesinin senet metninde bulunması bir zorunluluktur.

AMM'i bu konuyu tartışmaya revaç bırakmayacak şekilde hükme bağlamıştır. Şöyle ki, AMM.m.1049.2.1'e göre, çekte senet metnine dahil edilmiş “çek” kelimesi yer almalıdır.

2. Meblağ

Çek kural olarak kayıtsız ve şartsız muayyen bir meblağın ödenmesi hususundaki bir havaledir. Bu bakımdan çekte ödenecek olan meblağın belirtilmesi şarttır. Bu meblağ yabancı para ile gösterilebileceği gibi, ülke parası ile de gösterilebilir.

⁴⁰⁶ KALPSÜZ. T., İktisadi ve Hukuki Yönden Çek, 2.B, Ankara 1974, s.55; DOMANİÇ, Kıy.E.H., s.369-379.

⁴⁰⁷ ERİŞ. G., Açıklamalı, İçtihatlı, Uygulamalı Çek Hukuku, 2.B, Ankara 1995, s.16; ÖZTAN, s.1040; REİSOĞLU, s.18; ERTEKİN/KARATAŞ, s.213. POROY, s.253; DOĞANAY, C.II, s.1633;

3. Muhatabın Adı

Bildiğimiz gibi, çekte ödemeyi muhatap gerçekleştirmektedir. Kural olarak hem Türkiye’de, hem de, Azerbaycan’da muhatap bir bankadır (AMM.m.1049.2.3; TTK.m.694). Bu bakımdan, çeki ödeyecek olan bankanın adı senette yer almalıdır.

AMM.m.1049.3’e göre, çek yapraklarında matbaa yolu ile aşağıdaki bilgiler yer almalıdır. Muhatab bankın adı; adresi ve telefonu, keşidecinin adı, soyadı ve adresi, hesap numarası. Bu maddeden de, anlaşıldığı gibi, muhatap bankanın adı, çekte mutlaka yer almalıdır.

4. Keşidecinin İmzası

Keşidecinin ad ve soyadı ve adresinin çekte bulunması gerekir.⁴⁰⁸ Hatta bu unsurlar çek yaprağına matbaa usulü ile yazılmalıdır (AMM.m.1049.3).

A.M.M.m.1049.2.6’ya göre, çekte ayrıca çek keşidecisinin imzası da, bulunmalıdır. Bu çekin zorunlu şartlarından biridir.⁴⁰⁹

5. Keşide Tarihi

Çekte keşide gününün; diğer, bir deyişle keşide tarihinin⁴¹⁰ bulunması esaslı ve zorunlu şarttır, fakat bu imkansız bir tarih olmalıdır.⁴¹¹ Bir az sonra inceleyeceğimiz ibraz sürelerinin başlangıcının tespitine yarar.

B. Alternatifli Şartlar

1. Lehdar

Kural olarak çekte emrine ödeme yapılacak olan kişinin adının yazılması şart değildir.⁴¹² Çünkü, çek bir kişinin adına yazılabileceği gibi (AMM.m.1053.1.1; TTK.m.697/2), hamiline de yazılabilir (AMM.m.1053.1.2; TTK.m.697/3). “Ödeme ibraz edilene yapılsın” şartı ile düzenlenmiş çekler, hamiline çeklerdir.(AMM.m.1053.2). Çekte lehdarın adı gösterilmemiş ise, o çek hamiline yazılı olarak düzenlenmiş olduğu kabul edilir.

Ayrıca keşideci kendi lehine dahi çeki düzenleyebilir. Yani keşideci hem çekin lehdarı, hem de keşidecisi olabilir (AMM.m.1053.4; TTK.m.697).

⁴⁰⁸ bkz. bu çalışma, s.73.

⁴⁰⁹ TTK.m.692/6

⁴¹⁰ bkz. bu çalışma, s.75.

⁴¹¹ Y.10.CD, 2.11.1998- E.98/9034, K.98/10188- Yar.D.D.,S.35, Kasım 1998, s.145.

⁴¹² Y. 12.HD, 31.10.1989, E.3427, K.1308 - ERTEKİN/KARATAŞ, s.221.

2. Vade

Çekte kural olarak vade yazılmaz. Eğer çekte vade yazılmış ise, bu şerh yazılmamış ad olunur. Çeklerdeki bu kaide çekin bir ödeme aracı olması nedeni ile hamilin yararının, keşidecinin yararından üstün tutulmuş olmasının doğurduğu bir sonuçtur.⁴¹³

Çek ibrazında ödenmelidir. Bunun dışındaki, her türlü kayıt yazılmamış sayılır (AMM.m.1058.1; TTK.m.707/1).

3. Keşide Yeri

Çekte keşide yarinin çekin ödeme için ibraz süresinin tayini açısından gösterilmiş olması gerekir. (AMM.m.1049.2.5; TTK.m.692/5).⁴¹⁴

Eğer, keşide yeri gösterilmemiş ise, bu çeki geçersiz kılmaz. Çünkü, keşidecinin adının yanındaki yer, keşide yeri olarak kabul edilir. Eğer, keşidecinin ad ve soyadının yanında yazılı bir yer yoksa, senet, çek olarak geçerli olmayacaktır.⁴¹⁵

Ayrıca, burada AMM.m.1049.3'ü bir kez daha hatırlamamızda yarar vardır. Şöyle ki, çek yaprağında matbaa usulü ile yazılmış muhatap bank adı, adresi, telefonu, keşidecinin adı, soyadı, adresi, hesap numarası yer almalıdır. Kanımca, çekte keşide yeri yer almamış ise, çek yaprağında matbaa usulü ile yazılmış keşideci adresi (AMM.m.1049.3) keşide yeri olarak kabul edilmelidir.

4. Ödeme Yeri

Çekte ödeme yeri⁴¹⁶ gösterilmelidir (AMM.m.1049.2.4; TTK.m.692/4). Eğer, gösterilmemiş ise, muhatabın adı yanında gösterilmiş yer çekte ödeme yeri olarak kabul edilir (AMM.m.1050; TTK.m.693/2).

Eğer, muhatabın adı yanında bir adres gösterilmemiş ise, senet çek niteliğine haiz olmayacaktır. Fakat Azerbaycan Hukukunda bunun gerçekleşeceğine imkan yoktur. Çünkü, AMM.m.1049.3' göre, bankalara yalnız içinde matbaa usulü ile yazılmış, ödeyici bankın adı, adresi ve telefon numarası; gibi bilgileri içeren çek defterlerin müşterilerine vermeleri gerekir. Anlaşıldığı gibi muhatabın adının yanında

⁴¹³ POROY, s.214; AKGÜN, s.139.

⁴¹⁴ bkz. bu çalışma, s.78.

⁴¹⁵ Y. HGK.3. 9.5.1984., E.1982/12-579. K. 1984/524- YKD. 1986., s.15.

⁴¹⁶ bkz. bu çalışma, s.77.

mutlaka adresi yer almalıdır. Bu da ödeme yeri içermeyen çeklerin mevcut olmayacağını açıklamaktadır.

Türk Hukukunda, Çekle Ödemelerin Düzenlenmesi ve Çek Hamillerinin Korunması Hakkında Kanun (Bundan sonra Çek.K' u olarak anılacaktır)m.3/3'e göre, çek karnelerinin baskı şekline dair esaslar Türkiye Bankalar Birliğinin görüşü alınarak T.C. Merkez Bankasınca tespit edilir. Bu tespit edilen şekilde genelde ödeyecek bankanın adresi de çekte yazılmaktadır.

C. Çekte Ek Şartlar

Yukarıda belirtmiş olduğumuz gibi, bir çekin düzenlenmesi için zorunlu, alternatifli şartlar olduğu gibi, ek şartlar da vardır. Poliçe ve bonolarda olmayan bu ek şartlar şunlardır: Provizyon (karşılık) ve Çek Anlaşması. Bu şartları teker teker incelememizde yarar vardır.

1. Karşılık

Bir çekin keşide edilebilmesi için, muhatapın elinde keşidecinin emrine tahsis edilmiş bir karşılık bulunması gerekir(AMM.m.1051.1; TTK.m.695/1). Yani, keşideci tarafından bir çekin çekilebilmesi için kural olarak muhatapta keşidecinin emrine tahsis edilmiş bir paranın bulunması gerekir. Bu karşılık bulunmadığı zaman çekilen çek karşılıksız çek olacaktır.

Keşideci, muhatap bankanın nezdinde çekin ancak bir kısım karşılığını hazır bulundurduğu takdirde, muhatap banka bu kısmi karşılığı çek hamiline ödemekle mükelleftir (AMM.m.1051.2.2; TTK.m.695/2)⁴¹⁷.

2. Anlaşma

Karşılığın olması ile beraber çekin keşide edilebilmesi için, banka ile keşideci arasında bir anlaşma da olmalıdır. Şöyle ki, TTK.m.695/1'e göre, keşidecinin muhataptaki karşılığın üzerinde çek keşide etmek suretiyle tasarruf hakkını haiz bulunacağına dair, muhatapla keşideci arasında açık veya zımni bir anlaşma mevcut olması şarttır.

AMM'i bunu keşidecinin çek çekebilme hakkı olarak belirtmektedir. Şöyle ki, AMM.m.1051.1'e göre, keşideci banka hesabında para bulundurduğu ve bu hesaptaki

⁴¹⁷ Y. 11.HD, 6.7.1992, E.91/1232, K.92/8224 - MOROĞLU, s.587.

para ile ilgili olarak çek keşide edebilme hakkına sahip olduğu zaman çek keşide edilebilir. Bu anlaşma, çek yapraklarının banka tarafından keşideciye verilmesi ile sağlanmış olacaktır.

Ayrıca, bu anlaşmanın yapılmamış olması çekin geçerliliğine halel getirmmez sadece muhatap ödemeyebilir ve ödememe nedeni ile müracaat hakları doğar.⁴¹⁸

III. Çekte Ciro

A. Genel Olarak Devi

Çek, nitelik itibarı ile poliçe gibi kanunen emre yazılı senettir. Bu bakımdan kural olarak ciro ile devir edilir (AMM.m.1055; TTK.m.700/1).

Çekler kural olarak emre yazılı olmasına rağmen, nama yazılı olarak düzenlenebilir (AMM.m.1053.1.1; TTK.m.700/2).⁴¹⁹

Türk Hukukuna göre, "emre yazılı değildir" kaydı ile veya buna benzer bir kayıtlı muayyen kanunen emre yazılı olan senet nama yazılı olarak düzenlenebilir (TTK.m.700/2). Azerbaycan Hukukunda çekin nama düzenlenebileceği konusuna yukarıda değindik, ama bunun şekli konusunda bir açıklık getirmemiştir. Kanımca, çekin nama düzenlenebilmesi için üzerine açıkça "emre yazılı olmadığı ve nama yazılı olduğu" yazılmalıdır.

Hem Türk, hem de Azerbaycan Hukukuna göre nama yazılı çekler, ancak alacağın temlik yolu ile devredilebilir ve bu devir alacağın temlikinin hukuki neticelerini doğurur (AMM.m.993.2; TTK.m.700/2).⁴²⁰

Çekler bono ve poliçelerden farklı olarak hamiline yazılı olarak da düzenlenebilir. Şöyle ki, hamiline veya ibraz edene kaydı ile yahut bu tür anlam ifade eden kayıt ile muayyen kişiye verilirse, hamiline çek sayılır. Hak sahibinin ismi gösterilmemiş çek hamiline sayılır (AMM.m.1053.3, TTK.m.697/2).

Hamiline yazılı çeklerin devri teslim yolu ile olur.⁴²¹ Bununla birlikte hamiline yazılı bir çek ciro yolu ile devir olunabilir (AMM.m.1055.1; TTK.m.703). Bu ciro tamamen emre yazılı senetlerdeki ciro hükümleri uygulanır. Ayrıca, hamiline yazılı

⁴¹⁸ REİSOĞLU, s.33.

⁴¹⁹ Y.19.HD.,13.11.1995, E. 2005, K.9628- ERTEKİN/KARATAŞ, s.411-412;

⁴²⁰ bkz. bu çalışma, nama senetler, s.27.

⁴²¹ bkz. bu çalışma, hamiline senetler, s.32.

senetlerin ciro yolu ile devri bu senedi emre yazılı hale getirmez, yani çek hamiline yazılı olarak kalacaktır.⁴²²

B. Ciro İle İlgili Diğer Hükümle

Ciro kayıtsız ve şartsız olmalıdır.⁴²³ Ciroda her hangi bir şartın bulunması ciroyu batıl kılmaz ama, yazılmamış sayılır. Bununla beraber kısmi ciro ve muhatap bankanın cirosu geçersizdir. Muhataba yapılmış ciro ise, makbuz niteliğindedir. Eğer. Muhatabın birden fazla şubesi varsa, ciro muhatap şube lehine değil de, başka bir şube lehine yapılmışsa, geçerlidir. (A.M.M. m.1055.3; TTK.m.701).

Ciro tam veya beyaz ciro şeklinde olabilir (AMM.m.1055.3; TTK.m.701). Hamiline ciro, beyaz ciro niteliğindedir.

Çekte ciro ibraz süresinin sonuna kadar, bu ibraz yapılmadığı sürece yapılabilir. İbraz süresi geçtikten veya ibraz edilip de ödenmeyen çekin ödenmeme halinin protesto veya bu nitelikte bir işlem ile tespit edildikten sonra yapılan cirolar, ciro niteliği taşımaz. Alacağın temlik hükmündedir⁴²⁴ (TTK. m.705/1)⁴²⁵. Aksi sabit olunana kadar tarihsiz bir ciro ibraz süresinin geçmesinden veya protesto tarihinden önce yapılmış ad olunur. (TTK. m.705/2).

Çek ciro yolu ile keşideciye veya, çek üzere sorumlu olan diğer bir kişiye de devir olunabilir (AMM.m.1055.2; TTK.m.700/son).

Çekte tahsil ve temlik cirosu yapılabilir, ama rehin cirosu yapılmaz (AMM.m.1055.4; TTK.m.703/6). Çünkü, çek bir ödeme aracıdır, kısa vade'li olarak ödenmesi şart olan bir senedin teminat kabilinden ciro edilmesi tecviz edilmemiştir.⁴²⁶

Ayrıca, çek, her hangi bir suretle hamilinin elinden çıkmış bulunursa ister hamile yazılı, isterse de emre yazılı bir çek söz konusu olsun, çeki elde eden yeni hamil, ancak çeki kötü niyetle iktisap etmiş olduğu veya iktisapta ağır bir kusuru bulunduğu takdirde o çeki geri vermekle mükelleftir (AMM.m.1056.2; TTK.m.704).

⁴²² PULAŞLI, s.78; ÖZTAN, s.1150; KARAYALÇIN, s.165; Y.12.HD., 15.3.1995, E.3700, K.3611- ERTEKİN/KARATAŞ, s.411;

⁴²³ bkz. bu çalışma, s.87.

⁴²⁴ Y.12.HD., 8.10.1997, E.9701, K.10331- ERTEKİN/KARATAŞ, s.415.

⁴²⁵ Bu şekilde bir hüküm Azerbaycan Hukukunda mevcut değildir.

⁴²⁶ POROY, s.270; KINACIOĞLU, s.327.

IV. Çekte Aval ve Teyit

A. Aval

Çek bedelinin kısmen veya tamamen ödenmesi aval vasıtası ile temin olunabilir. Bu teminatı, muhatap banka dışında her hangi üçüncü kişi veya çek üzerinde imzası olan kişi verebilir. (A.M.M. m.1057; TTK.m.706).

B. Teyit

Çekte kural olarak kabul mümkün değildir (AMM.m.1052; TTK.m.696). Çek görüldüğü anda ödenmeli olduğu için muhataba çekin ibrazı ancak, ödeme istemek amacı ile olur. Ama, uygulamada çek, muhatap tarafından karşılığı mevcuttur diye vize edilmektedir. Bu şekilde onaylanma hukuk dilinde çekin teyidi olarak kabul edilmektedir⁴²⁷.

Poliçedeki kabulden farklı olarak teyit muhatapı kambiyo sorumluluğu ilişkisine dahil eden tek taraflı bir taahhüt değildir.⁴²⁸

V. Çekte Ödeme

Çek bir ödeme aracı olduğunu yukarıda gördük. Bu bölümde çekin ödeme şeklini inceleyeceğiz.

A. Ödeme İçin İbraz

Çekin ödenmesi için kural olarak muhataba ibrazı şarttır (AMM.m.1058.1; TTK.m.707/1). Çekin ödeme için ibraz süreleri kanunda belirtilmiştir.⁴²⁹

AMM'de çekin (ödeme için) ibraz süreleri şu şekilde düzenlenmiştir.

1. Düzenlendiği ülkede. (Azerbaycan'da) ödenilmesi gereken çek, keşide tarihinden itibaren bir ay içinde ödeme için ibraz edilmelidir. (AMM.m.1058.2).⁴³⁰

2. Keşide edildiği ülkeden başka bir ülkede ödenecek olan çeklerde ibraz süresi; eğer, bu ülkeler aynı kıtadadırlar ise, iki ay⁴³¹, farklı kıtalarda ise, üç aydır.⁴³² Bağımsız Devletler Birliği üye ülkelerden birinde keşide edilmiş çekler başka bir Bağımsız

⁴²⁷ Ne Türk, nede Azerbaycan Hukukunda Kanunda (TTK'da ve AMM'de) CYK'da olduğu gibi çekin teyidi sorunu düzenlenmemiştir. Bu boşluğun doldurulması gerekir.

⁴²⁸ POROY, s.271.

⁴²⁹ Bu süreler TTK ve A.M.M.'de farklıdır.

⁴³⁰ Türk Hukukunda ayrıca, şehir ayrımı da yapılmıştır. Şöyle ki, TTK. m.708/1'e göre, keşide yeri ile ödeme yeri aynı olan çeklerde ödeme için ibraz süresi on gündür; Keşide yeri ile ödeme yeri farklı ise, çek, bir ay içinde ibraz olunmalıdır.

⁴³¹ Bu süre Türkiye'de bir aydır (TTK. m.708/2).

Devletler Birliği üye ülkesinde ödenecek ise, ödeme için ibraz süresi iki aydır (AMM.m.1058.2)⁴³³.

Bu süreler, çekte keşide günü olarak gösterilmiş tarihten itibaren işlemeye başlar (AMM.m.1058.2; TTK.m708/4).

Ayrıca, çekin ödeme yeri takvimi ile keşide yeri takvimi farklı ise, ödeme yeri takvimine esasen ödeme için ibraz süresi tayin edilir. (A.M.M. m.1058.3; TTK.m.709).

Çekin zamanında ödeme için ibraz olunmaması onu geçersiz kılmaz, ama, keşidecinin çekten cayma hakkını doğurur. Cayma olmadığı halde de, muhatap ibraz süresi geçse, dahi çeki ödeyebilir (AMM.m.1059; TTK. m.711/2).

Çekler ödeme için ibraz süresi içinde ibraz edilmez ise, hamil bu çekten kaynaklanan talep hakkını kaybeder ve bu sebeple senet borçlularına müracaat edemez. Ama, sebepsiz iktisap davası açma hakkı mahfuzdur.⁴³⁴

B. Çekin Ödenmesi

1. Genel Olarak

Yukarıda belirtmiş olduğumuz gibi, çekin ödenmesi için ibraz şarttır.⁴³⁵ Ödeme için kendisine çek ibraz edilen muhatap çek emre yazılı ise, ciro silsilesini incelemekle yükümlüdür, fakat, burada imzaların sıhhatini araştırır.

Çekin ödenebilmesi için kural olarak muhatabın nezdindeki keşidecinin çek hesabında bu ödemenin yapılabilmesi için bir karşılığın bulunması gerekir. Böyle bir para bulunmadığı veya yeterli olmadığı takdirde muhatap ödemedi kaçınabilir. Karşılık bulunmadığı halde ödeyen muhatap çek hamilinin haklarını devralmış olur (AMM.m.1051.2).⁴³⁶

Eğer, keşidecinin çek hesabındaki para çek meblağının bir kısmını karşılıyor ise, hamilin talep halinde bu kısmı ona ödemeye ve bu hususu çek üzerine yazılarak çekin hamile iade etmesi gerekir (AMM.m.1051.2.2; TTK.m.695/2).⁴³⁷

⁴³² Bu süre Türkiye'de de üç aydır (TTK. m.708/2).

⁴³³ Türk Hukukunda, bir Avrupa memleketinde çekilip ve Akdeniz'de sahili bulunan bir memlekette ödenecek olan ve bilmukabele Akdeniz'de sahili olan bir memlekette çekilip bir Avrupa memleketinde ödenmesi lazım gelen çekler aynı kıtada keşide edilmiş ve ödenmesi şart kılınmış sayılır (TTK.m.708/3).

⁴³⁴ Y. 18. HD, 4.3.1994, E.2028, K.2112, ERTEKİN/KARATAŞ, s.328.

Y.12.HD, 1.11.1999, E.99/12637, K.13187, Yasa, C.XIX, S.219, Şubat 2000, s.293.

⁴³⁵ İMREGÜN.O., Bilirkişi Raporları, 1971-1982, İstanbul-2000, s.27;

⁴³⁶ REİSOĞLU, s.111.

⁴³⁷ Y.11. HD. 6.7.1992. E.91/1232, K.92/8224- MOROĞLU, s.587;

Çek muhatap tarafından ödendiğinde, muhatap hamilden çek üzerine bir ibra şerhi yazılarak, çekin kendisine verilmesini isteyebilir.

2. Çizgili Çekler

Çekin hamiline düzenlenmesi her ne kadar tedavül kabiliyetini artırsa da bir takım tehlikeler de yanında getirmektedir. Çünkü, hamiline yazılı bir çeki çalan veya bulan bir kişi onun karşılığını bizzat veya güvendiği bir şahısla kolayca tahsil edebilir.⁴³⁸ Bu gibi, tehlikeler çizgili çekler vasıtası ile önlenmeye çalışılmıştır.⁴³⁹

Çizileme çekin yüzüne iki paralel çizgi çekilmek sureti ile yapılır. Kanuna göre, çizileme hususu veya umumi olarak yapılabilir (AMM.m.1062.1; TTK.m.715/2). Eğer, paralel çizgiler arasında her hangi bir şerh veya “banka” veya bu manaya gelen başka bir kayıt yok ise, bu çizileme umumi çizilmedir. Eğer, çizgiler, arasında bir banka adı yazılmışsa, çizileme hususi sayılır. Çizilme veya banka adı silinmiş ise, bu silinme geçersizdir.

Umumi çizilme hususi çizilemeye çevrilebilir, ama aksi mümkün değildir (AMM.m.1062.1; TTK.m.715/4).

Ayrıca, birkaç kez hususi olarak çizilmiş çeki muhatap banka o halde ödeyebilir ki, çekin üzerinde ikiden fazla çizileme işlemi olmasın (AMM.m.1062.5; TTK.m.716/4).

Çizileme aşağıdaki sonuçları elde etmek amacı ile gerçekleştirilir;

Muhatap umumi çizilmiş olan bir çeki ancak bir banka veya kendi müşterisine ödeyebilir (AMM.m.1062.2; TTK.m.716/1).

Hususi çizilmesi olan çeki ise, muhatap ancak gösterilmiş bankaya veya, eğer, bu bankanın kendisi muhatapsa, o zaman kendi müşterisine ödeyebilir. (AMM.m.1062.3; TTK.m.716/2).

Muhatap banka çizgili çeki ancak, kendi müşterisinden veya bir bankadan (çizgiler arasında gösterilen bankadan) iktisap edebilir ve tahsil için alabilir (AMM.m.1062.3 ve 1062.4; TTK.m.716/3).

⁴³⁸ Çünkü, çekin hamili çeki kaybettiği zaman, elinde o çek olan kişi çekin hamiline çek olmasına veya ciro yolu ile devredilmiş çek olmasına bakmayarak, çeki ancak o halde hamiline iade etmeye borçludur ki, o çeki elde ederken, kötü niyetli veya, ağır kusurlu bulunmuş olsun. (AMM.m.1056.2; TTK.m.704).

⁴³⁹ KINACIOĞLU, s.334.

Yukarıda gösterilmiş ilkeler uymayan muhatap veya banka doğan zarardan, çek meblağından çok olmayacak kadar sorumludurlar. (AMM.m.1062.5; TTK.m.716/son). Anlaşıldığı gibi, muhatabı yaptığı bu ödeme geçerli bir ödemedir, ama kanuni ilkelere uymadığı için sorumluluğuna gidilebilir. Muhatabın bu sorumluluğu keşideciye, cirantaya ve hamile karşıdır.⁴⁴⁰

3. Hesaba Çek

Bir çekin keşidecisi veya hamili çekin yüz tarafına mailen enine doğru "hesaba geçirilecektir" kaydını veya buna benzer bir tabiri yazarak çekin nakden ödenmesini men edebilir. Bu takdirde çek; muhatap tarafından ancak hesaba alacak kaydı, takas, hesap nakli suretiyle kayden ödenebilir. Bu kayıtlar ödeme yerine geçer (AMM.m.1063.1; TTK.m.717/1).

"Hesaba" kaydının silinmesi hükümsüzdür. Hesaba kaydı içeren bir çeki nakden ödeyen muhatap bir zarar olduğu taktirde çekin bedelini aşmamak üzere bu zarardan sorumludur. (AMM.m.1063.1; TTK.m.717/2).

Eğer, hesaba şerhi hiçbir şey anlaşılmayacak şekilde silinmiş ise, (karalanmışsa) bu durumda muhatap ödemede ağır kusurlu veya, kötü niyetli olmaması kaydı ile sorumluluktan kurtulması gerekir.⁴⁴¹

Hesaba çeklerde eğer, muhatap ödemeleri tatil edilmiş ise veya ödemelerin ifasını durdurmuşsa veya hakkındaki icra takibi semeresiz kalmış ise, hesaba çekin hamili muhataptan nakden ödemeyi talep edebilir, bu talebi yerine getirmedikte ise, müracaat hakkını kullanabilir (AMM.m.1063.2; TTK.m.718).

Ayrıca, "hesaba" çekin hamili muhatabın çek bedelini kayıtsız şartsız alacak diye hesaba geçirmekten imtina veya ödeme yerindeki takas odasının bu çekin hamilin borçlarına mahsup edilmek kabiliyetini haiz olmadığını beyan etmiş olduğunu ispat ederse, müracaat hakkını kullanabilir. (AMM.m.1063.3; TTK.m.719).

Ayrıca, Azerbaycan Hukukuna göre, Bankalar Kanununa esasen yapılan işlemler sonucu çek hamili muhataptaki hesabı üzerinde işlemler gerçekleştirmedeği taktirde, hamil yine müracaat hakkını kullana bilecektir. (AMM.m.1063.2).

⁴⁴⁰ ÖZTAN, s.1193.

⁴⁴¹ POROY, s.276.

VI. Çekte Cayma

Çek tedavüle çıktıktan sonra, ödenmesinin yasaklanması mümkündür. Şöyle ki, AMM.m.1059.3'e göre, keşideci kendisinin veya her hangi üçüncü kişinin elinden rızası dışında çekin çıktığını ispat ederse, ibraz süresi içinde çekin ödenmesini muhataba yasaklayabilir.⁴⁴² Fakat, bu bir çekten cayma değil, ödenmenin yasaklanmasıdır.

Çekten ibraz süresi içinde cayılamaz. Çünkü, çekten cayma ancak ibraz süresinin sona ermesinden sonra, hüküm ifade eder (AMM.m.1059.1; TTK.m.711/1).⁴⁴³ Bunun sebebi çekin bir ödeme vasıtası olmasıdır. Çünkü, ibraz süresi içinde cayılması mümkün olan çeklerin emniyetli tedavülü mümkün değildir. Bu bakımdan ibraz süresi içinde çekten cayılma hüküm ifade etmez.⁴⁴⁴

Şunu da belirtelim ki, ibraz süresi geçtikten sonra çekten cayılmamış ise, banka isterse çeki ödeyebilir (AMM.m.1059.2; TTK.m.711/2).

Ayrıca, çekin tedavüle çıkmasından sonra, keşidecinin ölmesi, faaliyet kabiliyetini kaybetmesi veya borç ödemekten arz haline düşmesi çekin geçerliliğine etki etmez. (AMM.m.1060; TTK.m.712).

VII. Çekin Ödenmemesinin Tespiti ve Müracaat

A. Ödememe Halinin Tespiti

Kural olarak muhatap ibraz süresi içinde ibraz edilmiş çeki, karşılığı olduğu miktarda kısmen veya, tamamen ödemesi şarttır. Muhatap çek bedelinin ödemediği halde çekin hamili bu durumu tespit ettirmelidir. Çekin ödenmediğini değişik şekillerde tespit etmek mümkündür;

1. Hamil, çekin ödenmediğini ödemededen imtina protestosu ile tespit edebilir. Bu konu Türk Hukukunda TTK.m.720/1'de düzenlenmiştir.⁴⁴⁵

Azerbaycan Hukukunda yasada çekin ödenmeme halinin protesto ile tespiti düzenlenmiştir. Ama, kanımca poliçenin protestosuna ilişkin hükümler burada uygulanabilir⁴⁴⁶.

⁴⁴² bkz. TTK.m.711/3

⁴⁴³ Y.11. HD,8.7.1982, E.2942, K.3326, ERTEKİN/KARATAŞ, s.298.

⁴⁴⁴ KARAYALÇIN, s.169.

⁴⁴⁵ Bu yol Türk Hukukunda çok baş vurulan bir yol değildir. Sebebi diğer, yolların daha kolay olmasıdır. İMREĞÜN, Kıy.E.H., s.132.

⁴⁴⁶ bkz. bu çalışma, s. 118.

2. Muhatap bankanın karşılığı olmadığı nedeni ile çekin arkasına şerh yazılması yoluyla, çekin ödememe hali tespit edilebilir. Şöyle ki, muhatap banka, ibraz tarihini göstermek kaydı ile çekin karşılığının olmaması sebebi ile tamamen veya kısmen ödenilmediğini, çekin arkasına şerh koymalı ve bu çeki hamiline iade etmelidir (AMM.m.1051.2.2; TTK.m.695/2). Bu şerh protesto yerine geçer⁴⁴⁷.

3. Bir takas odasına süresinde teslim edildiği halde, ödenmediğini tarihi de, gösterilerek tespit edilebilir (TTK. m.720). Bu şekilde bir tespit de Azerbaycan Hukukunda düzenlenmemiştir. Şöyle ki, AMM'de açık olarak çekin ödeme için bir takas odasına ibrazından söz edilmemiştir. İlk önce, bu sorun çözümlenmelidir. Ama, kanımca başvurulabilecek bir yoldur.

B. Müracaat

Çek ödenmediği takdirde çekin hamili müracaat hakkını kullanabilir. Bunun için çek, zamanında ödeme için ibraz edilmiş olmalı ve ödememe hali tespit edilmiş olmalıdır. Bu şartları yerine getirmiş olan hamil keşideciye, cirantalara ve diğer sorumlulara karşı rücu edebilir (AMM.m.1064.1; TTK.m.720).

Çekin hamili başvurduğu müracaat borçlularından şunları isteyebilir (AMM.m.1064.2.1; TTK.m.722):

1. Çekin ödenilmeyen meblağını talep edebilir.

2. İbraz gününden itibaren işlemeye başlamış çekin ödenmemiş meblağının % 6 oranı,⁴⁴⁸ çek hamilinin uğramış olduğu zarar adı altında alınır (Buna uygulamada çek tazminatı denilmektedir). Uğramış zarar daha çok ise, bunun isteme hakkı mahfuzdur (AMM.m.1051.2.1).

-Faizlerin ödenmesini talep edebilir (AMM.m.1064.2.2). Ama, bildiğimiz gibi çek meblağı üzerinden faiz alması mümkün değildir. Çünkü, çekte faize dair kayıt şartı geçersizdir ve yazılmamış sayılır (AMM.m.1054; TTK.m.698). Bu bakımdan burada istenebilecek faiz, gecikme faizi ve %6 (veya %10)'lık çek tazminatıdır.

Masrafların ödenilmesi istenir. (protesto, icra, dava) ve diğerler giderler istenebilir.

⁴⁴⁷ AYHAN.R. / KARAHAN.S / ARSLAN.İ., Ticaret Hukuku Pratik Çalışmaları, 2.B, Konya 1991, s.36.

⁴⁴⁸ Türk Hukukunda bu oran % 10'dur. (TTK. m.722/2).

Çek bedelinin binde üçünü aşmamak üzere komisyon ücretini de, isteyebilir. (A.M.M. m.1064.2.3).

Şunu da belirtelim ki, eğer, çekin ibraz süresi içinde ibraz edilmesine mücbir bir sebep engel teşkil etmiş ise, çeklerin ödeme için ibraz süresi, uzatılır.⁴⁴⁹

VIII. Çekte Zamanaşımı

Çekin hamilinin cirantalara, keşideciye ve diğer sorumlularına karşı müracaat hakkı ibraz süresinin sona ermesinden itibaren bir yıl⁴⁵⁰ geçmekle zamanaşımına uğrar (AMM.m.1067).⁴⁵¹ Yani, ibraz süresinden bir yıl geçerse ve her hangi bir nedenle bu süre kesilmemişse, hamilin müracaat hakkı zaman aşımına uğrar.

Çek borçlularının birinin diğerine karşı haiz olduğu müracaat hakkı bu çek borçlusunun çeki ödediği veya, cekin dava yolu ile kendisinden alındığı⁴⁵² tarihten itibaren bir yıl geçmekle zamanaşımına uğrar (AMM.m.1067).

Zamanaşımının kesilmesine genel hükümler uygulanır.⁴⁵³

Sonuç olarak şunu da belirtebiliriz ki, eğer yukarıdaki sürelerin kaçırılması ile hamilin müracaat hakkı zamanaşımına uğrarsa, hak sahibi sebepsiz zenginleşme hükümleri çerçevesinde dava açabilir⁴⁵⁴. Bu konu poliçe bölümünde geniş olarak incelendiği için, burada tekrara lüzum yoktur.⁴⁵⁵

Zamanaşımı geçtiği halde yapılan ödemenin, geri istenmesi mümkün değildir. Zamanaşımına uğrayan çek, yazılı delil başlangıcı hükmündedir⁴⁵⁶.

IX. Sahte ve Tahrif Edilmiş Çek

Kural olarak sahte veya tahrif edilmiş çekin ödenmesinden dolayı uğranan zarardan muhatap sorumludur (AMM.m.1065; TTK.m.724)⁴⁵⁷. Ancak, bunun için

⁴⁴⁹ Geniş bilgi için, bkz. bu çalışma, s.128.

⁴⁵⁰ Türk Hukukunda bu süre 6 aydır (TTK.m.726/1)

⁴⁵¹ Y.19.HD., 26.10.1993, E. 92/6834, K.93/6993 - ERTEKİN/KARATAŞ, s.325;

⁴⁵² Bu süre Türk Hukukunda davanın açılma tarihinden itibaren işlemeye başlar ve 6 aydır (TTK.726/2).

⁴⁵³ Bkz. bu çalışma, s.134.

⁴⁵⁴ Y.11.HD, 24.09.1985, E.4694, K.4765- ERTEKİN/ KARATAŞ, s.549.

⁴⁵⁵ Bkz. bu çalışma, s.136.

⁴⁵⁶ Y.11. HD., 25.03.1985, E.85/1438, K.85/1668- BAŞBUĞOĞLU, Uygulamalı Türk Ticaret Kanunu, s.971;

Y.11.HD., 17.1.1994, E.93/90, K.94/94 -ERTEKİN/KARATAŞ, s.561;

⁴⁵⁷ Yargıtay kararlarına esasen muhatap bankanın kusurlu davranışlarına örnek olarak şunları gösterebiliriz; Banka kendisine ibraz edilmiş çekteki imzanın keşideciye ait olup, olmadığını, TTK. m.20'e göre, basiretli hareket ederek incelemeyse, sorumludur – (Y.11.HD. 19.2.1976. 286/851-DOĞANAY, C.II, s.1679);

keşidecinin kusurlu olmaması gerekir. Örneğin keşideciye teslim olunmuş çek defterleri itinalı bir şekilde korunmuşsa, o kusurlu sayılamaz (AMM.m.1065; TTK.m.724).

Burada iddia ve ispat muhatapın üzerindedir. Yani, muhatap keşidecinin kusurlu olduğunu iddia ve ispat edebilir ise, keşideciye rücu edebilir.⁴⁵⁸ Mesela, bir keşideci kendisine teslim edilmiş çek defterini muhasebecisine vermiş o da, keşidecinin imzasını taklit ederek çek keşide etmiş ve keşidecinin bankadaki parasını çekmiş ise, burada bankanı zarardan sorumlu tutmak doğru değildir, çünkü, keşideci çek defterini itina ile korumamıştır. Ama muhatap bunu iddia ve ispat etmesi gerekir.

Nitekim Yargıtay⁴⁵⁹ sahte veya tahrif edilmiş çeklerin ödenmesinden doğan zararlarda kural olarak muhatap bankanın sorumlu olacağını, ancak karşı tarafın da, çekleri muhasebecinin eline bırakması ve bankanın göndermiş olduğu dekontları incelememiş olması, onun (keşidecinin) kusurlu olduğunu gösterir ve bankanın sorumlu tutulamayacağına karar vermiştir.

Diğer taraftan, çek sözleşmesi ile keşideciye bir takım görevler yüklenebilir. Örneğin, keşideci çek defterini kaybeder ise, bunu derhal muhatap bankaya bildirmesi gerekir, çeki temsilcisi aracılığı ile imzalamayacağı vs.. gibi görevler. Keşideci bu sorumluluklara uymadığı takdirde bankanın yabancı bir kişiye yapacağı ödemenin keşidecinin adına zimmet kaydedileceği kararlaştırılmış ise, bu görevlerin yerine getirilmemesi sonucu çek yabancı bir kişiye ödenmiş ise, bankanın sorumlu tutulmaması gerekir.⁴⁶⁰

X. Çekte Nüsha

Kural olarak çekler kısa vadeli ödeme vasıtaları olduğu için bunlarda birden fazla nüshanın düzenlenmesi TTK.m.725'e göre mümkündür. yani Türk Hukukunda çekin birden fazla nüsha halinde düzenlenmesi kesin hükme bağlanmıştır. Ama, Azerbaycan Hukukunda ise, çeklerin birden fazla nüsha olarak düzenlenmesi konusunda AMM'de açıklık yoktur. bu bakımdan ilk önce Türk Hukukunda çekin

Hamiline yazılı ve sahte imzalı yada çalınmış bir çeki hamilin kimliğini saptamadan ödeyen banka kusurlu sayılır-(Y.11.HD. 23.2.1981;812/743 - İNAN.N. / KIVANÇ.S., Yargıtay 11.HD'sinin Çeke İlişkin Kararları, Ticaret Hukuku ve Yargıtay Sempozyumu, Anakar 1984 (s.123 vd), s.161).

⁴⁵⁸ POROY, s.283;

⁴⁵⁹ T.D. 19.12.1958.,E.3099-AKGÜN, s.152;

Y.11.HD.,21.2.1991,E.89/9256,K.91/1139; ERTEKİN/KARATAŞ,s795-796;

⁴⁶⁰ T.D., 30.3.1965; E,1211; AKGÜN, s.152.

birden fazla nüsha halinde nasıl düzenlenebileceğini, daha sonra da bu konun Azerbaycan Hukuku açısından tatbikinin ne olabileceğini incelememizde yarar vardır.

TTK.m.725'e göre, çekin birden fazla nüsha halinde düzenlenebilmesi için bir takım şartları ihtiva etmesi gerekir. Şöyle ki bu hükme göre, hamile yazılı çekler müstesna olmak üzere bir memlekette keşide edilip de diğer bir memlekette veya aynı memleketin denizaşırı bir kısmında ödenmesi şart olan ve aksine olarak bir memleketin denizaşırı bir kısmında keşide edilip o memlekette ödenmesi şart olan ve yahut aynı bir memleketin denizaşırı olan aynı kısmında veya muhtelif kısımlarında keşide edilip ödenmesi şart olan her çek, birbirinin aynı olarak muhtelif nüshalar halinde keşide olunabilir. Bu nüshalar senet metninde teselsül eden sıra numaraları ile gösterilir. Aksi takdirde her nüsha ayrı bir çek sayılır.

Anlaşıldığı gibi çekin birden fazla nüsha halinde düzenlenebilmesi için a) hamiline yazılı olmaması ve b) düzenlenme ve ödeme yerleri ayrı ülkelerde ya da aynı ülkenin deniz aşırı kısımlarında olması gerekir. Bu şartlardan birincisi güvenlik, ikincisi ise hukuki yarar gerekçesi ile konulmuştur. Hakikaten aynı mahalde ve 10 gün içinde ödenecek çekin birden fazla nüsha halinde düzenlenmesi karışıklık tehlikesi doğurabilir. Ama ihdas ve ödeme yerleri arasında uzaklık bakımından ibraz süreleri uzun tutulmuş birden fazla nüsha ihtiyacı doğabilir⁴⁶¹.

Yukarıda değindiğimiz gibi, Azerbaycan Hukukunda düzenlendiği ülkede ödenilmeli olan keşidesinden itibaren çek bir ay, düzenlendiği ülkede değil, başka bir ülkede ödenilmeli olan çek, düzenlenme yeri ile ödeme yeri aynı kıtadaysa iki ay, farklı kıtadaysa üç ay içinde ödeme için ibraz olunmalıdır (AMM.m.1058.2). İbraz sürelerinin uzun olarak düzenlenmesi çekte birden fazla nüsha ihtiyacını doğuracağı şüphesizdir. Bu bakımdan yasa koyucu bu hususu hükme bağlamalıdır.⁴⁶²

Çekin suretinin düzenlenmesine ne Türk, ne de Azerbaycan Hukukunda izin verilmemiştir. Bunun nedeni, çek bir ödeme vasıtası olduğu için onun niteliği suretin fonksiyonuna uygun değildir⁴⁶³.

⁴⁶¹ POROY, s.281

⁴⁶² Ama güvenlik ilkesi açısından hamiline çeklerin birden fazla nüsha halinde düzenlenmesi yasaklanmalıdır.

⁴⁶³ POROY, s.281.

XI. Karşılıksız Çek

Türk Hukukunda karşılıksız çek sorunu Azerbaycan Hukukuna nazaren değişik bir sistem halinde düzenlenmiştir. Bu bakımdan iki ülke hukuk sisteminde farklı düzenlenmiş olan “karşılıksız çek” konusu her ülkenin kendi sistemine göre ayrı ayrı ele almamızda yarar vardır.

A. Türk Hukukunda Karşılıksız Çek

Karşılıksız çek bildiğimiz gibi, karşılığı olmadığı için ödenilmemiş çekdir. Yukarıda dediğimiz gibi, çek bir ödeme vasıtasıdır. Bu bakımdan çeke olan güvenin artırılması hukukun ve ticari hayatın en önemli sorunlarından biri olmuştur. Bu sebepten, karşılıksız çek keşide edilmesi 3167 sayılı Çek Ödemelerin Düzenlenmesi ve Çek Hamillerinin Korunması Hakkında Kanun (bundan sonra Çek.K. olarak anılacak) ile Türk Hukukunda suç olarak kabul edilmiş ve 5 yıla kadar hapis cezası⁴⁶⁴ ön görülmüştür (Çek.K.m.16.)⁴⁶⁵

1.Karşılıksız Çek Keşide Etmek Suçu

Karşılığı olmayan bir çekin keşide edilip dolaşıma çıkmasında kamusal zarar söz konusudur. Karşılıksız çek keşide edilmesiyle kamunun çeke duyduğu güven sarsılır⁴⁶⁶.

Çek ekonomik bir ilişki nedeni ile verilir. Çekin karşılıksız çıkması ile lehtarın (hamilin) mal varlığında da zarar doğar. Bu bakımdan, karşılıksız çek keşide etmenin suç sayılması ve yaptırıma bağlanmasıyla, ödeme aracı olarak çekin güvenliliğini sağlamadaki kamusal ve buna bağlı olarak da bireyin mal varlığına ilişkin yararı korumak amaçlanmıştır⁴⁶⁷.

Suçtan zarar görenler; çeke olan güveni sarsıldığı için kamu, mal varlığı zarara uğradığı için hamil ve sorumlu tutulduğu tutarı ödemişse bankadır. Suçun faili; karşılıksız çek keşide edendir.

⁴⁶⁴ Karşılıksız çek çekme çoğu ülke yasalarında cezai müyideye tabii tutulmuştur- İNAN. N., “Karşılıksız Çek”, BATIDER, C.XI, S.2, s.99.;

⁴⁶⁵ 3167 sayılı kanun yürürlüğe girene kadar (03.04.1985’e kadar) Türk Hukukunda “karşılıksız çek keşide edilmesi” suçu, dolandırıcılık suçu olarak kabul edilmiştir- GÜNGÖR. Ş., “İkinci Oturum Sunuş Konuşması”, Çek Hukuka Güncel Sorunları Sempozyumu 4 Ocak 2002, İstanbul Ticaret Üniversitesi, Yayın No:2002/1, İstanbul 2002, s.64;

⁴⁶⁶ SELÇUK.S., Çek Suçları, Ankara 1993, 67.

⁴⁶⁷ KAYLAN. K., “3167 Sayılı Çek Kanunu, Çek Kanunun Uygulanmasında Ortaya Çıkan Sorunlar ve Yargıtay Kararları,” Çek Hukukunun Güncel Sorunları Sempozyumu 4 Ocak 2002, İstanbul Ticaret Üniversitesi, Yayın No:2002/1, İstanbul 2002, s.79.

Çek.K.m.16'da tanımlanan karşılıksız çek keşide etmek suçunun oluşabilmesi için; (1) çekin TTK.m.692'deki asıl ve Çek.K.m.3'teki ikinci ögeleri içermesi; (2) ibraz süresi içinde yasal hamilce, ödeme için bankaya ibraz edilmesi; (3) hesapta karşılığı bulunmadığından kısmen veya tamamen ödenmemesi; (4) ibraz tarihi ile kısmen veya tamamen ödenmeme nedeninin çek üzerine yazılması; (5) keşideci tarafından düzeltme hakkının kullanılmaması; koşulların gerçekleşmesi gerekir.

Suçun kovuşturulması şikayete bağlıdır. Karşılıksız çek çekme çoğu ülke yasalarında cezai müeyyideye tabii tutulmuştur.⁴⁶⁸ Yakınma ibraz tarihinden Türk Ceza Kanunu.m.108'de açıklanan altı aylık hak düşümü süresi içinde kullanılmalıdır. "Çekin tahsil için ibraz edilip karşılığının bulunmadığının yazdırıldığı tarih itibariyle şikayet süresi başlar."⁴⁶⁹ "Çekin ibrazı tarihinden itibaren altı ay içinde şikayet hakkı kullanılmalıdır."⁴⁷⁰

2. Karşılıksız Çekin Hapis Cezasına Tabii Olmasının Neticesi

Görüldüğü gibi, Çek Kanunu ile bizim sistemimiz, mücerret karşılıksız çek keşidesini hapis cezası ile cezalandırılmıştır. Doktrinde bu husus tartışılmıştır. Bir görüşe⁴⁷¹ göre, bu sistem medeni toplumların hepsinde terkedilmiş olan borç karşılığı hapis cezasının dolaylı olarak bu hortlamasına yol açacaktır ve bu bakımdan sakıncalıdır.

Bir diğer görüşe göre, bütün diğer ekonomik suçlarda olduğu gibi, karşılıksız suçun asıl cezası para cezası olmalı ve hapis cezası hakime bir seçenek olarak bırakılmalıdır⁴⁷².

Başka bir görüşe⁴⁷³ göre ise, borç için hapis cezası ile, karşılıksız çek için hapis cezası arasında sıkı bir ilişki yoktur. Borcunu çekle ödemeyi kabul etmiş kişi, o çekin cezai sonuçlarını da kabul etmiş demektir.

⁴⁶⁸ Karşılıksız çek çekme çoğu ülke yasalarında cezai müeyyideye tabii tutulmuştur-

-İNAN. N., "Karşılıksız Çek", BATIDER, C.XI, S.2, s.99.;

⁴⁶⁹ YCGK, 12.2.1999, 379/17- KAYLAN, s.79;

⁴⁷⁰ Y.10 CD., 22.3.1999, 1976/3142- KAYLAN, s.79.

⁴⁷¹ DÖNMEZER, S., Kişilere ve Mala Karşı Cürümler, İstanbul 1981, s.418; ERMAN. S., Karşılıksız Çek, BATIDER, 1981, C.XI. S.2,s119-154 (s.137).

⁴⁷² DONAY. S., Son Değişiklikler Açısından Çek, İstanbul 1986, s.111.

⁴⁷³ KARAKAYA.S., Karşılıksız Çek, Ankara 1986, s.59.

3. Karşılıksız Çekin Suçunun Hapis Cezasına Tabii Olmaktan Çıkarılması

Türkiye, Avrupa Birliği (AB) ile üyelik görüşmelerine bir an önce başlayabilmek için yaptığı Anayasa değişiklikleri çerçevesinde Türkiye Cumhuriyeti Anayasası'nın 38. maddesinin 7 fıkrası ile daha önce Türk Mevzuatında bulunmayan bir hüküm getirmiş bulunmaktadır: Bu hükme göre, "Hiç kimse, yalnızca sözleşmeden doğan bir yükümlülüğünü yerine getirememesinden dolayı özgürlüğünden alıkonulamaz."⁴⁷⁴ Anlaşıldığı gibi, bu hüküm, karşılıksız çek keşide edilmesi hapis cezasına tabii olmaktan çıkmaktadır.

Bildiğimiz gibi, çek bir ödeme aracıdır ve içerdiği parayı temsil etmektedir, yani, o paranın onun simgesidir. Yürürlükteki Çek.K'u ise, karşılıksız çek keşide edilme halini hapis cezasına tabii tutmuştur. Amaç çek borçlusunun, çek karşılığını ödemesi için tazyik edilmesidir. Ancak, Avrupa İnsan Hakları Sözleşmesi'ne ek 4 Numaralı Protokolünü kabul etmiş ve Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'ni imzalamış bulunduğumuza göre, Çek Kanunu'ndaki bu ceza söz konusu protokole ve Birleşmiş Milletler Medeni ve Siyasi Haklar Sözleşmesi'nin 11 maddesine aykırıdır. Bu hükümler ve yukarıda değindiğimiz fıkra karşısında, bir sözleşme niteliğinde olan çekin karşılıksız kalma hali hürriyeti kısıtlayıcı cezaya tabii tutulması mümkün değildir.⁴⁷⁵

Yargıtay 10 Ceza Dairesi ve Ceza Genel Kurulu, mahkemeler açısından karşılıksız çekle ilgili olan ceza davalarında kanun çıkarılıncaya kadar beklenilmesi anlamını taşıyan bir karar vermiş ve böylece hürriyeti bağlayıcı cezanın uygulanmayacağı hususunda içtihat tesis etmiştir.⁴⁷⁶

Çekle Ödemelerin Düzenlenmesi ve Çek Hamillerinin Korunması Hakkındaki Kanunda Değişiklik Yapılması Hakkında Kanun Ön Tasarısında (bundan sonra Tasarı olarak anılacak), karşılıksız çek keşide edilme suçunun yaptırımını para cezası olarak düzenlenmiştir (Tasarı.m.16).⁴⁷⁷

Tasarının, karşılıksız çek yaptırımını olarak para cezasını koymuş bulunmasının temel nedeni A.Y.m.38'e eklenmiş 7.fıkradır. Şöyle ki, para cezasının ödenmemesi

⁴⁷⁴ 17 Ekim 2001 Tarih ve 24556 Sayılı Resmi Gazetede, 4709 Sayılı Kanun.

⁴⁷⁵ DÖNMEZER. S., "Çekle Ödemenin Düzenlenmesi Hakkındaki Ön Tasarının Açıklanması ve Değerlendirilmesi", Çek Hukukunun Güncel Sorunları Sempozyumu 4 Ocak 2002, İstanbul Ticaret Üniversitesi Yayın No:2002/1, İstanbul 2002, s.128,

⁴⁷⁶ Y. 10CD., 23.10.2001, E.200112597, K.2001/71070 – www. hukukrehberi. com.tr.

⁴⁷⁷ "Çek Kanun ve Çek Kanunu Ön Tasarısı" - Çek Hukukunun Güncel Sorunları Sempozyumu 4 Ocak 2002, İstanbul Ticaret Üniversitesi Yayın No:2002/1, İstanbul 2002, s.16.

halinde cezanın hürriyeti bağlayıcı cezaya dönüştürülemeyeceği hakkında Tasarı.m.16d'ye hüküm konulması zorunlu sayılmıştır. Böyle bir hüküm konulmasa idi dolaylı yoldan Anayasaya eklenen fıkraya aykırı bir hüküm getirilmiş olacaktır.⁴⁷⁸

Tasarı, para cezası yanında fail bakımından bir de haktan mahrumiyeti ifade eden bir fer'i ceza da getirmiş bulunuyor. Şöyle ki, Tasarının 16. maddesinin üçüncü fıkrası gereğince mahkeme, failin ayrıca, suçun niteliğine göre bir yılla, beş yıl arasında belirleyeceği bir süre ile hesap sahiplerinin yetkili temsilcilerinin çek hesabı açtırmalarının yasaklanmasına karar verecektir⁴⁷⁹.

Sonuç olarak şunu belirtelim ki, Türk Hukukunda karşılıksız çek keşide edilmesi fiili hapis cezasına tabii değildir. Ancak para cezası ile cezalandırılabilir.

4. Düzeltme Hakkı

Yukarıda belirttiğimiz gibi, farklı olmalarına rağmen hem Türk, hem de, Azerbaycan Hukuku "karşılıksız çek keşide eden fail" için bir takım yaptırımlar ön görülmüştür. Bu yaptırımların uygulanmasının önlenmesi için her iki ülke hukuk sisteminde hesap sahibi için düzeltme hakkı ön görülmüştür.

Türk Hukukunda "karşılıksız çek fiili" yaptırımları değiştiği gibi, düzeltme hakkının da, değişeceği "Tasarıdan"⁴⁸⁰ anlaşılmaktadır. Bu konuya daha sonra değineceğiz. İlk önce yürürlükteki Çek.K'a göre düzeltme hakkının nasıl olduğunu değerlendirmemizde yarar vardır.

Yürürlükte olan Çek.K'da göre, düzeltme hakkı şu şekilde düzenlenmiştir. Bildiğimiz gibi karşılıksız çıkan çek muhatabı hesap sahibine ihtar mektubu göndermesi gerekir.⁴⁸¹ Bu mektubu alan hesap sahibi ihtar mektubunu aldığı veya Çek.k.m.12'ye göre almış sayıldığı tarihten itibaren yedi işgünü içinde çek tutarını veya karşılıksız kalan bölümünü % 10 tazminatı ve gecikme faiziyle birlikte hamil adına muhatap

⁴⁷⁸ DÖNMEZER, "Çekle Ödemenin Düzenlenmesi Hakkındaki Ön Tasarının Açıklanması ve Değerlendirilmesi", s.128.

⁴⁷⁹ "Çek Kanunu ve Çek Kanunu Ön Tasarısı" - Çek Hukukunun Güncel Sorunları Sempozyumu 4 Ocak 2002, İstanbul Ticaret Üniversitesi Yayın No:2002-1, İstanbul 2002, s.16.

⁴⁸⁰ "Çek Kanunu ve Çek Kanunu Ön Tasarısı" - Çek Hukukunun Güncel Sorunları Sempozyumu 4 Ocak 2002, İstanbul Ticaret Üniversitesi Yayın No:2002-1, İstanbul 2002, s.16.

⁴⁸¹ Yeterli karşılığı olmadığı için çeki kısmen veya tamamen ödemeyen muhatap banka, hesap sahibinin kendisinin veya vekil ve temsilcilerinin elinde bulunan bütün çek karnelerini aldığı bankalara geri vermesini, 8 inci madde hükümleri gereğince düzeltme işlemlerini yerine getirmeden bir yıl müddet ile çek keşide edemeyeceğini ve aksine davranışların cezai müeyyideleri gerektireceğini, ibraz tarihini izleyen on işgünü içinde, hesap sahibine iadeli taahhütlü mektupla tebliğ etmek zorundadır (Çek.K.m.7).

bankaya yatırdığı takdirde çek keşide etme hakkını yeniden kazanır. Düzeltme hakkı, karşılıksız çekin ibraz tarihini takip eden bir yıl içinde ancak iki defa kullanılabilir.

Yukarıda değindiğimiz gibi, Türk Hukukunda karşılıksız çek keşide edilmesi fiili hapis cezasına tabii olmaktan çıkarıldığı gibi, düzeltme hakkının değiştirilmesi de düşünülmektedir. Şöyle ki, “Tasarıya” göre, çekte yazılı keşide gününe esasen hesaplanacak ibraz süresinin bitim tarihinden itibaren en geç on gün içinde çekin karşılıksız kalan kısmını, yüzde on tazminatı ve ibraz süresi için bu Kanunun Tasarısı.m.13’e göre⁴⁸², hesaplanacak gecikme faizini ödemek sureti ile düzeltme hakkını kullanan kişi çek keşide edilme hakkının yeniden kazanır. Anlaşıldığı gibi, “Tasarı” ile düzeltme hakkının esas hususları değiştirilmemekte yalnız, düzeltme hakkının bir yıl içinde iki kere yapılabilir şeklindeki sınırlama Tasarıda düzenlenmemiştir. Yani, düzeltme hakkı bir yıl içinde sınırsız olarak yapılabilir.

B. Azerbaycan Hukukunda Karşılıksız Çek

1.Karşılıksız Çekin Yaptırımları

Azerbaycan Hukukunda karşılıksız çek düzenlenme fiili suç olarak kabul edilmemiştir. Bu konuyu şu şekilde açıklamak mümkündür.

Bildiğimiz gibi, çek keşide edenin bankadaki parası veya ona verilmiş kredi çekin ödenmesi kifayet etmedikte banka çeki ödemekten imtina edebilir⁴⁸³. Banka çeki tamamen veya kısmen ödemekten imtina ederse, aşağıdaki sonuçlar doğacaktır (AMM.m.1051.2).

1) Çek keşide eden, yahut tamamen veya kısmen ödenilmemiş çeki çek keşidecisinin yerine imzalamış kişi mütesilel borçlular gibi, çekin ödenmemiş meblağının %6’sını (Türk Hukukunda bu oran %10’dur) tazminat olarak çek hamiline ödemelidir. Çek hamilinin başka zararlarına karşı tazminat isteme hakkı mahfuzdur. Yukarıda da değindiğimiz gibi, çek karşılıksız çıktığı zaman, onun hamili, keşideciye rücu ederek onundan yukarıdaki meblağı ve uğradığı zararları isteyebilir.

⁴⁸² Gecikme faizinin hesaplanması 3095 sayılı Kanuni Faiz ve Temerrüt Faizine İlişkin Kanuna göre yapılacaktır (Tasarı.m.13). -“Çek Kanunu ve Çek Kanunu Ön Tasarısı” - Çek Hukukunun Güncel Sorunları Sempozyumu 4 Ocak 2002, İstanbul Ticaret Üniversitesi Yayın No:2002-1, İstanbul 2002, s.15.

⁴⁸³ Banka karşılığı olmayan bir çeki ödediği zaman, çek hamilinin sahip olduğu haklar ona geçer (AMM.m.1051.2).

2) Banka karşılığı olmayan bir çekin tamamen veya kısmen ödenmediğini çekin kendisine yazmalı ve gecikmeden onu çek hamiline iade etmelidir, ayrıca bu hakta karşılıksız çekler düzenleyen kişilerin listesini yapan Azerbaycan Merkez (Milli) Bankasına derhal ihbar yapmalıdır. Anlaşıldığı gibi, arkası karşılıksız çıktığı için yazılan çek ve keşidecisi hakkında muhatab banka Milli Bankaya bilgi vermesi gerekir.

3) Karşılıksız çeki keşide edene, bir yıl içinde bir daha çek keşide etmesine izin verilmez ve o, kendisinde olan bütün çek defterlerini derhal muhatab bankaya ve müşterisi olduğu diğer bankalar iade etmelidir. Muhatab banka bunu yazılı olarak derhal çek keşidecisinden ve hesaplardaki paraya dair çek keşide etmek yetkisine sahip olan kişilerden istemeli ve bundan sonra çek çekmeyi onlara yasaklamalıdır. Yani, muhatab banka karşılıksız çıkan çekin keşidecisinden kendisinde bulunan tüm çek defterlerini bankaya iade etmesini ister. Muhatab banka bunu yazılı olarak keşideciden istemelidir. Bu istemden sonra da keşideciye bir yıl içinde çek keşide edilmesini yasaklar.

Buradan anlaşıldığı gibi Azerbaycan Hukukunda karşılıksız çek düzenleme suç değildir. Ancak bazı maddi tazminat hükümlerine ve feri yaptırımlara bağlıdır. Fakat bu düzenleme kesin olarak aşamaz sorunları da birlikte getirecektir. Ödeme aracı olan çeki olan kamu güveninin sağlanması için bu yaptırımları yeterli olmayacağı kesindir. Çünkü, keşideci yasak süresini bekledikten sonra bir daha karşılıksız çek keşide ederek suiistimalde bulunabileceği kesindir. Ayrıca, kendisine çek keşidesi bir yıl süre için yasaklanmış kişi bu süre içinde çek keşide eder ise bunun neticesinin ne olacağı konusunda da bir açıklık yoktur.

2. Düzeltme Hakkı

Azerbaycan Hukukunda düzeltme hakkı şu şekilde düzenlemiştir. Şöyle ki, karşılıksız çek keşide edene muhatab banka, bildiğimiz gibi, kendisinde bulunan çek defterlerini iade etmesi için yazılı bildirim yapar. Bu bildirimden sonra bir ay içinde çek keşidecisi, çek hamiline çekin ödenmemiş miktarının, ödenmemiş miktarın %6'ı oranındaki tazminatı ve gecikme faizini öderse veya bu meblağı karşılayabilecek parayı hamile ödenmesi için muhatab bankadaki çek hesabına yatırdığını bankaya ispatlarsa, düzeltme hakkını kullandığı kabul edilir. Ayrıca, Düzeltme hakkını süresi içinde kullanan keşideci hakkında “çek keşide etme yasağı” kalkar (AMM.m.1051.2.4).

ÜÇÜNCÜ BÖLÜM

Kıymetli Evrakla İlgili Olan Suçlar

I. Genel Bilgi

Azerbaycan Hukukunda Kıymetli Evrakla ilgili olan bazı fiiller suç olarak kabul edilmiştir. Kıymetli evrakla ilgili olan suçlar, Azerbaycan Cinayet Mecellesinde (Azerbaycan Ceza Kanununda) düzenlenmiştir. Bu suçlar şunlardır; 1) kıymetli evrakın kasten ödenmemesi fiili; 2) emisyon belgesinin gerçeğe uygun olmaması fiili; 3) sahte kıymetli evrakın düzenlenmek veya satmak fiili. Bu suçları teker teker incelememizde yarar vardır.

II. Kıymetli Evrakın Kasten Ödenmemesi

A. Genel Bilgi

Yukarıda belirttiğimiz gibi, Azerbaycan Hukukunda alacaklısının alacağını kasten ödemeyen borçlunun bu fiili suç olarak kabul edilmektedir. Şöyle ki, ACM.m.196.1'e göre, her hangi bir kıymetli evrakın borçlusu o senedi kasten ödememiş ise, ve bu fiili sonucu senet alacaklısı yüklü miktarda zarar uğramışsa, senet borçlusunun bu fiili suç teşkil eder.

B. Unsurları

Anlaşıldığı gibi, bu fiilin suç sayılabilmesi için bir takım şartların gerçekleşmesi gerekir. Bu şartlar şunlardır: 1) ortada mutlaka AMM'i anlamında bir kıymetli evrak olmalıdır; 2) bu senet, senet borçlusu tarafından kasten ödenmemiş olması gerekir; 3) borçlunun bu ödememe fiili sonucu alacaklı yüklü miktarda zarara uğramış olmalıdır.

Birinci şartın tespiti AMM'ne esasen yapılabildiği halde, diğer iki unsurun nasıl tespit edileceği konusunda kanunda bir açıklık yoktur. Bu bakımdan, bu iki unsurun nasıl tespit edileceği sorunu her zaman tartışılacaktır. Bu konuyu şu şekilde açıklayabiliriz.

Bildiğimiz gibi, bir kambiyo senedi⁴⁸⁴ ödenmediği takdirde, senedin hamili müracaat borçlularına karşı başvurabilir. Mahkemeye dilekçe vermek (AMM.m.1036.2) sureti ile senet borçlularına karşı müracaat eden hamil, "mahkeme emrinin icraatı"

⁴⁸⁴ ACM.m.196.1'de genel olarak kıymetli evraktan bahsedildiği için, Mülki Mecelledeki diğer kıymetli evrakların meblağı borçlu tarafından kasten ödenmediği halde bu fiil suç teşkil edecektir. Ama, yine, o senet tipleri için Özel Hukuk yolları tüketilmiş olması gerekir ve bir sonuç elde edilmiş olmamalıdır.

(AMPM.m.275) yolu ile alacağını tahsil edebilir. Bu yol ile alacağını tahsil edemeyen hamil sebepsiz zenginleşme (AMM.m.1091) davası ile alacağını tahsil edebilir.

Senet meblağının tahsili için Mülki Mecellede düzenlenmiş olan bu yollar tüketildikten sonra ceza mahkemesine başvurulması ve senet meblağının ödeme gününde kasten ödenip ödenmediği ceza muhakemesi yolu ile tespit edilmesi gerekir. Çünkü, kıymetli evraklar Özel Hukukta borç-alacak ilişkisi doğuran senetler olduğu için, ilk önce o senetler için Özel Hukuk kaidelerinin uygulanması gerekir. Eğer, bu yolla her hangi bir netice elde edilir ise, yani, senedin meblağı hamile ödenir ve hamilin uğradığı zarar tazmin edilir ise, borçlunun filli suç olmaktan çıkar. Çünkü, senedin meblağı ödenilmiştir. Hatta şunu da, belirtelim ki, ceza davasında karar verilene ve kesinleşene kadar borçlu borcunu öderse, bu filli yine, suç olmaktan çıkaracaktır.

Özel Hukuk yolları ile alacaklı alacağını tahsil edemediği takdirde, borçlu aleyhine ceza davası açılabilir. Ceza davasında borçlunun borcunu kasten ödemediği hali senedin ödeme gününe göre tespit edilmelidir. Şöyle ki, borçlunun o tarihteki mal varlığının tespit edilmesi yolu ile belirlenebilir. Bu durumun ise, büyük zorluluklar doğuracağı kesindir.

Bu suçun bir diğer şartı alacaklının, borçlunun kasten senedi ödemediği için “yükü miktarda” zarara uğramasıdır. Yani, alacaklının uğradığı zara ile, borçlunun senedi kasten ödememe fiili arasında illiyet bağı olmalıdır. Ama, burada asıl tespit edilecek olan “yükü miktarda zararın” ne kadar olacağıdır. Çünkü, “yükü miktar” kesinlik ifade etmeyen bir kavramdır. Yani hangi meblağın “yükü miktar” olacağı her zaman için tartışma konusu olacaktır. Bu bakımdan Yasa Koyucu bu konuyu kesinlik ifade eden bir kavram ile tespit etmelidir⁴⁸⁵.

Bu suçun faili, kasten ödemeyen senet borçlusudur. Ama, bildiğimiz gibi, ciro yolu ile devir edilen kambyo senetlerinde hamile karşı sorumlu olan birden çok mütesilesil borçlu vardır. Bu kişilerin hepsinin, suçun faili olarak kabul etmek mümkün değildir. Çünkü, senedi devir eden, onu devir ettiği kişiye satmakta ve bu devir alanda, o senedi diğer bir kişiye satmaktadır ve en son senet hamilin eline geçmektedir. Ama bu kişiler ödenmeyen senet dolayısıyla hamile karşı sorumludurlar. Fakat, senedin asıl

⁴⁸⁵ Ayrıca, ACM.m.196.2'ye göre, aynı fiiller sebebi ile alacaklı “yükü miktardan” daha çok zarara uğrarsa, borçlunun alacağı cezanın miktarı da artacaktır. Bu bakımdan bu yükü miktarın tam olarak tespit edilmesi gerekir.

borçlusu ise, o senedi düzenleyen veya her kese karşı sorumlu olan kişi olduğu için, hamilin uğrayacağı zarar da bu kişinin senedi ödememesi sebebi ile olacağından, suçun faili de o kişinin olması hukuka daha uygun olacaktır. Yani, senedin asıl borçlusu, suçun failidir⁴⁸⁶.

Bu suç şikayete tabii bir suç olduğu için şikayet hakkının kimde olduğunu tespit edilmesi gerekir. Kanunda genel olarak alacaklıdan bahsedilmektedir. Ama, bu alacaklının senedin lehdarı mı, yoksa son hamili mi olacağı konusunda Kanunda bir açıklık yoktur. bu bakımdan bu konunun tespiti gerekmektedir. Fikrimce, hamil lehdara müracaat ettiği zaman lehdar senedi ödememiş ise, hamil şikayet hakkına sahip olacaktır. Çünkü, fiil sebebi ile zarar uğrayan son hamildir. Eğer lehdar öderse, şikayet hakkını da elde etmiş olacaktır.

C. Yaptırımı

Bu suçun yaptırımı, ACM.m.196.1’de düzenlenmiştir. Şöyle ki, mahkemenin kesinleşmiş kararına esasen borçlunun (teşkilat rehberinin (işletmeni temsile yetkili kişinin) veya vatandaşın) alacaklısına olan borcunu, yahut, kıymetli evrakı ödenmekten kasten kaçınması yüklü miktarda (hayli çok) zarara sebep olmuş ise, fail askeri ücretin bin katından beş bin katına kadar para cezasına veya iki yıla kadar hürriyetin (azadlığın) kısıtlanması veya iki yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

Eğer aynı fiiller sebebi ile alacaklı “yüklü miktardan daha çok miktarda” (küllü miktarda) zarara uğramış ise, fail üçyıla kadar özgürlüğün (azadlığın) kısıtlanması veya iki yıldan beş yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

III. Kıymetli Evrakın Emisyon Belgesinin Gerçeğe Uygun Olmaması

Bildiğimiz gibi, emisyon esasında açık abone yazılışı yolu ile tedavül edecek kıymetli evraklar; istigrazlar (tahviller) ve sehmlerdir (hisse senetleri). Bu senetlerin emisyon belgesinde neleri yer alacağı AMM’de düzenlenmiştir.⁴⁸⁷ ACM’i bu belgeye gerçeğe uymayan bilgilerin yazılma fiilini suç olarak kabul etmiştir.

Şöyle ki, ACM.m.203.1’e göre, kıymetli evrakların emisyon belgesine bile bile itibarı olmayan (doğru olmayan) bilgileri yazmak veya bile bile doğru olmayan bilgileri

⁴⁸⁶ Ama bu sorunun çok tartışılacağı açıktır.

⁴⁸⁷ bkz. bu çalışma, sehim için, s.19; ve istigraz için, s.15.

içeren emisyon belgesini onaylamak veya bile bile doğru olmayan emisyon neticelerinin onaylamak yüklü miktarda (hayli çok) zarara sebep olmuş ise bu fiil suçtur.

Anlaşıldığı gibi, bu suçun şartları şunlardır. 1) ortada kıymetli evrak ile ilgili olan bir emisyon belgesi olmalıdır; 2) bu emisyon belgesi ile ilgili yukarıdaki fiillerin gerçekleşmesi gerekir; 3) yüklü miktarda zararın hasıl olması gerekir.

Bu suç şikayete tabii suçtur. Ama şikayet hakkının kimde olduğu konusunda Kanunda bir açıklık olmadığı gibi, ayrıca Kanunda ancak “yüklü miktarda” zarardan bahsedilmektedir. Fakat bu zarara kimin uğrayabileceği konusunda kanunda bir açıklık yoktur. Bu bakımdan şikayette bulunan kişi, bu fiiller sebebi ile “yüklü miktarda” zarar uğradığını ispatlaması gerekir.

Suçun faili, yukarıdaki fiilleri işleyen kişilerdir.

Bu suçun yaptırımı ACM.m.203.1’de düzenlenmiştir. Şöyle ki, kıymetli evrakların emisyon belgesine bile bile itibarı olmayan (doğru olmayan) bilgilerin yazılmak veya bile bile doğru olmayan bilgiler içeren emisyon belgesini tasdik etmek veya bile bile doğru olmayan emisyon neticelerinin tasdik etmek fiilleri yüklü miktarda (hayli çok) zarara sebep olmuş ise, bu failer askeri ücretin yüz katından, beş yüz katına kadar para cezası veya yüz elli saatten, iki yüz saate kadar sosyal işlerle iştigal etmek cezası veya bir yıla kadar ıslah işleri ile iştigal etmek cezası ile cezalandırılır.

Eğer aynı fiiller yüklü miktardan daha çok (küllü miktarda) zarara sebep olmuş ise, faileri iki yıla kadar ıslah işleri ile iştigal etmek veya iki yıla kadar özgürlüğün kısıtlanması veya iki yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır (ACM.m.203.2).

IV. Sahte Para veya Kıymetli Evrak Düzenlenmek veya Satmak

A. Genel Bilgi

ACM.m.204’e göre, satış maksadı ile sahte para, kıymetli evrak veya sahte döviz, yahut sahte döviz ile ifade olunan kıymetli evrakları düzenlenmek veya satmak filli suçtur. Yani satış amacı ile sahte kıymetli evrak düzenlemek veya satmak suçtur. İlk bakışta bu hükümde iki farklı suçun düzenlenmiş olduğunu düşünmek mümkündür. Bunlar, satış amacı ile sahte kıymetli evrak tanzim etmek suçu ile, sahte kıymetli evrakı satmak (yani devir etmek) suçudur.

Fakat kanımca, burada tek bir suç düzenlenmiştir. Çünkü, kişinin sadece sahte kıymetli evrakı düzenlemek fiilini suç olarak kabul etmek çok ağır bir hüküm olacaktır.

Bu durumda satış amacı taşımaksızın, örnek amacı ile gerçeğe uymayan bir kıymetli evrakı düzenleyen kişinin bu fiilini suç olarak kabul etmemiz gerekirdi. Bu bakımdan, Kanun “veya satmak” demek sureti ile, sahte olduğunu bildiği halde bir kıymetli evrakı satan kişinin bu fiilinin suç olduğunu kabul emiştir. Kanun satış amacı ile sahte kıymetli evrakı düzenlemek fiilinin suç olduğunu kabul ettiği için, satış amacı taşımaksızın sadece gerçeğe uymayan kıymetli evrakı düzenlemek fiilini suç olarak kabul etmek mümkün değildir.

Ayrıca burada bir ince nokta daha vardır. Şöyle ki, bu suçun gerçekleşmesi için sadece satış amacı ile sahte kıymetli evrakın düzenlemek yeterli değildir. Yani, bu suçun gerçekleşmesi için satış amacı ile sahte kıymetli evrakın düzenlenmesi ve satılması gerekir. Örneğin, satış amacı ile sahte çek, veksel veya order düzenlemek fiilini suç olarak kabul etmek ağır neticeler doğuracaktır. Diğer taraftan, sadece satış amacı ile kıymetli evrakı düzenlemek fiili hiç kimseye zarar verebilecek nitelikte değildir. Bu bakımdan bu tip senetlerde bu suçun gerçekleşmesi için ayrıca bu senetlerin satılmış olması da gerekir. Kanımca, Kanunun “..düzenlemek veya satmak...” demesindeki sebep, o hükümde ayrıca satış amacı ile sahte para düzenlemek veya satmak fiilinin suç olarak düzenlenmiş olmasıdır. Yani, sahte para düzenlemek fiili her zaman için bir suçtur, ama, sahte kıymetli evrakı düzenlemek fiilinin suç olabilmesi için, ayrıca o senedin satılmış olması da gerekir.

B. Unsurları

Satış amacı ile sahte kıymetli evrakı düzenlemek ve satmak suçunun bazı şartları vardır. Şöyle ki, bu suçun esas unsuru satış amacı ile, sahte bir kıymetli evrakın düzenlemiş ve satmış olmak veya sahte olduğunu bildiği halde bir kıymetli evrakı satmasıdır. Bu bakımdan burada ilk önce, kıymetli evrakın sahteliğini tespit etmek gerekir. Hangi senetlerin sahte olduğu konusunda kanunda açıklık yoktur. Bu bakımdan ilk önce, sahte veya tahrif edilmiş çek bölümündeki bilgilere bakmak yerinde olacaktır. Doktrindeki genel kanıya göre, çekin sahte olabilmesi için, zorunlu unsurların tahrif edilmiş olması gerekir.⁴⁸⁸ Bu bakımdan deyebiliriz ki, kıymetli evrakın zorunlu unsurlarından birin veya hepsinin değiştirilmesi veya tahrif edilmesi kıymetli evrakın sahteliği için yeterlidir.

⁴⁸⁸ TEOMAN. Ö., Yaşayan Ticaret Hukuku, C.I, Kitap.1, 1989-92, İstanbul 1992, s.23-93.

Fakat ACM.m.204'te anılan suç, yukarıda değindiğimiz senette tahrifat ile ilgili olan bir suç değildir. Şöyle ki, ACM.m.204'te satış amacı ile sahte kıymetli evrakı düzenleme ve satma (devir) suçundan söz edilmektedir. Anlaşıldığı gibi, açık olarak kıymetli evraktan söz edildiği için, bu suçun gerçekleşmesi için satış amacı ile düzenlenen senedin zorunlu unsurlarının yerli yerinde olması gerekir. Yani, o kıymetli evrak için gerekli olan tüm şekil şartları senedin ihtiva etmesi gerekir. Ama, bu kıymetli evrakın şartlarından biri veya hepsinin sahte olması gerekir. Örneğin, senette belirtilen borç mevcut değilse, keşidecinin veya senet üzerinde adı ve imzası bulunan diğer kişilerin ad ve imzaları sahte ise, senet sahte olarak düzenlenmiş ad olacaktır. Yani senedin düzenlendiği anda sahte olması gerekir.

Ayrıca, burada ortaya şu şekilde de bir soru da çıkabilir. Sahte olarak düzenlenmiş bir senede gerçek imzasını koyarak borç altına giren kişilerin durumu ne olacaktır? Bunu örnekle açıklarsak, bir bonoyu (veya çek, poliçe) sahte olarak düzenleyen (A), o senedi sahte ciro yolu ile (B)'ye satmıştır. (B) senedin sahte olduğunu ve (A)'nın gerçek keşideci olup olmadığını bilmiyor. (B) senedi ciro yolu ile (imza ve teslim) (H)'ye devir etmiştir. (H) senedi ödeme gününde ödeme için (A)'ya gittiğinde senedin sahte olduğunu anlamıştır. Bu durumda (B)'i imzaların istiklali ilkesi açısından (H)'ye karşı sorumlu olacağı sorunu tartışılabilir. Bu ilke gereğince (B)'nin (H)'ye karşı sorumlu olması gerekir. Çünkü, AMM.m.1010'a göre, köçürme vekseline, vekselle borçlanmaya ehil olmayan kimselerin imzalarını, sahte imzaları veya mevhum (ıydurma) şahısların imzaları oldukta veya imzaları atılmış kişileri veya adlarından imzalar atılmış şahısları herhangi bir sebep dolayısıyla bağlamayan imzalar oldukta, diğer imzaları yine geçerli olacaktır.

Türk Hukukunda "sahte kıymetli evrakın düzenlenmesi" suçu TCK'da Azerbaycan Hukukuna (ACM.'ne) nazaran daha değişik bir şekilde düzenlenmiştir. Şöyle ki, bu fiil Türk Hukukunda resmi evrakta sahtekarlık suçu kapsamında değerlendirilmiştir.⁴⁸⁹ Yani, TCK'da 1990 yılına kadar kıymetli evrakın sahte olarak düzenlenme fiili özel olarak düzenlenmiş değildir. Değindiğimiz gibi, bu suç resmi evrakta sahtekarlık suçu kapsamında değerlendirilmiştir.

⁴⁸⁹ GÜNDEL. A., Zimmet Sahtecilik, Hırsızlık, Kasp, Dolandırıcılık, Emniyeti Suiistimal Suçları, Ankara 1998, s.257.

21.11.1990 tarihli ve 3679 sayılı Yasanın 22. maddesi ile yeniden düzenlenen TCK.m.349/2’de gerçekte özel hukuk hükümlerine bağlı senet olmasına rağmen, resmi evrak hükmünde sayılan belgelerin neler olduğu gösterilmiştir. Bu fıkra göre, “emre veya hamile yazılı olarak tanzim edilen kambyo senetleri, emtiayı temsil eden evrak yahut ortaklık veya alacaklılık sağlayarak belli bir meblağı temsil eden hisse senetleri, tahviller ve hazine bonoları gibi kıymetler ile bunlar dışında kalan kıymetli evrak ve mali değerleri temsil eden veya ihraç edenin mali yükümlülüklerini içeren her türlü evrak resmi varaka hükmündedir”.

Buradan anlaşıldığı gibi, Azerbaycan Hukukunda tüm kıymetli evrakların sahte olarak düzenlemek fiili suç teşkil ettiğini yukarıda gördük. Türk Hukukunda, bazı kıymetli evrakları sahte olarak düzenlenmek fiili suçtur.

Bu suçun faili, satış maksadı ile sahte kıymetli evrakı düzenlenmek ve satmak fillini işleyen kidir veya bile bile sahte kıymetli evrakı satan kişidir. Şikayet hakkı ise, bu fiiliden zarar gören kişidir.

C. Yaptırımı

ACM.m.204.1’e göre, satış maksadı ile sahte para, kıymetli evrak veya sahte döviz yahut sahte döviz ile ifade olunan kıymetli evrakların düzenlenmek veya satmak filli suçtur ve faili, mal varlığına el konulmak veya malvarlığına el konulmamak sureti ile, beş yıldan yedi yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır. Aynı fiiller birden çok kez (hayli çok kez) veya önceleri sahte para veya kıymetli evrak düzenleme veya satma suçuna göre, mahkum olmuş kişi tarafından işlendiğinde, fail mal varlığına el konulmak sureti ile yedi yıldan on yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır (ACM.m204.2).

Ayrıca , ACM.m.204.3’ göre, satış maksadı ile sahte para, kıymetli evrak veya sahte döviz, yahut sahte döviz ile ifade olunan kıymetli evrakların düzenlenmek veya satmak filli veya ACM.m.204.2’de düzenlenmiş fiiller, müteşekkil çete (grup) tarafından işlenir ise ve çok kez işlendiğinde, fail mal varlığına el konulmak sureti ile, sekiz yıldan on yıla kadar hapis cezası ile cezalandırılır.

SONUÇ

“Türkiye ve Azerbaycan Hukukunda Kıymetli Evrak ve Kambiyo Senetleri” konulu çalışmamızda Türk Hukuku ile mukayeseli olarak incelemiş olduğumuz Azerbaycan Hukukundaki kıymetli evrakın ve kambiyo senetlerinin, Türk Hukukundaki kıymetli evrak ve kambiyo senetleri ile önemli ölçüde benzerlik arz etmekle birlikte, farklılık arz etmektedir. Bu benzerlikleri kıymetli evrakı tanımlarken dahi görebilmek mümkündür.

Kıymetli Evrakın tanımı Azerbaycan Hukukunda AMM’de yapılmamıştır. Fakat bu Kanunda Kıymetli Evrakın esas hususiyetleri düzenlenmiştir. Şöyle ki, AMM.m.387’nin ana başlığı “Kıymetli Evrak Anlayışıdır”. Bu hüküm Kıymetli Evrak kavran ını açıklamaktadır. Buna göre, kıymetli evrak, bir hakkın varlığını onaylayan ve bu hakkın senet olmadan işleme tabii tutulmasının ve devrinin mümkün olmadığını belirten ve devri halinde de bu senette mündemiç olan hakları da kanunen devir eden senetlere denilir.

Türk Hukukunda Kıymetli evrakın tanımı ile ilgili doktrinde önemli görüşler olduğunu yukarıda gördük. Bir görüşe göre, kıymetli evrak hakkın senede bağlı olduğu ve senetsiz devir ve dermeyanın mümkün olmadığı senettir. Başka bir görüşe göre ise, sadece hakkın senede bağlılığının ele alınmasını eksik bulmakta ve kıymetli evrak tanzim ve iptal bakımından özel şekil şartlarına tabii olan ve ihtiva ettikleri hakkın devir ve dermeyanı ve borcun ifası münhasıran senet üzerinde yapılacak muamelelerle mümkün tedavül kabiliyetine haiz muhtelif para, mal ve şirket hisse senetlerinin heyeti umumiyesidir.

Anlaşıldığı gibi, her iki ülke hukukundaki kıymetli evrakın esas özellikleri aynıdır. Şöyle ki, hem Türk, hem de Azerbaycan Hukukunda kıymetli evrakın esas özellikleri şunlardır. Kıymetli evrak bir senettir, kıymetli evrak üzerindeki hak iktisadi bir değere sahiptir, kıymetli evrak üzerindeki hakkın başkasına devri mümkündür, kıymetli evraktaki hak ile senet arasında bağlılık vardır, kıymetli evrakta mücerretlik ilkesi geçerlidir, kıymetli evrak özel şekil şartlarına tabiidir, kıymetli evrak tipleri kanunda tahdidi olarak sayılıdır.

Bu benzerlikler olmakla birlikte Azerbaycan ve Türk Hukukundaki kıymetli evrakın bazı farklı noktaları da vardır. Örneğin, Azerbaycan Hukukunda kambiyo senetleri dört çeşit olmasına rağmen, Türk Hukukunda üç türdür. Türk Hukukunda

kambiyo senetlerine benzer senetler TTK'da düzenlendiği halde, Azerbaycan Hukukunda bu tip senetler mevcut değildir. Ayrıca, ACM'de kıymetli evrakın kasten ödenmeme halinin suç olarak düzenlenmiş olduğu da, Azerbaycan ve Türk Hukukundaki kıymetli evrakın esaslı bir farklılığı olarak dikkatimizi çekmektedir.

Türk ve Azerbaycan Hukukundaki kıymetli evrakların benzerliğini kambiyo senetlerinde daha açık olarak görebilmek mümkündür. Şöyle ki, her iki ülke Kambiyo Senetleri Hukukunun kaynağını Cenevre Yeknesak Kuralları teşkil etmektedir. Şöyle ki, Türkiye'de 1850'de kabul edilmiş, "Kanunnameyi Ticaret" Fransız Ticaret Kanunun bir tercümesidir. Daha sonra cereyan eden birleştirme hareketleri sonucu Türkiye'de 1914 Lahey Yeknesak Kanun Projesinde esinlenen bir kanun ve 1926'da Lahey Projesinden esinlenen "Senedati Ticariye Kanunu" kabul edilmiştir ve bu kanunla "Kanunnameyi Ticaret" ilga edilmiştir. Muasır Türk Ticaret Kanunu 1957'de kabul edilmiştir. Bu kanun İsviçre'den alınmış olmak üzere Cenevre Yeknesak Kanun Projesini ithal edilmiştir.

Azerbaycan'da kambiyo senetlerinin tarihi süreç içinde gelişmesi diğer sistemler açısından bir az farklılık arz etmektedir. Bunun sebebi de 1990 yılına kadar, Azerbaycan'ın Sovyet Sosyalist Cumhuriyetler Birliğinde yer alması, yani, bağımsız bir kıymetli evrak kanununa sahip olamamasıdır. SSCB'yi 1936 yılında Cenevre Yeknesak Konvansiyonuna üye oldu. Bu anlaşma dolaylı bir şekilde Azerbaycan için de geçerli idi. Çünkü, Sovyet Yasalarına göre "15 Bağımsız Cumhuriyet" SSCB vasıtasıyla milletlerarası arenada temsil edilmekte ve SSCB'nin imzalamış olduğu uluslararası anlaşmalar tartışmasız bu 15 cumhuriyeti bağlar nitelikte idi. Anlaşıldığı gibi, Azerbaycan Cenevre Konvansiyonuna 1936 yılında SSCB vasıtasıyla imza atmıştır. Fakat SSCB bu senetleri, esasen kapitalist rejimin bir parçası olduğunu kabul etmiş ve halkına benimsetmeğe çalışmıştır ve bunda da başarılı olmuştur. SSCB'de bu senetlerin yalnız uluslararası anlaşmalarda istifade edilebileceği kabul edilmiştir.

1990'da bağımsızlığını mücadele sonunda kazanan Azerbaycan her sahada olduğu gibi hukukunda da muasır ihtiyaçlara yönelik değişiklikler yapması gerekirdi. Bu amaçla hareket eden, hukukçular, Avrupa Birliğine uyum sağlayabilmek için hem özel, hem de kamu hukuku alanlarında önemli kanun projeleri hazırladılar. Bu projeler Azerbaycan Yasama Meclisi (Azerbaycan Millet Meclisi) tarafından kanunlaştırıldı.

Kambiyo senetleri ile ilgili olan hükümler, 28 Aralık 1999'da kabul edilip 01 Eylül 2000'de yürürlüğe konulan Azerbaycan Mülki Mecellesinde düzenlenmiştir. Kıymetli Evrak ve dolaysı ile Kambiyo Senetleri Azerbaycan Hukukunda Azerbaycan Mülki Mecellesinde düzenlenmiştir. Bu senetlerin kaynağını Cenevre Yeknesak Kanun Projesi teşkil etmektedir.

Azerbaycan ve Türk Hukukunda kambiyo senetlerin bu kısa tarihi süreci açıkladıktan sonra, iki ülke kambiyo senetlerinin benzerliklerini örnekler ile açıklamak mümkündür. Bu bakımdan iki ülke hukukundaki, kambiyo senetlerin, ancak tanımlamak bile yeterlidir.

Türk Hukukuna göre, poliçe, bir kişiye veya onun emrine, içinde yazılı meblağın ödenmesini keşideci tarafından muhataba havale edilen, metninde “poliçe” kelimesi yer alan, kanunen emre yazılı senetlere denilir.

Azerbaycan Hukukuna göre, köçürme vekseli, düzenleyen kişinin (keşidecinin), muayyen bir kişiye (lehdara) veya onun emrine belirli bir meblağın, vadesinde ödenmesinin muhataba kayıtsız şartsız havale edilmesi şeklinde olan, devri ve diğer başka hususları özel şekle ve nitelikler tabii olan, metninde “veksel” kelimesi yazılı olan kanunen emre yazılı kıymetli evraklara denilir.

Hem Türk, hem de Azerbaycan Hukukuna göre, bono (sade veksel) metninde “bono” kelimesi yer alan, devri ve diğer hususları özel şekle bağlı olan, kanunen emre yazılı kıymetli evrak olup, bu senedi düzenleyen belirli bir meblağın lehdara veya onun emrine ödeyeceğini vaat etmektedir.

Hem Türk, hem de Azerbaycan Hukukunda çek şu şekilde tanımlanmıştır. Çek, devri ve diğer hususları özel şekil şartlarına tabii olan, kanunen emre yazılı senetlerden olup ifade ettiği meblağın hamiline ödenmesi için, keşidecinin bankaya verdiği kayıtsız ve şartsız emirden ibarettir.

Buradan anlaşıldığı gibi Azerbaycan ve Türk Kambiyo Hukuku tıpa tıp bir birinin aynısıdır. Ama yine da farklı noktaları vardır. şöyle ki, Azerbaycan Hukukunda düzenlenmiş olan “order” adındaki kambiyo senedi Türk Hukukunda mevcut değildir.

Order, öyle bir senettir ki, o senedi düzenleyen kişi kendi hesabına (düzenleyicinin hesabına) lehdara (remitente) belirli meblağ para, kıymetli evrak veya, misli eşya verilmesini ödeyiciye emir etmektedir.

Buradan anlaşıldığı gibi orderde de, poliçede olduğu gibi üçlü bir ilişki vardır. fakat, poliçeden farklı olarak orderde ödeyici kendi hesabından değil, keşidecinin hesabına lehdara order meblağını ödemektedir. Burada ödeyici bir nevi çeklerdeki muhatab bankaya benzemektedir. Ama, çekte kabul olmadığı için bu bakımdan orderden farklılık arz etmektedir. Çünkü, orderde kabul müessesesi de, vardır. Bu sebeple deyebiliriz ki, order, hem ödeme aracı özelliklerine haiz, hem de kredi aracı özelliklerini arz eden karam nitelikli bir senettir.

Sonuç olarak deyebiliriz ki, Azerbaycan kıymetli evrak kavramı ve kambyo senetleri, önemli ölçüde Türk kıymetli evrak ve kambyo senetlerine benzemektedir. Bu benzerlik ve iki ülke arasındaki sıkı bağlar sebebi ile, hem gelişmiş doktrini, hem de yerleşmiş içtihat kararları ile önemli mesafe kat etmiş Türk Kıymetli Evrak Hukukundan, Azerbaycan Kıymetli Evrak Hukukunun zenginleşmesi ve gelişmesi için istifade etmek yerinde olacaktır.

KAYNAKLAR

Kitaplar

- AKGÜN. Z., İcra İflas ve Ticaret Kanuna Göre Kıymetli Evrak Hukuku, Ankara 19966.
- AKYAZAN. S., Son İçtihatlarla Gerekçeli, Notlu Türk Ticaret Kanunu ve İlgili Mevzuat, Ankara 1971.
- ARAL. N.Z., Senedatı Ticariye, İstanbul 1934.
- ARSLAN. İ., Şirketler Hukuku Bilgisi, 3.B, Konya 1998.
- ARSLANLI. H., Ticari Senetler Dersleri, 3.B., İstanbul 1954.
- ARSLANLI. H., “Anonim Şirketler, C.I., İstanbul 1960.
- AYAN. M., Eşya Hukuku, C.I., Konya 1992.
- AYHAN.R. / KARAHAN.S / ARSLAN.İ., Ticaret Hukuku Pratik Çalışmaları, 2.B, Konya 1991.
- BAŞBUĞOĞLU, Uygulamalı Türk Ticaret Kanunu (TTK.m.1-315) C.I, Ankara 1988.
- BOZER. A., Bankacılar İçin Kıymetli Evrak Hukuku, 7.B, Ankara 1986.
- BOZER. A / GÖLE. C., Kıymetli Evrak Hukuku Bilgisi, Ankara 2000.
- ÇEVİK. O.N., Anonim Şirketler, 2.B, Ankara 1979.
- ÇEVİK. O.N., Gerekçeli Notlu İçtihatlı Türk Ticaret Kanunu, C.I, Ankara 1985.
- DOĞANAY. İ., Türk Ticaret Kanunu Şerhi, C.II, B.2., Ankara 1981.
- DOMANİÇ. H., Kıymetli Evrak Hukuku ve Uygulaması, Türk Ticaret Kanunu Şehri, C. IV., İstanbul 1990.
- DOMANİÇ. H., Kıymetli Evrak Hukuku, 2.B, İstanbul 1975.
- DOMANİÇ. H., Ticaret Hukukunun Genel Esasları, B.4, İstanbul 1988.
- DOMANİÇ. H., Gerekçeli Notlu Türk Ticaret Kanunu, Ankara 1985.
- DONAY. S., Son Değişiklikler Açısından Çek, İstanbul 1986.
- DÖNMEZER, S., Kişilere ve Mala Karşı Cürümler, İstanbul 1981.
- EDGÜ. E., Ticaret Hukuku C. III., Kıymetli Evrak, Ankara 1969.
- EREN F., Borçlar Kanunu Genel Hükümler, C.I, B.2, Ankara 1987.
- ERİŞ. G., Açıklamalı İçtihatlı Uygulamalı Çek Hukuku, Ankara 1993.
- ERİŞ. G., Açıklamalı İçtihatlı Türk Ticaret Kanunu (Kıymetli Evrak ve Taşıma), C.II, Ankara 1988.
- ERTEKİN.E./ KARATAŞ.İ., Uygulamada Ticari Senetler, Poliçe-Bono-Çek, 3. B., Ankara 1998.

- ESENKAR. B., Çekin Ziyai, Özellikle Çalınma Hali, (Yüksek Lisans Tezi), Ankara 1998.
- GÜNDEL. A., Zimmet, Sahtecilik, Hırsızlık, Kasıp, Dolandırıcılık, Emniyeti Suiistimal Suçları, Ankara 1998.
- GÜRBÜZ. H.A., Ticari Senetlerde İptal Davaları ve Ticari Senetlere Özgü Sorunlar, 2.B, İstanbul 1986.
- İMREGÜN, Kara Ticareti Hukuku Dersleri, 5.B, İstanbul 1979.
- İMREGÜN. O., Kıymetli Evrak Hukuku, İstanbul 1998
- İMREGÜN. O., Anonim Ortaklıklar, 3.B, İstanbul 1974.
- İMREGÜN.O., Bilirkişi Raporları, 1971-1982, İstanbul-2000.
- İMREGÜN. O., Bilirkişi Raporları; 1985-1986; İstanbul-2000
- KALPSÜZ. T., Kıymetli Evrak (Kambiyo Hukuku) Ders Notları, Ankara 1969.
- KALPSÜZ. T., İktisadi ve Hukuki Yönden Çek, 2.B, Ankara 1974.
- KARAHAN, S., Ticari İşletme Hukuku, 6.B, Konya 1997.
- KARAHASAN. M.R., Türk borçlar Hukuku Genel Hükümleri, C.3, İstanbul 1992.
- KARAKAYA.S., Karşılıksız Çek, Ankara 1986.
- KARAYALÇIN.Y., Ticaret Hukuku Dersleri, C. II., Ticari Senetler (Kambiyo Senetleri) 2.B, Ankara 1959.
- KINACIOĞLU. N., Kıymetli Evrak Hukuku, Ankara 1982
- KOCAİMAMOĞLU. S., Ticari Senetler, Tatbikatta ve Banka Muamelelerinde, 2.B, Ankara 1959.
- KOMİSYON, Azerbaycan Hukuk Ansiklopedi Sözlüğü, Bakü 1991.
- KURU. B., Hukuk Muhakemeleri Usulü, 6.B, C.II, İstanbul 2001.
- KURU. B. / ARSLAN. R. /YILMAZ. E., İcra İflas Hukuku, 7.B, Ankara 1991.
- MOROĞLU. E., Notlu İçtihatlı Türk Ticaret Kanunu ve İlgili Mevzuat, 7.B, İstanbul 2001.
- OLGAÇ. S., Sebepsiz İktisap, Ankara 1977.
- OĞUZOĞLU.A.Ç., Uygulamada Bono ve Çek, İstanbul 1938.
- ÖĞÜTÇÜ. A.T / ALTAN. M., Ticari Senetler (Poliçe, Bono, Çek) ve Özel Takip Yolları, Ankara 1979.
- ÖMERBAŞ. L., / ÇETİNTAŞ. S., Temyiz Mahkemesi Hukuk Genel Kurulu Emsal Kararları, Ankara 1960.

- ÖZ. T.M., Öğretide ve Uygulamada Sebepsiz Zenginleşme, İstanbul 1990.
- ÖZKAN. H., İcra İflas Davaları ve Tatbikatı, 2.B, Ankara 1999.
- ÖZTAN. F., Kıymetli Evrak Hukuku, 2.B, Ankara 1997.
- ÖZTÜRK (DİRİKAN). H., Kıymetli Evrakın Ziyayı ve İptali, Ankara 1990.
- POROY. R. / TEKİNALP. Ü. / ÇAMOĞLU. E., Ortaklıklar ve Kooperatifler Hukuku, 8.B., İstanbul 2000.
- POROY. R., Kıymetli Evrak Hukuku Meseleleri, İstanbul 1984.
- PULAŞLI. H., Kıymetli Evrak Hukuku Dersleri, Konya 1992.
- PULAŞLI. H., Şirketler Hukuku, 2.B., Konya 1995.
- REİSOĞLU, S., Türk Hukukunda Ve Bankacılık Uygulamasında Çek, İstanbul 1989.
- SELÇUK.S., Çek Suçları, Ankara 1993.
- ŞİMŞEK. E., Hukukta ve Cezada Ticari Senetler, Ankara 1986.
- ŞİMŞEK.E., Ticari Senetler, Ankara 1969.
- TEKİL. F., Kıymetli Evrak Hukuku, İstanbul 1980.
- TEOMAN. Ö., Yaşayan Ticaret Hukuku, C.I, Kitap.1, 1989-92, İstanbul 1992.
- TEOMAN. Ö., Yaşayan Ticaret Hukuku, C.I. Kitap.7, 1995-1996, İstanbul 1997.
- UYAR. T., Gerekçeli Notlu İçtihatlı İcra İflas Kanunu, C.IV, İzmir 1997.
- ZARAKOĞLU. H.A., Para ve Kredi Muamelelerinde Poliçe, İstanbul 1954.
- YELEKÇİ. M., Notlu İçtihatlı İcra İflas Kanunu, Ankara 1986.
- YILMAZ.E., Hukuk Sözlüğü, 4.B, Ankara 1992.

Makaleler

- DOMANIÇ. H., *Kambiyo Senetlerinde Rehin Cirozu*, Hırş Armağanı, Ankara 1964, s.535.
- DÖNMEZER. S., “Çekle Ödemenin Düzenlenmesi Hakkındaki Ön Tasarının Açıklanması ve Değerlendirilmesi”, Çek Hukukunun Güncel Sorunları Sempozyumu 4 Ocak 2002, İstanbul Ticaret Üniversitesi Yayın No:2002/1, İstanbul 2002, s.128.
- ERMAN. S., *Karşılıksız Çek*, BATIDER, 1981, C.XI. S.2,s119-154 (s.137).
- GÜNGÖR. Ş., “Çek Hukukunun Güncel Sorunları Sempozyumu, İkinci Oturum Sunuş Konuşması”, Çek Hukukunun Güncel Sorunları Sempozyumu 4 Ocak 2002, İstanbul Ticaret Üniversitesi, Yayın No.2002/1, İstanbul 2002.
- İMREGÜN O., *Kıymetli Evrakta Defiiler*, İktisat ve Maliye Dergisi, C.XII. S.12, 16 Mart 1961, s.655 vd.

- İNAN. N., *Karşılıksız Çek*, BATİDER 1981, C.XI, S.2, s.106-111;
- İNAN. N., *Türk Hukukunda Hatır Senetleri ve Özellikle Hatır Bonoları*, BTHAE, Ankara 1969.
- İNAN.N. / KIVANÇ.S., *Yargıtay 11.HD'sinin Çeke İlişkin Kararları*, Ticaret Hukuku ve Yargıtay Sempozyumu, Ankara 1984.
- KAYLAN. K., "3167 Sayılı Çek Kanunu, Çek Kanunun Uygulanmasında Ortaya Çıkan Sorunlar ve Yargıtay Kararları," Çek Hukukunun Güncel Sorunları Sempozyumu 4 Ocak 2002, İstanbul Ticaret Üniversitesi, Yayın No:2002/1, İstanbul 2002, s.79.
- KINACIOĞLU. N., *Görüldüğünde Ödenecek Poliçeler*, BTİDER, C.IV, S.3, s.477-480.
- MOROĞLU. E., *Bonoda İmza*, BATİDER 1968 C.IV, s.715;
- OKÇUOĞLU. Y., *Rehin Ciroşunda Rehineden Cirantanın Hukuki Durumu*, Yargıtay Kararları Sempozyumu; BTHAE, Ankara 6-7 Ocak 1984, s.223-224;
- SÜLEYMANLI. S., *Azerbaycan'da Ticari İşletme ve Tacir*, (Yayınlanmış Yüksek Lisans Tezi), Konya 2000,
- TEKİNAY. S.S., *Nama Yazılı Hisse Senetlerin Devri*, Ticaret ve Banka Hukuku Haftası, BTHAE, Ankara 1960.